

მამის მკვლელი

ნაწილი პირველი

ასე, დილის თერთმეტი საათი იქნებოდა, როდესაც ხევის ერთს სოფელში კერას პირს ისხდნენ ორი კაცი და ერთი დედაკაცი. ერთი ამათგანი, ონისე გელაშვილი, გამოქნილის და მკაცრის გამჭვრეტელობით ბანდულებს ამაგრებდა.

იმისი ცოლი, მახია, იქვე კერასთან ჩამომჯდარიყო, ართავდა საჩოხე მატყლს და შესცქეროდა ქვაბს, რომელიც ცეცხლზედ ჩუხჩუხებდა.

ონისეს ძმას, მთხოვარა გლახას, როგორც ყველანი ეძახდნენ, ბევრით მოხუცებულს თავის ძმაზედ, ფანდური ეჭირა ხელში და დაღონებულად, შეწუხებულის ხმით დამღერდა ერთს იმ სიმღერებთაგანს, რომელიც მთაში საზოგადოდ შემოღებული არის.

როგორც ხმაში, ისე პირისახეზედ მთხოვარა გლახას ეტყობოდა, რომ ბევრი გულსათუთქი წუთები და მღელვარება გამოევლო, რომელთაც შეუბრალებლად დაედმიჭათ იმისი პირისახე, რომელიც, როდისღაც მშვენივით სრული, ეხლა წარმოადგენდა რაღაცა უსიამოვნო, შემაწუხებელს სურათს.

უცნაურად დაფლეთილი და მასუკან სხვადასხვა ფერის ნაკუწებით დაკონკრებული ფარაჯა შეადგენდა იმის ტანსაცმელს, რომელსაც უნდა დაეფარა იმის დაუძლურებული სხეული და სიბერისგან ჩავარდნილი გული სიცვიისგან და ავდრისაგან.

გლახამ ჩაჰკრა ფანდურსა და დასძახა:

როსტომ თქვა: მიწა რბილია,

სიტყვას მით უნდა რბილობა;

ვაჟკაცს რომ გაუჭირდების,

მაშინის უნდა ცდილობა.

როსტომ თქვა: ერთი არა სჯობს

ამ ჩემსა მოგონებასა:

ერთხელ სჯობია სიკვდილი

სულ მუდამ დაღონებასა!..

- რაია, ღთის მადლსა, სულ მაგის ჩხარა-ჩხური? - გააწყვეტინა მოთმინებიდგან გამოსულმა ონისემ.

მთხოვარა გლახამ ამოიოხრა და გადასდო ფანდური იქით.

- ახლა წახვალ ისევა და, უფალმა იცის, კიდევ გნახავთ როდისმე თუ არა; ვინ იცის სად მშიერი ივლი და სად მამღარი?..

ეჰ, ჰე, ჰე, ჩემო ძმავ! - მწუხარებით წამოიძახა მთხოვარა გლახამ და ამოიოხრა: - რა ხარჯს გაძლევთ, რომ ცხოთა კარზედ გამიტარებია ჩემი სიცოცხლე?.. შინიდგან არა მიმაქვს-რა, არა გამიყიდნია-რა და არც შემიჭამია-რა... ჩემი სარჩო-საბადებელი თქვენთვის დამილოცია, ცხო რაღა გინდათ?.. დავდივარ ქვეყანაზედ, ვთხოულობ და კეთილი ხალხის წყალობით ლუკმასა ვჭამ... რაი გაქვსთ ჩემზედ სამდურავი?.. თუ

ერთი-ორი გროში გადამრჩენია, ისიც თქვენთვის გამომიგზავნია.

- შინ იყო და იუფროსო, ის არა სჯობს? - გააწყვეტინა ონისემ.

- ეჰ, ჰე, ჰე! - კიდევ ამოიოხრა გლახამ და დაუმატა: - არა, ძმაო, არა... შენც კარგად იცი, კაცი თუ გარეთ სიარულს დაეჩვია, ის შინ ვეღარ გასძლებს... ან რაი-ღა ხელსაპყარი ვარ? „დავბერდი, დავჩაჩანაკდი, წვერი გამიხდა ჭადარა, შინ ჯალაბთ მოვძულებულვარ, გარეთ უნდივარ აღარა“, - დაუმატა გლახამ და ისევ ჩაჰკიდა თავი.

- რაისათვი ამბობ მაგასა, რაისათვი? აქ იყო, იუფროსო და რიგი მოგვცე, ის არა სჯობს? - წარმოსთქვა წყენით მახიამ.

- კარგია-ღა, მახიასი!.. აბა რაღა რიგის მიცემა შეუძლიან ჩემისთანა ავარდნილ-გავარდნილს კაცს?

- რად არა?

- იმად, რომ... - აღარ გაათავა სიტყვა გლახამ და გაჩუმდა.

- დარჩი, დარჩი!.. ღთის მადლმა, ჩემი ბალები ეგრე შეგინახვენ, როგორც ბატონსა. - დაიწყო ისევ უმცროსმა ძმამ.

- შენც კარგად იცი, ონისეისი, დარჩენაც რომ მინდოდეს, ვერ დავრჩები... ჩუმად მოვსულვარ ჩემ ქალას სანახავად... გულმა ვეღარ გასძლო მეტი უნახაობა, და ახლა ისევ ჩუმად უნდა გავიპარო... მე არა მინდა-რა, ყველა ღმერთმა თქვენ მოგახმაროსთ, ოღონდაც ჩემ ქალას მოუარეთ, უპატრონეთ და გაათხოვეთ.

- აბა, უფალს არ მოეტყუება, შენი ქალაი ჩემს შვილებს მირჩევნია, - უპასუხა მახიამ.

- ერთი იმას გეხვეწებით, ისეთ კაცზედ კი გაათხოვეთ, რომელიც გემრიელ ლუკმას შეაჭმევს... „გორსა“ და სიმდიდრეს ნუ გამოუდგებით... გლეხი ხალხი შრომისათვის ვართ გაჩენილი... ოღონდ ერთურთი უყვარდესთ და ცხო არა უნდათ-რა... მუშაობა ქალისთვის ძნელი არაა, თუ ჯალაბობაში მშვიდობიანობა იქნება.

- ღმერთი იყოს შენი თავდები, - უპასუხა ონისემ; რომელსაც ცრემლები მოერია თვალებში.

- შენს სასიძოდ თუ არავინა გყავს არჩეული? - ჰკითხა მახიამ.

- მე ამოდენი ხანია აქაური ღრუბელიც არ დამინახავს და ვინ მეყოლება ამორჩეული?... ან რაი ჩემი საქმეა? ქალი თქვენია და თქვენმა სულმა იცის, როგორს პატრონობასაც გაუწევთ.

ჩამოვარდა სიჩუმე, ყველანი რაღაც აღშფოთებასა ჰგრძნობდნენ. მოხუცის მკერდი ძალზედ ადიოდა-ჩადიოდა ჩქარის ქშენისაგან, ეტყობოდა, რომ იმის დამწვარი გული ჯერ არ გაქვავებულიყო და კიდევ შეეძლო დუღილი და ბრძოლა.

მართლაც, მეტად ძნელი უნდა ყოფილიყო იმ მოხუცის მდგომარეობა, რომელსაც ცის ქვეშე ერთი ქალის მეტი არა ჰყოლოდა-რა და იმის ბედნიერებაზედ ზრუნვაც კი იძულებული იყო სხვისთვის დაეთმო.

როდესაც გლახამ გული დაიმშვიდა და თავი შეიმაგრა, ისევ წყნარად გააგრძელა თავის საუბარი, თითქოს ანდერძს უგებდა თავის ძმას და სცდილობდა ყოველი სიტყვა გარკვევით წარმოეთქვა და ჩაეგონებინა იმისთვის.

- მე ერთი, ხალხისაგანაც და ღმერთისაგანაც, მოძულეებული კაცი ვარ... ერთი ფეხი სამარეში მიდგა, დღეს თუ ხვალ მოვა სიკვდილის ჟამი და გავქრები... ნუნუს მამის სახლობა თქვენ უნდა გაუწიოთ. მაშ ეცადეთ საქმროც ეგეთი აურჩიოთ, რომ თქვენი გამოსადეგიც იყოს... თუ თითონ შეუყვარდა ვინმე, ეგ ხომ სულ კარგი და სულ კეთილი! ნუ დაუშლით.

- განა-ლა ბატარაია ნუნუ, ჩემო ყველავე! ეხლა თითონ უნდა აირჩიოს, თორემ ცხოვის შეუძლიან! - უპასუხა მახიამ.

- თქვენ იცით, თქვენა! - ყრუდ წამოიძახა გლახამ, წამოავლო გუდას და ჯოხს ხელი და წამოდგა.

- აბა, ახლა კი წავალ.

ონისე და მისი ცოლიც წამოდგნენ.

- ბატარა შეჭამე მაინც რამე, - უთხრა მახიამ.

- მანამ ნუნუ მოვა, - დაუმატა ონისემ.

- გიშველათ უფალმა, - უპასუხა გლახამ: - არა მინდა რა... ნუნუსაც რაილა მოვუცადო, უბრალო ცრემლები-ლა იქნება... მშვიდობით, ჩემო ძმაო, ჯერ ღმერთს და მერმე თქვენ გებაროსთ ჩემი ნუნუ... ვინ იცის, გნახავთ კიდევ, თუ არა!.. მშვიდობით, მახიავ, შენ იცი და შენმა დედაკაცობამ, როგორც უპატრონებ იმ ქალას.

ამ სიტყვებთან ერთად ის გაბრუნდა და წყნარად გადააბიჯა იმ კარის ზღურბლს, რომლის თავის დანებებაც ისე უძნელდებოდა. ონისე გაჰყვა თანა, მახია კი კარებიდგან გამობრუნდა.

- საღამომდის მაინც მოიცდიდი! - დაიწყო ისევ ონისემ.

- რაილა გავაკეთო?

- არ გიცნონ და...

- რაღას მიცნობენ, ღთის მადლსა? ხალხს კიდევ გადავავიწყდი.

ამ ლაპარაკით იმათ მიაღწივეს ერთ ხევს, რომელსაც ყუროს უძახიან, იქ გამოესალმნენ ერთმანეთს და ონისე გამობრუნდა თავის სახლისკენ. გლახა კი, რომელიც ღრმა ფიქრმა წაიღო, ჩამოჯდა ქვაზედ.

იმას მოაგონდა თავისი სიყმაწვილე, მოაგონდა თავისი ცოლი, წარსული იმედები, ერთი სიტყვით, ყველა ის, რითაც კი ისე ტკბილი ხდება კაცის მწარე სიცოცხლე. მოაგონდა ეს ადგილები, სადაც როდესაც ცხვარი დაუდიოდა საძოვრად, მოაგონდა ის წუთიც, როდესაც ივანობაზედ მხვეწარი ჩამოდიოდა და პირველად შეჰკრა თვალი იმ ქალს, რომელმაც სწრაფად აუდულა სისხლი ძარღვებში. ეს ყველა წარმოუდგა იმის გონებას და მწუხარებით აუვსო გული. სად განჰქრა ეს ნეტარება, სად წავიდა?..

ხედავდა, იმედებით და სიცოცხლით სავსე ყმაწვილის მაგიერ, მოხუცებულს, დაუძლურებულს თავის თავს, რომელსაც ბედნიერების მაგივრად უკანასკნელი წუთებიც კი სხვათა კარზედ უნდა გაეტარებინა და სიკვდილის ჟამს თავის სახლობის ცრემლიც კი არ ღირსებოდა...

იმას ჯერ თითქოს რაღამაც ძალზედ მოუჭირა გულზედ, ბოლოს ის გახურდა, ადულდა ცხლად და მწვაავად წამოვიდა და ყელს მოებჯინა. იმან დაიწყო ყელში ხრიალი და მანამ ვერ დაისვენა, სანამ ცრემლებად არ ჩამოედინა ეს შეგუბებული სულის მღელვარება.

როდესაც გული იჯერა ტირილით, ის წამოდგა დასუსტებული, გაჰხედა თავის სოფელს, ჩაიქნია ხელი და წამოიძახა: - აჰუ!.. მუხთალო სოფელო!

გაბრუნდა საჩქაროდ და მთვრალსავით ბარბაცით გაემართა ვლადიკავკავისაკენ...

ონისე თუმცა გამოქნილი კაცი იყო, რომელიც ძმის მოშორებისთვის არც აგრე აიტკიებდა თავს, რადგანაც ძმის წილობა იმასა რჩებოდა, მაგრამ ძმის გამოსალმებას არა მცირედად აელეღვა და გული მოეღბო, ამიტომაც შევიდა ის ისე დაღონებული თავის სახლში.

- რაი მოგსვლია? - ჰკითხა ცოლმა.

- აბა რაი ვიცი? - დაღონებით უპასუხა ონისემ და მოიფშენიტა ცრემლ-მორეული თვალები.

- იტირე ბარემ და, რაიღას ელი? - დაცინვით უთხრა ცოლმა და ჩამოჯდა ისევ კერას პირს.

- შენ ძმასთან დაშორება იქნება მართლა ადვილი გგონია?.. მართლადაც, უფალმა უწყის, კიდევე გვეღირსების ერთურთის ნახვა, თუ არა?

- იმას მადლიც მოუვიდა წასვლითა!.. ო, ღთის მადლმა!.. ჩვენა ვართ ბედშავნი რომ, რაც გინდა ვქნათ, ვერ მოვშორდებით აქაურს მშრალა ქარჯინას.

- ეგ ყველა, ყველა, ის წავიდა და ღმერთმა ხელი მოუმართოს... მაგრამ რაი უნდა ვუყოთ იმ ქალა-შავასა!

- ნუნუსა?.. მთხოვრები გვყავს, მივცეთ და მოვიშოროთ თავიდგან.

ონისემ თავი ჩაჰკიდა და ცოტა ფიქრს შემდეგ წამოიძახა:

- რაი ვქნა, ბიჭი არ მომწონს და ცხოთა შვილის ცოდლოში საით ჩავდგე?.. თითონ იმ ქალა-შავასაც არ მოსწონს, თავს იკლავს - არ გავთხოვდებიო.

- იმან რაიღა იცის, ღთის მადლსა? ვისაც ჩვენ ვეტყვით, იმას უნდა წაჰყვეს.

- მართალია, მაგრამ ნუნუს ცხო უყვარს და...

- რაი ვუყოთ, რომ ცხო უყვარს? - გააწყვეტინა ცოლმა.

ამ დროს გაიღო კარები და წყლით სავსე ტაგანა-აკიდებული, თექვსმეტ-ჩვიდმეტის წლის ქალი, ტანადი და მოხდენილი, წყნარად შემოვიდა ოთახში. წყნარად ჩამოიღო ტაგანა, მოხსნა თოკი და მოუბრუნდა იქ მყოფებს: - მამაი სადაა?

ამ უბრალო, დამშვიდებულმა კითხვამ ისე არია ცოლქმარი, რომ დიდხანს პასუხი ვერ მოეხერხებინათ.

- მამაი სადაა? - ისევ იმ ხმით განიმეორა ქალმა და ჩაციებით დაუწყო ყურება მახიას.

- წავიდა, - ბოლოს უპასუხა მახიამ.

- წავიდა? - რაღაცა მწუხარებით იკითხა ნუნუმ და ხელები ჩამოუცვივდა.

იმას აშკარად ეტყობოდა, რომ ეს სიტყვები ლახვრად მოხვდა გულში და იქამდინ ძალა დაატანა, რომ რამოდენიმე ხანი მოუნდა, სანამ გონს მოვიდოდა და ტირილს მოახერხებდა.

- მე კი მეგონა... - წარმოსთქვა იმან, წყნარად დაეშვა იქავ მიწაზე და დაიწყო ტირილი.

ის ტიროდა გულამომჯდარი, ცხარედ, მახიას ყოველი ცდა იმის დასამშვიდებლად რჩებოდა ამაოდ.

- რაი გატირებს, რაი? - მეათედ ეუბნებოდა ეს დედაკაცი.

- რაი მატირებს? - უპასუხებდა ნუნუ: - ის მატირებს, რომ მამაი ეგრე წავიდა, რომ არც კი მნახა.

- გაჩუმდი, გაჩუმდი, - თითქმის ბრძანებით უთხრა მოთმინება-დაკარგულმა მახიამ და, ბოლოს, უფრო დამშვიდებულმა დაუმატა: - აი ეხლა გაგათხოვებთ და სუყველაი გადაგავიწყდება.

- არ მინდა გათხოვება, მე არ გავთხოვდები!

- ახლა ეგრე ამბობ, მაგრამ მაშინ მაგას აღარ იტყვი, - დაუმატა ონისემ.

- აგეთ კაცს მიგათხოვებთ, რომ ყველა შენ შემოგნატროდეს. ო, ღთის მადლმა!

- არ მინდა, არა! - რაღაცა გაბრაზებით უპასუხებდა ნუნუ: - მე ვიცი ვისზედაც გათხოვებას მიპირებთ, თავს დავიღრჩობ და იმას კი არ გავყვები.

- რაისთვი არა, რაისთვი?

ნუნუ კარგა ხანს ჩუმად იყო და პასუხს არ აძლევდა. ბოლოს გუნებაში გაურბინა, რომ გადაჰხვეოდა მახიას, ჩაჰკვროდა გულში და ყმაწვილი ქალებისადმი მინიჭებულის მორცხვობით ეთქვა: „მე ცხო მიყვარს, გებრალებოდე, მახიასი!“ მაგრამ რაწამს შეჰხვდა თავის ძალუას მკაცრს პირისახეს და გაყინულს თვალებს, რომელიც უწყალოდ გამოიხედებოდნენ, ნუნუს სიტყვები პირში გაუწყდა. ის აშკარად ჰხედავდა, რომ იმის წინ თანამგრძნობელი ადამიანი კი არ იდგა, არამედ პირი, რომელსაც წინადვე გარდაეწყვიტა იმისი მომავალი და არავითარს საბუთს, არავითარს ხვეწნას გავლენა აღარ ექნება იმის გაქვავებულ გულზედ.

მართლადაც, აღარ გამოიარა რამოდენმამე ხანმა, როდესაც მახიამ მკაცრად და გადაწყვეტით დაიწყო:

- კარგია, გაჩუმდი!.. მამაშენი წავიდა და შენი გათხოვება ჩვენ მოგვანდო, ვისაც

ჩვენ ამოგირჩევთ საქმროდ, შენც იმაზედ უნდა გათხოვდე.

ამ სიტყვებზედ ნუნუმ მარტო შეჰხედა იმას დაღონებულის თვალებით, მაგრამ შეჰხედა ისეთის გარდაწყვეტილებით, თითქოს ისინი ამბობდნენ: „თქვენ არ გინდათ იმას მიმათხოვოთ, ვინც მე მინდა, და ვნახოთ, სხვას როგორ მიმათხოვებთ!“

- ახლა კი წადი საჩალეში (კალო), წაიღე ხენცელი (პატარა ნამგალი) და სავალდახე¹, მოთიბე, - უთხრა მახიამ და გამობრუნდა. ნუნუმ აიღო ხენცელი და წავიდა სათიბლად, მაგრამ რა საქმის გაკეთება შეეძლო, როდესაც იმისი გული ათასის ლახვრით იხეოდა.

ის გადავიდა კალოში, ერთი ხელით შემოიყარა დოინჯი, მეორე, კი ჩამოუვარდა ისე, თითქო მოტეხილი ჰქონდა. ასე მიდიოდა დრო, წუთი წუთით იცვლებოდა, მაგრამ ის მაინც იმავე მდგომარეობაში იდგა, ისევ ისე გასცქეროდა სივრცეს და ფიქრობდა თავის მწარე მდგომარეობაზედ.

- გამარჯვება შენ საქმესა! - შესძახა ერთმა ლაზათიანად მოყვანილმა ბიჭმა, რომელიც ღობესთან მომდგარიყო და ღიმილით უყურებდა იმას.

ქალი შეჰკრთა, შეჰხედა და სირცხვილისგან მთლად აინთო.

- კარგადაც მუშაობ! - ისევ იმ ღიმილით უთხრა ბიჭმა და გადისვა ხელი ახლად აშლილ უღვაშებზედ.

ნუნუმ ძლივს მოახერხა, რომ დაჰხროდა ბალახს და მთრთოლარე ხელებით დაეწყო თიბვა.

ბიჭი წყნარად გადავიდა ღობეზედ, მივიდა ქალთან და უთხრა:

- მაი, მე მომე ხენცელი, მე მოგითიბ.

- არა, შენაი ჭირაიმე, არა! დამეხსენ, მე თავად მოგითიბ.

ბიჭმა დაუწყო ყურება გამომცდელის თვალებით, რადგანაც უკვირდა ნუნუს ამგვარი პასუხი, რომელიც პირველად ესმოდა.

- რაი მოგვლია, ქალაუ! რაისთვი მელაპარაკები აგრე?

- არც რა, არც რა! - საჩქაროდ უპასუხა ნუნუმ და ჩქარადვე დაუმატა: - წადი, არავინ მოგვასწროს და...

- მოგვასწრონ, რაი იქნება? - ჰკითხა დაფიქრებულმა ბიჭმა და გულში გაუელვა რაღაცა ეჭვმა.

ის დაფიქრდა კარგა ხანს და მერმე ჰკითხა:

- რა მოგივიდა, რად არ მეუბნები?

- ის მომივიდა, რომ ცხოს მიპირებენ მიცემას, - უპასუხა ნუნუმ და ცრემლები გადმოედინა.

- ცხოსა? - გაფითრებით იკითხა ახლად მოსულმა.

- ჰო, ცხოსა.

- მამაი რაღას ამბობს?

- მამაი აღარაა აქა, წასულა! - იმედ-გადაწყვეტით წამოიძახა ნუნუმ.

- წასულა? - ხმის კანკალით იკითხა უცნობმა, რომელიც უფრო ჩაფიქრდა და ჩაჰკიდა თავი.

კარგა ხანს ის იმ მდგომარეობაში დარჩა და სიტყვა ვეღარ მოეხერხებინა. ბოლოს ამოიოხრა, აიღო მაღლა თავი და უთხრა:

- მაშ იაგო მოჰკვდეს, თუ იმან სხვას დაგანებოს!.. იგი რაი გითხრა: დღეს საღამოზედ, როდესაც ყველანი დაიძინებენ, გამოდი აქა. ჯერ მე თითონაც არ ვიცი რასა ვიქმ, მაგრამ, წმინდის გივარგის მაღლმა, მე შენს თავს არცვის დავანებებ, არცვის დავუთმობ!.. გამოხვალ, განა?

- აზა რაი ვიცი?

- იქნება შენ თითონაც აღარ გინდა ჩემზედ გათხოვება?- წარბებ-შეჭმუხვნით ჰკითხა იაგომ.

ქალმა, მართალია, ამ სიტყვებზედ არ უპასუხა, მაგრამ ისეთის თვალით შეჰხედა, რომ იაგო ჟრჟოლამ აიტანა.

არის ხოლმე ერთი ისეთი შეხედვა, რომელიც აგრძნობინებს, აუხსნის კაცს ათასჯერ უფრო მომეტებულს, სანამ გატაცებული საუბარი გავარჯიშებული მოლაპარაკე კაცისა.

ნუნუს შემოხედვაც სწორედ ამგვარი იყო, და მიაღწივა თავის მიზანს.

იაგოს გადაავიწყდა გაბრთხილება, გადაავიწყდა მუხთალი მიწის შუქი, რომელსაც შეეძლო გაეცა ყოველი იმათი მოძრაობა და თავდავიწყებით გადაეხვია.

- ნუნუ, ნუნუ! ჩემო ყველავე! - კოცნით ეუბნებოდა ის: - მოხვალ, განა, მოხვალ?..

პირველმა სიტკბოების წუთებმა ნუნუც ისე გაიტაცა, რომ ისიც მიეკრა ძალზედ და რამოდენიმე სიყვარულის ბეჭედი დაასვა ტუჩებზედ.

- მაშ მოხვალ, განა, ამაღამ ამ ადგილს? - არ ეშვებოდა იაგო.

- აგრე, აგრე! ოღონდაც ეხლა კი წადი!

- წავალ, წავალ, ოღონდაც... ერთი გაკოცო კიდეც, ..

ღმერთსაც ნუ ექმნა, რომ იმათ ალერსისათვის ვისმე თვალი შეეკრა, თორემ ძვირად დაუჯდებოდა იაგოს თავისი მოუფიქრებლობა, მაგრამ საბედოდ იმათ იღბალი შესწეოდა და ალერსი შეუმჩნეველი დარჩა. ისინი გაიყარნენ იმ პირობით, რომ საღამოზედ ისევ შეყრილიყვნენ, გარდაეწყვიტათ, თუ რარიგად მოქცეულიყვნენ შემდეგში. იაგო წავიდა თავის ნათლიისას რჩევის სკითხავად, ნუნუ კი დაადგა სათიბს, რომელზედაც დამშვიდებული მუყაითად მუშაობდა.

ის ამ მუშაობაში იყო, როდესაც გლახამ მიაღწივა დარიალის ციხეს, სადაც უნდა შეერთებულიყო სხვა მგზავრებს და ჯარს, თუ მშვიდობიანად ჩასვლა უნდოდა ძაუგს.

მაგრამ, სანამ ჩვენს მოთხრობას გავაგრძელებთ, მომეტებული არ იქნება, რომ

უფრო დაახლოვებით გაგაცნოთ გლახას წარსული.

გლახა იყო ხევში ერთი შეძლებული გვარის შვილი, რომელიც მოეხარა ახალ წყობილებას და იმ ძალას, რომელიც ისე უღმერთოდ ამსხვრევდა ხალხის ჩვეულებას წარსულს საუკუნეში, თუმცა ამაყი მთის სისხლი ჯერეთ კიდევა ჩუხჩუხებდა და თვითოეულს პირში იჩენდა თავს. ყმაწვილობაში გლახამ შეირთო ცოლი სიყვარულით და პირველში იმის დღეები წავიდა სანატრელის სიამოვნებით. ის ჰხარობდა თავის მშვენიერ ცოლთან, სტკბებოდა იმის სიყვარულით, როგორც ერთი უბედნიერესი კაცი, მაგრამ ეს სიტკბოება ჩქარა შეეცვალა სიმწარედ. იმან შეამჩნია, რომ იასაული გადაეკიდა მეტის-მეტად, ყველაზე ჩქარ-ჩქარად დაჰყვანდა ბეგარაზე და თუმცა ის ჰხედავდა ამ უსამართლობას, მაგრამ ხმა ვერ ამოელო, რადგანაც იმ დროში კაცი საჩივრის გზასაც ვერ გაიგებდა, არამც თუ რომელიმე სამართალი მიელო. ერთს დღეს, როდესაც გლახა ბეგრიდგან დაბრუნებულიყო, მოვიდა იმასთან იასაული და ურმის თხოვნა დაუწყო. გლახამ უარი უთხრა, მაგრამ იასაული არ ეშვებოდა, და ამისთვის კარგად სცემა თავის მომბეზრებელს.

ამ დანაშაულობისათვის გლახა დაიჭირეს და სამი წლით ციხეში ჩასვეს, სადაც ყოველივე სივიწროვე, რაც კი კაცის აზრს შეუძლიან წარმოიდგინოს, გამოიარა. მაგრამ რა სატანჯველი იქნებოდა ისე ძნელი, როგორც სატრფო ცოლთან დამორება, რომელსაც უნუგემოდ სტოვებდა, რადგანაც იმისი ძმა ონისე ჯერ პატარა იყო და თავის-თავის მოვლას ვერ მოახერხებდა, არამც თუ რძალისთვის და სახლისთვის ზრუნვა შესძლებოდა.

რაწამს გლახა ციხეში ჩასვეს, ბატონი დიამბეგი, ერთი იმ დროის ღმერთთაგანი გლეხებისათვის, მობრძანდა გლახას სოფელში და გალახული იასაულის შემწეობით დაუწყო არშიყოფა გლახას ცოლს, რომელიც, სავაგლახოდ, სადღაც ენახა და თვალში მოჰსვლოდა. იასაული ბევრს ეცადა, ბევრი ელაპარაკა, მაგრამ გლახას ცოლი ვერ დააყაბულა ქმრის ღალატს. ბოლოს, რომ ვედარა მოახერხა-რა, დაუწყო რჩევა, რომ ჩასულიყო დიამბეგთან და ეთხოვა თავის ქმრის გამოხსნა, რომელსაც, იმის სიტყვებით, ციმბირში ჰკარგავდნენ.

- რო ვთხოვო, დაიხსნის? - ბოლოს იკითხა დედაკაცმა.

- ჰაი, ჰაი, რო დაიხსნის! განა თითონ კი არ უნდა დახსნა, მაგრამ ხევის დიამბეგია, იმას მხოლოდ თხოვნა უნდა. ოღონდაც კი სთხოვე და, ღთის მადლმა, მაშინვე გამოუშვებს.

ქალი, მარტობაში შეწუხებული ბეგრით და ათასი უსამართლობით, დაჰყაბულდა იასაულს და წავიდა იმათთან, ვისაც ხალხზე ზრუნვა და იმათი კეთილდღეობის დაცვა ჩაბარებული ჰქონდა, რომ შეეტყობინა თავისი მწუხარება.

ქალმა ვერ მოასწრო ოთახის კარებთან მისვლა, როდესაც იასაულები უკანიდგან მიეპარნენ, მოიტაცეს და ერთს თვალის დახამხამებაზედ შეიტანეს დიამბეგის ოთახში.

დიამბეგმა, რომელიც ბოლთას სცემდა და რაღაცა მღელვარებით მოელოდა ქალის მოყვანას, ერთბაშად გაიღიმა, უმსგავსად და საზიზღრად გაიზმორა.

- თქვენ წადით, კარგია, - დაითხოვა იასაულები, რომელთაც საკმაო სამსახური

გაუწიეს.

იასაულები გამოვიდნენ და პირუტყვს დარჩა საცოდავი ქალი, რომელიც მთლად ჰკანკალებდა შიშისაგან და ვერ გამოერკვია თავისი უბედური მდგომარეობა. დიამბეგი მივიდა, ჩაჰკეტა კარები და მიუბრუნდა ქალს, რომელსაც მოურიდებლად მოჰხვია მკლავები და ძალათი დასვა ტახტზედ...

ამის შემდეგ, რა მოხდა იმათ შორის, რა იყო, - ამაზედ ლაპარაკი მომეტებული იქნება, მხოლოდ იმას გეტყვით, რომ იმ ღამეს ბატონი დიამბეგი მოიქცა, როგორც უსვინიდიდისო, პირუტყვი, რომლისათვისაც ქალის ნებას და ნამუსს, ნამეტნავად გლეხიკაცისას, არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს.

როდესაც დიამბეგი განსვენებაში იყო, ერთბაშად ფანჯარამ იჭეხა, მინებმა მოიღეს პოლზედ წკრიალი და ვიღაცა კაცი გადაფრინდა ოთახში. იმის შევარდნაზედ დიამბეგმა სპიჩკას გაჰკრა, აანთო სანთელი და იცნო გლახა, რომელიც ანანურის ციხიდგან გამოქცეულიყო. იმას თვალები აღზნებოდა მეტის ჯავრისა და მწუხარებისაგან.

რაწამს ცოლმა ის დაინახა, გაექანა ქმრისკენ ხვეწნით, რომ ეშველა იმისთვის, მაგრამ ქმრამდის ვეღარ მიაღწია და დაეცა ქმრის ხანჯლით თავ-შუაზედ გაჩეხილი.

დიამბეგიც, რომელიც გულგახეთქილი ტახტის ქვეშ დამალვას აპირობდა, გამოათრია გლახამ, გაუყარა ილლიის ქვეშ ხანჯალი და დასძახა:

- შენ კი ღორი ხარ და ღორსავით მოგკლავ.

ამ მწარე დღიდგან გლახა გადაიკარგა იმ ადგილებიდგან და იმისი უპატრონოდ დარჩენილი მუძუთა ქალი იზრდებოდა ჯერ გულკეთილ მეზობლებისას და მერმე ონისესთან, რომელიც დაქორწილდა.

ეხლა რაკი შევიტყვეთ გლახას ვინაობა და დამალვის მიზეზი, შეგვიძლიან გავაგრძელოთ ჩვენი მოთხრობა.

გლახა მოვიდა დარიელის ციხესთან, სადაც მოგროვებულიყვნენ ვლადიკავკაზში მომავალი მგზავრები და ის ჯარი, რომელთაც უნდა დაეცვა მგზავრები მოუსვენარი შამილის მომხრე მთის ხალხისგან.

მისვლის უმაღლეს გლახას დაუხვდა უფროსი სალდათი, რომელმაც მკაცრად ჰკითხა:

- შენ ვინა ხარ?

- მე მთხოვარა ვარ.

სალდათმა შეჰხედა ეჭვნეულად, აათვალიერ-ჩამოათვალიერა, გაიქნია თავი და წამოიძახა:

- გიცნობთ, რა შვილებიცა ხართ! - და ცოტა სიჩუმის შემდეგ უფრო მკაცრად და მრისხანედ დაუმატა:

- შენ მაგ ჩაცმულობით ვერ მომატყუებ! განგებ მოგიგონია გლახობა, რომ ვერ გიცნონ...

- მთხოვარა ვარ, ღთის მადლმა! - უპასუხა გლახამ, რომელსაც ვერ გაეგო რაზედ ელაპარაკებოდა ეს რუსი.

- შენ შამილის მომხრე ხარ და საზვერლად მოსულხარ აქა!

გლახას გაეცინა ამ სიტყვებზედ, შეხედა თავისთან მოლაპარაკეს და განცვიფრებულმა უთხრა:

- რას უბნობ?

- აი, მე შევატყობინებ შენს საქციელს იმათ მაღალკეთილშობილებას და ისინი ოცდაოთხ საათში დაგხვრეტენ, - უთხრა სალდათმა ისე მშვიდობიანად, თითქოს კარგს სადილს ჰპირდებოდა.

- აბა შემომხედე კარგად, განა მე შემიძლიან-ლა რაიმე?.. მთის ხალხი, ვისაც კიდევ ბრძოლის გული შერჩენია, განა ჩემისთანა მოხუცებს გზავნიან მაგგვარი საქმისათვის?

- ვიცით, ვიცით, რა შვილებიცა ხართ!

- დამეხსენ, ღთის მადლსა, უბრალოდ შარს ნუ მკიდებ! რაი გინდა ჩემგან?

- მე მათ მაღალკეთილშობილებას კი შევატყობინებ და მერმე თითონ იციან.

გლახა ჩაფიქრდა თავის ბედილბაღზედ. ვერ გაეგო, თუ რა უნდოდა ამ რუსს, ან რას ითხოვდა იმისაგან, ან რად ექცეოდა ასე მკაცრად, რისთვის უპირობდა დაბეზღებას ჯარის უფროსთან, როდესაც ისე დაბერებული და მიხრწნილი იყო, რომ იმისგან რომელიმე ვნების მოტანა შეუძლებელი იყო. იმას დაბეზღებას ჰპირდებოდნენ, ოცდაოთხ საათში დახვრეტას, მაშასადამე, უნდა გათავებულიყო ამოდენა სატანჯველი, დაბოლოებულიყო იმისი მოუსვენარი და გულის მღრღნელი დღეები. იქნება გლახა სიხარულითაც მოელოდა ამ დღეს, მაგრამ იმას უკვირდა, რომ ქრისტიანი ქრისტიანს ასეთს შარსა სდებს და ურწმუნობზედ მეტად მოსწყურებია უღონო მოძმეს სისხლი. სალდათი უყურებდა იმას რამოდენიმე ხანი. ბოლოს მოავლო მან ხელი და გაიყვანა ცალკე.

- შენ ძალიან გინდა წასვლა?

- ჰაი, ჰაი, რო მინდა, თუ არა მდომოდა, მაშ აქ რად ჩამოვიდოდი?

- მაშ ერთი მანეთი მომე და წაგიყოლებ.

გლახას ისე გაუკვირდა სალდათის ამისთანა თხოვნა, რომ გაშტერებული შესცქეროდა. ბოლოს იფიქრა, რომ უეჭველად სმენამ უღალატა, გამოიფშვნიტა ყური და ჰკითხა:

- რაი მითხარ?

- მანეთი მომე და გაგიყოლებ, - გარკვევით უპასუხა იმან.

- მანეთი? - გაშტერებით წამოიძახა გლახამ და დაუმატა: - მანეთი ვინ მომცა, შე კაი კაცო?.. მანეთები მქონდეს, ხომ ასე არ მეცმოდა. აბა კარგად შემოჰხედე ჩემს ტარავალს.

- შენ იცი! მაშ დაგაბეზღებ აფიცერთან.

- არა მაქვს, ღთის მადლმა, და საით მოგიტანო!

კარგა ხანს ევაჭრა გლახას მშვიდობიანობის დამცველი, დიდხანს ელიჯინა გლახაც, მაგრამ იმან ვერ მოაღბო სალდათის გული. რუსს გარდაეწყვიტა, თუ ფული არ ექნებოდა მთხოვარას, მაშინ ტანისამოსიდგან მაინც რამე აეგლიჯა, მაგრამ, სამწუხაროდ, მთხოვარას ტანისამოსი ისე დაძველებული იყო, რომ არაფრად არ გამოადგებოდა.

- აი, ეს ჯაყო (მოსაკეცი დანა) მაქვს, თუ გინდა, ეს აიღე.

სალდათმა დაინახა, რომ სხვას ვედარას გამორჩებოდა, გამოჰგლიჯა ხელიდამ ეს დანა და გაიფიქრა: ერთს არაყს მაინც დავლევ ამის ნაფასურით.

ამგვარად ისინი მორიგდნენ, თუმცა ასე მცირე საშოვრით გულდაკლებული იყო სალდათი; და გლახა შეუერთდა დანარჩენს მგზავრებს, რომელნიც მეორე დღეს დილით უნდა გამართულიყვნენ ვლადიკავკაზისკენ.

ამ ხანში მოაღწივა საღამომ და ნუნუს სახლობა შეიყარა სამყოფო სახლში, სადაც კერას შემოსხდომოდნენ და ვახშამს ელოდნენ. ნუნუ, როგორც უმცროსი, სენაში2 ცომსა ჰზელავდა ხმიადებისთვის, რომელიც იქვე ნაცარში უნდა გამოეცხოთ. ამ დროს გარედგან მოისმა ძახილი:

- ონისე, ჰა, ონისე!

- გახედე-და, ვინ ჰკვივის, - უთხრა ონისემ პატარა ბაღსა, რომელიც იქვე კერას პირს იჯდა და ტიტველა ტალახში ამოსვრილი ფეხები მიემვირა ცეცხლისთვის. ბაღლი წამოხტა, გავიდა გარეთ და შესძახა:

- ვინაა, ვინა ჰკვივის?

- ჩვენა ვართ, - უპასუხეს იმას ორმა ნაბდიანმა კაცმა, რომელნიც წამოდგნენ წინა და იკითხეს:

- ონისე შინაა?

- შინაა, - უპასუხა ბაღლმა და შებრუნდა შინა. ნაბდიანები გარეთ დარჩნენ, რადგანაც მთის ჩვეულებით, სანამ მასპინძელი არ გამოვიდოდა და არ შეიპატიჟებდა, ისინი კარების ზღურბლს ვერ გადასცდებოდნენ, რათა მოულოდნელის თავწადგომით არ შეევიწროებინათ მასპინძლები.

- მოხვედით მშვიდობითა, მოხვედით მშვიდობითა, - უთხრა ონისემ და შეიპატიჟა მოსულები სახლში.

- მშვიდობა მოგცეს გივარგმა! - უპასუხეს იმათ და შეჰყვნენ სამყოფოში (საჯალაბო სახლი).

მივიდნენ თუ არა კერასთან, სტუმრებმა დაიძახეს ერთხმად:

- აქა მშვიდობა!

- მშვიდობა მოგცათ უფალმა! - უპასუხა მახიამ, როგორც ოჯახობაში უფროსმა რძალმა და დიასახლისმა; მიგებებით გაუშვირა ორივე ხელი, რომელიც ზრდილობიანად ორისავე ხელით ჩამოართვა ჯერ ერთმა და მერმე მეორე სტუმარმა.

- ცხო, როგორ გიკითხობთ, თავად, საქონლით, ჯალაბობით? - ალერსიანად ეუბნებოდა მახია.

- დაგვირჩა შენი თავი! ვცოცხლობთ, ღთის მადლით, ჯერ კიდევ სული გვიდგია.

ონისემ გადიწვია სტუმრები გრძელ „შკამზედ“ დასასხდომად, და სტუმრებიც წყნარად გადავიდნენ, წყნარად აიხსნეს ნაბდეები, რომელიც უმცროსებმა ჩამოართვეს და წყნარადვე დასხდნენ. ბოლოს ერთმა სტუმართაგანმა, რომელიც უფრო ყმაწვილი იყო, გადიწია ჩოხის კალთა, ამოიღო ჯიბიდან ბოთლით არაყი და გადასცა ბაღლს.

- აბა, რად გინდოდათ, ღთის მადლსა! - უთხრა ონისემ: - რაისთვის ირჯებოდით?

- რა გვიშავ, შენი ჭირიმე, მტერი ხომ არა ხარ?

- ბედშავო ჩემო თავო! მტერი რომ არა ვარ, განა მე კი ვერ გიშოვიდით არაყსა?

ამის შემდეგ ისინი დამშვიდნენ და გაჩუმებულები იყვნენ იმ დრომდინ, სანამ მახია გამოვიდოდა სენიდან.

- დაბრძანდი, მახიაუ, ერთი ორაი სიტყვაი გვაქვს სათქმელი, - დაიწყო ერთმა სტუმართაგანმა.

მახიამ მოიკეცა კერასთან, ონისე ჩამოჯდა „მარტოშკამზედ“.

- აბა, მოვსულვართ თქვენთან სახვეწრად, - დაიწყო ისევ იმ სტუმარმა, რომელმაც პირველში დაიწყო ლაპარაკი: - მოვსულვართ და ჯერ ღთის სახელს ვახსენებთ და მერმე იმას გეტყვით, რაიც გულში გვიძევს.

- ღთის სიტყვას უბნობ, მამუკაო, ღთის მადლმა! - უთხრა ონისემ.

- თქვით, ჩემო ყველაუ, ყური თქვენკენ გვაქვს, - დაუმატა მახიამ და გადაიგდო თავზედ შალის წვერი, რომელიც ყურზედ ჰქონდა ჩამოხვეული და სმენას უშლიდა.

- ჩვენ მოვსულვართ შუაკაცებად, ამ ქალასა გთხოვს გირგოლაი თავის ძმისთვის, - დაიწყო ისევ მამუკამ.

- ოჯახობა კარგია, ბიჭია-და - კაი ბიჭი, ღთის მადლმა, არც რაით არ დაიწუნების, - დაუმატა მამუკას ამხანაგმა.

- გირგოლაია და ხემწიფის სამსახურში არის ჩაფრად, ყველაფრით შემწეობა შეუძლიან.

- აბა ღმერთს ვერ შევცოდავ, ოჯახი კარგი აქვსთ, ხევში განთქმულია, მაგრამ გირგოლაის ძმა ნინიაი სულ ცხორში დადის, გირგოლას ჯალაბობა არავინა ჰყავს, და ეგ ქალი რას გააწყობს იმათ ოჯახში? - ფიქრის შემდეგ წარმოსთქვა ონისემ.

- რაი უშავს, შენაი ჭირაიმე, ბატარა ხომ აღარაა ნუნუ?

- ბატარა არაა, მაგრამ სახლის პატრონობას დიდი თავი უნდა. გირგოლას სახლი დიდი აქვს და სტუმარი ბევრი მისდის, ყველას დახვედრება უნდა.

- აბა ჩვენ კი მოვსულვართ, გეხვეწებით - გაწბილებულს ნუ გაგვგზავნით, და ახლა თქვენ იცით.

- რაისთვი გააგდო გირგოლამ თავისი ცოლი? მოიყვანოს და მაშინას ორ რძალს ოჯახობაში არც რაი არ გაუჭირდების.

- მოიყვანს, მოიყვანს, მა რასა იქმს?

- რაი ვქმნა, მეტად უღმთოა გირგოლაი, თავის ცოლსაც სულ აგინებდა, სცემდა, თმით ათრევდა და რაი უნდა ვქმნა, არ ვიცი! - კიდევ დაღონებით წარმოსთქვა ონისემ.

ამგვარმა ვაჭრობამ კარგა ხანს გასწია, თუმცა მახიას წინაღვე ჰქონდა გარდაწყვეტილი, რომ ნუნუ ნინიასთვის მიეცა და, რასაც მახია გარდასწყვეტავდა ონისესთვისაც გადაუბრუნებელი კანონი იყო. მაშასადამე, გამარჯვებულნი უნდა შუაკაცები დარჩენილიყვნენ. ქალის პატრონები მხოლოდ ურვათის მოსამატებლად-ლაპარაკობდნენ.

- ღონივრები არიან, შენაი ჭირაიმე, აჰკიდე მძიმედ, და ისინიც ასწევენ... ცხო რაი-და ლაპარაკი გინდათ ურვადზედ, - უთხრეს შუაკაცებმა.

- თხუთმეტი ძროხა ურვათი, ერთაი თუმანი მახიას - გასამზრდელი. ერთაი ცხენი სადელისძმაო, ხუთი მსუქანი ჭედილაი, თავის სატან-საპოხითჰ.

- ოჰო, ჰო, ჰო!.. - თავის გაქნევით და მწარედ წარმოსთქვა მამუკამ, - ბევრია, ბევრი.

- ჩვენ ნაკლებ ქალს არ გავიყვანთ სახლიდგან, არა! - წყენით წამოიძახა მახიამ და მერმე დაუმატა: - თქვენს ხათრს რაი ვუყო, თორემ სხვებიც ბევრი მყვანდა მთხოვარი... აგრემც დამირჩებით, რომ ურვადსაც მეტს გვაძლევდნენ; მაგრამ ჩვენც „გორს“ ვეძებთ.

ისინი ჩქარა მორიგდნენ, აიღეს ნიშნად ხუთი მანათი და გარდასწყვიტეს ნუნუს გადაცემა იმ ოჯახობაში, რომელშიაც შესვლას ქალი სიკვდილს რჩეულობდა.

ნუნუ, მთის ხალხის ჩვეულებისამებრ, სენიდგან არ გამოდიოდა, მაგრამ ზოგიერთი სიტყვებიდგან კი ესმოდა, რომ ლაპარაკი იმას და იმის გათხოვებას შეეხებოდა. ის ცდილობდა - ყური დაეგდო, გაერკვია, რითი გარდასწყდებოდა იმის მომავალი, რომ გაეგო მართლა გამოიმეტებენ ისე უღმერთოდ და ადვილად გასაყიდად, - მაგრამ, საუბედუროდ, სამყოფი სახლი კარგა დიდი იყო და სენა - დაშორებული მოლაპარაკეთაგან; ასე რომ ნუნუმდინ კარგად ვერ აღწევდა იმათი საუბარი.

იმას უდუღდა გული და უდუღდა იმისთვის, რომ თავის სახლეულები არც კი ჰკითხავდნენ იმას. მოსწონდა ნინია თუ არა.

ბოლოს, ნუნუ მღელვარებამ იქამდინ დაასუსტა, რომ ამ საგანზედ ფიქრიც კი ეზარებოდა. ის ფიქრობდა მარტო თავის სატრფო იაგოზედ, რომელიც ეხლა, უეჭველია, კალოში ელოდდა.

იმან დაუწყო ღმერთს თხოვნა, რომ, რითაც იქნებოდა, - დაჰპირდებოდნენ იმის თავს. თუ არა, - ჩქარა გარდასწყვეტილიყო და სტუმრები წასულიყვნენ, მოჰშორებოდნენ თავიდგან.

ამ უკანასკნელ წადილის ასრულებამ დაუგვიანა და ჩქარა გაშალეს ვახშამი და მოჰყვნენ ახალი დანიშნულების სადღეგრძელოს.

ამ ხანში იაგო მოუთმენლად ელოდა ნუნუს, რომლის დაგვიანებაც ისე აწუხებდა

და აღშფოთებდა იმის გულს.

მთის ხალხი თითონ ბუნებისაგანვე, საზოგადოდ, შეჩვეულია მოთმინებით მოლოდინს, მაგრამ იაგოს ამ ჟამად სრულებით დაჰკარგოდა ეს ჩვეულებრივი მოლოდინი და გული ძგერისაგან ვეღარ შეებორკილა.

ის, ვინ იცის, მერამდენედ მიიპარებოდა ღობესთან, გასცქეროდა აღგზნებულის თვალებით ნუნუს სახლს, მაგრამ იქ არავინ მოჩანდა და იმედ-გარდაწყვეტილი ბრუნდებოდა ისევ მაღალ ბალახებში, რომელიც იმასა ჰფარავდა კაცის თვალისაგან.

იმას ათასმა აღგზნებულმა, ექვით სავსე ფიქრმა გაურბინა თავში და უხურებდა შუბლს. ამ მოუსვენარმა მღელვარებამ იაგო იქამდინ მიიყვანა, რომ ვეღარც დაჯდომა მოეხერხებინა და ვეღარც ზეზე დგომა.

ბოლოს, როდესაც აზრი დაეღალა მუშაობისაგან, სხვადასხვა სურათები შეუერთდა ერთად და გადაიქცა ერთმანეთში გადახლართულს, არეულს საგნად, რომელსაც ის ვეღარ არჩევდა. იმას ვეღარ მიეცია აზრი განსაკუთრებით ერთი საგნისათვის. იაგო იქამდინ მივიდა, რომ თავბრუ დაესხა, მუხლები უნებლივ ჩაეკეცა და ღონემიხდილი ჩაჯდა. ასე თავდავიწყებაში, თითქმის ბურანში, დარჩა ის რამოდენიმე ხანი. ბოლოს, თითქოს გამოღვიძებული, ღრმა, მაგრამ მოუსვენარი ძილისგან, რომელსაც არაქათი წაერთვა, ფერი მიეხადა იმისთვის, - წყნარად აიღო იმან დაღონებული თავი და მწუხარებით შეჰხედა ცას, რომელზედაც გადაჭედილი იყო მხიარული ვარსკვლავები, რომელთა სხივიც მთრთოლარედ კამკამებდნენ სივრცეში. ცისკარი კარგად გადახრილიყო, მაშასადამე, ღამე ცოტა-ღა რჩებოდა და ნუნუ კი მაინც არა ჩნდებოდა.

იაგო წამოდგა წყნარად, მივიდა კიდევ ღობესთან და კიდევ გაჰხედა ნუნუს სახლს, საიდგანაც ჯერ კიდევ შუქი გამობჟუტავდა.

იაგოს გაუკვირდა აქამდინ სახლის პატრონების ზეზედ ყოფნა, რადგანაც ამ დროს არც ბედნიერი დღე იყო და არც ავადმყოფი ჰყვანდათ ვინმე, რომ იმისთვის ეთიათ ღამე. მაშ რა მიზეზი უნდა ყოფილიყო ნუნუს სახლობის უძილობისა?

ის წყნარად ავიდა და გადავიდა ღობეზედ. წყნარად და სიბრთხილით გასწია ქალის სახლისკენ, სადაც უნდოდა შეეტყო ნუნუს დაგვიანების მიზეზი.

ის მიდიოდა სიბრთხილით, რადგანაც ეშინოდა გზაში მოულოდნელად არავინ შეჰფეთებოდა და ამით მიზეზი არ მიეცა მეჭორე ხალხისთვის, რომელთაც ისე უყვარს სხვების საქმეზედ ლაპარაკი და სჯა. იაგო, სანამ დაადგამდა დედამიწას ფეხს, წყნარად სინჯავდა მიწის მდგომარეობას და თუ ქვას იგრძნობდა სადმე, ისე მოჰხვევდა ბანდულებიან ფეხის გულებს, რომ ქვა უნებლიედ არ განძრეულიყო, არ გამოეღო ხმა და მით არ დაერღვია ღამის იდუმალი გაჩქურება (გაჩუმება).

იაგო მიახლოვდა სახლის კარებს, ნიაგსავით წყნარად ავიდა დერეფანზედ და კარებთან კუნჭულში მიიკუნჭა. იმას უნდოდა შეეტყო - რაზედ ლაპარაკობენ სახლში, ან ვინ არიან იქა, მაგრამ სახლიდგან ლაპარაკი კარგად ვერ გამოდიოდა და სარკმელი კი მეტად მაღლა იყო, რომ შეცქერა შესძლებოდა; ამისთვის ის გამობრუნდა ამ ადგილიდგან, სახლს მოუარა უკანა მხარეს და ავიდა ბანზედ, იპოვნა ერთი

ერდოთაგანი, რომლებიც ისე ხშირად არის მოხევეების ბანებზე და დაიწყო იქიდგან ყურება. იმის თვალს წარმოუდგა გაშლილი სუფრა, სახლის პატრონი, იმისი ცოლი და ორი სტუმარი, რომელთაც ვახშამი გაეთავებინათ და საყველაწმინდოს-ლა სვამდნენ.

რასაკვირველია, ორივე სტუმარი იცნო იაგომ, რადგანაც ესენი იმის სოფლები და მეზობლები იყვნენ.

მაგრამ რა უნდათ ნუნუს სახლში ამ დროს, - აი რის გაგება სურდა იაგოს.

- უფალმა კეთილი ჰქმნას ჩვენი საქმე, კეთილი! - შემოესმა იაგოს სტუმრების ხმა და პირველი სიტყვებიდგანვე გაიგო საცოდავმა მიჯნურმა, რომ ლაპარაკი ნუნუს გათხოვებას შეეხებოდა.

- მაშ ნუნუ დანიშნეს?! - უნებურად და მწუხარებით წამოიძახა იმან, და გული ხელახლად აუდულდა.

- ურვათისა კი არ დაივიწყოთ, - დაიწყო ონისემ.

- აბა ურვათს რაი-ლა დაგვავიწყებს, - მისცეს პასუხი.

- არ დაივიწყებთ და თქვენ პატივისცემასაც გადაგიხდით, ღთის მადლმა! - ჩაურთო მახიამ.

- დიდი მადლობელი, მადლობელი, მახიას დარჩენამ. ჩვენთვის მაგაზედ უკეთესი პატივისცემა რაი-ლა იქმნების, რომ ჩვენ გაწვილებულები არ გაგვგზავნეთ, - მიფერებით ეუბნებოდნენ სტუმრები, რომელთაც ქეიფის გამო ენის დაბმა დასტყობოდათ.

- აბა, თქვენც კარგად იცნობთ იაგოსა, - დაიწყო ისევ მახიამა: - გულადობით გინდათ, თუ მუშაობით, ხევში განთქმული ვაჟია და ისიც კი გვთხოვდა ნუნუსა და თქვენის ხათრით იმასაც უარი ვუთხარით.

- რაია იაგო? - წყენით უპასუხა ერთმა სტუმარმა: - მებატონის ყმაა, ცხო რაი?.. არცა მიწა იმისთვი, არცა სახლი და არცა კარი!.. იმას კაცობა რომ ჰქონდეს, თავის მამის სახლს არ აიღებდა.

- ჰაი, ჰაი, რომ არ აიღებდა! არ აიღებდა, უფლის მადლმა! წამოიძახა ონისემ და მერმე დაუმატა: - ან ურვათს საით აუვიდოდა?

იაგოს ეს სიტყვები ლახვარად ხვდებოდა გულში და აგონებდა თავის წარსულს. იმას თვალ-წინ წარმოუდგა თავისი დედა, როდესაც თავისუფალი, ღალატით და ძალით გაყიდული ერთს მებატონეზედ; მოაგონდა თავისი მამა, რომელმაც სული დალია მამულისთვის ბრძოლაში; მოაგონდა ბოლოს დაქვრივებული უპატრონო თავისი დედა, რომელიც უსამართლობით და ძალით ყმად იქმნა დაწერილი, და ჩაჰკიდა თავი. ის წაიღო ღრმა ფიქრებმა, რადგანაც ის, თავის მეზობლების სწორი, როდესაც განთქმული თავისუფალი გვარის, დღეს შექმნილიყო ყმად და სხვების უსამართლობას, სხვების ძალის მოტანას დღეს იმას უსაყვედურებენ, თითქოს ყველა ამაში ის ყოფილიყვეს დამნაშავე... ის მეზობლები, რომლებიც შემთხვევით გადარჩენილიყვნენ იაგოსთანა დღეს და მარტო შემთხვევით შეეძლოთ თავის თავისთვის დაეძახნათ სახელმწიფო თავისუფალი გლეხები, ისე მკაცრად ჰკიცხავდნენ იაგოს ქცევას.

საკვირველი და საწყენი იყო ონისეს და იმის სტუმრების სიამაყე, როდესაც იმათი

მდგომარეობა სანატრელი არ იყო და თითონ სიტყვაც „თავისუფალი გლეხი“ თავის მნიშვნელობას ჰკარგავდა.

მაშ რაღად აკლებდნენ იაგოს იმ ბედნიერებას, რომელზედაც ყველა ცის-ქვეშე ქმნილებას ნება ჰქონდა?

იმისთვის, რომ ის ყმად დაიბადა და შეიქმნა?

განა იაგო იყო ამაში დამნაშავე?

ყველას ამას, თუმცა გაურკვეველად, მაგრამ ბუნდად მაინც, ჰგრძნობდა იაგო და ეს გრძნობა იყო ისე სატანჯველი, სამწუხარო იმისთვის, რომ გონება ერეოდა და ბრაზზედ მოჰყვანდა.

იმან ველარ გასძლო იმათი ყურება და წამოდგა, მაგრამ წამოდგომასთან ერთად ამას წარმოუთქმელად მოუნდა ნუნუს ნახვა, ერთი თვალის მოკვრა მაინც, რათა ენახა, შეეტყო, შეემჩნია იმის სახეზედ - ისიც თანაუგრძნობდა იმ ხალხის გარდაწყვეტილებას და აზრს, თუ არა!

ალბათ ისიც თანაუგრძნობს, - გაიფიქრა იაგომ თავისთვის და გასცდა სენის ერდოს, მაგრამ ბანის პირს ველარ მიაღწივა და საჩქაროდ გამობრუნდა იმ ერდოსთან, საიდგანაც იმედი ჰქონდა თავის სატრფო დაენახა.

სენაში ჩაიხედა თუ არა, იმას დაუწყო გულმა ძგერა და დაინახა დაღონებული, მოწყენილი და თვალეზ-ცრემლმორეული ნუნუ, რომელსაც სახეზედ ეტყობოდა ის მწუხარება, რომელიც გამოეველო ამ ცოტა ხანში.

იაგო კარგა ხანს უყურებდა იმას, თანაუგრძნობდა იმის მდგომარეობას, მაგრამ იტანჯებოდა, რომ ნუნუში ვერაფრით მიეცა და სიშორის გამო ხმის გაცემაც ვერ გაეხდინა; თუმცა იქნება ახლოც რომ ყოფილიყო, იმ მღელვარებაში ძნელად მოახერხებდა სიტყვის გაცემას.

ბოლოს, იაგომ აიღო კენჭი, დაუმიზნა და წყნარად გაუშვა. კენჭი წავიდა ტრიალით და ქალს პირდაპირ კალთაში ჩაუვარდა. ნუნუ შეჰკრთა, წამოხტა და შემოიხედა მალლა. იმან დაინახა იაგო, რომელიც გაშმაგებულის თვალეზით უყურებდა, და გაიღიმა.

რამდენიმე წუთის ცქერამ დაუმტკიცა იმათ, რომ ისინი ერთმანეთისათვის გაჩენილან და იმათი სიცოცხლე უერთიერთმანეთოდ შეუძლებელი შექმნილიყო!

იაგომ ველარ გასძლო და მთრთოლარე, მაგრამ გაბრთხილებულის, ჩუმის ხმით ჩასძახა:

- საჩაღეში გამოხვალ?

- აკი გითხარ, - მისცა ნუნუმ პასუხი, ისეთისავე ჩუმის ხმით.

- ჩამოვდნი შენის ლოდინითა.

- აბა რაი ვქნა? ფეხი აღარ წაიტეხეს სტუმრებმა და ჯერ არც ვინ დაწოლილა.

- მაშ მოგიცადო? - ჰკითხა იაგომ, რომელიც მაინც ვერ მოჰშორდებოდა ამ

ადგილებს, თუ გინდ ნუნუს უარიც ეთქვა გამოსვლაზე.

- შენ იცი! - მოკლედ უპასუხა ნუნუმ მხრების აწევით და ისეთის ხმით, თითქოს უნდოდა ესაყვედურა ამგვარის კითხვისთვის.

ამ დროს შემოვიდა მახია, რომელსაც სტუმრები გაეცილებინა და დასაწოლად მოდიოდა. იაგო და ნუნუ გაჩუმდნენ.

- რას უზიხარ, ქალაუ! რად არ დაწვები? - ჰკითხა მახიამ.

- ჯერ შენ არ დაწოლილხარ და მე საით დავწვებოდი? - წყნარად უპასუხა ნუნუმ.

- გამალე საბან-გობანი და დავწვით.

ნუნუმ სიხარულით აასრულა მახიას სურვილი, საჩქაროდ გაუშალა ყველას საგებელი და დააწვინა.

მერმე შეჭხვია კერაში ცეცხლი, დააქრო ჩირაღები და თითონაც მიწვა, ისე - გაუხდელი.

ღამე ცოტა-ღა რჩებოდა და, რასაკვირველია, უძილო ხალხს ჩქარა უნდა დასძინებოდა, მაგრამ წარმოიდგინეთ ნუნუს გაკვირვება, როდესაც ერთბაშად მოისმა მახიას ხმა:

- ნუნუ, წაგეძინა?

ნუნუმ თუმცა გაიგონა ეს კითხვა, მაგრამ ხმა გაკმინდა და ფშვინვას მოუმატა, როგორც ხშირს ძილში მყოფმა ადამიანმა.

- ნუნუ, არ გესმის?

ქალმა კიდევ ხმა არ გასცა.

- რა ძილქუში დაგაწვა, რაი მოგივიდა?.. ნუნუ!

- რაი გინდა? - გაჯავრებით უპასუხა ნუნუმ.

- გობანაი (ლეიბი, ძირს საგები) ჩემკენ მოიწიე, მინდა რაიმე გითხრა.

- მახიასი, მეძინების, რაი-ღა ლაპარაკისაა, საცაა გათენდების, - უპასუხა ნუნუმ და გადაბრუნდა ხვრინვით მეორე მხარეზე.

- მოიწიე მეთქი, სათქმელი მაქვს რაიმე.

ნუნუმ გადასწყვიტა, რომ რამდენსაც უნდა ჰლაპარაკებოდა მახია, მაინც ხმა არ გაეცა და ამგვარად თავიდან მოეშორებინა უდროოდ, უბედოდ ავარდნილი დედაკაცი, რომელიც, უეჭველია, სასიამოვნოს არას ეტყოდა.

- ნუნუ!.. ქალაუ!.. აი, ნულარ გაგაღვიძოს წმინდამ გივარგიმა, კაი ადამიანი შენა ხარ!.. არ გესმის? - იძახდა მახია, მაგრამ ჯავრობა და ლაპარაკი აღარ შეელოდა, რადგანაც ნუნუ პასუხს არ აძლევდა.

მახია რამდენჯერმე წამოიწივა ასადგომად, მაგრამ დაჰზარდა, კიდევ რამდენჯერმე ეცადა მახილით ნუნუს გაღვიძებას, მაგრამ ძილმა ჩქარა თავი მოსჭრა და თვალები დახუჭა.

ნუნუ კიდევ რამდენიმე ხანი ხმა-გაკმენდილი ელოდდა და ყურს უგდებდა მახიას. ბოლოს, გულის ძგერით წყნარად წამოდგა, მოვიდა კარებთან და გააღო. რაწამს გარეთ გამოვიდა, იმას დაჰხვდა იაგო, რომელიც მოუთმენლად იქ ელოდა.

ნუნუს დანახვასთან ერთად იმან გაშალა მთრთოლარე ხელები და ჩაიკრა გულში მოხვეის ქალი, ნუნუ, რომელიც ემზადებოდა სალაპარაკოდ, რომელსაც ეგონა, რომ ლაპარაკისათვის მთელი საუკუნოები არ ეყოფა, ეხლა იდგა ჩუმად, თავდახრილი, გაწითლებული და სიტყვა ვეღარ მოეხერხებინა. იაგო დასცქეროდა თავის სანატრელს, ჰხედავდა, რომ იმათ ერთმანეთი უყვარსთ, ჰხედავდა, რომ ნუნუ ყველაფერს კისრულობდა იმისთვის, და ისიც ეძლეოდა წარმოუთქმელ სიხარულს.

ისე ტკბილი, ტკბილი იყო იაგოსათვის ეს წამები, რომ მღელვარება ვერ შეეყენებინა და თითონ გაბრთხილებაც კი გადაჰვიწყებოდა.

იაგომ თავი წყნარად მოიხარა და მიუახლოვდა ნუნუს პირს, რომლის მხურვალეხასაც ის აშკარად ჰგრძნობდა თავის სახეზედ; ეს ათრობდა, ჰბანგავდა, ჰხიბლავდა იმას... კიდევ ოდნავ თავის მოხრა - და ნუნუს თმები, რომელიც ქარს გაეშალა და არხევდა, მოხვდა იმის სახეს და მთლად ჟრიალმა აიტანა.

იმან ვეღარ გასძლო და გიჟსავით დაეკონა გამშრალის ტუჩებით ნუნუს სახეს, გამმაგებით და თავდავიწყებით დაუწყო კოცნა.

ბოლოს მოჰხვია ძლიერი მკლავები, აიყვანა როგორც პატარა ბავშვი, და, რამდენიმე გადახტომის შემდეგ, გადაიყვანა საჩაღეში.

ის ჰკოცნიდა და ჩასჩურჩულებდა: „მარტო შენ ხარ მთელი ჩემი სიხარული!.. სცადონ - შენი თავი წამართვან, თუნდა მთელი ქვეყანა ამიტყდეს, და ვნახოთ, ვნახოთ, როგორ მოახერხებენ!“

როდესაც ცოტა დამშვიდნენ და იმათმა აღელვებულმა აზრებმა წესიერი მდინარეობა მიიღო, როდესაც შეიძლეს უფრო დამშვიდებულად დაკვირვება თავიანთ მდგომარეობაზედ, აშკარად დაინახეს თავიანთი უპატრონობა და სამწუხარო მდგომარეობა.

იაგო მარჯვე, ყოჩაღი, გულადი და მოსაზრებული ბიჭი იყო, მაგრამ ის იყო უმამულო, ყმა, საკუთრება მებატონისა, რომელსაც შეეძლო - დღესვე გაეყიდა, გადაეგდო, ერუქებინა ვისთვისმე და, მაშასადამე, იმ დამოკიდებულებაში, რომელსაც თავის ბედნიერებისათვის სხვის ნებადართვა უნდა ეთხოვა; და თუ ეს სხვა, რომელისამე ანგარიშის გამო, არ მოიწადინებდა იმის იმგვარ ბედნიერებას, იაგო სამუდამოდ უნდა გამოსთხოვებოდა თავის სატრფოზედ ფიქრს.

- რა-ღა ვქმნათ, რაი-ღა მოვახერხოთ? - ჰკითხა დაღონებულმა იაგომ: - შენ ცხოზედ დაგნიშნეს, სამუდამოდ სისხლი ჩამოგვიგდეს!

- რაი ვუყოთ, რომ დამნიშნეს?.. მე არცვიზედ არ გავთხოვდები, შენს გარდა მე ცხო არვინ მინდა.

- ბარემ მეც არავის დაგანებებ, მაგრამ რაისთვი მოიქცა შენი ბიძა აგრე? არ ეყოფა იმ უღმერთოს მამიშენის წილობა, შენც რომ არ გაგყიდოს?

ამ სიტყვებზედ ნუნუს ცრემლები გადმოედინა, მოაგონდა თავისი მამა, რომელმაც ასეთს დროს თავი დაანება და თავის ძმას ნება მისცა ასე უწყალოდ გასრისოს ყმაწვილი ქალის გრძნობა და სიყვარული.

- მამა განგებ გაგზავნეს, რომ მე, რაც უნდათ, ის მიყონ, უღმერთონი არიან, უღმერთონი!

- ნუ სტირი, ჩემო ყველავე! გეფიცები წმინდა გივარგის მადლს, რომ მე შენს თავს არვის არ დავანებებ.

- ბარემდინ, მაგრამ შენც რაი უნდა ჰქმნა, ბედშავო! აგერ ყველა იმას იძახის, რომ შენი თავი შენ ხელთ არა გაქვს!..

- ყმა ვარ, რაი-ლა? სიმწარით წამოიძახა იაგომ და ჩაფიქრდა, მერმე დაუმატა უფრო წყნარად, მაგრამ გარდაწყვეტილი:

- რაი ვუყოთ, რომ ყმა ვარ?.. ღთის მადლმა, თუ გამიჭირდა ყმობა მე ვერ დამაყენებს. ძალა იხმარეს ჩვენზედა, ძალად გამხადეს ყმა, ძალად წამართვეს ყოველი საცხოვრებელი და შენ თავსაც შემეცილნენ, მეც ძალას ვიხმარებ და მაშინის, ვისი დედა ატირდების, იმასაც ვნახავთ ოღონდ შენ გიყვარდე, შენ ნუ გამცვლი ცხოზედა და ქვეყანა დიდია, მტერს მოკეთედ გადავიქცევ და იქაც გაცხოვრებ.

- ავაი-მე დაღუპილსა! საით შემიძლიან შენი ღალატი? მე შენთვის მომიცია ჩემი გული და სიკვდილი-ლა გამყრის შენთანა.

- ჩემო ყველავე! - წამოიძახა იაგომ მკლავებ მოხვევით და კოცნით: - ოღონდ შენ კი გიყვარდე და ღთის მადლმა პირდაპირ ჩეჩენში გაგიყვან.

ამ დროს სოფლიდამ ხმაურობა მოისმა, მეშეშეები ამდგარიყვნენ და ლარსისკენ გამგზავრებას აპირობდნენ. ნუნუს და იაგოს მოაგონდათ, რომ იმათ გაყრის დრო იყო, თუ შეუმჩნეველი და გაუჭორებელი დარჩენა უნდოდათ.

- გათენებულა! - წამოიძახა ნუნუმ.

- წადი, წადი შინა, არავინა „ნახას“. ბევრი მოგვიცდია, ბატარაიც მოვიცადოთ, მოვიფიქროთ, მეც მოკეთებები, ამხანაგები მყვანან, გავიგებ, რჩევას ვკითხავ და, თუ აქ არა მოხერხდა-რა, შამილთან გავიდეთ ჩეჩენში. შენ თუ არ გეშინიან ქისტებისა?

- შენთან რაისი უნდა მეშინოდეს?

- ჩემო ყველავე! - პასუხად კიდევ ეს, ხევში საყვარელი სიტყვები გაიმეორა იაგომ და მერმე დაუმატა: - ხვალ გამოხვალ აქა?

- გამოდი, გამოდი, ჩემო ყველავე! უშენოდ გული მიღონდების, - უთხრა იმან; აკოცა, ერთხელ კიდევ მიიკრა გულზედ და მოშორდა, მარდად გადახტა ღობეზედ და ჩქარა მიეფარა კედლებს.

ნუნუმ წყნარა ამოიოხრა, გაჰხედა იმ მხარეს, საითაც იაგო მიეფარა კედლებს, და წარმოსთქვა:

- წმინდა გივარგი იყოს თავდები, ნუნუ ან შენი ცოლი იქმნების, ან წყალში დაიხრჩობს თავსა.

ამ სიტყვებს შემდეგ ის გადავიდა ღობეზე და წყნარად გაემართა თავის სახლისკენ, სადაც შეუმჩნეველი შევიდა და შეუმჩნეველივე ჩაწვა თავის საგებელში.

იაგო გასცდა თუ არა რამდენსამე სახლს, ერთბაშად თავის მხარზედ იგრძნო ვიდაცის ხელი, რომელმაც შეაკრთო და შეაყენა.

- ბიჭავ! კარგა ხანს არ გძინავს! - უთხრა უცნობმა.

იაგო გაკვირვებული უკან წარსდგა და გაკვირვებითვე წამოიძახა:

- დიამბეგი!

დიაღ, იმას თვალ-წინ წარმოუდგა დიამბეგი, რომელსაც თან ახლდა რამდენიმე შეიარაღებული ყაზახი. ეს ბატონი ახლად გადმოსულიყო და პირველადვე დაენიშნათ ხევში... ამგვარის მოწყალებისთვის, რასაკვირველია, ბ-ნმა დიამბეგმა საჭიროდ დაინახა, რომ ამ გაუნათლებელ ხალხში, უექველად, ყოველი აზრი, თითონ პატივისცემა და სიყვარული, მათრახით დაედგინა და ამისთვის ყოველ დანაშაულისთვის, თუნდა მცირედიცა ყოფილიყო ის, მათრახით ახდევინებდა. ამის გარეთ, რადგანაც თითონ ხალხს სრულებით არ იცნობდა და არ იცოდა იმათი ენა, იმას ნება-უნებლიედ უნდა გაეჩინა ენის მომტანები, მთხრობლები, დამბეზღებლები, ჯამუშები და სხვა ამგვარი პირები, რომელნიც წყნარ-წყნარად შეიქმნენ იმის მაგიერ ამ ადგილების მმართველნი, და დიამბეგი კი - ბრმა აღმასრულებელი ამ პირების სურვილისა. იმასთან მხლებელნი ვინც კი იყვნენ, შედგენილი იყო ყველა ან მთის ოსებისაგან, რომლებიც ძმას გროშზე გაყიდვიან და დედას მშობლად არ უყურებენ, ან კიდევ იმ მოხევეებისაგან, რომელთაც დაეკარგათ უწინდელი სვინიდისი და პატიოსნება, გარყვნილიყვნენ ახალი წყობილობისაგან და დაევიწყნათ ხალხთან ის დამოკიდებულება, რომელიც უწინდელ დროში ისე წმინდად ინახებოდა; და მაშასადამე, შეგიძლიანთ წარმოიდგინოთ, რა-რიგი სამართლიანი იქნებოდა იმათგან მოტანილი სიტყვები! რასაკვირველია, ისინი ყოველ დროს და ყველგან ხელმძღვანელობდნენ მარტო თავისი პირადი სარგებლობით და ბ-ნ დიამბეგს კი აღასრულებინებდნენ თავიანთ პირად სურვილს. როგორც დიამბეგი იყო დამოკიდებული ამ გარსშემოხვეული უსვინდისო ხალხისაგან, ისე თავის მხრით - ნაჩაღნიკი დიამბეგისაგან და ამისთვის უღმერთოებასა და უსამართლობას საზღვარი აღარა ჰქონდა.

აი, ერთს იმგვარ დიამბეგს შეხვდა იაგო ამ უდროოდროს და შეხვდა სწორედ იმ დროს, როდესაც მხლებლებს მოეხსენებინათ დიამბეგისათვის გალაშქრება ერთ გლეხკაცის სახლზედ, სადაც ვითომც უნდა ნაქურდალი საქონელი ეპოვნათ; მაგრამ რადგან ეს დაბეზღება ერთი იმ პირადი სურვილის მისაღწევი იყო დამბეზღებლისაგან, როგორც ზევით იყო აღწერილი, და მეორეს მხრით კი ამავე დამბეზღებლის მეგობრებს დუქნის კარში უნდა გაექურდათ მეაქლემეები, ამისთვის დიამბეგის სოფელში გატყუებით, რომელიც, უექველია, ყაზახებს თან წაიყოლებდა, ქურდებს თავისუფალი დრო დარჩებოდათ და თავისუფლად გასცარცვავდნენ დაუფარველ მეაქლემეებს.

დიამბეგმა, როგორცყოველთვისინ ხდებოდა, ვერაფერი იპოვა გაჩხრეკილ გლეხკაცის სახლში და ამისთვის მოდიოდა ცუდს გუნებაზედ, რომელსაც კიდევ დაემატა დუქნის კარში მეაქლემეების გაქურდვის ამბავი. ის ჯავრობდა, ანჩხლობდა და ვერ გაეგო, რაშია თავისი შეცდომილება და რად ვერ ახერხებდა ქურდობის და

ავაზაკობის თუ არ მოსპობას, ამხანაგობას მაინც. ამისთვის ის ხმარობდა მათრახს და უსამართლობას, თუმცა ეს არც ქურდების, არც ავკაცების რიცხვს არ ამცირებდა.

ამ გაბრაზებაში იყო ის, როდესაც შეჰხვდა იაგოს და გაუხარდა, რომ ჯავრის ამოყრა შეიძლო ვიზედმე.

- რას აკეთებდი აქა ამ დროს? - მკაცრად ჰკითხა დიამბეგმა. პირველში იაგო ისე გააკვირვა ამ შემთხვევამ, რომ სიტყვა ველარ მოახერხა, მაგრამ, როცა გონს მოვიდა, დამშვიდებით უთხრა:

- მოკეთებებისას ვიყავ და ეხლა შინ მივდივარ.

- მე ვიცი, რა მოკეთებთანაც იქნებოდი! - უთხრა იმან დამუქრებით და მერმე მიუბრუნდა ყაზახებს: - დაიჭირეთ, შეუკარით ხელეები!

ყაზახები, რომელთა შორის ნუნუს საქმროც იყო, მისცვივდნენ იაგოს, რომელიც უკან გადახტა და გაიძრო ხანჯალი.

- ჩვენებურნო, თქვენ იქით მიდექით, დე თითონ ეგ მოვიდეს! - შესძახა და უჩვენა დიამბეგზედ.

დიამბეგი, რომელსაც არამცირედი შეეშინდა ამ სიტყვებისა, უკან მიდგა და შესძახა ყაზახებს:

- რას უდგებხართ? დაიჭირეთ, შეკარით!

იასაულებმა ვერ შეჰხედეს იაგოს, რომელიც ანთებულის და გაცეცხლებულის თვალებით პირდაპირ დიამბეგს უყურებდა, იაგომ ამის გამო ვერ შეამჩნია გირგოლას მოძრაობა, რომელიც ჩუმად უკანიდგან უვლიდა.

მტანჯველის მდგომარეობაში გაატარეს რამდენიმე წუთი. ერთბაშად იაგომ იგრძნო უკანიდგან მოხვეული გირგოლას ხელეები, რომელთაც მაგრა ჩაებოჭათ ისა.

იაგომ შეიბრძოლა და თუმცა ვერ გააშვებინა, მაგრამ თითონაც ხელის გავლება მოასწრო.

გირგოლა იყო მაღალი, მხარ-ბეჭ გადგმული და ღონიერი. ამისთვის პირველ დაქნევაზე ის ყოჩაღად გაუმაგრდა იაგოს, რომელიც ცდილობდა მხოლოდ თავის განთავისუფლებას იმის ხელიდგან.

- გირგოლაუ! რაი მმართვეს შენი? გამიშვი, მომშორდი, თორემ, ღთის მადლმა, სისხლი მოვიდა ყელში! - გაანჩხლებით და კბილების ხრჭიალით უთხრა იაგომ.

გირგოლამ პასუხის მაგივრად ის ძალზედ დაიქნია, მაგრამ იაგოს ადგილიც ვერ აცვლევინა.

- დაჰკარით, დაჰკარით! - უბრძანა დიამბეგმა.

- რაისთვის მრევ მეზობლების სისხლში? შენ თითონ მოხვიდე, თუ გულს გერჩის?

ამ სიტყვების გათავება ძლივს მოასწრო იმან, როდესაც უკანიდგან ხმლის ყუა მოხვდა თავში და თვალთ დაუბნელდა.

- ეი, თქვე უღმერთონო, დაუნდობნო! - ძლივს მოასწრო იმან და მოუქნია გირგოლას ხანჯალი, მაგრამ ხმალი მეორედ მოჰხვდა და დარეტიანებული დაეცა მუხლებზედ.

ამ დროს დიამბეგისგან წაქეზებული ოსის ყაზახები მისცვივდნენ და მაგრად შეჰკრეს.

იაგო ჩქარა მოვიდა გონს, წამოხტა ფეხზედ, გაიბრძოლა რამდენჯერმე, მაგრამ თოკებმა, რომელიც ჩასჭირებოდა ხელებში, სისხლი შეუყენეს ძარღვებში და მკლავები

იქამდინ დაუდუნეს, რომ მოძრაობაშიაც კი ველარ მოჰყვანდა.

- გირგოლა! რაისთვი მომექეც ეგრე! რაი ჯავრი მოგაგონდებოდა? აჰუ, დიაცი ყოფილხარ!

- გაჩუმდი! - გააწყვეტინა დიამბეგმა და რამდენჯერმე გადაჰკრა მათრახი.

იაგომ კბილები გააღრჭიალა ჯავრისაგან და თავდავიწყებით მივარდა იმას. მაგრამ ხელებშეკრული რას დააკლებდა, და მეტის მწუხარებით რამდენიმე მსხვილი, ცხარე ცრემლი-და გადმოსცვივდა.

- უღმერთო, უსამართლო! უთხარ - ამჩეხონ მაინც, თუ არა და რას მემართლები?

- მაგას ხვალ შეიტყობ! - უპასუხა დიამბეგმა მკაცრად.

იაგო წაიყვანეს ისე შეკრული, რათა შეეგდოთ იმ ოთახში, რომელსაც სატუსალოს ეძახდნენ და რომელიც ზაფხულობით იყო საბუდარი ყოველგვარი ქვემძრომებისა და ჭიაღუებისა, ზამთარში კი - საყინულე, რადგანაც ცეცხლს იქ არ ანთებდნენ და დამსხვრეულს ფანჯრებიდგან ქარი თავისუფლად შემოქშუტუნებდა.

იაგო თუმცა ყმა იყო და, მაშასადამე, დაჩვეული ყოველგვარს ჯაფას და მოთმინებას, მაგრამ მთის წმინდა ჰაერსაც და იქაურ ჩვეულებასაც იყო შეჩვეული. ის თავს იკლავდა და გულს იხეთქავდა ამ შემთხვევით. იმას მაგალითად ჰქონდა თავის მამა-პაპათ ცხოვრება, იმათი სირცხვილი ჯერ კიდევ სირცხვილად მიაჩნდა და სახელი - სახელად. ის ჯერ კიდევ არ გარყვნილიყო ამ ახალ ნიადაგზედ, რომელზედაც ის დაეყენებინა ახალ ცხოვრებას და წყობილებას; ამისათვის იმისი შეგდება სატუსალოში, მეზობლისაგან დალატი, რომელიც, ჩვეულებისამებრ, პირდაპირ არა მტრობდა, უსამართლო მტრისაგან მათრახით ცემა გულს უთუთქავდნენ და აგონებდნენ წარსულს ნეტარებას, როდესაც მტრობა თუ მოყვრობა აშკარა და პირდაპირი იყო...

ის იტანჯებოდა იმ სატუსალოში, სადაც შეეგდოთ და, თუმცა გათენებამდინ მხოლოდ რამდენიმე საათი რჩებოდა, იმას ყოველი წუთი საუკუნედ ეჩვენებოდა.

იაგოს მეზატონე ერთი იმ დაცემულ სახლთაგანი იყო, რომელთაც ყველა ნაჩაღნიკის წინ ზურგის ხრა უნდება, მაშასადამე, იმას ამ მხრიდგან არავითარი შემწეობის იმედი არა ჰქონდა.

- რაისთვი დამიჭირეს, რას მემართლებოდნენ? - ათასჯერ ჰკითხავდა იაგო თავის თავს, მაგრამ ყოველთვისინ ერთსა და იმავე გარდაწყვეტილებაზედ მიდიოდა: უღვთონი არიან, უსამართლონი!

ის კიდევ ამ სიტყვებს იმეორებდა, როდესაც მზე ამოვიდა და კარგა ადგილი მოიარა.

ბატონმა დიამბეგმაც ინება გაღვიძება და თვალების გახილებასთან ერთად მოიწოდა თავისი ერთგული იასაული გირგოლა, რომელიც კარებთანვე ელოდდა.

- გირგოლა! - მოისმა დიამბეგის ძახილი.

- ბატონო! - იყო პასუხი და შეაღო გირგოლამ კარები.

- წაღები გაწმინდე?

- დიაღ, შენი ჭირიმე.

- მომართვი.

გირგოლამ მიაართო წაღები. ჩააცვა ტანთ და პირ-საბანად იარაღი მოუმზადა.

დიამბეგმა მსუქან ხელებზედ წყნარად გადაიკეცა პერანგის სახელოები და დაიწყო პირის ბანა.

ეს წუთები გირგოლამ, - რომელიც დიამბეგს იქაც კი ეხმარებოდა, სადაც დახმარება სრულებით საჭირო არ იყო, - საუკეთესოდ დაინახა, რათა ლაპარაკი დაეწყო.

- წუხელი ძალიან კი მოვასწართ, შენი ჭირიმე, იმ ბიჭს.

- ხომ არ გატეხილა?

- აბა, უთქვენოდ იმასთან ლაპარაკს ვინ გაჰბედავდა?

- სწორედ ეგ გაჰქურდავდა მეაქლემეებს, სხვა არავინ! შენ როგორა გგონია?

- მაგის მეტი ვინ იქნებოდა, შენი ჭირიმე, - დაუკრა კვერი გირგოლამ და ცოტა სიჩუმის შემდეგ გაქნილი კაცის ღიმილით გააგრძელა:

- ღმერთმა მოგცეთ - იღბალი გქონიათ, შენი ჭირიმე!

დიამბეგს იამა ეს სიტყვები და გაიღიმა.

- მაინც ძალიან სცნობთ ავ კაცსა, - დაუმატა გირგოლამ: - აი ეხლა მთელ ხევში ისე მოგახსენებენ, შენი რისხვა არა მაქვს, რომ თქვენ არა გამოგეპარებათ-რა.

დიამბეგი უფრო აღიტაცა ამპარტავნებამ.

- შენ მე ყოჩალი მყევხარ, გირგოლა, ყოჩალი! წუხანდელი ქცევისათვის მე შენ უთუოდ ჯვარზე წაგადგენ.

- შენი წყალობა ნუ მომაკლოს ღმერთმა.

- იაგოს ბატონი ხომ არ მოსულა? - იკითხა დიამბეგმა.

- როგორ არა, შენი ჭირიმე, კარებზედ გახლავს.

ამის შემდეგ ლაპარაკი გადავიდა იმ საგანზედ, თუ რას უზამდა იაგო მოპარულს ფარჩას. გირგოლამ დაარწმუნა დიამბეგი, რომ ფარჩას არამც თუ თავის ბატონთან მიიტანდა, რომელსაც თითქმის კუჭი უხმება შიმშილით, არამედ - რომ თითონ ბატონიც, უეჭველად ერეოდა ამ საქმეში.

ეს ერთგული ყმა, რომელსაცაც ჰსურდა იაგოს დაღუპვა, და სვინიდიისიანი ბატონი, რომელიც ისე ბრმად ემონებოდა თავის იასაულის, მოსამსახურის სიტყვებს, ამ საუბარში იყვნენ, როდესაც გარეთ მომჩივანნი, - ვინ იცის საიდგან, სად და რა უბრალო საქმეზედ მორეკილნი, - მოთმინებით ელოდნენ იმის გამობრძანებას.

თითონ იაგოს ბატონიც კი, რამდენჯერმე თითის წვერებზედ, რათა არ შეეწუხებინა ბატონი დიამბეგი, მიდიოდა იმის საწოლის კარებთან და წყნარად ჰკითხავდა იქ მდგომს იასაულებს:

- ბატონმა (დიამბეგმა) გაიღვიძა თუ არა?

- გაიღვიძა, მაგრამ ჯერ არ გამობრძანებულა, - მიიღებდა პასუხად და წყნარად სულგანაბული ისევ თითის წვერებზედ გამობრუნდებოდა. დანარჩენთ მომჩივანთ კი აი, რა ლაპარაკი ჰქონდათ ერთმანეთში:

- გაგიაუ! რამ მოგიყვანა ამ ყელის-ჭრა მუშაობაში? - ჰკითხა ერთმა მოხუცმა მეორეს, რომელიც, სხვათა შორის, ქვაზედ ჩამომჯდარიყო და სწევდა ჩიბუხს.

- აბა რაი ვიცი, შენი ჭირიმე! თავად დამიბარეს, თორემ რაი მომიყვანდა მაგ შარიანებთან!

- მეც არ გამიკვირდა, საჩივრად თუ ჩამოვიდა მეთქი.

- რაისთვი ჩამოვალ საჩივრად? თუ სადაო რაიმე გამიხდა, ჩემი მეზობლები გვერდს არა მყვანან? შევეყრი ბჭეებსა და ისინი გაგვასამართლებენ.

- მაინც, რაის თაობაზედ დაგიბარეს? - ჰკითხეს კიდევ იმასა.

- აბა რაი ვიცი, - განიმეორა ამან და დაიწყო: - ჯვართ-ვაკეს რომ სამოვრებია,

თემმაც იცის და ხალხმაცა, რომ ადამის ჟამიდგან ჩვენი სოფლისა ყოფილა. როგორც უწინ იყო, წელსაც ჩვენმა სოფელმა იქ გაგზავნა სამოვარზედ თავიანთი ცხვარი და ჩემი ბალღაი (შვილი) სარქლად ამოირჩივეს. მერე მოსულიყო რაიმე ყაზახები, დაეჭირათ ცხვრები და დახოცვას თურმე უპირობდნენ...

- მაგათზედ უღმერთონი კი აღარავინ იქნება, ღთის მადლმა! - ჩაურთო ვიღამაც.

- ჩემ ბალღს ვეღარ მოეთმინა და ყაზახისთვის დაეკრა...

- აი, შერჩა ხელები! - მოიწონეს მწყემსის საქციელი.

- ეხლა გვეუბნებიან, რომ ყაზახს საექიმო უნდა მისცეთო და ადგილი კი ნაჩალნიკის „ყორაულის“ არისო...

- ნაჩალნიკის „ყორაული“ საიდგან-ღა მოვიდა?

- აბა რაი ვიცი!.. მთელმა თემობამ იცის, რომ ის ჩვენი ადგილია, ჩვენ კი საბალღაში სამოც ცხვარსა გვთხოვენ!.. ან მაგდენი ცხვარი საით მოუყვანოთ, ან ადგილს რაისთვი გვართმევენ?

- ურჯულონი არიან, ურჯულონი... სად-ღაა სამართალი!

ამ სიტყვებზედ დიამბეგი გამობრძანდა, ხალხი წამოცვივდა ზეზედ და ქუდები მოიგლიჯეს თავიდგან.

მებატონე მივიდა, მდაბლად დაუკრა თავი, დილა-მშვიდობისა მოახსენა, მაგრამ დიამბეგმა, ვითომც ვერ შეამჩნივა, ზურგი შეაქცია იმას.

მებატონეს აშკარად შეეტყო პირისახეზედ ის წყენა, რომელიც იქონია იმაზედ დიამბეგის უსვინიდიისო სიამპარტავნემ და ოხვრაში გამოითქვა ეხლა ისე გამწარებული წარსულის სიტკბოება.

იმის გულში აღიძრა სიამაყე, იმან დაიხურა ქუდი და თითქოს წელშიაც გასწორდა. ბოლოს დიამბეგი მობრუნდა იმისკენვე და მოელოდდა, რომ ისევ მებატონე თავის დამდაბლებით დაიწყებს ლაპარაკს, მაგრამ მოსტყუვდა, რადგანაც ის გაჯავრებულის, აღზნებულის თვალებით უყურებდა.

დიამბეგმა გაალო პირი, რომ შეტევით დაეწყო ლაპარაკი, მაგრამ, რა შეჰხედა მებატონის გაანჩხლებულს სახეს და არეულს თვალებს, შეშინებულმა რამდენიმე ნაბიჯი უკან წადგა და დაბალის ხმით დაიწყო:

- ა-ა, თქვენა ბრძანებულხართ?

- დიად, მე გახლავართ და, ვგონებ, დროც იყო ყურადღება მოგეციათ.

- უკაცრავად, ვერ დაგინახეთ.

მებატონემ შეჰხედა და ღიმილი მოუვიდა პირისახეზედ.

- რისთვის დამიბარეთ? რა გნებავთ ჩემგან?

- უკაცრავად, რომ შეგაწუხეთ, - დაიწყო იმან ბოდიშით: - მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ ჩვენი მდგომარეობა? ჩვენ სამსახურის კაცნი ვართ და...

- მოკლედ მიბრძანეთ, რაცა გნებავთ, - გააწყვეტინა დიამბეგსა.

- მე წუხელის შემატყობინეს, რომ მეაქლემეები გაუცარცვავთ. მეც გაიხელით გზების შესაკრავად და თქვენი ბიჭი შეგვხვდა, რომელიც დავიჭირეთ.

- ნაქურდალი უპოვნეთ რამე?

- არა, ბატონო, მაგრამ ქურდი სწორედ ეგ არის.

- მაშ მე რაღად მიბარებდით, თუ კიდევაც გცოდნიათ, რომ ქურდი ეგ არის?

- მე მინდოდა თქვენთვის მეკითხა, შემეტყო... ჰო, იმას მოგახსენებდით... - აერია

ლაპარაკი დიამბეგს, რომელიც ეშაადებოდა სხვის შეშინებას და თითონ კი შეემთხვა ეს უბედურება.

- ჩემთვის რა კითხვა გინდოდათ? გამოიძიეთ და, თუ დაუმტკიცებთ ჩემს ბიჭს ავაზაკობას, გადაახდევინეთ ისე, როგორც კანონი ითხოვს. - ამ სიტყვებთან ერთად ის გამობრუნდა და გასწია ბინისკენ. დიამბეგი კი გაშტერებული დარჩა ამ მოულოდნელის შემთხვევით.

როდესაც ცოტა ხანმა გაიარა და დიამბეგი გონზედ მოვიდა, ის გაშმაგებით მივარდა იქ მყოფ გლეხებს, რომელნიც ქუდმოხდილნი ელოდნენ, თუ როდის ინებებდა დიამბეგი იმათ მოგონებას და გასამართლებას.

- რა გინდათ? რად მოსულხართ? - დაუყვირა იმან.

- რა მოგახსენოთ, შენი ჭირიმე, თქვენ დაგებარებინეთ და ჩვენც გაიხელით, - მდაბლა თავის დაკვრით უპასუხეს იმათ.

- თქვენ დაგებარებინეთ, თქვენ დაგებარებინეთ! - გაუკირცხლა დიამბეგმა, გაიარ-გამოიარა და მერმე დაუმატა:

- რა ვუყოთ, რომ დაგიბარეთ? ეხლა მე თქვენთვის არა მცალიან.

გლეხკაცებმა შეჰხედეს ერთმანეთს და ტოკვა დაიწყეს. იმათ ვერ გამოერკვიათ - ბატონი დიამბეგი ეხუმრება თუ მართალს უბრძანებს.

- რაღას უდგებართ?- წადით მეთქი! - ცოტა სიჩუმის შემდეგ კიდევ დაუყვირა დიამბეგმა და შეიჭმუხნა წარბები.

- მოგვისმინე, შენი ჭირიმე, ბატონო. - დაიწყო ერთმა ჭადარა-მორეულმა მოხუცმა.

- სწორედ მოგახსენოთ - შენის მეტი საქმე არა მაქვს! - დაცინვით წარმოსთქვა ხევის მმართველმა. - წადით, წადით, ეხლა არა მცალიან თქვენთვის: მე დღეს ქვეშეთს მივდივარ; თუ გინდათ, თქვენც იქ გადმოდით.

- შე დალოცვილო! ამ ყელის-ჭრა მუშაობაში მოგვაცდინე და ახლა კიდევ ქვეშეთს უნდა წავიდეთ?... მთის ხალხი თუ თიბვაში გააკეთებს რასმე, თორემ სხვა როდის, ან რა უნდა იმუშაოს?

- ხმა გაწყვიტეთ!- დასჭყივლა დიამბეგმა და დაუბარტყუნა ფეხები.

- ნუ გაგვიწყობები, შენი ჭირიმე, ბატონო, - დაიწყო ისევ მოხუცმა: - ჩვენი სიცოცხლისა და სიკვდილის დღე ეხლა გახლავს და...

- მე რა?- ჯანიმც გაგვარდნიათ, თუ ერთს დღეს გასწყვეტილხართ! აი დარდი!

- ბატონო...

- ყაზახებო! - გააწყვეტინა დიამბეგმა - მათრახები მაგათ!

იქამდისინ შემამრწუნებლად დაინახეს ეს ბრძანება, რომ იმისთანა გარყვნილ იასაულებმაც კი, როგორც გირგოლა იყო, ვერ მოახერხეს ხელის გამოღება. ამის გამო ყაზახებს, რომელნიც იმ დროში დიამბეგების და ნაჩაღნიკების განკარგულებაში იყვნენ, შეჰხვდათ ბრძანების აღსრულება.

- უღმერთონო! უსამართლონო! შეუბრალებელნო! გაგწყვიტეთ ბარემა, დალიეთ ჩვენი სისხლი! - გასძახოდნენ გლეხკაცები, რომელთაც მათრახებით უღმერთოდ და შეუბრალებლად სცემდნენ. ცხვირი, პირი, ყურები აღარ გააჩნდათ საცოდავებს, და თქრიალით გადმოსდიოდათ სისხლი...

ჩქარა შემოფანტეს ეს ხალხი, რომელთ მწუხარებას რაღაცა სიამოვნებით უყურებდა ამ ბრძანების მიმცემი და ხანგამოშვებით აქეზებდა ერთგულ

აღმასრულებლებს...

- აგრე, აგრე... ყოჩაღ, ყოჩაღ!

როდესაც ცოტა გული იჯერა ამ სურათით დიამბეგმა, რიგი მიერგო იაგოს, რომელსაც ასე დღის გამწარებას უპირობდა.

- აბა, ახლა ის ბიჭი მომიყვანეთ! - დაიძახა ამან ბოლოს.

- იაგო, შენი ჭირიმე? - იკითხა გირგოლამ.

- ჰო, იაგო.

იაგო მოიყვანეს რამდენიმე ყაზახმა, რომელნიც თოფებგაშიშვლებული მოსდევდნენ იმას, როგორც ერთს ავაზაკს.

- რა უყავი ცალები? - დაუყვირა დიამბეგმა იაგოს მოყვანის უმაღლეს.

- რა ცალები? - იკითხა იმან და გაშტერებული დაუწყო ყურება.

- ერთი ამას უყურეთ-და!.. ვითომც არც-კი იცის!.. ის ცალები, რომელიც წუხელ მოიპარე.

- მე არ მომიპარავს. - მტკიცედ და გადაწყვეტით უპასუხა იმან.

- უბრალოდ სცდილობ ჩემს მოტყუებას, მე კარგად ვიცი, რომ ქურდი შენა ხარ.

- ღთის მადლმა, არა ვარ.

- არა ხარ?

- არა.

- შენ არ გინდა სთქვა და ვნახოთ, გათქმევინებ თუ არა?.. მაშ წუხელ, შენი დაჭერის წინ, სად იყავ?

- თქვენ რაი გინდათ?

- მე ის მინდა, რომ უნდა მითხრა! - დაუყვირა დიამბეგმა.

- რაისთვი უნდა გითხრა? მთელმა სოფელმა იცის, რომ ქურდი არა ვარ და ცხო, საცა გინდა ვყოფილიყავ, თქვენ რაი?

- გათქმევინებ კი არა, ჯანს გაგადებინებ, ჯანს!

- ძალა თქვენ ხელშია და ხმალი! ჰაი, ჰაი, რომ გამაგდებინებთ. მაგრამ იმას კი არ გეტყვით, საცა ვიყავ.

- მოიცადე და თუ არ გათქმევინებ, მაშ კაციმც არა ვყოფილვარ!

- ღთის მადლმა, ცოცხალს ვერ მათქმევინებ, და მკვდარი ხომ სულ ვედარას ვიტყვი.

- გაჩუმდი! - დაუყვირა დიამბეგმა და გადმოუბრიალა თვალები.

- რაისთვი გავჩუმდე? რაისთვი დამიჭირეთ?

- გაჩუმდი მეთქი, მე შენ გიბრძანებ!

იაგოს რაღაც აზრმა გაურბინა თავში და გარდასწვიტა, რაც უნდა ეთქვათ იმისთვის, თუნდ ეს იმის საკეთილოც ყოფილიყო, მაინც პასუხი არ ეძლია და ეჯავრებინა დიამბეგი, რომელიც ასე უსამართლოდ ექცეოდა.

- არ გავჩუმდები.

დიამბეგი მივარდა და შემოჰკრა შემდეგის სიტყვებით:

- შენ როგორ ჰბედავ, რომ აგრე მეპასუხები?

- რაისთვი მცემ? - უთხრა იმან.

დიამბეგმა პასუხის მაგივრად კიდევ შემოჰკრა.

- ძალუმ კაცობა არაა ხელშეკრულის ცემა! - უთხრა იაგომ და გააკრაჭუნა

კბილები.

- წაიყვანეთ, გამაცალეთ! - დაიღრიალა დიამბეგმა: - გამაცალეთ მეთქი, თორემ შემომაკვდება ეს ასეთ-აგეთი.

ყაზახები მისცვივდნენ და წაათრიეს იაგო, რომელსაც შეუყარეს ფეხებში ბორკილები და გაგზავნეს ქვეშეთს. ცოტა ხანს შემდეგ დიამბეგი შევიდა თავის ოთახში და დაიწყო მზადება, რადგან თითონაც რამდენიმე საათს უკან ქვეშეთს უნდა გამგზავრებულიყო.

გირგოლა, რომელიც თან ახლდა და ემსახურებოდა, ერთბაშად მივიდა კარებთან, გაიხედა გარეთ, მერმე მაგრა მოიხურა კარები და იდუმალეზით დაიწყო:

- გველეთიდგან4 ქისტები გახლავან.

- რაო? - განსაკუთრებითი ყურადღების მიქცევით ჰკითხა დიამბეგმა და მოუთმენლოზა დაეტყო პირისახეზედ.

- ვერცხლეული და ფარჩა რაიმე აქვსთ ნაქურდალი.

- მერმე?

- ნაჩაღნიკთან მიჰქონდათ საჩუქრად, მაგრამ მე იქ არ გავუშვი - თქვენთან მოვიყვანე.

დიამბეგს სიამოვნების ღიმილი გამოეხატა პირისახეზედ.

- ყოჩაღ! - შეაქო იმან: - მეც გადაგიხდი სამსახურს, ჩემო გირგოლა.

- ღირსი არ ვარ შენს წყალობას, შენი ჭირიმე! - თავის დაკვრით უპასუხა იმან: - მაშ, როგორ მიბრძანებთ?

- აქ ნუ მოვლენ, დაინახავს ვინმე და კარგი არ არის. - უპასუხა დიამბეგმა და ჩაფიქრდა: - იცი რა? ამაღამ მე კოზში5 დავრჩები, ისინიც იქ ამოვიდნენ და იქ მომიტანონ.

- კარგი, შენი ჭირიმე.

ამ დროს დიამბეგის კარებთან მოისმა ზარების წკრიალი და გაჩერდა ტროიკა, შებმული სამი ჩერქეზულის ცხენით, რომელთაც კოხტად გვერდზედ ეჭირათ თავები და მოუთმენლად ფეხებს აბარტყუნებდნენ გატკეპნილს მიწაზედ.

ჩქარა გამობრძანდა დიამბეგი, ჩაბრძანდა ტროიკაში. იემშიკმა დასძრა ვოჟები და მკვირცხლი, მარდი ცხენები მხიარულად, მერცხალივით გაფრინდნენ კოზისაკენ...

სოფელმა გაიგო იაგოს დატუსაღება, იმის გაგზავნა ქვეშეთში და გარდასწყვიტა, რომ ის ვეღარ დაბრუნდებოდა და თავის სამშობლოს ღრუბელს ვეღარ დაინახავდა. რამდენიმე ბიჭი, რომელთაც შორი-ახლოდგან ეყურებინათ და გაეგონათ იაგოს ლაპარაკი, უამბობდნენ დანარჩენებს და ისინიც ქებას ასხამდნენ იაგოს იმგვარის გულადობისათვის.

- აზა, ღმერთს არ მოეტყუება, რომ ბრალია იმისი დაღუპვა, - წარმოსთქვა ერთმა.

- ბრალია და აგეთი?...

- მართლა ან ქურდი ყოფილიყო, ან ავი კაცი - კიდევ ჰო, თორემ რაისთვი მოგვდის აგრე?.. ყველაზედ მეტი სამსახური ჩვენ გვადგია, ყველაზედ მეტი ჯაფა ჩვენს ხალხს მოსდის და მოსვენება კი აღარსადაა ჩვენთვის.

- ეჰ, ჰე, ჰე, ჰე! - ოხვრით წარმოსთქვა კიდევ ერთმა: - სადღაა ჩვენთვის ან ღმერთი, ან შეწყალება? ვიღაა ჩვენი პატრონი? რაიც უნდათ, იმას გვიშვრებიან... თითოოროლია "მაჰყირობელია" მოვა და რაც უნდათ, იმას სჩადიან.

- უწინ თათრობა იყო, ღთის მადლმა, მაგრამ ეგეთი გაჭირვება არ გვინახავს... უწინ იარაღი გვეჭირა ხელში და, ვინც ჩვენზედ ძალის მოტანას მოისურვებდა, იარაღით გავცემდით პასუხს: ან დავიხოცებოდით, ან არა-და უსამართლობას არ ავიტანდით.

ესენი ამ საუბარში იყვნენ, როდესაც გაიგონეს გზირის ხმა, რომელიც ციხეზედ (კომპოზედ) შემდგარიყო და იქიდგანა ჰკიოდა:

- სოფელო! ჯარი მოვიდა, ბეგარაი არის წასაღები, კომლზედ ურემი გამოიტანეთ.

ხალხი ზარმაცად და უკმაყოფილოდ დაიდრა: ზოგი მამასახლისისკენ, რომ მოეხერხებინათ ბეგარის თავიდგან აცდენა, ზოგიც ურმების გასამართად...

ამ ხანში ნუნუს ყურამდინაც მიაღწივა იაგოს დაჭერამ და ქვეშეს გაგზავნამ.

იმ დროს ის წყალზედ მიდიოდა ტაგანა-აკიდებული, იმას მიემატნენ კიდევ რამდენიმე დედაკაცი: ზოგი ტაგანებით, ზოგიც თულუხებით. ყველანი მხიარულის მოღიმარის სახით შეჰხედებოდნენ ერთმანეთს, რადგანაც აქ ყველა ჰპოულობდა თავის გულის მეგობარს, რომელსაც უშიშრად ანდობდა თავის გულის გრძნობას, თავის ნაღველს და გაიგონებდა თანამგრძნობელ, დამამშვიდებელ სიტყვას.

მთელი დღეების მუშაობაში გამტარებელი დედაკაცები, რასაკვირველია, სიამოვნებით შეიყრებოდნენ ერთმანეთთან, სიამოვნებით დაიწყებდნენ საუბარს და მთელი დღე მარტოობაში შეგუბებულს მოსაზრებულს ეხლა თავისუფალი მდინარეობა მიეცემოდა.

ნუნუმაც, რომელსაც პირისახეზედ საერთო მხიარულება არ ეტყობოდა, გასწია ერთი ქალისაკენ; უკანასკნელმა დაუწყო ლოდინი მოღიმარის პირისახით, მაგრამ, რა ნუნუს შეამჩნია მჭიმუნვარება, მაშინვე თითონაც სახე გამოიცვალა და თანაგრძნობით წამოიძახა:

- რაი მოგსვლია?

- დავიღუპე, მარინეისი, დავიღუპე! - უპასუხა ნუნუმა და ცრემლები გამოერია თვალებში.

იმათ გაიცადეს დედაკაცები და თითონ უკან დარჩნენ, რათა არავის დაეშალა ლაპარაკი.

- რაი ამბავია, მითხარი ჩქარა? - ჰკითხა მარინემ.

- რაი-ღა რაი ამბავია, იაგო... - წარმოსთქვა ნუნუმ და სიტყვები ველარ გაათავა.

- რაი მოუვიდა? თქვი-ღა ჩქარა? - უთხრა დედაკაცმა, რომელსაც წარმოუთქმელი მღელვარება დაეტყო.

- დაიჭირეს.

- ვინ დაიჭირა?

- დიამბეგმა.

- დიამბეგმა? - განიმეორა მარინემ და სიტყვა გაუწყდა პირში.

- რაისთვი დაუჭერია, როდისა?

- წუხელისა, ქურდობა დაუბრალებიათ.

ამის შემდეგ რამდენიმე ხანი ორივე დედაკაცები გაჩუმდნენ და ხმა ველარ ამოეღოთ.

- რაი უშავს, ბედშავო ჩემო თავო! გამოუშვებენ ისევ, - ბოლოს სცადა დამშვიდება მარინემ.

- დიაღ, გამოუშვებენ! - ჩემი დაღუპაი უნდოდათ, იმათ დაიჭირეს და ვილა

გამოუშვებს იმას! - იმედ-გარდაწყვეტით წარმოსთქვა ნუნუმ და მერმე დაუმატა:

- იმათ უნდათ სხვაზედ გამათხოვონ, მაგრამ არ გავთხოვდები, არა... თუ ძალა დამატანეს - წყალი ხომ ხელთაა.

მარინემ დაუწყო ნუნუს დამშვიდება, თუმცა იმასაც მწარედ გულს უცემდა თავის „გულის საყვარელს“ ძმადნაფიც იაგოსთვის. იმას ბევრისა გაეგონა ასე შარმოკიდებით გადალუპვა თავის ქვეყანიდგან, გადალუპვა დიამბეგებისაგან, რომელთაც იმ ხანში მინიჭებული ჰქონდათ ისეთი წარმოუთქმელი და წარმოუდგენელი ძალა.

ბევრი ლაპარაკისა და რჩევის შემდეგ ისინი მივიდნენ ერთს გარდაწყვეტილებამდის, რომელსაც ნუნუ უნდა გადაერჩინა ძალდატანებული ჯვარისწერისაგან.

ნუნუ და იმისი მეგობარი, რამდენადაც შეიძლებოდა იმათ მდგომარეობაში, დამშვიდდნენ, გარდასწყვიტეს იაგოს მოლოდინი, რომელიც იმათის აზრით უეჭველად, კარგად თუ ავად, უნდა განთავისუფლებულიყო და ჩქარა მოსულიყო.

ამ გარდაწყვეტილებით ისინი დაბრუნდნენ თავთავის სახლში და დაადგნენ თავთავიანთ საქმეს. დიამბეგს კი ამ დროს კობში მოელოდნენ, სადაც ერთის მედუქნისას, რომელსაც სასტუმრო ჰქონდა გამართული, უნდა ჩამომხტარიყო. ის ოთახი იქამდისინ შესანიშნავი იყო, რომ პირველსავე შეხედვაზედ შეამჩნევდით რაღაც განსაკუთრებითი მოწყობილობას: შუა კედელთან ჰქონდა გამართული თლილი ქვის ბუხარი, რომლის აქეთ-იქითგანაც, კედლის ნაპირობაზედ, ტახტები გადაეჭიმათ; ერთი კარი შედიოდა გალავნიდგან და მეორე კი იმის პირდაპირ გადიოდა მინდორზედ, საიდგანაც ხალხის შეუხვედრად შესვლა და გასვლა შეიძლებოდა.

მით უფრო სახერხო იყო ეს ადგილი იდუმალ სასიარულოდ, რომ ეს დუქანი სოფლის განაპირას იყო და მგზავრის ფეხი არ ჰხვდებოდა მინდორს, რომელზედაც უკანა კარი გადიოდა. თითონ ტახტის ფიცრები, რომელიც დალურსმული არ იყო, თავისუფლად აიხდებოდნენ, და ძირს იყო გათხრილი სხვადასხვა სიდიდის ორმოები, რომელიც მსახურებდნენ თავის პატრონს სხვადასხვა დაფარული საჭიროებისათვის.

დაგვილი, დაწმენდილი ოთახი, გაჩაღებული ბუხარი, თუმცა ზაფხული იყო, და შეიარაღებული სომეხი - დუქნის პატრონი - მოელოდნენ დიამბეგს, რომლისათვისაც დაუზოგავად, ბევრს შემას ეზიდებოდა ნაცვალი თავის იასაულებით.

ერთი იასაული უვლიდა აქ მყოფს მედუქნეებს და ატყობინებდა იმ დროის ღმერთის სწორი კაცის მოსვლას, რომლისათვისაც ვახშამი უნდა მოემზადებინათ.

ერთ იასაულს მოერეკა სოფლიდგან ხალხი, რომელთაც წამოერეკათ ძუძუთა ბატკნები და ელოდნენ დუქნის კარზედ.

ბატკნები, რომელთაც თავები ამოეყოთ ხურჯინებიდან და იმედგარდაწყვეტილად თავები გადაეგდოთ გვერდზედ, თვალეზდახუჭულნი მოელოდნენ თავიანთ მომავალს. ზოგი იმათგანი დროგამომშვებით შემადრწუნებლად დაიბლავლებდნენ და ეს ხმა, ეს მოგონება, ძახილი თავის სამშობლოსი, კაცს ჟრუანტელს გაუტარებდა გულში. დიამბეგი, მოსვლის უძალეს, შებრძანდა მომზადებულს ოთახში, სადაც შეჰყვა ქუდ-მოხდილი ნაცვალი.

- გამარჯვება შენი, - უთხრა დიამბეგმა.
- შენი წყალობა ნუ მომიშალოს, - თავის დაკვრით უპასუხა იმას.
- ვინ არიან დუქნის კართან?

- არავინ, შენი ჭირიმე... საკლავები მოგართვეს.
- ბევრია? - ჰკითხა პირდაპირ მმართველმა.
- თხუთმეტობედ გახლავთ.

დიაბზეგმა სიამოვნებით გაიღიმა და გაიარ-გამოიარა. შემდეგ მივიდა ნაცვალთან, დაჰკრა მხარზედ ხელი და უთხრა;

- ბარაქალა, ბარაქალა... შენი ერთგულება მეც არ დამავიწყდება.
- ღირსი არ ვარ შენს წყალობას, შენი ჭირიმე!
- არა, ხარ ღირსი, ჩემო იაკობა, ხარ!
- ბატონს სამსახური უნდა, შენი ჭირიმე, მაშ როგორ იქნება?
- ყოჩაღ, ყოჩაღ!.. - აბა ახლა შენ ის მითხარ, ხომ არავინ გაჯავრებს, ან არ გაწუხებს?
- არა, შენი ჭირიმე, არავინ, მხოლოდ ერთი მედუქნე მეხირება რასმე და შენის წყალობით იმასაც მალე მოვუგრებ კისერს.

- როგორ თუ მედუქნე? - იკითხა იმან და შეიჭმუხვნა შუბლი: - რომელი მედუქნეა.
- აი, სოსიკაანთ ბიჭს მოგახსენებენ.
- კარგი, ხვალ მომიყვანე აქა და მე ვაჩვენებ... იაგო გაატარეს?
- დიად, შენი ჭირიმე, ყაზახებმა გაატარეს... ეხლა გუდაურში იქნებიან.

ამაზედ ლაპარაკი შესწყდა, რადგანაც შემოიტანეს ბარგი და დუქნის პატრონიც შემოვიდა. დიაბზეგმა ღიმილით შეჰხედა იმას, რაღაც ანიშნა თვალით და ჩახველებით უთხრა:

- იქნება?
- ვა, მაშ არ იქნება? - ღიმილითვე უპასუხა მასპინძელმა.

ამ დროს მოვიდნენ მედუქნეები სხვადასხვა ფადნოსებით, რომელზედაც ეწყო ქათმები, მთელ-მთელი ყველის კვერეულები, გრაფინკები და დოქები ღვინოებით და დაბეჭდილი ბოთლები ევროპიულის სასმელებით.

დიაბზეგმა ეს ყველა მიიღო, ყველას უთხრა თითო-ოროლა სიტყვა და დაითხოვა. იმასთან დარჩა მარტო სახლის პატრონი, გირგოლა და რამდენიმე ყაზახი.

როდესაც ფეხის ხმა მიწყნარდა, უკანა კარები გაიღო და გირგოლა შემოუძღვა სამს ქისტს, რომელთაც მოართვეს თავიანთი ნაქურდალი ვერცხლის დანა-ჩანგალი, კოვზები, თასები და სხვა.

ღირსეულმა მმართველმა მადლი გადაუხადა ღირსეულ ქვეშევრდომებს, დაჰპირდა იმათ თავის წყალობას და მფარველობას.

რა ისინიც გაისტუმრა და მარტონი დარჩნენ, უკანა კარი კიდევ გაიღო და დუქნის პატრონი შემოუძღვა მორთულ-მოკაზმულს ოსის დედაკაცს, რომელსაც პირისახეზედ ჩამოეფარებინა მერდინი.

ამის შემდეგ ჩამოვარდა ფარდა და ხევის მმართველის სადგურში ხდებოდა ისეთი სისამაგლე, რომელიც კი შეუძლიან ჩაიდინოს სვინიდიისაგანაც და ნამუსისაგანაც ხელაღებულმა გარყვნილმა კაცმა.

როდესაც დიაბზეგი ამ განცხრომაში იყო, იაგო ბორკილების ჩხარაჩხურით მიჰყვანდათ ქვეშეთისაკენ. ერთს ადგილს ისინი შესდგნენ და შეისვენეს. იაგოც ჩამოჯდა.

თუმცა ზაფხული იყო, მაგრამ იმ ადგილებში, თოვლების სიახლოვით, საკმაოდ ციოდა, მაგრამ სიარულით და ფიქრებით გახურებული იაგო ვერ ამცნევდა ამ სიცივეს.

იმას გასწვეტიყო საკინძე, გული გადაჰლელოდა და აშკარად გამოსჩენოდა ვაჟკაცს მარღვიანი მკერდი, რომელიც ქშენისაგან ძალზედ ადიოდ-ჩადიოდა.

იმას იმ დროს დაჰვიწყებოდა თავისი მდგომარეობა, დაჰვიწყებოდა ბორკილები, ყარაულები და მთლად მისცემოდა თავის ნუნუზედ ფიქრს.

იმას ეხატებოდა თვალ-წინ მშვენიერი ყმაწვილი გოგო, რომლის ტანიც ალვის ხესავით ირხეოდა; მოლიმარე პირისახე და ცოტა გაღებული ტუჩები თითქოს დალაპარაკებას აპირობდნენ. ჟუჟუნა თვალები მხიარულად ეპატიჟებოდნენ თავისკენ. იაგო იქამდინ გაიტაცა ამ სურათებმა, რომ ჰგრძნობდა ქალის მოახლოვებას, სუნთქვას; ჰგრძნობდა, რომ ხელი მოეხვია იმისთვის წელში და უპირობდა გახურებულს გულზედ მიკვრას.

ეს სურათები ისე სასიამოვნოდ, ისე ნუგეშიანად უალერსებდნენ იმას, როდესაც მოჰხვდა მათრახი ბეჭებში და გიჟივით წამოაგდო ზეზედ.

- დაგეძინა განა, შე ზარმაცო? - ჰკითხა ყაზახმა, რომელმაც ასე უწყალოდ გადაჰკრა.

- რადა მცემ? რა დამიშავებია? - ჰკითხა იაგომ და შეჰხედა შეწუხებულის თვალით.

- გაიარე, კარგი! ბევრს ნუ ლაპარაკობ. - მისცეს იმას პასუხი და კიდევ გადაჰკრეს მათრახი.

- ახ-მე! - კბილების ხრჭიალით და თავის გაქნევით წამოიძახა დაბორკილებულმა: - სად არის სამართალი? სად არის ღმერთი?

ისინი ჩავიდნენ ქვეშეთში, სადაც იაგო გადასცეს ეტაპის სალდათებს, რომელთაც შეაგდეს საპყრობილეში და გადმოუკეტეს კარები.

იქ იაგომ უფრო თავი მოსვენებით იგრძნო, რადგანაც თავისუფლად ფიქრი მაინც შეეძლო.

დაღალული, დაწყვეტილი, არა იმოდენი სიარულით, რამოდენიც ფიქრისა და მღელვარების გამო, ის მიეგდო პოლზედ და დახუჭა გახურებული თვალები, რომელნიც მოსვენებას ითხოვდნენ.

თუმცა ის იწვა დახუჭულის თვალებით, მაგრამ ძილი მაინც გაუბრთხა და ამის მაგივრად ფიქრი ფიქრზედ ებადებოდა.

იმას ცხოვლად წარმოუდგა თავისი მდგომარეობა, ის უსამართლობა, რომელიც იმისთვის მიეყენებინათ და ის კი ვერ გაეგო, თუ რა უნდათ იმისგან, ან ასე უწყალოდ რა დანაშაულისათვის ექცევიან?

ის არ იყო ქურდი და ქურდობას სწამებდნენ!

ის არ იყო ავაზაკი და ავაზაკობას აბრალებდნენ!

იმას უყვარდა და საყვარელს საგანს აშორებდნენ!

სცემდნენ, აწვალებდნენ, ამტყუნებდნენ და გამართლების ნებასაც კი არ აძლევდნენ!

რისთვის? რად? ვის რა შეემატებოდა იმისი წვალებით? რად ხდებოდა ეს ასე?... ყველა ეს კითხვები გაურკვევლად ტრიალებდა იმის თვალში და დაბოლოება კი არა სჩანდა.

მეორე დღეს დილით, როცა მზემ კარგად მოიარა, დიამბეგი გამობრძანდა გარეთ, სადაც თან გამოჰყვა ერთგული და ბრძანების აღმასრულებელი ნაცვალი.

ხალხი, რომელთაც საჩივარი ჰქონდათ, იქ შეყრილიყვნენ და პატივისცემის

ნიშნად ქუდები მოეხადნათ, შორიახლოს იდგნენ, - როდის ინებებდა ხევის ბატონი ამათზედ ყურადღების მიქცევას და იმათ საჩივრის მოსმენას. ყველას მოუთმენლობა ეტყობოდა პირისახეზედ, მაგრამ მაინც ვერავის გაეხედნა წინ წამოდგომა და თავის ნაღველზედ ლაპარაკის დაწყება.

დიამბეგი დუქნის კარებთან ტრიალებდა, იპრანჭებოდა და ბოლთას სცემდა; ის ისე იქცეოდა, თითქოს ვერც კი ამჩნევდა იქ მყოფებს. ნაცვალი ქუდ-მოხდილი, თითის წვერებზედ, სიბრთხილით უკან დასდევდა, რათა ფეხის მოულოდნელი ხმაურობით არ დაეშალა იმის ფიქრებისათვის.

- ნაცვალო! - ბოლოს დაუძახა დიამბეგმა.

- შენი ჭირიმე! - იყო პასუხი და წინ გამოჭიმული წადგა ნაცვალი.

- წუხელ შენა სთქვი, რომ ხალხმა საკლავები მოგართვაო? - ისე სიჩუმითა ჰკითხა დიამბეგმა, რომ სხვების სმენას არ მისწვდომოდა იმის სიტყვები.

- დიად, შენი ჭირიმე.

- სად არიან?

- ქორფა ბატკნები გახლავან, მეშინოდა - სიცივეს არ დაედურადა და თავლაში შევყრევინე.

- ბატკნები? - ჩაფიქრებით წარმოსთქვა დიამბეგმა და სახეზედ უსიამოვნობა დაეტყო.

- დიად, შენი ჭირიმე.

დიამბეგი რამოდენიმე ხანს ჩაფიქრდა და კიდევ გაიარ-გამოიარა და მერმე შეუტია ნაცვალს.

- ქორფა ბატკნები რად მინდოდა მეთქი? - გარკვევით და ჩაცივებით განიმეორა იმან.

ნაცვალი, რომელიც მადლობას მოელოდა თავის გულმხურვალე მეცადინეობისათვის, არია ამ მოულოდნელმა გაჯავრებამ და თითონაც არ იცოდა რა ეპასუხა.

- რა მოგახსენოთ, შენი ჭირიმე, - ბოლოს მოუაზრებლად წარმოსთქვა იმან.

- არა, თექვსმეტი ბატკანი და ისიც ქორფა, რად მინდა?... მედუქნე ხომ არა ვარ, რომ მომეხარშა, კერძებად დამეწილადა და ისე გამეყიდნა?... მიპასუხე: მედუქნე ხომ არა ვარ?

- არა, შენი ჭირიმე, არა ბრძანდებით.

- მაშ რად მინდოდა? - თანდათან ცხარდებოდა დიამბეგი.

თუმცა ნაცვალს ვერ გაეგო, რაზედ ცხარობდა დიამბეგი, მაგრამ მაინც კი სცადა იმისი დამშვიდება.

- გავყიდოთ, შენი ჭირიმე, და ფული იქნება.

დიამბეგმა შეჰბღვირა და უფრო შეიჭმუხვნა წარბები.

- რაო?- მე უნდა გავყიდო ბატკნები?... აი შე ბრიყვო მოხევე, შენა! მიკიტანი ხომ არა ვარ, რომ ბატკნებით ვივაჭრო? - შენ არ იცი, რომ ცოლშვილით დაგლუპავ მაგ სიტყვებისთვის?... ციმბირში ამოგიყოფ თავს!

საცოდავს ნაცვალს არა სახუმროდ შეეშინდა, რადგანაც დიამბეგს თუ მართლა მოეწადინა, კიდევ შეეძლო იმისი დალუპვა და ამისათვის, გაფითრებულმა შიშისაგან, რაღაცა ლულულუდი დაიწყო.

- ნუ გაგვიწყობი, შენი ჭირიმე, - ბოლოს ძლივს გაიგნო ენა: - გლახები ვართ, უგუნურები... იქნება ჩვენის უცოდნელობით გაწყენინეთ რამე, მოგვიტევე.

- გლახკაცები! - გაუკირწყლა დიამბეგმა: - გლახკაცები კი არა, სუყველანი ეგეთები ხართ. გასწი ეხლავ, მაგ ბატკნების დედები ჩამოარეკინე ჯვარვაკეს ჩემ მწყემსთან, თორემ, არ ვიცი, რა გიყო!..

- ბატონი ბრძანდები, შენი ჭირიმე, - უპასუხა ნაცვალმა თავის დაკვრით: - ოღონდ შენ ნუ გამიწყობი და თუნდა მთელს ფარას იქ ჩამოვარეკინებ.

- არა, შე მხეცო, ძუძუთა ბატკნები რომ დედისთვის მოგიშორებიათ, კაცობა აღარ არის თქვენში? გული აღარა გაქვსთ? არა, რამ უნდა აცხოვროს ძუძუთა ბატკნები უდედოდ?

- რა ვქნათ შენი...

- კარგია, ბევრს ნუ ყბედობ! - გააწყვეტინა დიამბეგმა: - ამ ზაფხულს მოსწოვენ და შემოდგომაზედ დედებს ისევ პატრონებს დავუბრუნებთ! გასწი, კარგია.

- ბატონი ხარ, შენი ჭირიმე!

- კარგია, წადი.

ნაცვალი საჩქაროდ აირია ხალხში და ჩუმად წაიბუტბუტა: - ბატკნები რას ეყოფა მაგ ცოდვიანს!

ამ დროს გამოჩნდა გირგოლა, რომელმაც დიამბეგს მოახსენა:

- ცხენები მზად გახლავს.

- მზად არის?

- დიად. მე რას მიბრძანებთ: თქვენთან გაიხლოთ?

- არა, შენ შეგიძლიან დაბრუნდე ქვეშეთში საჭირო არ იქნები. შენს სახლობას მიჰხედე.

- შენი ჭირი მომცა ღმერთმა.

- კარგა თვალ-ყური კი გეჭიროს, თუ გაჩნდა სადმე რამე... ხომ გესმის?

- მესმის, შენი ჭირიმე... შენს ხელს იქით არსად წავა.

- აბა, შენ იცი.

გალავნიდგან გამოვიდა ტროიკა ბარგ-ჩალაგებული და მომზადებული. დიამბეგი გამოეთხოვა მასპინძელს და წყნარად ჩაბრძანდა ტროიკაში.

მომჩვირებმა, რომელთაც დაინახეს, რომ დიამბეგი წასასვლელად ემზადება და ყურადღებას არ აქცევს იმათ, წინ წამოიწიეს და ძლივს გაბედეს სიტყვის წარმოთქმა;

- ჩვენ შენთან გახლავართ, შენი ჭირიმე. - დაიწყო ერთმა.

- რაო? - შეუტია დიამბეგმა და მიუბრუნდა იემშიკს: - გასწი!

იემშიკს, რომელსაც პირი დაელო და შესცქეროდა ამ ხალხს, ვერ მოესმა დიამბეგის ბრძანება და ამისთვის გაუნძრევლად იმავე მდგომარეობაში დარჩა, როგორშიაც იყო ბრძანებამდის.

- საჩივარი გვაქვს, შენი ჭირიმე! მოგვისმინე, - დაიწყო კიდევ ერთმა გლახკაცთაგანმა.

- შენ არ გესმის? გასწი მეთქი! - დასწყვიტა დიამბეგმა და ისე წაპკრა კისერმა იემშიკს, რომ იმანაც შეშინებით საჩქაროდ გამოსწია ვოჟებს, გადაჰკრა შოლტი ცხენებს და თვალის დახამხმებაზედ ტროიკა და ზედ მსხდომნი მოეფარნენ ცხვირ-წამოწვდილ კლდეს.

გლებკაცები ისე გაშტერებულნი დარჩნენ რამოდენიმე ხანს. ბოლოს ერთი იმათგანი დაეხარა ქვას, აიღო და გაჯავრებით მიაყოლა მიმავალ ტროიკას უკან.

- წასვლა შენი და აღარ მოსვლა! - დასძახა ისეთის სიბრაზით, თითქოს მართლა ამ ქვაზედ ყოფილიყოს იმ დიამბეგის ბედ-იღბალი.

გლებკაცები იქ დარჩნენ კიდევ რამდენიმე ხანი, შესჩივლეს ერთმანეთს თავიანთ მწუხარე მდგომარეობაზედ, მოიფხანეს თავები და დაიშალნენ სიტყვებით:

- აღარც სამართალია, აღარც შეწყალება!.. როდემდის უნდა ვიტანჯეთ ასე!..

ქვეშეთში ნაჩალნიკი სადილს ემზადებოდა, როდესაც დიამბეგი გამოჭიმული და მხარზედ ხმალ-გადაკიდებული მოწიწებით და კრძალვით შევიდა იმასთან.

დიამბეგს ქალაღში გახვეული რაღაცა ეჭირა.

- ა-ა! - გააგრძელა ნაჩალნიკმა, რაწამს შეამჩნია დიამბეგი და მერმე დაუმატა: - შენა ხარ?

- მე ვახლავარ თქვენს ბრწყინვალეობას.

- შენ ნახე, როგორი იმერული მეძებრები მომივიდა? - დაიწყო ნაჩალნიკმა პირველის სიტყვიდგანვე.

- არა, ჯერ არ მინახავს, თქვენო ბრწყინვალეობა.

- ოჰ, ოჰ, ოჰ, აღარ შეიძლება იმისთანები! სწორედ კალმით ნახატები არიან!- მაგრამ მოიცა, ეხლავე გაჩვენებ. ბიჭო, ბიჭო! წადი ერთი ის მეძებრები შემოიყვანე, იმერეთიდან რომ მომივიდა, - მიუბრუნდა ნაჩალნიკი თავის ძახილზედ შემოსულს ბიჭს.

- უეჭველია, კარგები გახლდებიან. თორემ თქვენს ბრწყინვალეობას უხეიროებს როგორ გამოუგზავნიდნენ?

- ქება აღარ ითქმის! გუშინ მყვანდა სანადიროდ და სულ ერთის საათის განმავლობაში შვიდი კურდღელი წამოაგდეს!.. გესმის - შვიდი კურდღელი!

- საკვირველი გახლავს.

- მერმე რა რიგად ეძებენ და... რაკი ერთხელ კვალს დაადგებიან. იმათგან დაკარგვა ხომ არ შეიძლება!.. ზედ კურდღელზედ მიგიყვანენ; შვიდი კურდღელი წამოაგდეს და შვიდივე დავიჭირეთ...

- რაღას წაუვიდოდა თქვენი ბრწყინვალეობის მწევრებს, ნამეტნავად მერცხალას.

- ნაზიას, - გაუსწორა ნაჩალნიკმა.

- დიად, დიად, ნაზიას. - საჩქაროდ წარმოსთქვა დიამბეგმა, ჩაახველა რამდენჯერმე, წადგა წინ და გაუშვირა ხელი, რომელშიაც შეხვეული რაღაცა ეჭირა.

- ეგ რა არის? - კითხა ნაჩალნიკმა.

- ეს ვიშოვე, თქვენო ბრწყინვალეობა, და თქვენ მოგართვით.

ნაჩალნიკმა გამოართო, წყნარად გადაჰხსნა ქალაღი და თვალებმა სიამოვნების ნიშნად გაუღიმეს.

- ახ, რა მშვენიერია! - წამოიძახა იმან და ამოიღო მოზრდილი ძველებური ხელობის ჩარექა და დაუწყო სინჯვა: - სად გიშოვნია?

- გზაში ოქრომჭედლები შემხვდნენ, თქვენო ბრწყინვალეობა, ეს მომეწონა და კნეინასთვის ვიყიდე.

- ახ, დიდათა გმადლობთ, დიდათ... ვეცდები გადაგიხადოთ... ვეცდები.

- თქვენი კეთილი თვალი ყველა საჩუქარზედ ძვირფასი გახლავსთ ჩემთვის.

ნაჩალნიკმა ისევ ჩარექას დაუწყო სინჯვა და სიჩუმე ჩამოვარდა ისევ.

- თქვენო ბრწყინვალეზავ! - ბოლოს დაიწყო დიამბეგმა გამოქნილის და წყნარის ხმით: - ერთი კაცი დავიჭირე და აქ გაახელით.

- ვინ კაცია?

- იაგო გოგობაიძე.

- მერე?

- ქურდობაზედ დავიჭირე.

- ქურდობაზედ თუ დავიჭირე, სამაგალითოდ უნდა გადაჰხდეს.

- დიად, თქვენო ბრწყინვალეზავ. მეც მაგასა გთხოვთ. მაგაზედ ავაზაკი და რაზბონიკი ხევს კაცი არ მოიპოვება.

- გადავახდევინოთ...

- ეგების გავაგზავნივინოთ, - დაუმატა დიამბეგმა.

- გავაგზავნივინოთ, რა! - ისე წარმოსთქვა ნაჩალნიკმა, თითქოს წყალი მოსწყურებია და წყალს ითხოვსო.

- მაგის დაკარგვა საჭირო გახლავს, თქვენო ბრწყინვალეზავ! იაგოს გაგზავნა კარგი მაგალითი იქნება.

- გავგზავნივინოთ, გავგზავნივინოთ - მშვიდობიანად განიმეორა ნაჩალნიკმა და ისევ ჩარექას დაუწყო სინჯვა.

ამ დროს შემოიღო კარები და შემოცვივდნენ ძაღლები. ნაჩალნიკს ყველაფერი გადაავიწყდა, დააგდო ჩარექა და დაუწყო ძაღლებს ალერსი. ბოლოს აიღო შროტკი და დაუწყო ერთ ძაღლს იმითი წმენდა და ფხანა. დიამბეგი ალტაცებით ქებას შეასხამდა ძაღლების მშვენიერებას, ლაპარაკობდა რაღაცა ნიშნებზედ, რომელიც ვითომც იმათი ყნოსვის ძაღლს ამტკიცებდნენ; ნაჩალნიკმა იმას გადასცა შროტკი და იმანაც მხიარულის სახით დაუწყო ძაღლებს წმენდა.

- მე ჩემს ცოლს გაუტან ამ ჩარექას და ვეტყვი, რომ შენ მოუტანე.

- ჩემს მაგივრად კნეინას მდაბლად თავის დაკვრა გამოუცხადეთ.

- კარგი, კარგი, - მოამახა კარებიდგან ნაჩალნიკმა და დაუმატა: - სანამ შენ კარგად გაწმინდე ეგ ძაღლები... რაც იაგოს შეეხება, შეადგინე ქაღალდები და გავგზავნივინოთ სუდში...

ამ სიტყვებით გავიდა ნაჩალნიკი და, რა დიამბეგი მარტო დარჩა, გაჯავრებით გადასტყორცნა შროტკი და წიხლი ამოუქნია მეძებარს, რომელიც წმუკუნით განზე გახტა.

- ძაღლების მლოცველნი არიან ეგ ოხრები, თუ რა არის? - წარმოსთქვა იმან გაჯავრებით.

ამის შემდეგ ის წავიდა კანცელარიაში, სადაც დაიწყო ქაღალდის შედგენა იაგოს ავკაცობის და მავნებელ მოქმედების შესახებ; იმ ქაღალდში გამოყვანილი იყო უეჭველი საჭიროება იაგოს მოშორებისა დანარჩენი ხალხისაგან და გაგზავნა იმისი ციმბირში.

ეს ქაღალდი ერთი კაცისაგან იყო მიწერილი გამომძიებლისა, პროკურორისა და მსაჯულისადმი, რომელზედაც რამდენიმე დღის შემდეგ მოაწერა ხელი ნაჩალნიკმა და გაგზავნა მაზრის სასამართლოში ბრალდებულთან ერთად.

ამ ხნის განმავლობაში ნუნუს ცხოვრება ჩვეულებრივ მიდიოდა, ესე იგი დილიდგან საღამომდე მუშაობა, საღამოზედ ქათმებთან ერთად დაწოლა, თუმცა ძილი

ბევრჯერ გათენებამდინაც არ მოსდიოდა და დახუჭულს თვალებს მარტო იაგოს სახე ელანდებოდა, ხან ბედნიერად, ხან იმის სასიამოვნოდ, და უფრო ჩქარ-ჩქარად კი უბედურად, ტანჯულად და წამებულად.

იმის შეუხედლივ, - სასიამოვნო, თუ სამწუხარო იყო ეს სურათები, - ნუნუ იტანჯებოდა, რადგანაც ორივე დროს მღელვარება ერთგვარად სტანჯავდა, აწუხებდა იმის გულს და ეს კი უღალავდა და უსუსტებდა აგებულებას.

ნუნუს მდგომარეობა მით უფრო ძნელი იყო, რომ იმას ვერავისთვის მიენდო თავის გულის მოძრაობა, თავისი აზრები, რომელიც გულში ებადებოდა და ისევ გულში ემარხებოდა, რადგანაც თანამგრძნობელს ვერავისა ჰხედავდა. თავისი მეგობარი მარინეც ამ ხანში სხვა სოფელში დედის ძმისას იყო და, მაშასადამე, ნუნუ ამ მარტო ერთი მეგობარი ქალის ნახვასაც მოკლებული იყო.

მახიამაც, კარგა ხანი იყო, რაც თავი დაანება იმასთან ჩუბს და ათასში ერთხელ თუ შეჰხედავდა დამცინავის, გველურის თვალით, რომელიც ლანძღვასა და თრევაზედ უფრო დამჩაგრავი, შემაწუხებელი იყო ბედშავი ნუნუსთვის.

იმას მეტად სტანჯავდა იაგოს უამბობა, რომელსაც თითქო მიწა გაჰხეთქიყო და თან ჩაეტანა; იმისი მნახველი და ამბის მომტანი არავინ გამოჩნდა.

ერთხელ მახია აუტყდა ნუნუს, რომლის ძალათი გათხოვება გირგოლას ძმაზედ უეჭველად უნდოდა მოეხერხებინა, მაგრამ ნუნუ ისე ყოჩაღად დაუხვდა თავის ძალუას, რომ მეორედ ამგვარი ძალდატანებით ლაპარაკი ვეღარ გაჰხედა. ის ჩამოეხსნა ნუნუს, თუმცა გულში კი გადიწყვიტა, რომ, კარგად თუ ავად, ეს ქორწილი უეჭველად მოეხერხებინა.

გირგოლა, რომელიც ამ ხანში დაბრუნებულიყო, ჩქარჩქარად დადიოდა მახიასთან და ესენი, რაკი ერთად შეიყრებოდნენ, ყოველთვისინ რაღაცა საჩურჩულო საგანსა ჰპოულობდნენ.

ონისე, რომელიც მუდამ სამუშაოდ დადიოდა, თითქოს ვერ ამჩნევდა ამ ლაპარაკსა და ხანდისხან განგებ თავსაც კი არიდებდა იმათ.

ერთ დღესაც გირგოლა სწორედ ისეთს დროს მივიდა, როდესაც ონისე მთელი ჯალაბობით და ერთი მოხუცი სტუმრით შინ იყო. ნუნუმ, რომელსაც თვალის დასანახავად ეჯავრებოდა გირგოლა, რაწამს გაიგონა გირგოლას ხმა, წამოდგა და გარეთ გასვლას აპირობდა, მაგრამ სტუმარმა, რომელიც კარებში შეჰხვდა, გადუღობა ხელი და შეაყენა.

- ქალაუ! რაისთვი გარბიხარ, რაისთვი მერიდები? - უთხრა იმან.

- გამიშვი, „დაგიბრმა თოლები!“ - შეჰბლუზუნა ნუნუმ.

- რაისთვი გეჯავრები, რაი დამიშავებია შენთვის? - გულნატკენად წარმოსთქვა გირგოლამ. |

- „მარი, მარი მეთქი!“ - განიმეორა ნუნუმ და გაუძვრა ილიის ქვეშ.

გირგოლა შესდგა და დაღონებულის თვალით გაჰხედა მიმავალს ქალს, ამოიოხრა მძიმედ და თავისთვის წარმოსთქვა:

- გამტანჯე, ღთის მადლმა, მაგრამ ხელიდგან მაინც ვერ წამიხვალ, თუ გინდა რაც უნდა მომივიდეს.

ამ დროს ონისე და მისი მოხუცებული სტუმარი „პაპა“, მოვიდნენ და მიესალმნენ გირგოლას, რომელიც სახლის-პატრონმა შინ შეიწვია.

- გარდმოხე, მახიაი გიმასპინძლებს, ჩვენ კი „ცხოვან“ უნდა წავიდეთ, საქმე გვაქვს.
- ნუ, ონისეისი, ნუ წახვალ, - უპასუხა გირგოლამ და დაუმატა:
- აი პაპაიც ღთის კაცია, ეგეც დარჩეს. ეგეც სიტყვას იტყვის; უფროსია, გვირჩევს რასმე.

ონისე შესდგა და ისეთის თვალით შეჰხედა, რომელიც ეუბნებოდა: „ემანდე ჩემი ცოლი, რაც გინდათ, ისა ჰქენით! ჩემგან რაღა გინდათ“.

გირგოლა მიჰხვდა იმის გულის პასუხს და ამისთვის გააგრძელა თავის საუბარი.

- შენთან მაქვს საქმე, შენთან მოვედ სალაპარაკოდ.

- ჩემთანა? - გაიკვირვა ონისემ.

- ჰო, შენთანა.

ონისე კიდევ ჩაფიქრდა რამოდენიმე ხანს და მას შემდეგ წყნარად უპასუხა:

- კარგი... შევიდეთ შინა და იქ მითხარ, რაიც გინდა.

- მე კი წავალ. - წარმოსთქვა პაპამა და გაემართა კარებისაკენ.

- არა, არა, - საჩქაროდ შეაყენა გირგოლამ, - შენც აქ იყავ, უფროსი კაცი ღთის წყალობაა.

ამ სიტყვების შემდეგ ისინი შევიდნენ სახლში, სადაც მახია მხიარულად და ღიმილით მოეგება.

პირველი მისაღმების შემდეგ ისინი დასხდნენ გაჩუმებულნი. ყველას პირისახეზე რაღაცა მღელვარება, მოუთმენლობა და ჩქარა სიჩუმის გაწყვეტის სურვილი ეტყობოდა.

- აბა, რას გვეტყვი, გირგოლავ, რაი საქმე გქონდა? - როგორც იყო დაიწყო პაპამ.

- გვითხარი, რაი საქმეა? - დაუმატა ონისემ.

- საქმე როგორ-ღა არა მქონდა, თქვენი ჭირაიმეთ, საქვეყნოდ თავი მეჭრების.

- რაისთვი, რაისთვი? - ჰკითხა ონისემ.

- იმისთვი, რომ ქალს აღარ გვამღევთ!... თუ არ გინდოდათ მოცემა, ურვათი რაღად აიღეთ და თუ ურვათი აიღეთ, ქალს რაღად არ გვანებებთ?

ამ სიტყვების შემდეგ ისევ მძიმე სიჩუმე ჩამოვარდა.

- რაისთვი არას მეუბნები? - დაიწყო ისევ გირგოლამ.

- აბა რაი გვეთქმის? რაი უნდა გითხრათ? - უპასუხა დაღონებულმა ონისემ.

- მითხარი რამე... თუ გვარს მიწუნებთ, ისა სთქვით, თუ ურვათი გეცოტავებისთ, ის მითხარით, თუ არა-და რისთვის მარცხვენთ თემობაში? არა, პაპაისი? - გირგოლა მიუბრუნდა მოხუცსა.

- ჰაი, ჰაი, რო უნდა გითხრათ რაიმე... რაისთვი არას ეტყვი, ონისე?

- რაი ვქნა, ქალაი თავს იკლავს! არ ნდომულობს მაგის ძმას და ძალად საიდგან დავაჯერო?

- ჰოო! - გააგრძელა მოხუცმა: - თუ ქალს არ უნდა, ეგ ცხოა.

- მაშ ურვათი რაღად აიღეს, რაღად მაიმედებდნენ?.. - დაიწყო ისევ გირგოლამ: - ღთის მადლმა, ორნი ძმანი ვართ, ორნივე მაგ საქმეზედ გავწყდებით და მაგ ქალს კი თავს აღარ დავანებებთ.

- მაგას რაისთვი უბნობ გირგოლაისი, რაისთვი?.. სიყვარული ძალად არ იქმნების!

- დაიწყო პაპამ, რომელსაც ეგონა, რომ იმის მოსაზრებულს სიტყვებს გავლენა ექნებოდა გირგოლაზედ.

- ურვათი რაისთვი-და აიღეს, თუ ქალის იმედიც არა ჰქონდათ? - იმეორებდა ისევ თავისას.

- რა ვუყოთ, რომ აიღეს? პირველი ხომ არაა მაგისტანა საქმე ხევში?.. ბევრჯერ ყოფილა მაგისტანა მაგალითი ჩვენ თემობაში, ღთის მადლმა, თემობას ჯვარდაწერილებიც ბევრი გაუყრია და გაუშორებია ერთურთისაგან. თუ კი სიყვარული და გემრიელობა არ ექნებათ, რაღა ცოლქმრობა იქმნების!

- ეგ იქნება უწინ იყო, იქნება უწინ თემობას ჰქონდა მაგისტანა ძალა, მაგრამ ახლა თათრობა ხომ აღარაა? ახლა ქრისტიანების ხელში ვართ. ღმერთმა უშველოს რუსებსა, ახლა სუყველა ზაკონის კანონზედ არის... არა, პაპაუ, ურვათი აუღიათ, ქალი უნდა მამცენ, მე რათ მინდა ან თემი და ან სხვა? მე წინანდელს ჩვეულებას კი არ მივყვები, წავალ, ერთს სიტყვას ვეტყვი დიამბეგს, ნაჩალნიკსა, და ქალსაც წავიყვან და ონისესაც დავღუპავ! ღთის მადლმა, ცოლშვილით დავალუპვინებ!

- გირგოლაუ, ნუ, ნუ სჩადით მაგას! ღთის გულისთვის, ნუ სჩადით! აბა ძალად ჯვარის წერა, რაი ქრისტიანობაა, რაი სამართალია? ან რაისთვი გინდათ ან დიამბეგი, ან ნაჩალნიკი? რაისთვი გინდა იმათთან ჩივილი? შენმა მეზობელმა თუ გაწყენინა რაიმე, შენივე მეზობლები შეჰყარე, მონახე უფროსი კაცები და, რაიც იმათ გითხრან, ის გაიგონე.

- არა, პაპაუ, მე თემის ხალხი არ მინდა, მე ზაკონის გზა კარგად ვიცი, - მკაცრად წამოიძახა გირგოლამ და წამოიწვია.

- ზაკონის გზა ის თუა, რომ ქალს, რომელსაც არ უყვარს შენი ძმა, ძალად ჯვარი დასწეროთ იმაზედ? - გაჯავრდა პაპა.

- მე ხემწიფის სამსახურში ვარ, მე ეგრე ადვილად როდი ამაგდებინებენ მასხარადა. - ცხარობდა გირგოლა.

- თემის პირს ნუ არღვევთ! ნათქვამია: „ხმა ღვთისა და ხმა ერისაო“...

- თემი, შენი ჭირიმე, - დაცინვით წამოიძახა გირგოლამ: - ძალიან რამე არაა ჩვენი თემი!.. მე ზაკონით გესაუბრებით, ზაკონით.. მაგრამ რას გელაპარაკებით, მამღვეთ ქალსა, თუ არა? - მიუბრუნდა ისევ ონისეს.

- ვინ გიჭერს ქალსა, ვინა? - დაიძახა ონისემ, რომელსაც კარგად ესმოდა გირგოლას ძალა.

- სულ ეგრე იმახით და ბოლო კი აღარა სჩანს.

- თუ კი არ უყვარს შენი ძმა, საითგან უნდა მისცენ? - ჩაუმატა ისევ პაპამ.

- არა, პაპაისი, ჩვენ მაგის დღე არა გვაქვს, რომ ქალი დაუჭიროთ, - გაურია სიტყვა მახიამ, რომელიც აქამდინ ჩუმად იჯდა და ლაპარაკში არ ერეოდა.

- ეგ ხემწიფის სამსახურშია, - წარმოსთქვა ისევ ონისემ: - ჩვენ მაგასთან ბრძოლის თავი ვინ მოგვცა? დეე წაიყვანოს ის ქალა-შავა.

- რაი სთქვი ეგა? - წამოხტა გაჯავრებით პაპა: - ფუი შენს ნამუსს! ქუდი აღარ გხურავს თავზედ? დიაცი ყოფილხარ, ონისე, დიაცი!.. ძალამ ისე როგორ უნდა შეგაშინოს, რომ ოჯახიდგან ქალი გაიყვანო და ისეთს კაცს მისცე, რომელიც თქვენ ქალს არ უყვარდეს?.. აჰუ! მშიშარაი ჰყოფილხარ, მშიშარაი, მოკვდეს შენისთანა კაცი! - ხელის ქნევით და სიბრაზით წარმოსთქვა პაპამ.

- რაისთვი სჯავრობ, პაპაისი! - დაიწყო მახიამ. - მაშ ისა სჯობს, რომ ყველანი ციმბირს გაგვგზავნონ ერთაი ქალა-შავას გულისათვის?

- ციმბირს რაისთვი გაგვგზავნიან?.. მაშ სამართალი აღარა ყოფილა! ხალხი გაწყვეტილა! - ცხარობდა პაპა: - ემისთანა მაიმუნებმა უნდა შეგაშინოს? ვაი ჩემო ყმაწვილ-ბიჭობავ, რა გითხრა, თორემ მე ვაჩვენებდი ემას თამაშას.

- ღთის მადლმა, თუ ნუნუ არ მომცეს, ესე მოვაშორებ ონისეს აქაურობას, რომ აქაური ღურბელიც ვეღარ დაინახოს, - დაიძახა გირგოლამ.

- ვინა? შენა?... აი შე ბუგრიანო, სადა მაქვს ეს დაშნა ტიალი, რომ ეხლავ ხმას არ გაგაწყვეტინებ?

ამ სიტყვებით საჩხუბრად მოიწია პაპამ გირგოლაზედ, მაგრამ ონისე და მახია შუაში ჩაუდგნენ და გააშველეს.

პაპა თუმცა მოაშორეს, მაგრამ ის მაინც არ მშვიდდებოდა და იწევდა გირგოლაზედ, რომელსაც თავის მხრით დაედო ხანჯალზედ ხელი და ისე მოელოდა იმას. ონისემ, როგორც იყო, პაპა გაიყვანა გარეთ, გაისტუმრა და თითონ კი ისევ შინ შემოვიდა.

- დამაცადოს მაგ გაშტერებულმა და თუ ბეგარაში სული არ ამოვართვი, მე გირგოლაი არ ვიქნები! - დაემუქრა იასაული.

ამის შემდეგ ისინი ისევ დაშვიდნენ და დაიწყეს თავიანთ საქმეზედ ლაპარაკი.

- არა, შენი ჭირიმე, ჩვენ ქალს არ გიჭერთ; მოდით როცა გინდათ, წაიყვანეთ თქვენი ქალი, - უთხრა ონისემ.

- ოღონდ შენ კი დასტური დამეცი და, ვინც წამართოს, ალალი იყოს. ღთის მადლმა, თუნდა დღესვე გავიტაცებდი.

- აქედგან ნუ, გირგოლაისი, თორემ მაგათაც მამის ძმები ჰყავსთ, უხიფათოდ არ დაგანებებენ, - გააბრთხილა მახიამ.

- მაშ საითა?

- მაშ ან მთაში, ან წისქვილში გავგზავნით და მაშინ შეგატყობინებ, გაიტყუეთ და რაც გინდათ ის უყავით.

- რამდენიმე ხანი გახიზნება კი მოგინდებათ ამ სოფლიდგან, - დაუმატა ონისემ.

- მაგისი კი მე ვიცი, - წარმოსთქვა მხიარულად გირგოლამ: - მაგრამ როდისა, როდის?.. აგერ ორი კვირაა ჩემი ძმა შინ მყავს, მეცხვარედ ცხო დავიჭირე და ის დადის ცხორში. ნინიაიც ჩქარა უნდა გავგზავნო, თორემ, თუ საქონელში პატრონის თვალი არა ბრუნავს, წყალსავით დაილევს.

- დაილევს, ღთის მადლმა, დაილევს, - დაემოწმა ონისე.

- თვალ-ყური ჩვენკე გქონდეს, მზად იყავ და, რაწამს საქმე ხერხად მოვა, მე მაშინვე შეგატყობინებ.

ამ სიტყვების შემდეგ ისინი კიდევ რამდენიმე ხანი დარჩნენ ერთად და ცოტა მუსაიფის შემდეგ დაიშალნენ.

გირგოლამ იმავე დღეს დაიბარა რამდენიმე შეიარაღებული ოსი, რომლებიც ხევში განთქმული იყვნენ თავიანთი ავაზაკობით და უპატიოსნო მოქმედებით.

ამ დღიდგან ის მზად იყო ნუნუს გასატაცებლად და ელოდა მხოლოდ მახიას კაცს, რომელსაც დრო და ადგილი უნდა შეეტყობინა.

ერთ დღეს მთელი სოფლის ყმაწვილ-ქალობა გერგეტის მთაში, სადაც ქუბი და შავი ხილი უნდა მოეკრიფათ, წასასვლელად ემზადებოდნენ. ამგვარად ისინი ყოველ ზაფხულს რამდენჯერმე შეიყრებიან ხოლმე და არა იმდენად ხილის მოსაკრევად,

რამდენადაც დროს გასატარებლად და გულის გასართობად გაისეირნებენ ხოლმე.

ქალები გროვდებოდნენ ფოდორცაში და ელოდნენ თავთავიანთ მეგობრებს, ამხანაგებს.

- მახიასი, მეც ხილობ წავალ! - მიექცა ნუნუ თავის ძალუას.

- წადი, რაი მენაღვლების? - უპასუხა იმან და როგორღაც უცნაურად გაიღიმა; - მე თითონ მინდოდა გამეგზავნე, გულს გაირთობ, თორემ აგერ რამდენი ხანია, პირზედ დიმილიც არ მოგსვლია.

ნუნუმ ამოიოხრა, წყნარად აიღო კალათა ხელში და პასუხისმიუცემლივ გავიდა გარეთ.

ნუნუს გასვლაზედ მახიას სრულებით შეეცვალა სახე და განსაკუთრებითი ზრუნვა დაეტყო.

ის მივიდა, გააღო წყნარად კარი და იქიდგან დაუწყო ყურება ნუნუს, რომელიც მიემურებოდა თავის ტოლსწორ ქალებისაკენ. რაწამს ნუნუ მოეფარა სახლებს, მახიამ მოუთმენლად დაუწყო ძახილი ერთს პატარა ბიჭს, რომელიც იქვე კოჭებს თამაშობდა.

იმან მოირბინა საჩქაროდ, ჩაიყარა კოჭები ჯიბეში და დაუწყო ყურება დედას.

- გაიარე ჩქარა და გირგოლას უთხარ - ეხლავ აქ მოვიდეს. უთხარი, რომ ძალიან საჭირო საქმე მაქვს-თქო.

ამ სიტყვებზედ ბალღი გაბრუნდა და სირბილით წავიდა, მახია კი შინ შევიდა, სადაც მოუსვენრად მოელოდა გირგოლას, რომელსაც უნდა აღსრულებაში მოეყვანა თავისი სურვილი, რომელსაც ისე შემწეობდა ნუნუს გერგეტის მთაში წასვლა.

ქალები მხიარულად, სიმღერით და თამაშობით გაემგზავრნენ. იმათ ოხუნჯობას და ერთმანეთში ლექსობას ბოლო აღარა ჰქონდა.

- მთელის თვეობით დამწყვდეული და მუშაობით თავმოებურებული, ეხლა ისინი ჰგრძნობდნენ სრულს თავისუფლებას და ნამდვილს გულწრფელს მხიარულებას ეძლეოდნენ.

ამათ მისდევდა ნუნუ, როდისღაც მხიარულების, ლხინის და თამაშობის მოთავე, დაღონებული, შეწუხებული და დაფიქრებული. მარინეს, ამის მეგობარს, რომელიც ჩამოსულიყო სხვა სოფლიდგან და გვერდით მისდევდა, ვერ გაეხედნა ხმის გაცემა თავისი მეგობრისთვის, რათა ნუნუს დამაღონებელის საგნის შეხებით მეტად არ დაეღობო მისი გული და ცრემლები არ გადმოსდენოდა იქ მყოფის ქალების სასაცილოდ და საოხუნჯოდ.

ასე მხიარულად და ლაღობით ქალები შევიდნენ წმინდა სამების ტყეში, რომელიც ხატის ტყედ ითვლება და ამ შემთხვევას იმ გარეგანი შეხედულების დასამშვენებლად გადაურჩენია.

ყველანი გაეკიდნენ მარწყვს, ხახამას, შავ ხილს და ჭუკსა. ასე რომ ნუნუ და მარინე სხვების შეუნიშვნელად დაშორდნენ ამხანაგებს, ჩავიდნენ მდინარე ჩხერის პირსა, სადაც პირები დაიბანეს და დასხდნენ.

ისინი კარგა ხანს ისხდნენ ჩუმად და ერთმანეთს ხმის გაცემას მაინც ვერ უბედავდნენ.

- რა ამბავია, რად არას მეტყვი? - ბოლოს გასწყვიტა სიჩუმე მარინემ.

- რაი-ღა გითხრა? - მხრების აწევით წამოიძახა ნუნუმ: - ჩვენებმა ურვათი სულ აიღეს, მე საქორწილო ტარავალს მიკერავენ. გირგოლაიც ქორწილს ემზადება თურმე და

იაგოსი კი არა ისმის-რა, - წარმოუდგენელის მწუხარებით დაიწყო ნუნუმ და ცრემლები მოერია თვალებში.

- მაშ არ იშლიან, ნინიაზედ გათხოვებენ?

- მათხოვებენ, - დაღონებით უპასუხა ნუნუმ და მწარე ღიმილით დაუმატა: - ღთის მადლმა, საქორწილო ტარავალი სულ არად გადამექცევა, და ნინია კი თავის სახლში ვერა მნახავს.

- მაშ რასა იქმ?

- მაგას ქვეყანა და თემი გაიგებს.

- ბედშავო ჩემო თავო! მაშ იაგო რომ არ მოვიდეს, აღარ გასთხოვდები?

- არა.

- რაისთვი არა?... იქნება იაგო კიდევ გამოუშვებს და ვინ იცის საით წავიდა!

- რას მეუბნები, მარინეისი! - გაიკვირვა ნუნუმ.

- მართალს ვამბობ, ღთის მადლმა.

- ნუ მეუბნები მაგას, თორემ გიშულლებ! - გაჯავრებით შესძახა ნუნუმ და შეიჭმუხნა წარბები: - იაგო მე საით მიღალატებს, ერთურთისათვის ღთის ფიცი გვაქვს მიცემული!..

- შენ იცი, - უპასუხა მარინემ და ჩაფიქრდა.

მარინე თითონაც იყო შეყვარებული, თითონაცა ჰყვანდა „გულის საყორელი“ და თითონაც არავისზედ და არაფრისთვის არ გასცვლიდა თავის სატრფოს, არ უღალატებდა იმას, მაგრამ რა ნუნუს მწუხარებას ჰხედავდა და იაგოს დაბრუნება კი საექვოდ შექმნილიყო, ამისთვისა სცადა იმის სახელის ამოფხვრა ნუნუს გულიდგან. მაგრამ, რა შეამჩნია ნუნუს ისეთი გაჯავრება ამ სიტყვებზედ, ის მაშინათვე გაჩუმდა და ნანობა დაიწყო წარმოუქმული სიტყვებისათვის.

- მაშ ვერ დაივიწყებ იაგოს? - ჰკითხა რამდენიმე ხნის სიჩუმის შემდეგ.

- ვერა, ვერა, მარინეისი, სიკვდილს ვირჩევ, იმის თავს დანებებას... ის ჩემი გულისთვის დაიჭირეს, დაჰკარგეს და მე საით-ღა ვუღალატო?

- მართალს ამბობ, არ გეღალატების, - დასთანხმდა მარინეც.

- რაით-ღა ვუშველო, რაი-ღა მეწამლების? ჩამოვდნი, ჩამოვხმი იმის მოლოდინით და ჩემთვის ნუგეში აღარსაით გაჩნდა. რომ საითმე შემეძლოს, თავს გავყიდდი და იმას კი გადავარჩენდი.

ამ სიტყვების დროს გადაიწია ტყის შტოები, და რამდენიმე შეიარაღებული კაცი გადმოხტა შეშინებულ ქალებთან, რომლებიც წამოცვივდნენ და ერთმანეთს მიეჭუჭკნენ.

ამ კაცებს შორის ქალებმა იცნეს გირგოლა, რომელიც პირდაპირ მივიდა ნუნუსთან, მოჰგლიჯა თავის მეგობარს და დაცინვით უთხრა:

- ახლაც უარს იტყვი?

ნუნუ შიშისგან ცახცახებდა და მთლად დაკარგულიყო. მარინეც, გაფითრებული, ერთს ადგილს გახევებულიყო.

- მოვიდეს და გიშველოს იაგომ, - განიმეორა გირგოლამ დაცინვით.

- გამოიარე, წავიდეთ, - თითქმის ბრძანებით უთხრა გირგოლამ და გადმოუბრიალა თვალები.

- სადა? - დაფანტვით იკითხა ნუნუმ.

- მაგისი მე ვიცი! - კიდევ ჩაიცინა გირგოლამ და გამოსწივა მაჯას. ნუნუ თითქოს

მაშინ მოვიდა გონს, გირგოლასთვის მოულოდნელად გაიბრძოლა და გაეშვებინა.

- არ წამოვალ ცოცხალის თავით! - შეჰყვირა იმან და თვალები გაღუებულს ნახშირსავით აენტო:- არ გავთხოვდები შენს ძმაზედ, ის მე მეჯავრება, შენცა ძმაგხარ, ორნივე დიაცები ხართ, მშიშრები..

- გამოიარე მეთქი! - დაუდრიალა გირგოლამ და დაავლო ხელი.

- ჰაჰაი! დიაცებო, დიაცებო! ქუდი რაისთვი-ლა გხურავთ, თუ კი დედაკაცზედ ეგეთს ძალას მიიტანდით, მაი ჩემი მანდილი მოიხვიეთ, ეგ თქვენ უფრო დაგშვენდებათ! - იბრძოდა ნუნუ, მაგრამ რას გაჰხდებოდა გამხეცებულს გირგოლასთან, რომელსაც მაგრა გაევლო ხელი და მიათრევედა.

- მომეშველენით, - დაუძახა გირგოლამ თავის ამხანაგებს, რომელნიც დოინჯ-შემოყრილნი იდგნენ და ისე იყურებოდნენ, თითქოს იმათ თვალ-წინ არა ხდებოდა-რა. ისინი გირგოლას სიტყვებზედ მისცვივდნენ ნუნუს, ასწივეს ცივ-ცივ და წაყვანა დაუპირეს.

მარინე, რომელიც იქამდინ უსიტყვოდ იდგა, ეხლა მოვიდა ერთბაშად გონსა, მოიგლიჯა თავიდგან მერდინი და კაცებს ჩაუგდო შუაში.

- ჩემს მერდინს დასდეთ პატივი, ჩემს მერდინს აპატიეთ! - დაიძახა იმან, დარწმუნებულმა, რომ ეს საზოგადო მთის ჩვეულება შეწყნარებული იქნებოდა იმ კაცებისაგანაც.

შვილის მომკვლელზედ გამწარებულს მამას იარადით ხელში რომ მიეწია, ისიც სცემდა ქალის თხოვნას პატივს და რაკი მერდინი გაეფინებოდა ფეხთან, ისიც უკან დაიხევდა, მაგრამ დიამბეგთან გარყვნილი გირგოლა, რომელსაც გადეარა მთის ხალხის ნამუსი და ჩვეულება, რას დაგიდევდა ქალის თხოვნას, ქალის ლეჩაქს, რომელსაც ისეთი საპატიო მნიშვნელობა ჰქონდა როდესაც მთაში.

- აჰუ! - ხელის ჩაქნევით დაიძახა მარინემ: - თქვენ კაცები აღარა ჰყოფილხართ! ნამუსიც დაგიკარგავსთ და სირცხვილიც.

- იყბედე, იყბედე ეგრე, ბევრს გააწყობ! - ნიშნის მოგებით და დაცინვით უპასუხა გირგოლამ.

- მე არ გავაწყობ, მაგრამ მაგასაც მამის ძმანი ჰყვანან, არ შეგარჩენენ, გირგოლაისი.

- ქალაუ, რას - გადამეკიდე, რაი გინდა?

- ის მინდა, რომ ნამუსს ნუ გვხდით! კაცები ხართ, ქუდეები გხურავსთ.

- ონისეს ნებით ვარ აქა, იმან დამარიგა, რომ გაიტაცეო, რაი გინდა, ვის ქომაგად გამოსდიხარ?.. ახლა კი მომშორდი, ღთის მადლმა, თორემ ემაგ ადგილზედ გაგაქრობ.

- ვის გააქრობ, შე წუწკო დიაცო, შენა? - შესძახა იმასა და გაავლო ხელი ერთმა ბიჭმა, რომელიც გადმოხტა ტყიდგან: - აქეთ მოდი, თუ კაცობა რამე გაქვს, აქეთა.

გირგოლამ იცნო კობა, მარინეს გულთ ძგერის მიზეზი, რომელიც მთაში სანადიროდ მიმდინარეო და ხმაურობაზედ შემობრუნებულიყო იმ ტყეში.

კობა და გირგოლა მოჰხვდნენ ერთმანეთს და დაიწყეს ბრძოლა; ორნივე ძალოვანები შეჰხვდნენ და ორნივე ხერხიანად უვლიდნენ ერთმანეთს.

გირგოლა ცდილობდა კობას ფლატეზედ გადაგდებას, მაგრამ კობამ შეუტყო ეშმაკობა, მოიკრიბა უკანასკნელი ღონე და ძაღვზედაც დასცა გირგოლა. მასუკან ამოიღო ხანჯალი და, რა გულში ჩაცემას უპირებდა, უკანიდგან გირგოლას ამხანაგი მოეპარა, დაჰკრა თოფის კონდახი კობას შემადლებულს ხელში და ხანჯალი გააგდებინა.

გირგოლამ ისარგებლა ამ წუთით და წამოუდგა ზეზე. კობა მარცხენა ხელით დასწვდა ხანჯალს და გამწარებულმა შეუტია ოსს, რომელმაც ხანჯალი გააგდებინა.

ოსმა წარდგა რამდენიმე ნაბიჯი უკან და მიუშვირა თოფი. კობა მარდად გადახტა, აუკრა თოფის ტუჩს ხელი და თითონ ისეთი ძალით დასცა ხანჯალი მკერდში, რომ ტარიც ნახევრამდინ ჩაიძალა იარაში.

კობამ გამოაძრო ჭრილობიდან ხანჯალი, მიიხედა-მოიხედა და თავის გვერდით ველარავინ დაინახა. გაიქცა იმ მხარეს, საიდგანაც დანარჩენი ოსები ნუნუს მიათრევდნენ, და სერზედ შეამჩნია რამდენიმე ცხენოსანი, რომლებიც მიაჭენებდნენ. ესენი გახლდნენ გირგოლა და იმისი ამხანაგები, რომელთაც პატარძალი მიჰყვანდათ გირგოლას ძმის ნინიასთვის.

კობამ ჯავრით კბილები გაუხრჭიალა, რადგანაც ცხენოსნებს ველარ მოსწვდებოდა.

- დამაცადე, გირგოლაუ, დამაცადე! - დაემუქრა კობა და მოუქნია მუშტი, - თუ შენ ხელიდგან წამიხველ და ჩემი ჯავრი შეგარჩინე, ეს უღვაშებიმც ნულარა მესხმის.

მაშინ მოაგონდა თავისი საყვარელი მარინე, რომელსაც ბრძოლის დროს შიშისაგან გულს შემოჰყროდა და გახურებულს, აღელვებულს კობას კი ვერ შეემჩნია.

როდესაც დაბრუნდა კობა ბრძოლის ველზედ, იმან პირველად მოკლული ოსი დაინახა, რომელიც გულადმა გადაბრუნებულიყო და სიკვდილს მწარედ დაემახინჯებინა, დაელმინჭა პირისახე.

კობამ ზიზღით შეჰხედა იმას და დაიძახა:

- რაზედ მომაკვლევინე თავი, რაზედ გამრიე შენს სისხლში?

მერმე მობრუნდა და დაინახა გულშემოყრილი მარინე და შემინებული გაქანდა იმისკენ.

ამას ეგონა, რომ მარინეც დაჭრილი იყო და ამისთვის მწარედ წამოიძახა:

- დიაცების ხოცვის დროც მოვიდა, განა? სიკვდილი არა სჯობს ამ სიცოცხლეს?!

მაგრამ, რაწამს დაეხარა თავის საყვარელს, ის მაშინვე გონს მოვიდა, რადგანაც კობა ფათერაკს გადარჩენილი, უვნებელი და კარგადმყოფი დაინახა. გულმა აღარ გაუძლო და მადლობის ნიშნად ცრემლები გადმოედინა.

ის მაგრა მოეხვია კობას და, დარწმუნებული, რომ ყველა უსიამოვნება ასცდათ, დაუწყო იმას გატაცებით კოცნა და ალერსი.

სამწუხაროდ, გრძნობისაგან აღელვებულები ჩქარა უნდა გამოსულიყვნენ სასიამოვნო თავდავიწყებიდან და მწარე ჭეშმარიტება გაეგოთ, და ეს კი კობას, როგორც კაცის მკვლელს, აშორებდა თავის ქვეყანას, თუ თავის ტუსაღად ჩაგდება ან სიკვდილი არ უნდოდა.

ისინი შეჰკრთნენ, დაფიქრდნენ, მაგრამ ჩქარა გაიგეს თავიანთი მდგომარეობა. ამიტომაც ისე საჩქაროდ გამოეთხოვნენ ერთმანეთს, თუმცა ეს დაშორება ყველაზედ ძნელი იყო იმათთვის.

ქალი გაერია დანარჩენ ქალებს, კობამ კი თოფს წამოავლო ხელი და გასწია, ვინ იცის, საითკენ...

ამავე საღამოს, იმის შეუხედავად, რომ ნუნუ ხმამაღლა უარს ამბობდა თავის გათხოვებაზედ, იბრძოდა და არა დგებოდა, სოფ. ხ. საყდარში მღვდელმა ნუნუ და ნინია ძალად შეაუღლა იმ უღლით, რომლიდანაც დაშორება ხალხის ხელში აღარ იყო...

ნაწილი მეორე

არშის ციხე, რომელიც თავის სიმაგრით განთქმულია არა მარტოკა ხევში, არამედ საქართველოს ისტორიაშიც, თითქოს განგებ შემოზღუდულია ამაღლებული კედლებით, რომელსაც კაცი, გარდა ერთის მხრით, ვერა ღონისძიებით ვერ მიუდგება. ის ერთი მხარეც ისეთი გასაჭირი ასასვლელია რომ ერთს კაცს შეუძლიან მთელი ქვეყნის ჯარი შეაყენოს, რადგანაც ბილივი, რომელიც წვრილს სარტყელსავით მისდევს სიპს კლდეს, ერთს ადგილს იქამდინ ვიწროა, რომ ერთ კაცსაც კი უჭირდება თავისუფლად გავლა.

ამრიგად შემოზღუდული არშის სიმაგრე შუაში შეიცავს მშვენიერს მწვანე მინდორს, ათასის სურნელოვანი ყვავილებით და ისეთი ცივის წყაროთი, რომ კაცს უკვდავება ეგონება. აქ გაკეთებულია გამოქვაბულები, რომელშიაც კაცს თავისუფლად შეუძლიან თავის შეფარება. ამ ციხეს დიდი ხანია რაც თავი დანებებული აქვს, აქ აღარავინა სცხოვრობს; მხოლოდ წელიწადში ერთხელ შეიყრება ხალხი. რომ ადიდოს არშის წმინდა გიორგის დროშა, რომელიც იქვე ერთს გამოქვაბულში ასვენია.

რამდენიმე ნაბადი, რომელიც გამოფენილი იყო მზეზედ. და ერთის გამოქვაბულის გახეთქილის კედლებიდგან ამომდინარი კვამლი ამტკიცებდა, რომ აქ ვიღაცანი უნდა დასახლებულიყვნენ.

მზე გადაიწვერა. როდესაც ერთი მოხევე, დაღონებული და შეწუხებული, გამოვიდა სადგურად გამხდარის ქვაბიდგან, მივიდა წყაროს პირს, დადგა რამოდენიმე ხანი, ამოიოხრა და დაჯდა.

იმის დაფიქრებული სახე, გაშტერებული მიჩემება ერთი მხრისკენ, ამტკიცებდა, რომ ის ღრმა ფიქრს მისცემოდა და იმისდაგვარად ეცვლებოდა პირისახის გამომეტყველება. რარიგი აზრიც გაურბენდა თავში. ბოლოს კიდევ მძიმედ ამოიოხრა, მიუშვირა მუჭი მჩქეფარე წყაროს და დაღვევის შემდეგ ძალზედ ამოიქშინა.

- რაი ვქმნა, მიყვარს და რაი ვუყო? - წამოიძახა იმან და ჩაჰკიდა თავი.

ამ დროს სახლიდგან გამოვიდა მეორე კაცი და გასწია წყაროსთან მჯდომისაკენ. ის ისე მივიდა, რომ პირველმა ვერ შეამჩნია.

- ნინიაუ! - მხარზედ ხელის დაკვრით უთხრა ახალ მოსულმა.

- ჰა! - შეკრთომით წარმოსთქვა ნინიამ და ცოტა სიჩუმის შემდეგ გააგრძელა: - შენა, გირგოლაუ?

- ჰო, მე ვარ, - უთხრა გირგოლამ და ისევ რამოდენიმე ხანს სიჩუმე ჩამოვარდა.

- ახლა ცხორს აღარ მიჰხედავ? - გაწყვიტა სიჩუმე ისევ გირგოლამ, მაგრამ პასუხი ვეღარა მიიღო-რა და ისევ თითონ სთქვა:

- დაილია, ბიჭავ, საქონელი, რაით-ლა უნდა ვიცხოვროთ? ჩვენი სარჩო-საბადი ეგაა.

- მე რაი ვუყო? ოხრათამც დარჩენილან! - დაღონებით უპასუხა ნინიამ.

- რაისთვი, რაისთვი?..

- იმისთვი!

- სულ ხომ დედაკაცს არ მოუჯდები გვერდსა, სირცხვილია, ღთის მადლმა! ქვეყანა დაგვცინებს.

- წყალსამც უზიდნია ცხორიცა და ქვეყანაცა!

- აჰუ! - ჩაიქნია ხელი გირგოლამ: - მაშ რაი გინდა, რა?

- რა ვქნა, გირგოლაისი? მე თავადაც არ ვიცი, რაი მინდა. ვიწვი, ვდნები და იმას კი არა აქვს ჩემი სიყვარული!.. რაისთვი შემრთე, რად ჩასდევ ჩემ ცოდოში?.. მიშველე,

მიწამლე რაიმე...

- აბა რაი გიყო, რაი გიწამლო?.. ჩემი ცოლი ყოფილიყო, მე გავაგებინებდი, და შენ რომ არა შეგიძლიან-რა, მე რაი უნდა გიყო?.. ქალაი ხარ, ქალაი!..

- რაი ვქნა, რაი? - ხელეების მტვრევით და თითქმის ტირილით წამოიძახა იმედ-დაკარგულმა ნინიამ.

- რა იყო? კაი-კაი მათრახები იმას და, ღთის მადლმა, იფნის სახრესავით მოიქნების.

- კიდევ მათრახები, კიდევ ცემა? - წარმოუთქმელის მწუხარებით წარმოსთქვა ნინიამ: - განა ცოტა ვცემე?.. აღარ შემიძლიან! გული მიკვდების! იმას რომ ვცემ, ასე მგონია, მე მცემენო...

- გეუბნები, ქალაი ხარ მეტქი!.. მაგის მეტი თუ აღარ შეგიძლიან-და, ცხორს მაინც მიჰხედე... სანამ მე ვეცდები ეგების მოვარჯულო...

- წავალ, წავალ, მა რაი-ლა უნდა გავაკეთო? აგერ ორი თვე შესრულდა რაც შევირთე, მაგრამ იმან არც ცემით და არც დაყვავებით არ მიმიკარა.

- გეუბნები, მე ვეცდები, შენ კი წადი.

- აგრე, აგრე.

- მაშ როდის წახვალ?

- აი, გზიურ წავალ... შინ რაისთვი-ლა შევიდე?... - უთხრა ნინიამ, რომელიც მივიდა გამოქვაბულის კარებთან, შესდგა რამოდენიმე ხანი, მერმე აიღო გუდა, შესდგა კიდევ, აიღო კომბალი, წარსდგა რამოდენიმე ნაბიჯი სადგურისაკენ, მაგრამ ისევ თავი შეიკავა, გამობრუნდა საჩქაროდ და მოვიდა ძმასთან.

- გირგოლაუ, მე მივდივარ და შენ იცი!.. ღთის მადლსა, ძალიან ნუ შეაწუხებ... რა ვუყოთ, რომ არ უყვარვარ, ის ლამაზია და მე... მე კი გონჯი.

ამ სიტყვების შემდეგ ნინია მღელვარებისაგან ბარბაცით გაემართა ციხის გასავლისაკენ და ჩქარა მიეფარა აქა-იქ ცხვირ-წამოწვდილს კლდეებს.

გირგოლა კარგა ხანს უყურებდა თავის უშნო ძმას, რომელიც უმადურად მიიზღაზნებოდა ბილიკზედ და, საზოგადოდ ისეც პატარა, ეხლა თითქოს ერთი-ორად გალეულიყო.

გირგოლა იდგა და უყურებდა რაღაცა-გვარის თვალეებით და კაცი ძნელად გარდასწყვეტდა - ამ დროს რასა ჰგრძნობდა იმისი გული: ეს გამოხედვა იყო სიზიზღე, სიბრაღული თუ სიხარული თავის ძმის უხეირობისა!

პატარა ტანის ნინია, კუზიანი და ბლუ, მართლა შესაბრალისს სურათს წარმოადგენდა, გალეული და გაცრეცილი პირისახე, პატარა, უსიცოცხლო თვალეები კიდევ უფრო ამახინჯებდნენ იმას.

გირგოლამ უკანასკნელად შეჰხედა და თითქოს ზიზღით წამოიძახა:

- ეგ საით ჩემი ძმია!..

ამ სიტყვების შემდეგ ის წყნარად გამობრუნდა და გასწია ბინისაკენ, სადაც დამწყვდეული ნუნუ ჰყვანდათ.

ჯვარისწერის შემდეგ ესენი გამოიხიზნენ ამ სიმაგრეში, რადგანაც ეშინოდათ ქალის მამეულებს არ გადაეხადათ იმათთვის. იქ ელოდნენ შერიგებას და კაცებს უგზავნიდნენ ერთმანეთს. ყველაზე მეტად მახია და ონისე ცხარობდნენ, რადგანაც ქვეყნის თვალში თავის გამოჩენა უნდოდათ.

ამ შუაკაცობაში თუმცა დრო მიდიოდა, მაგრამ ნუნუ ვერა საშუალებით ვერ დაიმორჩილეს. ის ვერც მოფერებამ, ვერც ჯავრობამ, ვერც ცემამ ვერ მოაჭკვიანა და ვერ შეაჩვია თავის მდგომარეობას, თავის ქმარს.

ბევრმა ძალდატანებამ ქალი გაჰხადა, ჩამოახმო, მაგრამ ხასიათის ძალა მაინც ვერ გაუტეხეს და ვერ მიაკარეს ნინიას. ყოველ ქალის უარს, წინააღმდეგობას ნინიაზედ დამამორჩილებელი მოქმედება ჰქონდა და ბოლოს, თითონ ნინია, რომელიც მბრძანებელი უნდა შექმნილიყო, მოულოდნელად გარდაიქცა ქალის ბრძანების აღმასრულებლად. ის იქამდინ დაიმორჩილა ნუნუმ, რომ მარტო შეხედვით კანკალს დააწყებინებდა.

ამას მიემატა სიყვარული, რომელმაც ყურმოჭრილ ყმად გაჰხადა ნინია; ეს დიდი ხანი აღასრულებდა ნუნუს სურვილს, თავს დაანებებდა და გაუშვებდა შინ, მაგრამ, პატარაობიდანვე დაჩაგრული, დამორჩილებული თავის უფროსი ძმისაგან, ვერა ჰბედავდა იმის ბრძანების გადასვლას. ერთის სიტყვით, ნინია ორ ცეცხლს, ორ მბრძანებელს შუა იყო და, რა დროსაც რომლის მბრძანებელის გვერდით იყო, იმ დროს იმის ბრძანებას ასრულებდა, თუმცა კი ორივე შემთხვევაში ერთ-რიგად იტანჯებოდა, იდაგებოდა.

გირგოლა არა ჰგვანდა იმას. ის ღონიერი, ძლიერი, მხარბექ-გადგმული, იყო ჯიუტი და შეუპოვარი. იმისი გაქვავებული გული, რაკი ერთხელ მოიწადინებდა რასმე, საშუალებას აღარ დაერიდებოდა იმის აღსასრულებლად; ვეღარც ხვეწნა, ვეღარც მწუხარება, ვეღარც ცრემლები ვერ შეაყენებდნენ: მოუვიდა თავში აზრი - და გათავდა, უნდა აღესრულებინა თავის გუნების სურვილი.

როდესაც გირგოლა მოვიდა ქოხის კართან, მზე გადაწვერილიყო და უკანასკნელ სხივებს ოქროსფრად მოეფარათ უსწორ-მასწოროდ აშვერილი კლდის წვერები. იმათ თითქოს უკანასკნელად ესალმებოდა ეს შუქი და შეწუხებულს მთის წვერებს ამგვარის უბედურობით ფერი სცვლოდათ. ჩრდილოეთიდან მთა-მთა, როგორც მოწინავე ჯარი, წყნარად მიიპარებოდა ნისლის პატარა ნაჭრები და, ამათ ცოტა დაშორებით, შემოჭედილიყო შავად მოქცეული ნისლი. წინ უხდებოდა კვირცხლი ნიავი, შლიდა, აბრუნებდა, ატრიალებდა, მაგრამ ნისლს თანდათან ემატებოდა; ის იზრდებოდა თანდათან და ჯერ შეუმჩნევლად, თითქო ნაბიჯით მოიპარებოდა; მერმე ერთბაშად დაჰბერა ჩრდილოეთის ქარმა და გამოსწია შეუპოვარმა ნისლმა. აქამდისინ მხიარული დღე, ერთბაშად მოიქცა პირქუშ მგლოვიარედ. ცა და დედამიწა მოიფერა ტყვიის-ფრად და ეს ფერი თითქოს მძიმე ლოდს ადებდა ადამიანის გულს.

ბოლოს ერთბაშად შეცხა, შეჩერდა ქარი, გაჩუმდა ყოველისფერი ბუნებაში; თითონ ჩამონადენი წყალის ჩხრიალიც კი უფრო ყრუდ მოისმოდა; კაკბების კაკანი და შურთხთ სტვენა, ისე ჩვეულებრივი სადამოს, აღარ მოისმოდა.

ერთბაშად იჭექა ცამ, მოისმა გრიალი და ამას მოჰყვა წვრილი, მაგრამ ჩქარი ხორხოშელა, წვიმასთან ერთად ნარევი. მთა, მინდორი, ღელეები ერთბაშად თითქოს მდინარეებად გარდაიქცა და გალექებული წარმოუთქმელის ძალით გაქანდა თავქვე.

გირგოლა, თითქოს გაექვავებინა ბუნების ძალას, შიგ გამოქვავებულის კარებში გაჩერებულიყო.

ნუნუ მწარედ დაღონებული, მობუზული იჯდა კერის პირს და ჰფიქრობდა თავის მწარე დღეებზედ; იმისი პირისახე დამსგავსებოდა წმინდა სანთელს და ჟუჟუნა,

მომღიძმარი თვალები თითქოს სადღაც ჯურღმულში ჩასცვივნოდა.

პირველმა დაქუხებამ ორნივ იქ მყოფი შეაკრთო. ნუნუმ გადაიწერა პირჯვარი და გირგოლა კი შინ შევიდა.

ქოხში საკმაოდ ჩამობნელდა და მხოლოდ ჩქარ-ჩქარი ელვა ანათებდა იქაურობას. გირგოლა მივიდა, ჩამოჯდა „მარტო-შკამზედ“ და ჩაფიქრდა. ნუნუ მთლად ცახცახებდა. მობურვილი დღის მიზეზით, თუ სხვა რომელიმე გრძნობათა მღელვარების გამო, იმას გული უდუღდა და ცრემლები მოჰრეოდა თვალებში. კარგა ხანს ასე ჩუმად ისხდნენ.

- ქალაუ! - ბოლოს გასწყვიტა სიჩუმე გირგოლამ და იმის ხმა გამოისმა როგორღაც ყრუდ, უსიამოვნოდ. ნუნუ, რომელიც თითქოს ამ სიტყვებს ელოდა, შეჰკრთა, გაჟრჟოლდა და ცრემლები ღაპაღუპით გადმოედინა.

- შენი ქმარი გავგზავნე... - გააგრძელა გირგოლამ და ისევ გაჩუმდა.

- რა მოგდის? - დაიწყო ისევ გირგოლამ.

- რაი ვუყო, რომ გაგზავნე? - უპასუხა ნუნუმ.

გირგოლა კარგა ხანს დააცქერდა და მერმე ჰკითხა:

- რაისთვი არ გიყვარს შენი ქმარი?- რაისთვი არ მოგწონს?

- მე ქმარი არა მყავს, - მისცა მოკლედ პასუხი.

- ღთის მაღლმა, მართალს უბნობ! - უპასუხა გირგოლამ და გაიხარხარა: - ეგეთი ქმარი თუნდ იყოს და თუნდ არა!.. შენ ეგეთი ქმარი კი არ გინდა. აბა, რა კაცია ჩემი ძმა?!

- მაშ რაისთვი-ღა მომიტაცეთ, რაისთვი ჩადეგით ჩემ ცოდვაში? - დაღონებით და საყვედურით უპასუხა ნუნუმ.

- რაისთვი?.. - იკითხა გირგოლამ და ჩაიცინა.

- ჰო, რაისთვი!

გირგოლა გაფითრდა და ცოტა სიჩუმის შემდეგ წყნარად, მაგრამ გარკვევით უპასუხა,

- იმისთვი, რომ მიყვარხარ.

ნუნუ არ მოელოდა ამ პასუხს, რომელმაც სიტყვა გაუწყვიტა პირში. გირგოლა წამოდგა და გაიარ-გამოიარა.

- გაიგე ახლა, რადაც მოგიტაცე? - ის მივიდა ქალთან ახლოს და ხელის მოხვევას უპირობდა.

- შორს!..- ხელის კვრით მოიშორა ნუნუმ: - ცოდვიანო, შენი ძმის ცოლს მაგას რას მეუბნები!

- ქალაუ! მოვკვდი, ჩამოვდნი, დავილიე შენის ცქერით! ღმერთი არა გწამს, არ გებრალეები?

- შენ გიყვარდი და შენ ძმაზედ დამწერე ჯვარი?! კარგია-ღა, კარგი!... გეყოფის-ღა სიცილი.

- ღთის მაღლმა, მიყვარხარ და არცვის არ დავუთმობ შენს თავს... ჩემი ძმის სიკვდილიც რომ დამჭირდეს, ემ ხანჯალს ტარამდინ ჩაუსვენ გულში და იმასაც არ დაგანებებ.

- რას უბნობ, ცოდვიანო, რასა?.. მაგით გინდა შემაშინო?!..

- მაშ რაით დაგაჯერო, რაითა შემოგფიცო?

- ან ღთისა არ გეშინიან, ან ხატისა?

- ნუნუ, ნუ მტანჯავ, ნუ მაწვალე, ნუ, ღთის მაღლმა, თორემ არ ვიცი რაი

აგიტებო შენცა და ჩემს თავსაცა!

- რად არ ჩამომეხსნები, რაი გინდა ჩემგან?

- შენი სიყვარული!

- შენ... შენ შეგიყვარო!.. შენ, რომელმაც დალუპე, ცოცხალი მიწაში დამარხე იაგო?..

შენ, რომელმაც უღმერთოდ დამიბნელე დღე?.. შენ, რომელმაც იმედი გადამიწყვიტე ყოველ სიხარულზედ... რაის-ღა პირით მეუბნები, რომ შეგიყვარო?...

- ძმაც შენი გულისთვი დავკარგე, ქვეყანასაც შენთვის გამოვაკლდი...

- შენ ძმაზედ რაღად დამწერე ჯვარი, თუკი შენ გიყვარდი? - გააწყვეტინა აღელვებით ნუნუმ - ეგეც ჩემი სიყვარულით მოგივიდა?

- ჰაი, ჰაი, რომ შენი სიყვარულით... მე ჯვარდაწერილი ვიყავ, მეორედ აღარ დამწერდნენ ჯვარსა. ცოლიც შენის გულისთვის გავაგდე, ჩემ ძმაზედაც შენის სიყვარულით დაგწერე ჯვარი... ჩემი ძმა მე ვერ მომშორდების და იმას კი - ჯვარდაწერილი ცოლი.

ნუნუ გაშტერებული, გონებადაბნეული ყურს უგდებდა ნამუსდაკარგულ კაცის ლაპარაკს, ცდილობდა კარგად ჩაესმინა ეს ურცხვი ლაპარაკი, მაგრამ მაინც არა სჯეროდა, რომ ადამიანის შვილს ამ სიმცირემდე მისვლა შეეძლო. იმას ეგონა, რომ გირგოლა მარტო ან გამოსაცდელად ელაპარაკება, ან არა-და დასცინოდა.

- ქალაუ, გაიგონე! შენ ჩემი უნდა იქმნა, ჩემთვის მოურგიხარ წერას.

- ჩემს სიკვდილს უფრო მალე ჰნახავ, სანამ მაგას!

- ქალაუ, შენ ხუმრობ, მაგრამ მე კი არ მეხუმრების! - გაიქნია თავი გირგოლამ: - აქამდინ დაგაცადე, ხათრად ეგეცა კმარა!

ამ სიტყვების შემდეგ ის მივიდა ქალთან და ხელი გაავლო. ნუნუმ გაიბრძოლა, მაგრამ ღონიერად ჩავლებულს ხელს ვერ გამოუსხლტა,

- გირგოლაუ, გრცხვენოდეს! - დაიძახა იმან.

- რაი-ღა სირცხვილისა, ღთის მადლსა? - უპასუხა იმან ურცხვად და მიიკრა გულზედ.

- შენი ძმის ცოლი ვარ... არშის წმინდა გივარგის სტუმარი, იმის ხათრი შეინახე!.. აჰუ! კაცი არა ჰყოფილხარ! დამეხსენ, იწამე ღმერთი! - ეუბნებოდა ხვეწნით ნუნუ, მაგრამ ვინ იყო იმისი მსმენელი.

აღელვებულს გირგოლას ქალისთვის გაშმაგებით ჩაევლო მკლავებში ხელი და ისე ძალზედ უჭერდა, რომ ძვლებს ჭახჭახი გაჰქონდა. გირგოლას შეჭმუხვნილი წარბების ძირიდგან გაღუებულს ნაღვერდალსავით გამოიყურებოდნენ შესაზიზღი თვალები. კბილებ-მოჭერილი, ცხვირის ნესტოებ გაგანიერებული, მძიმედ, მაგრამ ძალზე, ძლივსდა იქცევდა სულსა. იმას იმ დროს ყოველისფერი დაჰვიწყებოდა და მარტო ერთს პირუტყვულს წადილს დაემორჩილებინა, შეეპყრო.

ნუნუმ უნებურად შეჰხედა იმას და, რა დაინახა იმის დაპრანჭული სახე, დარწმუნდა, რომ სიტყვებს აღარავითარი გავლენა აღარ ექნებოდა გამხეცებულს კაცზედ. ის იწოდა, იტანჯებოდა თავის მდგომარეობით და, დადუნებული, თითქოს რკინის ჭახრაკ მოჭერილი, მკლავები წარმოუთქმელს ტკივილს აგრძნობინებდა.

გირგოლამ მეორე ხელი მოჰხვია წელზედ, მიიკრა ახლო და აცახცახებულის, ნერწყვ-მოსულის ტუჩებით საკოცნელად მიიზიდა; მაგრამ იმან მიახლოვება ვერ მოასწრო, როდესაც ცამ ძალზედ იჭექა და უსიამოვნო გოგირდის სუნი დატრიალდა;

ეტყობოდა, ახლომახლოს სადმე მეხი უნდა ჩამოვარდნილიყო.

ამ ჭექამ გირგოლა შეაკრთო და თავისავე უნებურად ხელები გააშლევინა. რაწამს ნუნუს თავი თავისუფლად დარჩა და პირველი გაშტერებიდგან გამოვიდა, ის წამოვარდა, მიჰვარდა ცულს, რომელიც იქვე ეგდო, აიტაცა და ისე გამოვარდა გარეთ.

გირგოლამ, რომელიც უკან გამოეკიდა, წინ გადაურბინა და გზა გალაულობა.

- ქალაუ, ხუმრობ თუ?! - დაცინვით შესძახა იმან: - ღთის მადლმა, აგრე ადვილად ვერ წახვალ.

- გამეცალე, შე თათარო, ურჯულო!.. გზა! - შეჰკივლა ქალმა და შეუმადლა ცული.

გირგოლა გვერდზე გახტა, ძალზედ მოქნეული ცული კი ზუზუნით წამოვიდა, მოჰხვდა ფეხთან მიწას და ყუამდინ შიგ ჩაჯდა. გირგოლამ ძალზედ გაიხარხარა, გადმოხტა საჩქაროდ და, სანამ ნუნუ ცულის ამოღებას მოასწრობდა, ძალზედ მოჰხვია ხელები, ასწია გულშემოყრილი ქალი და შეიტანა ოთახში.

იმან მიიტანა საგებელთან, რომელზედაც დაასვენა, და დაუწყო გატაცებით კოცნა. ცოტა ხნის დამშვიდებული გირგოლა თითქოს ისევ სიგიჟემ შეიპყრო და თავ-დავიწყებით, გაბრაზებით დაუწყო ალერსი...

გულ-შემოყრილმა ნუნუმ, როდესაც გონს მოვიდა და თვალები გაახილა, დაინახა თავის მტარვალის სახე, რომელსაც მასხარად აეგდო, დაემცირებინა იმისი ყმაწვილი ქალობა, იმისი ნამუსი!

რაწამს ნუნუ გონს მოვიდა, ზიზღით წამოვარდა და დაიწყო ტირილი. ისა ხედავდა თავის თავს გაუპატიურებულს, შერცხვენილს და ნამუს-ახდილს... ცოდვილს ღმერთისა და კაცის წინაშე, იმას სიტყვა ვედარ ამოელო სირცხვილით და ჯავრით, მაშინ როდესაც გირგოლა, წამოწოლილი მხართემოზედ, ღიმილით უყურებდა.

- მოდი, ქალაუ, სად გარბი?... ეხლა მაინც ჩემი ხარ, - უთხრა გირგოლამ და ქალისკენ მისაზიდად გაიშვირა ხელი.

პირველი მოძრაობა ნუნუსი - კარისკენ გაქცევა იყო. მაგრამ მოსაზრებულს გირგოლას მაგრა დაკეტვა არ დაჰვიწყებოდა და ამისთვის იმედ-გარდაწყვეტილი ნუნუ უნდა შემდგარიყო.

- რაი?... ვერ გააღე? - დაცინვით ჰკითხა გირგოლამ.

ნუნუ თავდაღუნული გამობრუნდა, მოვიდა შუა ადგილას, შედგა რამოდენიმე ხანს, თითქოს რალაცაზედ დაფიქრდა, მერმე გაბრუნდა ერთბაშად და გავიდა მეორე ოთახში, რომელიც იქვე გამოქვაბულში იყო.

გირგოლამ კარგად იცოდა, რომ იქიდგან გასასვლელი არ იყო, იმისთვის არ შეიწუხა თავი და ისევ ისე მხართემოზე წამოწოლილი ნებიერობდა, დარწმუნებული, რომ დღეის შემდეგ ნუნუ იმას დარჩა, იმას დაეკუთვნა, და ნუნუს სიჩუმე და ცრემლები კი, იმის აზრით, იყო შედეგი ყმაწვილი ქალის გამოსალმებისა წარსულთან და მიგებება მომავალთან.

- ჰაი, ჰაი, რო იტირებს, - ფიქრობდა, - პირველად გაიგო სიყვარული... ქალია, სცხვენიან და ხმას იმად არ იღებს... ეხლა აღარსად წავა, ჩემი იქნების, მე მეკუთვნების და ცხოს - არავის.

ის ამ მოსაზრებაში იყო, როდესაც მეორე ოთახიდგან რალაცის ბრაზუნი მოესმა, თითქოს მძიმე რამ დაეცა მიწაზედ, და ეს ხმა ყრუდ განმეორდა გამოქვაბულში. გირგოლა შეჰკრთა და თავისავე უნებურად ფეხზედ წამოვარდა; მიიხედ-მოიხედა და

გაქანდა მეორე სამყოფისკენ.

ის შევიდა და გაშტერდა: ცეცხლის შუქზედ, რომელიც მცირედ ანათებდა, დაინახა ჭერში ჩამოკიდებული ნუნუ, რომელსაც სახე დაჰპრანჭოდა უკანასკნელი წუთების მოახლოვებით; კბილებ-დაკრეჭილს, თითქოს უფრო გაგრძელებულს, შესაზარი სახე დასდებოდა. დაჭყეტილი თვალები, რომელსაც სიცოცხლე დაეკარგა, თითქოს ელვარებით უყურებდა როგორც გირგოლას, ისე ხალხს, მთელს ქვეყანას. ჩამოღრჩობილი ჯერ კიდევ წყნარად ირყეოდა, როგორც ფურცელი სუბუქ ნიავისაგან.

გირგოლა გაექანა, გადასჭრა თოკი, რომლითაც ნუნუ ჩამოკიდებულიყო და საჩქაროდ შეხსნა გულიდამ საბელი.

ნუნუ ჯერ კიდევ თბილი იყო. ამისთვის გირგოლამ საჩქაროდ გაუწყვიტა ქამარი და გაუფხრიწა ახალუხი, იქვე იპოვა ლიტრით წყალი, რომლითაც დაუწყო ბრუნება. ის კარგა ხანსა წვალობდა, მაგრამ ნუნუ გონს არ მოდიოდა, როდესაც იმედგარდაწყვეტილი გირგოლა წამოდგა, მოისმა ქალის ამოქმენა. გირგოლა ხელ-ახლად დაეცა მუხლებზედ და ხელ-ახლად იმედ მოცემულმა დაუწყო ბრუნება.

რამდენიმე წვეთი წყალი, რომელიც ქალს მოჰხვდა მკერდზედ, საკმაო იყო, რომ ნუნუ სრულებით გამობრუნებულიყო. გაახილა თვალი თუ არა, წყნარად მოათვალიერა იქაურობა და წყნარადვე წარმოსთქვა:

- სადა ვარ... რაი მომდის?

- ბედშაო, რაი მოგივიდა, თავს რაზედ იკლავ? - მიატანა გირგოლამ და გაუშვირა ლიტრით წყალი: - დალიე, გულს გიპოვის.

ქალი ჯერ კიდევ სრულს გრძნობაზედ ვერ მოსულიყო და ამისათვის თავისავე გაუგებრივ აასრულა გირგოლას სიტყვები.

ნუნუმ კიდევ ამოიქმინა და თითქოს მიელულა - ეტყობოდა, რომ ის მწარედ უნდა დაეღალა, გაელახა იმ გრძნობათა მღელვარებას, რომელიც იმას ამ დღეებში გამოეგლო.

- თუ არა გტკივა-რა? - ჰკითხა გირგოლამ.

- არა, - უპასუხა მოკლედ და წამოიწია წამოსადგომად, მაგრამ იმან განძრევა ძლიეს მოასწრო, როდესაც კვნესით ისევ დაეცა და დახუჭა თვალები.

- რაია? - ჰკითხა რამდენჯერმე გირგოლამ, რადგანაც პირველ კითხვებზედ პასუხი ვერ მიიღო.

- თავს რეტი მესხმების, კისერი, მხრები მტკივა... რაისთვი?... ვინაა აქა?... - დაუმატა ცოტა სიჩუმის შემდეგ.

- მე ვარ.

- შენა?... შენ ვინა ხარ?..

- მე, გირგოლაი!

- გირგოლაი?... - დაფანტვით წარმოსთქვა ნუნუმ და ჩაფიქრდა კიდევ.

გირგოლამ მოჰხვია ხელი და წაიღო მეორე ოთახში, სადაც ჩალის საგებელზედ წმინდა ნაზადი იყო გადაფარებული. ნუნუმ წინააღმდეგობა არ გამოაცხადა და, როგორც მორჩილი ბავშვი, ისე აჰყვა გირგოლას. იმან წყნარად დააწვინა საგებელზედ, ანთო ჩირადი და თავს დაადგა დაღონებული; პირისახეზედ კაცი ძნელად შეამჩნევდა რა მოძრაობდა იმის გულში: შიში, რომ ამ მოულოდნელს შემთხვევას შეეძლო მოეგლიჯა, მოემორებინა საყვარელ საგანს, თუ ამ მომორების შემდეგ კიდევ სისხლის დავალება, რომლისთვისაც კანონს გამოდავება შეეძლო და ქალის ნათესავობას - გადამტერება და

გადახდევინება.

ქალი შეჰკრთა, რამდენჯერმე გააზმორა და დაიწყო ცახცახი, რომელიც კარგა ხანს ვრცელდებოდა. აშკარად დაეტყო, რომ იმას გააცივა.

გირგოლამ მიაყარა რაც კი სახლში ებადა, მაგრამ ქალს ხელფეხი მაინც გაყინული ჰქონდა და არ უთბებოდა. გირგოლა თანდათან მოუსვენრობაში შედიოდა; იმან გადააფურთხა რამდენჯერმე, რამდენჯერმე გაიარ-გამოიარა და ძალზედ ამოიოხრა. ის მივიდოდა ქალთან, დაელაპარაკებოდა, მაგრამ, რა პასუხს ვერ მიიღებდა, ისევ მოუსვენრად და მღელვარებით დაიწყებდა სიარულს. ვინ იცის, რასა გრძნობდა მისი გული? იქნება იმას გულში გაუელვა პატიოსნების ნაპერწკალმა და ეს მოუსვენრობა იყო შედეგი თავის მოქმედების სინანულისა!

ქალმა ამოიქშინა და ხელების გადმოქნევით გადაყარა ზედ-სახური. წამოჭარხლებს, რომელიც დაეტყო ლოყებზედ, ამტკიცებდა, რომ ცივების შემდეგ სიცხემ მოიცვა ის და ტანჯვასთან ერთად როტვასაც ჩქარა დააწყებინებდა.

მართლაც, არ გამოიარა რამდენიმე წუთმა, როდესაც ნუნუმ საშინლად დაიწვილა და მოჰყვა ტირილს.

- ახრჩობენ, ჰკლავენ!.. არ დაგანებებთ, არა... იაგო, იაგო! მოკვლას უპირობენ! - ბოდავდა უაზროდ და გადაუბმელად ავადმყოფი, რომლის გახურებულს გონებასაც, უეჭველია, საყვარელი საგანი წარმოსდგომოდა.

გირგოლა შესდგა; მივიდა ახლო და ყური დაუგდო. რამდენჯერაც ქალი იაგოს სახელს ახსენებდა, იმდენად გირგოლას წარბები შეიჭმუხნებოდა და კბილების ღრჭიალით წამოიძახებდა:

- ძილშიაც ის აგონდების, ის ელანდების...

- მოდი, მოდი ჩემთან... ჩემი ხარ... ნურვის დამანებებ... შენ მირჩევნიხარ ყველას, შენ ჩემი გულის საყვარელი ხარ!..

გირგოლამ მოკუმშა მუშტები და მუქარით დაიძახა:

- რით ვერ გაიგე, რომ იაგო მოკვდა, აღარაა შენთვის! - და ცოტა სიჩუმის შემდეგ დაუმატა: - მოგკლავ, დაგლევ და იაგოს კი გადაგავიწყებ!

ამ დროს გარედგან შემოსიმა ძაღლის ყეფის ხმა, რომელმაც გირგოლა შეაკრთო და თოფს ხელი წამოავლებინა.

ის საჩქაროდ გავიდა გარეთ და ციხის კართან საფრად გაკეთებულს კედელს მოეფარა. ვიწროებში ცის ტატნობაზედ გამოჩნდა, ორი კაცი, რომლებიც გულადად და შეუპოვრად მოდიოდნენ.

გირგოლამ გადაუშვირა თოფი და, რამდენადაც ღამის სიბნელე ნებას აძლევდა, ნიშანში ამოიღო.

- ვინა ხარ, ვინ მოდიხართ?

- გირგოლაუ, შენა? - მოსცეს პასუხად.

- მე კი - მე ვარ, მაგრამ თქვენ ვინა ხართ, ან რა გინდათ ამ დროს?

- ჩვენა ვართ - პეტრიაი და გახუტა, დიამბეგმა გამოგვგზავნა.

- იასაულები ყოფილან, - წაიბუტბუტა თავისთვის გირგოლამ და დაუმატა: - რაი საქმე უნდა ჰქონდეს...

ამ ხანში პატრონის ხმით გაგულადებულმა ძაღლმა ჩააღწივა მომავალ კაცებთან და ძალზე ტანება დაუწყო. ისინიც, მთის ჩვეულებისამებრ, ძაღლს ისე უჯავრდებოდნენ,

რომელიც უფრო წაქეზება იყო, სანამ მართალის გულით გაჯავრება. არც ერთს იმათგანს არ უცდია ჯოხის ან ქვის დარტყმა, რადგანაც დასამცირებელია მთის კაცისთვის ძაღლის რისივე დაშავება პატრონის ერთგულის სამსახურისთვის.

- გირგოლაუ, მოგვაშორე ეს ძაღლი, გზა აღარ მოგვცა, - დაუმახეს იასაულებმა, რომელთაც წინ ჩასდგომოდა და გაბრაზებულს თითქოს ბრძოლაში სიკვდილი ერჩია, სანამ პატრონის უნებურად გზის დათმობა მომავლებისთვის.

- აქა, ბროლიაუ, აქა! - დასძახა გირგოლამ და მორჩილი ძაღლი ერთბაშად გამობრუნდა, სირბილით და კუდის ქნევით მოვიდა პატრონთან, რომელსაც დაუწყო ლაქუცით ალერსი.

გირგოლამ რამდენჯერმე გადაუსვა ხელი და წყნარის ლაპარაკით ალერსიანად უთხრა:

- ა, ბედშაო, ბროლიაუ!.. მოკეთე ველარ გიცვნი? აჰუ!..

ბროლიამ დაუწყო ხელების ლოკვა და მერმე ისევ ღრენით გაექანა მომავლებს, რომლებიც ამ ხანში მოახლოვდნენ ციხის კარს.

- ასგამ, შე ტიალო! - დაუყვირა პატრონმა და ეს საკმარისი იყო, რომ ძაღლი თავდალუნული მოშორებოდა იმათ, გასულიყო ქედზედ და იქ დაწოლილიყო ყარაულად.

- მოხვედით მშვიდობით! - უთხრა გირგოლამ.

- მშვიდობა მოგცეს უფალმა, - მისცეს პასუხი ახლად მოსულებმა.

- რაი ამბავი?

- დიამბეგმა გამოგვგზავნა.

- რაისთვი?

- იაგო გაქცეულა.

- იაგო?!.. - იკითხა გირგოლამ და თავზარდაცემულსავით დაეშვა დედამიწაზედ. კარგა ხანს სიჩუმე ჩამოვარდა იმათ შუა, სანამ გირგოლა სიტყვას მოახერხებდა.

- როდის გაქცეულა, საიდგან?

- დღეს მესამე დღეა... ანანურის ციხიდგან გაქცეულა.

- რას უბნობთ, ღთის მადლსა?.. იქიდგან საით გაიქცეოდა?

- აბა რაი ვიცით? გაქცეული კია და... ეხლა დიამბეგი მოვიდა, ყაზახები მოიყვანა და სოფლებში ჩააყენა. ყველგან გზები შეუკრეს... ჩვენც შენთან გამოგვგზავნა.

გირგოლა ჩაფიქრდა. იმას ძალიან კარგად ესმოდა, რომ იაგო, რა ერთხელ გამოვიდოდა, დღეს გაუმწარებდა და მოსვენებას აღარ მისცემდა. ისიც კარგად ესმოდა, რომ საქმე ითხოვდა იმის საჩქაროდ წასვლას, რადგანაც იმასავით მუყაითად და გულმხურვალედ არავინ ეცდებოდა იაგოს დაჭერას; მაგრამ მეორეს მხრით მომაკვდავი დედაკაცი, რომლის გულისთვისაც მოახდინა ყველა ეს ამბავი, დააჭერინა იაგო, გადაიმტერა ორი გვარეულობა, - ეხლა სულთმობრძავი შინ უწვა და პატრონი კი არა ჰყვანდა, რომ იმასთან დაეგდო არამც თუ დამცველად, არამედ მომვლელად მაინც არის.

- სამი დღეა რაც გაიქცა? - ბოლოს იკითხა იმან.

- ჰო.

- აქამდისინ სად იყვნენ? რას აკეთებდნენ? - დაიწყო იმან გაჯავრებით, - ეხლა, მგონია, ცხრა მთა ექმნების გადავლილი და ჩვენ კი აქ უნდა შევუკრათ გზები.

ამ სიტყვების შემდეგ იმან შეატყობინა თავისი მდგომარეობა, მარტოობა სახლში

და ავადმყოფის ყოლა, რომელსაც წყლის მომწოდებელიც არა ჰყავს.

ისინი შევიდნენ შინ, სადაც ცოტა რჩევის შემდეგ გარდასწყვიტეს, რომ არშიდგან ამოიყვანდნენ გირგოლას ნათლიდედას და იმის თექვსმეტი წლის შვილს, რომელთაც დააგდებდნენ ავადმყოფის მოსავლელად და თვალყურის დასაჭერად; რაც შეეხება იაგოს, ის ვერ გაბედავდა აქ მოსვლას, რადგანაც დილიდგანვე დიამბეგს დააყენებინებდა, ერთი ან ორი რუსის ყაზახის ზედამხედველობით, არშელთ ყარაულებს ციხის კართან.

ამის შემდეგ ერთი ახალმოსულებთაგანი მაშინვე გაგზავნეს გირგოლას ნათლიდედასთან, რომელიც იმ ღამესვე ამოვიდა თავის შვილით და სამი ერთგული მოსამსახურე კი მეორე დღეს ადრიან გაემგზავრნენ იაგოს დასაჭერად.

როგორც სთქვა გირგოლამ, ისეც მოიქცა. ჩავიდა თუ არა სოფელს არშაში, მაშინვე ხალხი შეჰყარა და გამოუცხადა, რომ ბატონი დიამბეგის ბრძანებით, - თუმცა დიამბეგს ის ჯერაც თვალითაც არ ენახა, - კომლზედ კაცი უნდა გასულიყო არშის ციხის გზის შესაკრავად.

არშავლებმა მოისმინეს დიამბეგის ბრძანება, დაღონდნენ, რომ ამ მუშაობის დროს იმათ იაგოს დევნა მოუხდებოდათ; შესწუხდნენ, რომ, ვინ იცის, ვის და რის გულისთვის თავის მეზობელის მტრობა უნდა დაეწყოს.

- ჩვენ ვერ გავალთ, გირგოლაისი! რაი დაუშვებია იაგოს ჩვენთვის, რომ მოსისხლედ ჩავუდგეთ. - დაიწყო ხალხმა ერთხმად.

- ვერ გახვალთ? - წყნარად იკითხა გირგოლამ და ჩაცინებით დაუმატა:

- გაგიყვანთ, ღთის მადლმა.

- რაისთვი გაგვიყვანთ, გირგოლაისი, რაისთვი? - ხელის ქნევით უპასუსა ერთმა.

- იმისთვი, რომ იაგო ქურდია, რომ იაგო გამოიქცა ციხიდან; იმისთვი, რომ დიამბეგი გიბრძანებსთ, - უპასუხა იასაულმა.

- რა ვუყოთ, რომ გვიბრძანებს? - იმან ერთურთის გაწყვეტა რომ გვითხრას, უნდა დავიჯეროთ? - წარმოსთქვა იმავე ბიჭმა.

- ჰაი, ჰაი, რომ უნდა გასწყდეთ!

- მაშ ღმერთი არ ყოფილა ჩვენს გაჩენაში? რაიც იმათ უნდათ, იმას გვიზმენ.

- ჰაი, ჰაი, რომ გიზმენ.

- ღთის მადლმა, რომ არ გავალთ! - გარდაწყვეტით უპასუხა იმანვე: - ახა რაისთვი?.. იაგოს ჩვენთვის რაი დაუშვებია, რაი მტრობა აქვს ჩვენთან? ურთებისგან თავი დაუხსნია - ღმერთმა ხელი მოუშარათოს!

- იქნება შენც იმის ამხანაგი ხარ? - უღვაშების გრეხით მიუბრუნდა მოლაპარაკეს გაჯავრებული გირგოლა.

- მე არც ამხანაგი ვარ და არც მტერი... ტყუილად ქურდობა დააბრალებთ ხევის თვალს, აწვალეთ, გასტანჯეთ და ახლა გინდათ ჩვენ კი შეველივნეთ!.. რაისთვი? ჩვენი რაი საქმეა?... თუ მტრობა აქვს იმასთან ვისმე, დეე იმანვე მონახოს და გადაუხადოს!

- კარგი, კარგი, მეც ეგრე ვეტყვი დიამბეგს... შევატყობინებ, რომ არშავლები არ ასრულებთ იმის ბრძანებას; ვეტყვი, რომ გამოგზავნოს ყაზახები და „ზეკუციად“ ჩაგიყენოსთ.

ამ სიტყვების შემდეგ გირგოლა თავის ამხანაგებით გაბრუნდა და გაემართა სოფელს სტეფანწმინდისკენ, სადაც დიამბეგი იმყოფებოდა. ხალხი კი იქ დარჩა და ერთი

ხორხორი ასტეხა ამ შემთხვევაზედ.

იმათთვის ადვილი გასაგონი არ იყო ყაზახების ჩაყენება, რადგანაც იმათი მოსვლა ყოველგვარ უსამართლობას, ჩაგვრას და შეწუხებას მოაგონებდა ხალხს. დედაკაცებთან მოკრძალებული მთის ხალხი, გაბრთხილებული და ზრდილი ლაპარაკში, რაკი მანდილოსანს ჰხედავდნენ, რასაკვირველია, ზიზღით უყურებდა ყაზახებს, დაუფერებელთ, ბინძურ-მოლაჟღანდარეთ... რასაკვირველია, ჭირის ჩასახლება ერჩივნათ ყაზახების ჩაყენებას, რომლებიც, თავის ჩვეულებისამებრ, ქალებთან დაიწყებდნენ თავისუფალ ლაჟღანდარობას და შეუდგებოდნენ ყოველგვარ სოფლის ნამუშავერის გაჩანაგებას.

ამ მიზეზით სოფელი გაიყო ორ მხარედ და ზოგნი, უფრო მოსაზრებულნი და დროებისაგან გაეშმაკებულნი, იძახდნენ, რომ გასულიყვნენ გზების შესაკრავად, მაგრამ იმ პირობით, რომ იაგო, თუნდა ენახათ, არ დაეჭირათ და მეორენი კი, რომელთაც ჯერ კიდევ უწინდელი პირდაპირობა და ამკარა ქცევა მოსდევდათ, უარს ამბობდნენ.

ერთნი იძახდნენ:

- წავიდეთ, ხალხო, დავდგეთ გზებში და, თუ შეგვხდების იაგო, ის ჩვენი ძმაა, ძმურად გავისტუმროთ.

მეორეები კი ამბობდნენ:

- რაისთვი უნდა მოვცდეთ მუშაობას? სხვის მტრებს რაისთვი უნდა შევეხოცნეთ?... ნურც გავალთ, ნურც გავინძრევით!

- ყაზახებს ჩაგვიყენებენ!

- ბარემ ერთბაშად დაგვხოცონ ყველანი და მოგვასვენონ! თუ არა და რაღა, ღთის მადლსა? აქა-და გირგოლი ეჯიბრების იაგოს, მთელი სოფელი უნდა აგვრიონ!

ისინი ჯერ კიდევ ასე ლაპარაკობდნენ და გარდაწყვეტილება ვერა მიეღოთ-რა, როდესაც სტეფანწმინდის სტანციის ოთახში გირგოლა დიამბეგს ეახლა.

- ბატონი ადლეგრძელოს ღმერთმა! - მდაბლად თავის დაკვრით მოახსენა იმან შესვლის უმაღ.

- აჰა, გირგოლა! - სიამოვნებით და სიხარულით წარმოსთქვა დიამბეგმა.

- როგორა ხარ?

- ვცოცხლობთ შენის წყალობით, შენი ჭირიმე!

- გაიგე, რომ იაგო გაგვექცა?

- დიად, შენი ჭირიმე, მითხრეს.

- ახლა, როგორ უნდა დავიჭიროთ?

- თქვენი სახელი დიდია, შენი ჭირიმე, სად ჯანაბაში წაგვივა? - დიამბეგი გაიბერა ამ ქებით.

- არა, წასვლით კი ვერსად წაგვივა, მაგრამ მე მინდოდა მალე დაგვეჭირა.

- თუ დედამიწაში არ ჩასძვრა, სად დაგვემალების?.. მალე დავიჭერთ, შენი ჭირიმე!

- აბა როგორ?

- როგორ-და, გზები შევუკრათ... გამოვრეკოთ სოფლის ხალხი და ქვედა გასავლებში ყარაულები დავაყენებინოთ... ზოგიერთს სოფელში, სადაც იაგოს მოკეთებები ჰყავს, ყაზახები უნდა ჩავაყენოთ...

- ეგ ძალიან კარგი იქნება, - მოუწონა დიამბეგმა და გაიფიქრა თავის გუნებაში: - საკვირველი მოსაზრებული კაცია ეს გირგოლა!

- თუ ყაზახებს არ ჩავაყენებთ, შენი ჭირიმე, ის მოკეთებებისას დაიმალება და ხელში ველარ მოვიგდებთ.

- აბა რომელ სოფელშია?
- ფანშეტს, კარკუჩას, გორის-ციხეს და არშაში.
- კარგი... ათ-ათი კაცი ეყოფა?
- არშას მოუნდების ოცამდინ კაცი, თორემ სხვაგან ხუთ-ხუთიც ეყოფის.
- არშაში რაღად უნდა ეგრე ბევრი?... იქ სულ შვიდი კომლია, მგონი.
- ცხრა გახლავს, შენი ჭირიმე.
- თუნდ ცხრა იყოს. ოცი კაცი რად უნდა?
- იმად, რომ იმ სოფელში ყველანი იაგოს მოკეთები არიან.
- ჰო, ეგ სხვა არის.
- მე ასე მგონია, შენი ჭირიმე, რომ იაგოს გაქცევაშიაც ისინი უნდა ერივნენ.
- ეგ სულ სხვა არის... მაშ ოც-და-ხუთი კაცი ჩავუყენოთ.
- კარგი იქნება, შენი ჭირიმე.

ლაპარაკი ცოტა ხანს ამაზე შესწყდა. მერმე დიამბეგი კიდევ მოუბრუნდა გირგოლას.

- როგორ გგონია, სად უნდა იმალებოდეს იაგო, ან სად უფრო შეჭხვდებიან?
- აბა, რა მოგახსენოთ, შენი ჭირიმე.
- მაინც?
- ის ჯერ მთაში იქნება, ბარად ჩამოსვლას ვერ გაჰბედავდა.
- მერე მთაში რა აცხოვრებს?
- არშის მთაში დიდძალი ცხვარი დგება, - მეცხვარეებთან იქნების.
- მაშ იქ გავგზავნოთ დასაჭერად.
- იქ ვერ დავიჭერთ, დამალვენ.
- მაშ რა ვქნათ?
- არშის ციხის კარი შევუკრათ. იმაზედაა გზა და თუ მოასწრეს, იქვე ჩააძაღლებენ.

იმდენი უარა და ილაპარაკა გირგოლამ, სანამ თავის სურვილი არ წარმოათქმევინა დიამბეგს და წარმოათქმევინა ისე, რომ დიამბეგი დარწმუნებული დარჩა, რომ საკუთრივ იმის სურვილი და მოსაზრება სრულდება.

- მაშ შენ დღესვე წაიყვანე ყაზახები და ჩაუყენე არშავლებს. იქიდგან გამორეკე რამდენიც საჭირო იყოს არშაველნი, ჩააბარე ოთხ ყაზახსა და, სადაც საჭირო იყოს, გზები შეაკვრევი.

- ბატონი ხარ, შენი ჭირიმე.

გირგოლამ და დიამბეგმა ამითი გარდასწყვიტეს, და იასაული ყაზახებით წავიდნენ არშას.

სოფელმა, ბევრი ხორხორისა და ლაპარაკის შემდეგ, გამოიყვანა კომლზედ კაცი, რომელთაც ყაზახების ზედამხედველობით შეჰკრეს არშის ციხის კარი. გირგოლა კი ისევ დიამბეგთან დაბრუნდა დანარჩენი ბრძანების აღსასრულებლად...

აქ მოთხრობის მდინარეობა ცოტას ხნით უნდა შევწყვიტოთ და ცოტა უკან დავიწიოთ, რათა გიამბოთ: რა იქმნა იაგო, სად იყო იქამდინ, რა ცხოვრებითა სცხოვრობდა, ან როგორ გაიქცა ანანურის ციხიდან.

ანანურის ციხეში, იმ წარსული საუკუნის ჯურღმულში, სადაც ასობით სული

ჰბდებოდათ ალალს და მართალს, თუ შარმოდებულ ჰყრობილებს, სხვათაშორის იტანჯებოდა იაგოც, რომლის საქმის გარჩევა თითქოს გადაჰვიწყებოდათ.

იაგო პირველში დარწმუნებული იყო, რომ იმას ჩქარა გაამართლებდნენ და გამოუშვებდნენ, მაგრამ დღეები დღეს მისდევდნენ, თვეები - თვეს და საქმის დაბოლოვებაზედ კი ჩამიჩუმიც არ იყო.

ბოლოს, იმას გარდაუწყდა იმედი და დარწმუნდა, რომ მისთვის არც-არავინა ჰფიქრობს და არც თავს იტკივებს.

- როგორ? - ჰფიქრობდა ის: - ნუთუ მთელი ჩემი სიცოცხლე აქ უნდა გავატარო? აქ ამომხდეს, ასე ძაღლუმადურად, სული? შეუბრალებელი, გაუკითხავი, გაუსამართლებელი?! არა, არ შეიძლება, იაგო მთის კაცია, იაგო ვერ მოითმენს მაგასა, იმას სიკვდილი, სიკვდილი ურჩევნიან ამ ცხოვრებას!..

მაგრამ როგორ მოკვდეს, როგორ გაათავოს თავისი სიცოცხლე?.. ისე უსახელოდ სალდათის შუბს ხომ ვერ წაეგებოდა? იაგოს უნდოდა სიკვდილი, მაგრამ სიკვდილი ვაჟკაცურად, სახელით, ისეთი სახელით, რომ მთის ყმაწვილი ქალების ზარით ტირილში სამაგალითოდ მოხსენებულიყო იმის სახელი და სივაჟკაცე.

შუადღე იქნებოდა, როდესაც ის მიწოლილი აყროლებულს, ნახევრად დამჰალს ჩალის საგებელზედ იწვა, შეჰყურებდა ნოტიო, სევდის ამშლეღს კედლებს და იგონებდა თავის მთებს გამაცოცხლებელის წმინდა ჰაერით და სურნელებით სავსე ბალახით.

იმის გვერდით იწვა, იმავეგვარს საგებელში, მოხუცი ტუსადი, მძიმე ხუნდებ-შეყრილი. ისიც დაღონებულის თვალით შეჰყურებდა კედლებს.

- ეს, ეს უნდა იყოს ჩვენი საგებელი! - წამოიძახა იაგომ ჯავრიანის ხმით და ხელის წამოკვრით გაფანტა ჩალა.

- რაი ვუყოთ იაგოისი? ძალა აქვთ და აგრე იმად გვექცევინ, - მისცა პასუხი მოხუცმა.

- ძალა, ძალა!.. - მოუთმენლად წამოიძახა იაგომ: - ძალა კი არა, დიაცნი შევიქმენით, თორღავ, მშიშარეები!.. წარღვნა მაინც მოსულიყო, რომ სულ წაველეკეთ!.. აბა რაი-ღა სიცოცხლეა?

- სულ ეგრე არ იქმნების, ღვთის გაჩენილებს ღმერთივე გვიშველის.

- ღმერთი, ღმერთი!.. - თანდათან მღელვარებდა იაგო: - სადღაა ჩვენთვის ღმერთი?..

- რაი ვქმნათ, რაი ვქმნათ!.. - დაღონებით წარმოსთქვა მოხუცმა და ჩაჰკიდა თავი: - ცოლი, შვილი, ქალები... დამაგდებინეს... ვინ-ღაა იმათი პატრონი!..

ჩამოვარდა რამდენიმე ხანს სიჩუმე. ორივე ჰყრობილი თავთავიანთ საგონებელში წავიდნენ.

- არა, ვეღარ გავძლებ, არ შემიძლიან!.. - ერთბაშად წამოვარდა იაგო, როგორც გიჟი, და თვალეზი თითქოს ცეცხლივით აენტო.

მოხუცმა, პირველი გაშტერების და შემინების შემდეგ, დაუწყო იმას დამშვიდება:

- რას სჩადი, შე ბედშაო, რასა?.. რას გიშველის ეგ ჯავრობა?

- მომკალ მაინც! მაღლი მომივა!

ამ სიტყვებით დაიწყო იმან წარმოუთქმელად ყვირილი და აქეთ-იქით წყვეტება.

მოხუცი თანაგრძნობით და შეშინებული უყურებდა იმას, რადგანაც ეგონა, რომ, თავისუფლებას და წმინდა ჰაერს დაჩვეული იაგო ჰკუდიდან შესცდა. თორღას ყველა

მეცადინეობა იაგოს დასამშვიდებლად ამაოდ რჩებოდა: ის ღრიალებდა და გიჟივით აწყდებოდა აქეთ-იქით.

ამ ხმაურობაზედ მოვარდნილმა ყარაულმა შეშინებულის ხმით გააბა ყვირილი და უფროსის ძახილი, რომელიც საჩქაროდ მოიჭრა.

უფროსმა ჯავრობა დაუწყო იაგოს, მაგრამ რად ჩააგდებდა თავზე ხელაღებული კაცი იმის ფეხების ბარტყუნს.

ციხის ზედამხედველმა გააღებინა კარები, შეიყვანა რამდენიმე სალდათი და შორი-ახლოდგან ჰკითხა აღელვებულს იაგოს მიზეზი ამგვარი ქცევისა.

- მიზეზი ის არის - ასე წყნარ-წყნარად სიკვდილს, ერთბაშად მაინც მომკალით.

- შეუყარეთ მაგას კიდევ ხუნდები და ხელები ისე დაუკარით, რომ განძრევის თავი აღარა ჰქონდეს! - უბრძანა უფროსმა თავის სალდათებს.

სალდათები, რომელთაც რამდენიმე ნაბიჯი წინ წარდგეს, ერთბაშად შესდგნენ, რადგანაც იაგომ იქ მდგარს სკამეიკას წამოავლო ხელი და მოემზადა იმათ დასახვედრად.

- არ მოხვიდეთ, არა მეთქი, თორემ, ვინც მოვა, ღთის მადლმა, თავს შუაზე გაუჩეხ! - შეჰყვირა იმან და მთლად თრთოლამ აიტანა.

მოხუცი სულგაკმენდილი, გულის ძგერით უყურებდა ამ კაცის მოქმედებას, რომელიც სასოწარკვეთილებას ამ წარმოუდგენელს თავგადადებამდინ მიეყვანა.

- თოფები! - დაიძახა უფროსმა და კარებში გამოჩნდა რამდენიმე თოფიანი სალდათი.

- დააგდე ეგ სკამეიკა! - დაუყვირა უფროსმა.

ამ ბრძანებაზედ იაგომ გადიხარხარა.

- დააგდე, თორემ ძალსავეთ მოგკლავთ!

- ძალს ძალური მოქმედება ექნება: ცხო რაი შეგიძლიანთ, თუ არ უიარაღო კაცის მოკვლა?!

- დააგდე, თორემ ახლავ დაგახვრეტინებ!

- ურჯულონო, უღმერთონო, მეც ეგ მინდა, რომ მომკლათ.

- მაშ იმედი გარდაწყვიტე, ეგრე არ მოგკლავთ!.. - უპასუხა უფროსმა და უბრძანა სალდათებს, რომ მისულიყვნენ იაგოზედ და შეეპყრათ.

სალდათები გაექანენ, იაგო დაუხვდა იმათ და პირველი მისული იქვე თავგაჩეხილი გააგორა. შეამალლა მეორედ თავისი იარაღი, მაგრამ ბორკილებ-შეყრილი ხელები და ტუსალობით დასუსტებული მაჯები თავისუფლად ვეღარ მოქმედებდნენ; აცახცახებულმა ძარღვებმა ვეღარ გასძლეს: მოქნეული სკამეიკა ჭერს მოჰხვდა და გავარდა ხელიდგან.

ის დაიჭირეს, შეჰკრეს მაგრა და დაუწყეს უწყალოდ ცემა, მერმე წაიყვანეს უფროსის ბრძანებით და დასიებული, დარუმბებული შეაგდეს ერთს პატარა ოთახში, სადაც კაცი დაჩოქილიც ძლივს იმართებოდა; გამოუხურეს კარი და დასტოვეს.

იაგო კარგა ხანს ეგდო ამ მდგომარეობაში და, როდესაც გონს მოვიდა, თვალის გახელასთან ერთად იმას მოადგა მთვარის შუქი პატარა ფანჯრიდგან. პირველში იაგოს ვერ წარმოედგინა - თუ რა მოსდის, ან სად არის. არ ესმოდა ასე რად სტკივა ყოველი სხეული, ან რად ეძნელებოდა განძრევა.

ბოლოს იმას მოაგონდა თავისი ცემა, მოაგონდა უფროსის ბრძანება, თავისი

მდგომარეობა და სიბრაზით გაახრჭიალა კბილები.

ამ მდგომარეობაში იყო, როდესაც ოთახი, სადაც ის ეგდო, თითქოს დაბნელდა. იაგომ რის წვალებით წამოიხედა და აშკარად დაინახა, რომ ფანჯარას ვიღაც აპყუდებოდა და იმას დაებნელებინა მთვარის შუქი. პირველში იმას ეგონა, რომ მეტის ნაცემობით თვალი უბნელდებოდა. დახუჭა თვალები და, როდესაც გაახილა, მთვარე ისევ თავის ნაზს შუქს ჰფენდა ოთახის კედლებს.

- აკი ვსთქვი, თვალი მიბნელდება მეტი! ამ შუალამისას ვინ გაჰბედავდა ფანჯარასთან მოსვლას? - იფიქრა იმან და მიეცა ისევ თავის საგონებელს.

საკვირველია კაცის მდგომარეობა! წარმოუთქმელს ბედნიერებაში თუ უბედურებაშია, მხიარულებაში თუ მოწყინებაშია, - არ შეიძლება, რომ თავის საყვარელი საგანი არ წარმოუდგეს თვალწინ! არ შეიძლება, რომ იმას არ შეეაღეროს გამხიარულებული, თუ დაღონებული გული, რომელიც ჰმუნვით და კვნესით ნატრობს იმის სიახლოვეს, იმის ალერსის გაგონებას, იმის დანახვას, იმის თანაგრძნობას!..

სწორედ ამ მდგომარეობაში ჩავარდა იაგო: იმას წარმოუდგა თვალწინ თავისი ნუნუ! ნუნუ, რომელიც ვერა მწუხარებას, ვერა სატანჯველს ვერ ამოეშალა იმის გულიდან.

გარკვევით ებეჭდებოდა გულში იმისი სახე.

ეს ყველა სტანჯავდა, აწუხებდა, არ ასვენებდა იმას, მაგრამ თითონ ეს ტანჯვა, მწუხარება, მოუსვენრობა ისე ტკბილი, ისე სასიამოვნო იყო იმისთვის, რომ ქვეყანაზედ არაფერზედ გასცვლიდა იმათ...

ამ ტკბილსა და შემაწუხებელ ოცნებაში იყო, როდესაც ფანჯრიდან რაღასიც ჭახანი მოისმა.

იაგო შეჰკრთა, წამოიწივა და სულგანაბულმა ყურის გდება დაუწყო ამ ხმაურობას, მაგრამ ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა.

ცოტა ხანს შემდეგ კიდევ განმეორდა ეს ხმა, და ამის შემდეგ აშკარად გაიგონა წყნარი გაბრთხილებული ჩურჩული:

- წყნარა, წყნარა, არ გაგვიგონონ მაგ ურჯულოებმა... - შემოესმა იაგოს და ის მთლად სმენად გარდაიქცა.

- ვინ არიან, რასა შვრებიან? - უნებურად გაუელვა თავში, და გულმა რაღაცა წინასწარგრძნობით ღელვა დუწყო.

კიდევ ცოტა ხანს შემდეგ აშკარად დაინახა, რომ ფანჯრიდან ერთი ქვა მოშორდა და იმასთან ერთად სიმაგრისთვის გარდი-გარდმო გახიახებული რკინები.

იაგომ წამოიჩოქა ფანჯარასთან და დაუწყო იქიდან ყურება. იმან გაარჩია ორი კაცი, რომელიც ფანჯრიდან გადმოღებულს ქვას წყნარად მიწაზედ სდებდნენ.

ისინი მობრუნდნენ ისევ ფანჯარასთან და ერთბაშად შესდგნენ.

- ვინა ხართ ქრისტიანები! მიშველეთ! - წყნარად და მღელვარებით ჰკითხა იაგომ.

კაცები, რომელნიც პირველში შეაკრთო ამ სიტყვებმა, ცოტა ფიქრის შემდეგ, მოუახლოვდნენ ფანჯარას.

- სუუუ! - ჩვენა ვართ! - უპასუხეს იმათ ჩუმად და გაბრთხილებით.

- ქართველები, ქრისტიანები ხართ?.. - წამოიძახა კაცს დანატრებულმა იაგომ.

- იაგო! შენა? - წყნარად წარმოსთქვა ერთმა და დაკვირვებით დააცქეოდა.

- ჰაი, ჰაი, რო მე ვარ!.. მაგრამ შენ ვინა ხარ? ვერა გცნობ.

უცნობმა, სანამ იაგოს უპასუხებდა, წყნარად ქუდი მოიხადა, მიაპყრო ზეცას თვალები და წარმოსთქვა:

- იდიდოს შენი ძალა, დიდებულო წმინდავ გივარგივ! - ამ სიტყვების შემდეგ კიდევ გადაიწერა პირჯვარი და მერმე მიექცა იაგოს:

- მაშ ვერ მიცან, ვინა ვარ?

- ღთის მადლმა, ვერ გიცან!- - ლაპარაკზედ გატყობ, მოხვეე უნდა იყო, და რაი გავიგო ბნელაში?

- მე კობაი ვარ, შენი ძმადნაფიცი.

- კობაი? - გაკვირვებით წარმოსთქვა იაგომ და ისე გაშტერებული დარჩა რაოდენსამე ხანს. მერმე ჰკითხა:

- საით? აქ საით მოსულხარ?

- რაი გეკითხების? ან რაი დრო არის? ყველას მერმე გაიმბობ, ეხლა კი შენ უნდა გაგიყვანოთ აქაით.

- მაშ ჩემთვის მოხვედი? არ დაგვიწყებიავართ? გმადლობ, შენ წვერისა სპარს-ანგელოზო!

- ბედშაო! ძმადნაფიცს რაი-ლა დამავიწყებდა? ტოლამანი გარვიდ იცვლების, გულს ხომ არა სცვლის?... მაი, ეხვია, ნულარ ვგვიანობთ, გავხსნათ კედელი, - მიუბრუნდა კობა თავის ამხანაგს.

- მეც გიშველით, ხელები გამიხსენით როგორმე, - უთხრა იაგომ.

- რაი? - გაკვირვებით ჰკითხა ძმადნაფიცმა.

- ხელები გამიხსენით მეთქი.

- მოგიკვდეს ჩემი თავი!.. აქამდინ ხელშეკრული ხარ? აჰუ! მოკვდი, კობავ, ახია შენზედ!.. მობრუნდი, მობრუნდი ჩქარა!

იაგო რის წვალეებით მიბრუნდა ამ პატარა ოთახში და შეკრული მკლავები მიანდო სარკმელს. კობამ შემოჰყო ხანჯლიანი ხელი და წყნარად გაუჭრა საბლები.

- აჰა ხანჯალი, ფეხებზედაც დაიჭერ თოკები. - იაგო სცდილობდა ხანჯალი გამოერთვა, მაგრამ თოკის მაგრა წაჭერით ძარღვებში სისხლი შესდგომოდა და მკლავები დაჰბუჟებოდა.

- რაი მოგივიდა, გამომართვი ხანჯალი! - განიმეორა კობამ.

- რაი ვქმნა, მკლავებს ველარ ვხმარობ.

- მაშ ბატარაი დაისვენე და ძალა მოგივა ხელში, - უთხრა კობამ და მიუბრუნდა ამხანაგს, რომელსაც პატარა რკინის ლომი ეჭირა.

- შენ რაღას უყურებ, ავჩქარდეთ, თორო გვიანდების, გათენება მოგვასწრობს.

ამხანაგები შეუდგნენ მუშაობას. იმათი ხერხიანად მოქცევა ამტკიცებდა, რომ ამგვარ საქმეზედ პირველად არ იყვნენ.

რამდენსამე წუთს შემდეგ სარკმელი იმოდენად ჩამოაქციეს და გააგანიერეს, რომ იაგოს თავისუფლად მოძრაობა შეეძლო.

პყრობილი გამოიყვანეს თუ არა, შეუდგნენ ბორკილების ქლიბვას და ის იყო გაათავეს, როდესაც ფეხის ხმა მოისმა: ის იყო ყარაულები, რომელთაც ციხე უნდა დაეთვალიერებინათ.

- ვილაცეები მოვიდნენ! - დაიძახა თორღამ და დაუწყო იმ მხარეს ყურება, საიდგანაც ფეხის ხმა მოისმოდა.

სხვებმაც მიიხედეს იქით: მთვარის შუქზედ აშკარად გამოჩნდა შუბიანი თოფები და ცოტა ხანს შემდეგ რამდენიმე სალდათი, რომელნიც უზრუნველად, ლაზღანდარობით და სიცილით მოდიოდნენ, რადგანაც დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ იქ არავინ შეჰხვდებოდათ. ისინი ვერ წარმოიდგენდნენ, რომ სიმაგრეს მიუდგებოდა ვინმე, რადგანაც იმ მხარეს, იმათის აზრით ამოუსვლელი კლდე იყო.

- სალდათები არიან! - პირველსავე შეხედვაზედ დაიძახა კობამ და თოფი გაიძრო ბუდიდგან.

- მეც მომეცი იარაღი! ერთის სისხლი მაინც დავლიო, და მერმე რაიც უნდა მომივიდეს! - დაიძახა იაგომ, რომელიც ისე მიესუსტებინა წმინდა ჰაერს, რომ ფეხზედ ძლივს-ღა იდგა, მაგრამ თავისუფლების დაკარგვის შიშმა და უსამართლო წვალებისაგან გაბრაზებამ თითქოს ერთბაშად მოუკრიფა იმას ძალა.

- ეგრე ნუ! - დაიძახა თორღამ, - თორემ უბრალოდ გავგწყვეტენ.

- მაშ რაი ვქმნათ?

- აგერ, იმ კლდეს ამოვეფარნეთ და, როდესაც მოვლენ, ერთბაშად დავესხათ... ისინი აქ არავის ელიან, ჩვენ რომ ერთბაშად გადავცვივით, წინა უკანას ველარ გაიგებს.

- მართალს ამბობ, ღთის მადლმა!

- თუ გაიქცნენ, ხომ გაიქცნენ, და თუ ძალა გაჰბედეს, რაი გაუვათ - ხუთნი არ არიან?

- კლდესთან, კლდესთან! - ნიავსავით წყნარად წამოიძახა კობამ და ყველანი თვალის დახამხამების უმაღლეს კლდეს მიეფარნენ.

სალდათები მძიმედ აბარტყუნებდნენ ლურსმნით ნაჭედს ჩექმებს. ისინი თანდათან უახლოვდებოდნენ სულგანაბულ ამხანაგებს, რომელთაც ხანჯლები შეეპყროთ ხელში. მოუთმენლად, პირ-მოკუმულნი და წარბებ-შეჭმუხვილნი გაქვავებულეზსავით წაჰკროდნენ კლდეს და ელოდნენ.

სალდათები ვერ ჰხედავდნენ იმათ და, ძალიანაც რომ დაჰკვირვებოდნენ იმ ალაგს, ძნელად გამოარჩევდნენ ქვებიდგან თავ-გადადებულს მეგობრებს.

ღამე იყო ჩინებული, მშვიდი, მთვარიანი, სიოც არსაიდგან ინძრეოდა, გაეკმინდა ხმა, თითქოს ბუნებას მიეძინებინა თავისი შვილები, და მთვარე გამოსულიყო, რომ დამტკბარიყო ამ მოწყობილის მშვენიერებით. ათასში ერთხელ დაუცხრომელი ბულბული კვნესით ჩააკაკანებდა ალერსიანს, სევდიანს ხმას. უეჭველია, ძილში თავის სატრფო მოჰლანდებოდა.

სალდათები მოახლოვდნენ და შესდგნენ იმ კლდესთან, რომლის იქიდგანაც იმალებოდნენ იაგო და იმისი ამხანაგები.

- მოდით, ჩიბუხებს მოუკიდოთ, - დაიძახა ერთმა რუსმა, როდესაც კლდეს მოუახლოვდნენ.

- კარგი იქნება. - მისცეს პასუხად, თოფები მიაგდეს და დასხდნენ. სხვებმაც მოუკიდეს ჩიბუხებს და გამართეს ლაპარაკი.

- გუშინ სოფელში გამგზავნა ნაჩალნიკმა, - დაიწყო ერთმა.

- ქათმების სასყიდლად, - დაუმატა მეორემ.

- მივედი სოფელში, - გააგრძო მანვე, - და დავიწყე სოფელში სიარული... ვიკითხე ერთგან: არავინა ჰყიდის ქათმებს?

- ჰფიქრობენ, რუსს ქათამს ნუ მივყიდითო! ეგენი - წყეული ხალხია, ქართველები!

- ბუსურმანები არიან, - დაუმატა გრძელ-ულვაშიანმა რუსმა.

- ვფიქრობ: „დამაცადეთ და მე გიჩვენებთ ამბავს“... ერთბაშად მივედი ერთს სახლთან, კარებში ინდაურები დადიოდნენ, მოვიქნეე ჯოხი და მოვდე ერთს ინდაურს. ძაღლის ყეფაზედ ვიღაცა დედაკაცი გამოვიდა და დაიწყო თავიანთ ბუსურმანის ენაზედ რაღაცის ჯიყჯიყი. მე ინდაურს წამოვავლე ხელი. ის ჩემსკენ გამოექანა... ვეზიდებით ორნივ ამ ინდაურს - სასაცილო იყო. მე არ ვანებებ. გაბრაზებულმა დედაკაცმა წამოავლო ჯოხს ხელი და აკი დამკრა. ოხ, ეშმაკის შვილო, ვამბობ მე, დამაცადე, რა გიყო... ბევრი აღარ დამიგვიანია, ავდექი და ეზოში კი გავიშალე... გავინაბე სული... მოვიდა ხალხი, ლაპარაკობენ, მე მაბრუნებენ, წყალს მასხამენ, დედაკაცს კი ეჩხუბებიან, - იმათ ეგონათ, რომ მართლა მოვკვდი, - ეშინოდათ, რომ ხემწიფის მოსამსახურის სიკვდილისთვის გადაჰხდებოდათ. როცა იყო, გავახილე თვალი და ვითომ მაშინ მოვედი გონსა. წამოვხტი, გავავლე ხელი ერთს კაცს - ვეუბნები:

- წამოდი ნაჩალნიკთან, შენ დააშავე ხემწიფის მოსამსახურე... ვინა ხარ შენა? მუჟიკი!.. როგორ შეგიძლიან ხემწიფის სალდათს სცემო? - იმას შეეშინდა, სულ გაფითრდა, მეხვეწება, თავი დამანებეო... მე კი არ ვეშვები... მომცეს სამი ინდაური, შვიდი ქათამი და მაშინ დავანებე თავი.

- ყოჩაღ, ყოჩაღ!.. - მოუწონეს სხვებმა.

- ნაჩალნიკთან რომ ეჩივლათ, რაღას იქმოდით?

- ნაჩალნიკს მე თვითონ ვუამბე.

- მერმე?

- მადლობა მითხრა და ბევრიც იცინა.

- აი, ყოჩაღად შენ მოჰქცეულხარ! - მოუწონეს იმას.

- არ იქნებოდა - ნაჩალნიკმა მიბრძანა ქათმების სყიდვა და ის დაწყევლილნი კი არ მამლევედნენ, მა რა უნდა მექნა?

ყველა ნატრობდა ამ ამბის მთქმელის ადგილს ყოფნას, რათა ბუსურმანი ქართველები გაეტანჯა. ჩიბუხები დიდი ხანია გაკეთებული ჰქონდათ და ელოდნენ სპიჩკის ანთებას, რომელიც ჰქონდა ერთს იმათგანს და დაჰსველებოდა ჯიბეში. ის უფხაკუნებდა თავის ტოლამანზედ, მაგრამ ცეცხლი მაინც არ უჩნდებოდა. ბოლოს, როცა იქმნა, იფეთქა სპიჩკამ და ერთბაშად გაანათა იქაურობა, შემდეგ, როცა სპიჩკა გაჰქრა, ყველას ერთბაშად თვალი დაუბნელდა.

ამ წამსვე სამმა სალდათმა წამოიწივეს, მაგრამ ისევ მიწაზედ დაეცნენ, და დაიწყეს ფართხალი.

იაგო და მისი ამხანაგები, რომელნიც დროს არჩევდნენ ამ კაცების თავს დასასხმელად, სწორედ ამ დროს გამოცვივდნენ, როდესაც სპიჩკამ იელვა. წინადავე გამოანგარიშებული მანძილი და ხანჯლისთვის ამორჩეული ადგილი იქამდისინ სისწორით იყო, რომ არც ერთს ამხანაგს არ აუცდენია თავისი იარაღი.

ორი გადარჩენილი რუსი, გულგახეთქილები წამოცვივდნენ და ღრიალით გაიქცნენ ციხისკენ.

როდესაც იაგომ გული მოიჯერა და იმის წარმოუთქმელმა წადილმა კმაყოფილება მიიღო, ის წყნარ-წყნარად მოვიდა გონსა და სისუსტე შეეპარა.

იმას დაუწყო მუხლებმა ცახცახი, დაეხვა თავს ბრუ და თვალი დაუბნელდა. ის თავისავე უნებურად დაეშვა დედამიწაზედ და წყნარად წარმოსთქვა:

- ერთი, ერთის ჯავრი მაინც ამოვიყარე!..

იმ დროს მისი ამხანაგები, რომლებიც გაიქცნენ სალდათების დახოცვის შემდეგ, ერთბაშად შესდგნენ და დაინახეს, რომ იაგო იმათთან აღარ იყო. იმათ დაჰვიწყებოდათ იაგოს სისუსტე და ამის გამო ჰგონებოდათ, რომ მოხვევ იმათთან სიარულს შესძლებს.

- იაგო რა იქმნა? - იკითხა პირველად კობამ.

- აბა, რაი ვიცი, - უპასუხა თორლამ.

- იაგო! - განიმეორა იმან, მაგრამ ეს ხმა მეორედაც ისე უპასუხოდ დაიკარგა ჰაერში, როგორც პირველად.

- ვაი თუ მომიკლეს! - დაიკრა მუხლებზედ ხელი კობამ და ორნივე ამხანაგები სირბილით წავიდნენ იმ მხარისკენ, სადაც რამდენიმე წუთს წინათ სისხლის ღვრა მოჰხდა.

ისინი მირბოდნენ გულის ხეთქით, რადგანაც ეშინოდათ, რომ იაგო ან არ დაეჭირათ, ან არ მოეკლათ.

კობას მოაგონდა იაგოს სისუსტე და მაშინ მოიაზრა - შესაძლებელი იყო იმას ისე შემოჰყროდა გულს და ამიტომ მოჰშორებოდა იმათ, თუმცა ეს მოსაზრება კობას ამშვიდებდა ერთი მხრით, მაგრამ მეორე მხრით უფრო შემაწუხებელმა ფიქრებმა გაურბინეს თავში:

- ახლა რომ იქ მოასწრონ და დაიჭირონ, რაილა მეშველების?

- იმ ურჯულოებმაც ღრიალი შეჰქმნეს, - დაუმატა თორლამ.

- ნეტავ ისინიც არ გაგვეშვა და მოგვეკლა, - ჯავრით წარმოსთქვა კობამ.

- ლომისა შეგვეწვევს! - მისცა იმედი თორლამ.

ისინი მოვიდნენ იმ ადგილას და ჩქარა იპოვნეს გულშემოყრილი იაგო, რომელიც თორლას წამოეკიდა, და გასწიეს ჩქარის სიარულით თავის გზაზედ.

სალდათები, რომლებიც გადარჩნენ და გაიქცნენ ყვირილით და რომლებისაც ეშინოდათ კობას და მის ამხანაგს, მიმალულიყვნენ ბუჩქებში და ცახცახით, გულგახეთქილები გათენებას ელოდნენ.

როდესაც ყველაფერი დამშვიდდა, განთიადის სიომ დაჰკრა, ისინი წყნარად და სიბრთხილით გამოძვრნენ თავიანთის სამალავიდგან, გაჰხედეს ამ ალაგს, საიდანაც ისე გულგახეთქილები გამოიქცნენ და დაინახეს თავის სამი ამხანაგი, რომელთათვისაც სიკვდილს სახე დაეპრანჭა და გულადმა ეყარნენ.

ისინი წყნარად მივიდნენ, აიღეს თავ-თავიანთი თოფები, რომლებიც იქავე ეყარა და დაფიქრდნენ თავიანთ მდგომარეობაზედ. იმათგან არც ამხანაგების შებრალება, არც სხვა რომელიმე კაცობრიული გრძნობა! იმათ მხოლოდ ეშინოდათ თავის უფროსისა, რომელიც უეჭველად გადაახდევინებდა აქამდინ სიჩუმისთვის.

- რა ვქმნათ? - სთქვა ერთმა.

- ნაჩალნიკი როზგით ტყავს დაგვაძრობს, სულს ამოგვართმევს! - დაღონებით უპასუხა მეორემ.

კარგა ლაპარაკის და ფიქრის შემდეგ, რომელიც მარტო იმათ პირად საქმეს შეეხებოდა, იმათ გარდასწყვიტეს, რომ გაისვრიან თოფებს, გაიქცევიან ციხეში და მოიგონებენ, ვითომ მთელი ჯარი დაეცა, გატეხეს ციხე და პერობილები წაიყვანეს. იმათ ორი მარჯვე სროლით მტრებს მოუკლეს ორი კაცი, მაგრამ იმათ დახოცილები თან წაიღეს და შეშინებულები გააქციეს.

- აგრე ხომ წყალობასაც მოგვცემენ! - სიამოვნების ღიმილით წარმოსთქვა ერთმა. როგორცა სთქვეს, ისე მოიქცნენ: ისროლეს თოფები და გაიქცნენ ღრიალით ციხისკენ.

მოისმა ბარაზების ხმა, რომელზედაც განგაშს სცემდნენ და ტკბილის მილიდგან გამოღვიძებული ციხის უფროსი თმაგაწეწილი და ფეხშიშველი გამოვარდა გარეთ.

- რა ამბავია? - შეშინებულის ხმით დაიძახა იმან.

- რა მოგახსენოთ, თოფები გაცვივდა, - უპასუხა კარებთან მდგომმა ყარაულმა.

საღდათები გამორბოდნენ, გზაში იკეთებდნენ თავიანთ სამკაულს, რადგან შეჭურვა შინ ვერ მოესწროთ.

წარმოუთქმელი არეულობა იყო, მით უფრო, რომ ჯერ არავინ იცოდა, რა ამბავია, ან ვისთან ექმნებოდათ საქმე.

ამ დროს შემოსცვივდნენ ის საღდათები, რომელთაც ისეთი არეულობა მოახდინეს თავიანთ თავის დასაცველად. ისინი მოვიდნენ პირდაპირ ნაჩაღნიკთან.

- რა ამბავია? - შორიდგანვე დაუძახა იმან.

- მტერი გამოჩნდა, თქვენო მაღალკეთილშობილებავ!

უფროსი დაიფანტა, თმა უფრო აებურძგნა.

- ვინ მტერი? სად? როგორ? - არევით იკითხა იმან.

- ციხეს დაეცნენ, გატეხეს, ტუსალები წაიყვანეს.

- რას მეუბნებიან? - გულგახეთქით წამოიძახა აფიცერმა, რომელსაც პირისახე დაუმახინჯა შიშმა.

- სამი საღდათი მოგვიკლეს, ჩვენც ორი მოვკალით, მაგრამ დახოცილები თან წაიღეს და თითონაც გაიქცნენ.

რა რომ სიტყვა „გაიქცნენ“ გაიგონა და დაინახა, რომ იმის სიცოცხლეს აღარავინ ერჩოდა, გული მოეცა, მაგრამ მაინც პირველი იმისი ფიქრი იყო პირადი საქმე.

- მაინც პასუხისგებაში მიმცემენ! - დაიძახა იმან და წაივლო თემებში ხელი.

ის შებრუნდა შინ, ჩაიცვა საჩქაროდ და გასწია საღდათებით და კიდევ ერთის იქ მყოფის უფროსით ბრძოლის ველზედ.

იქ მივიდნენ, ნახეს დახოცილი რუსები, ნახეს ციხის გახსნილი კედელი და შეიტყვეს იაგოს გაქცევა, რომელიც ყველაზედ მეტად ეწყინა მბრძანებელს.

ციხის უფროსმა ერთი აფიცერი და რამდენიმე საღდათი გამოუყენა გაქცეულებს, რომელთ რიცხვიც ასორმოდგაათ კაცს უნდა გადასჭარბებოდა საღდათებისაგან მოტანილის ცნობით; თითონ კი დაბრუნდა ციხეში, სადაც სასტიკი გამოძიება უნდა მოეხდინა.

ამ ხანში იაგო თავის ამხანაგებმა გაიყვანეს ერთი მთის სერზედ, სადაც მოაგროვეს სველი ბალახი, ზედ გადააფარეს ნაბადი და იმაზედ დააწვინეს დასუსტებული...

იაგოს, რომელიც დაეღალა სიარულს, მოუსვენებლობას და წარსულს ცხოვრებას, ეძინა, როგორც მკვდარს. იმისი ამხანაგები კი მოსდგომოდნენ სადილის ზრუნვას და ირმებზედ სანადიროდ წასულიყვნენ.

ესენი ამ მდგომარეობაში იყვნენ, როდესაც განრისხებული ციხის უფროსი შევიდა სწორედ იმ მოხუცთან, რომელიც იაგოსთან იყო დამწყვდეული.

იმათ შესვლაზედ მოხუცი, რომელიც ჩალაზედ იწვა, გადაბრუნდა და თვალები მოარიდა შესულებს.

- შენ, ეი! არ გესმის, ვინ შემოვიდა? - დაუყვირა უფროსმა და დაუბრიალა თვალები.

მოხუცმა ხმა არ გასცა.

- არ გესმის? - განუმეორა უფროსმა.

- მესმის, - უპასუხა პერობილმა.

- მერე უფროსს ეგრე უხვდებიან?

კიდევ პასუხი არ მიიღო და ამან უფრო გააცეცხლა.

- ადეგ! - დასჭყვივლა იმან ერთბაშად და შემოჰკრა სილა.

- რადა მცემ?.. რას მემართლები?..

- ადე მეთქი! - განუმეორა ნაჩალნიკმა.

- არ შემიდლიან, მუხლები დასიებული მაქვს.

- ააყენეთ! - უბრძანა იმან იქ მყოფ სალდათებს და ისინიც მისცვივდნენ.

- უღმერთონო! დაჰხედეთ ჩემს მუხლებს! - უთხრა მოხუცმა და გადმოაშვირა მუხლი, რომელსაც საფარი შემოჰგლეჯოდა და ნაფლეთების ქვეშიდგან ტიტველა ხორცი გამოსჩენოდა. მაგრამ, ოჰ, ღმერთო! რა ხორცი იყო?! გამხდარი, ცარიელა ტყავი, რომელშიაც წყალი ჩამდგარიყო და, დარუმბებულს, კანი იქამდის დასთხელებოდა, რომ შიგ შუქი გადიოდა.

გასიებული ფეხი და მუხლი კოჭებთან მოჭერილს ბორკილს ჩაეჭამა და ხორცი დაფარულიყო იარებით; უწამლობისა და რკინისაგან მუდამ ჩაჭმის გამო ერთ ალაგს ძვალი გამოეჩინა და ზედ შემხმარი სისხლი და ჩირქი შესაზიზღ ტალახის ფერად გარდაჰქცეოდა. ალაგ-ალაგ სილურჯე ამტკიცებდა, რომ ამ მდგომარეობას ჩქარა ბოლო უნდა მოეღო ამ წამებულისათვის.

- უკაცურნო, დაჰხედეთ! - კაცობა აღარა გაქვსთ?

სალდათებმა ყური არ უგდეს იმის ლაპარაკს და წამოაგდეს მოხუცი, რომელიც ტკივილისაგან იკლაკნებოდა და ძლივს-ღა იდგა.

- დადეგ, დადეგ - ძალლი კოჭლობით არ მოკვდება! - ტუჩების ღრღნით უთხრა უფროსმა და დაუწყო ყურება.

ის უყურებდა დიდხანს რაღაცა სიამოვნებით და თითქოს სტკბებოდა მოხუცის მწუხარებით და ტკივილით; უფროსი იგრებდა ულვაშებს; ხანდისხან წარმოსთქვამდა რაღაცა გამოურკვეველ ხმებს და დროგამოშვებით ანძრევდა ერთ ფეხს. ბოლოს შესწყვიტა სიჩუმე და ერთბაშად შეუტია:

- სად არის იაგო?

მოხუცმა გაკვირვებულის თვალთ შეჰხედა, რადგანაც ვერ გაეგო - რასა ჰკითხავდნენ.

- რას დაგიჭყეტია თვალები? მიპასუხე - რა იქმნა იაგო?

- იაგო?! - კიდევ ვერ გამოერკვია მოხუცს, რას ჰკითხავდნენ.

- ჰო, იაგო!

- იაგო თქვენ წაიყვანეთ! თუ მოჰკალით, სხვას რას უზამდით - რა გამოგივათ ხელიდგან?

- ნუ ეშმაკობ, მაგით ვერ მომატყუებ.

- მე არ ვეშმაკობ.

- სად გაიქცა, ან ვინ უშველა?

- გაიქცა?! - მღელვარებით წარმოსთქვა მოხუცმა და ცოტა სიჩუმის შემდეგ დაუმატა: - ღმერთმა ხელი მოუმართოს, თუ გაიქცა.

- შენ ხომ იცოდი, რომ გაიქცეოდა? უეჭველია გეტყოდა.

- არ ვიცოდი და არც უთქვამს.

- სტყუი!

- მე მთიული ვარ.

- მითხარ ყოველისფერი, თუ თავი გებრალება.

- მე სიკვდილი არ მაშინებს და არც ტყუილს ვიტყვი.

- გათქმევინებ, ყოველისფერს გათქმევინებ! - მივარდა უფროსი და დაუწყო წვერ-ულვაშის გლეჯა.

მთიული მთლად გაფითრდა ამგვარად დამცირებისთვის.

- ურჯულოს მეტი კაცის ულვაშს ვინ შეეხება?.. რაც გინდა ჰქმნათ, ლომისის მადლმა, კაცობა არა გაქვსთ...

- გაჩუმდი, გაჩუმდი, შე ავაზაკო, კერპო შენა, თორემ შემომაკვდები!

მოხუცს თავში გაუელვა აზრმა, რომ ეს საუკეთესო წუთი იყო თავის სურვილის აღსრულებაში მოსაყვანად და ეს სურვილი კი იყო სიკვდილით გადარჩენა...

- მაშ არ იცი, არა? - ცემით ეუბნებოდა უფროსი.

- ვიცი, - უპასუხა მოხუცმა, თითქოს შეწუხებამ წარმოათქმევინა უნებურად.

- ძლივს! - წარმოსთქვა უფროსმა და ღიმილით დაუმატა: - თითქოს არ გინდოდა თქმა?

- ძალა აღმართსა ჰხნავს! მეტი რა დღე მქონდა, რომ არ მეთქვა!

- არ იცოდი რომ ეგრე იქნებოდა?.. აბა მიაძბე ყველაფერი დაწვრილებით.

მთიულმა ჩაიცინა და უპასუხა;

- გაიმბო? - რაისთვი გაიმბო? ყველაფერი ვიცი, მაგრამ არ გაიმბობ, ლომისის მადლმა!

- რაო? - მიუახლოვდა გაოცებული აფიცერი.

- მე ყველაფერი ვიცოდი, - ვიცოდი, რომ იაგო უნდა გაქცეულიყო, ვიცოდი ვინც იმის ამხანაგები იყვნენ, ყველაფერი ვიცოდი, ყველაფერი, მაგრამ შენ კი არ გეტყვი.

- მოგკლავ, ჩამოგახრჩობ! - მივარდა უფროსი.

- რაც უნდა მიყო, ლომისის მადლმა, არ გეტყვი.

- მაშ არ მეტყვი?

- არა.

აფიცერმა გაიარ-გამოიარა და მიუბრუნდა კიდევ.

- გირჩევ მითხრა, თუ თავი გებრალება.

- სიკვდილისა თქვენ გეშინიანთ, დიაცები თქვენა ხართ, მე რაი მათქმევინებს?.. არ ვიტყვი, აგრემც შემეწევა პირიმზე.

უფროსის ყოველი მეცადინეობა, ალერსი, მუქარა, თუ დაყვავება, ამაოდ რჩებოდა და მოხუცმა სიტყვა არ გააწყალა იაგოს გაქცევაზე. ან რა უნდა ეთქვა, როდესაც თითონ არა იცოდა-რა და მხოლოდ ისე ტყუილად მოიგონა უფროსის გასაჯავრებლად.

- მაშ არ იტყვი, რაღა? - უკანასკნელად ჰკითხა პერობილს.

- არა.

- აბა! - ანიშნა თვალით სალდათებს და ერთს წამზედ იმათაც როზგები მოიტანეს.

- წამოაქციეთ! - უბრძანა ციხის ბატონმა და იმათაც აასრულეს ბრძანება.

თავზედ და ფეხებზედ დაასხდნენ სალდათები, ორნიც აქეთ-იქით დაუდგნენ და დაუწყეს ტიტველ ხორცზედ უწყალოდ ცემა. პირველ დაკვრაზედვე ხორცი ჯერ გაწითლდა, მერმე ლურჯად გადაიქცა, ბოლოს ყავარ-ყავარ დასკდა და სისხლმა ჩქეფით დაიწყო ამოდენა. წვეპლები დაიმტვრა და რამდენჯერმე გამოიცვალეს ახალახალი კონები; გამოიცვალნენ მცემლებიც, რომელთაც ოფლი წურწურით გასდიოდათ დაღალვისგან, მაგრამ გაკერპებულს ტუსადს სიტყვა ვერ წარმოათქმევინეს.

- ყველაფერი ვიცი, - გასძახოდა ისა, - მაგრამ ძაღლებს არ ვეტყვი, არა!

ყოველ დაკვრაზედ ინსტიქტიური თროთლა ამტკიცებდა წარმოუდგენელს ტკივილს. ხორცი ცემით ისე დაეკეპა, როგორც გუფთა და, ბოლოს, ნაფლეთ-ნაფლეთი სდევდა წვეპლებს და სცვივოდა აქა-იქ. მოხუცი თანდათან სუსტდებოდა, მაგრამ იმის პირს არც ხვეწნა და არც მუდარა არ წარმოუთქვამს. უკანასკნელმა მიხრწნილმა ხმამ კიდევ ლანძღვა და წყევლა გააგონა უსამართლო მტარვალეებს და ამ სიტყვებთან ერთად იმან დაჰკარგა გრძნობა. ამ მდგომარეობაში კიდევ კარგა ხანს სცემეს, მაგრამ მოხუცი ვეღარ ინძრეოდა.

- თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, აღარ ინძრევა, - შენიშნა სალდათმა, რომელიც თავზედ ეჯდა.

- ტყუილად იგონებს სიკვდილს!- გულგრილად წარმოსთქვა მბრძანებელმა და დაუმატა: - აბა კიდევ რამდენიმე ცხელ-ცხელი მიარტყით, მაშინა ვნახავთ.

სალდათები თუმცა სცდილობდნენ ბრძანების აღსრულებას, მაგრამ მოხუცი გონს აღარ მოვიდა, მკვდარსავით ეგდო.

როცა კარგად გული იჯერეს და დარწმუნდნენ, რომ მოხუცი არ ეშმაკობდა, იმათაც ხელი აიღეს ცემიდგან. დამახინჯებული, დაფლეთილი შეაგდეს ერთს ოთახში, სადაც ჩქარა სული დალია უბედურმა, საშინელს ტანჯვასა და სულის ბრძოლაში. ის უკანასკნელად თითქოს მხოლოდ იმისთვის მოვიდა გონს, რომ უფრო ეგრძნო თავისი სიმარტოვე, უპატრონობა. იმას არ დაიტირებდნენ არც ცოლი, არც შვილი, არც ნათესაობა! იმის გვერდით არ იმყოფებოდა ისეთი პირი, რომელსაც წმინდა გულით შეჰნანებოდა იმისი დაკლება, შეჰნანებოდა ისე კი არა, როგორც ხარი, ცხენი, რომელიც საცხოვრებელს აძლევდა, არამედ ისე, როგორც დასახლებული ამის გულში, რომელსაც ამისი სიკვდილით გულიდგან მართლა რაღაცა სწყდებოდა.

მოხუცმა გაახილა თვალები, მოიკრიბა უკანასკნელი ღონე, რომ წამოეწია. მასუკან წამოახრიალა ყელში შვილების სახელი, სალდათების წყევლა და უკანასკნელს სიტყვებთან დალია სული...

ამ ხანში თორღას და კობას წყლის ბილიკი შეეკრათ ირმის ჯოგისთვის და მოუთმენლად ელოდნენ იმათ გამოჩენას.

გაიარა რამოდენმა ხანმა და ამ ლოდინში, მაგრამ ირმები, თითქო განგებ, არ ჩნდებოდნენ, თუმცა კვლავად ისინი ამ ადგილებში შეუხვედრად არ დარჩენილიყვნენ, რადგანაც აქ აუარებელი რიცხვი ჯოგ-ჯოგად დადიოდა მლაშეზედ სალოკად და წყლის სასმელად.

იმედ-დაკარგულნი ის იყო უნდა წამომდგარიყვნენ მონადირეები და წასულიყვნენ ბინისკენ, როდესაც მოისმა ხმელი ფოთლების ფაჩი-ფუჩი და ხმელი წიწკების მტვრევა.

- მგონია, ღმერთი გვადღევეს, - წყნარად წასჩურჩულა თორღამ და ორთავ დაუწყეს ყურება იმ მხარეს, საიდგანაც ფეხის ხმა ისმოდა.

დიდმა ხანმა აღარ გაიარა, როდესაც მოისმა ტყის გამხმარი ტოტების ლაწი-ლუწი და გამოჩნდა ამაყად მომავალი ხარი ირემი, რომელსაც ყურები დაეცქვიტა, მალლა ამაყად აეღო თავი და თეთრი მკერდი თითქოს ნიშანში ამოსაღებად გამოეჩინა. ის მოდიოდა წყნარად, ხანდისხან შეჩერებით და აბრიალებდა შავს, კუპრის მსგავს თვალებს. ყოველი მიხვრა-მოხვრა ამტკიცებდა, რომ იმას დიდი ხანი გაუმარჯვნია თავის მეტოქეებზე და უშიშრად უარშიყდებოდა ფურებს, რომელნიც, უეჭველია, იმას ირჩევდნენ პატარა უღონო წალებს⁷. ის ისე რიგად მოდიოდა, თითქოს საბრძოლველად იწვევდა ყველას, ვინც კი გაჰბედავდა წინ გადადგომას და ეს მიხვრა-მოხვრა აქამდინ მედიდური და ამაყი ჰქონდა, რომ კობას გადაშვერილი თოფი ისე დარჩენოდა და გატაცებული სტკებოდა ამ მშვენიერის სურათით. ირემი შესდგა, დაიფრუტუნა და გაიქნია თავი; თითქოს გაჯავრდა, რომ არავინ შეჰხვდა თავის ღონის საცდელად. ბოლოს ის შეიკუმშა, გადახტა, შეჰკრა რამდენიმე კამარა და რქებით დაეტაკა იქვე მდგარს მუხის ხეს. ის კარგა ხანს ებრძოდა იმას და იკლავდა ბრძოლის ჟინს, როდესაც თორღამ გამოიყვანა კობა თავდავიწყებიდგან და უთხრა:

- დასაკლავ ხარს რაი-ღა ყურება უნდა? ახალე, თორემ იაგოც მარტოკა გირჩების.

- ჰო, ჰო, მართალი ხარ... დასაკლავს რაი-ღა ყურება უნდა, - განიმეორა კობამ ოხვრით და დაუმიზნა თოფი.

ირემი ამ დროს გაჰშორდა მუხას და გაანჩხლებული, რომ იმის ძალას ასე უმაგრდებიან, თავგანწირვით გაექანა ხელახლად, მაგრამ მუხამდინ ვეღარ მიაღწივა: გავარდა თოფი - და ირემი დაეცა ჯერ წინა მუხლებზე და, ცოტა წამოსადგომად ცდის შემდეგ, გაიშალა მინდორზედ.

- გაუმარჯოს შენს მარჯვენას! - დაიძახა თორღამ და გადაფრინდა ირმისკენ, რომელსაც ყელში დანა გაუგდო.

ირემმა შემოჰხედა გონივრულის თვალით, მწარედ დაიბლავლა და, რამდენიმე გაჟრჟოლების შემდეგ, დალია სული.

კობა თუმცა კარგი მონადირე იყო და ბევრი ირემი დაეჩოქებინა იმის „მაჟარს“, მაგრამ მაგალითი არ ყოფილა, რომ მოკლული მეტის-მეტად არ შეჰნანებოდა, ან ისე დროს გასატარებლად მოეკლა ნადირი. ეხლაც ის დაღონებული სწმენდავდა თავის თოფს, მაშინ როდესაც იმის ამხანაგი სიხარულით ჰხდიდა ტყავს ირემს.

იყო იმისთანა მაგალითებიც, როდესაც კობა მთელი საათობით თოფ-გაშვერილი იჯდა და გაჰყურებდა რომელიმე ნადირის ლაღობას.

- მოდი, მიშველე, ვეღარ დავერიე ამ ბაითალს! - მიუბრუნდა თორღა, როდესაც იმან დასერა ირემი ტყავის გასახდელად.

კობამ წყნარად დასდო თოფი, წყნარადვე მივიდა და ხელი დაადო ირემს.

- დაჰხედე, დაჰხედე, რამოდენა რქები ჰქონია! - იძახდა სიხარულით. ირემი ჩქარა გაატყავეს, გამოშიგნეს, ამოიღეს გულ-მუცელი, კუჭმაჭები და სამწვადეები. დანარჩენი აკაფეს, გაახვიეს ტყავში, უფეთქეს გარშემო თოფის წამალი, რათა წამლის სუნზე ნადირი ველარ მიჰკარებოდა, და გაბრუნდნენ ბინისკენ. გზაში თორღა შესდგა და დაიკრა მუხლებზედ ხელი:

- რა ამბავია? - ჰკითხა კობამ.

- ვაი შენს თორღას! ფაშვი აკი დამავიწყდა!

- ფაშვი რაღად გინდა? - ჰკითხა ამხანაგმა.

- ხორცს მოვხარშავთ, წვეწვს გაუკეთებთ იაგოს... წვეწვი კარგია, გულს უპოვნის ავადმყოფს.

ამ სიტყვებით თორღა გაბრუნდა, მივიდა, გამოშიგნა ფაშვი, წმინდად გარეცხა იქვე ჩამონადენ წყაროში და გაუდგა თავის ამხანაგს.

როდესაც ისინი მივიდნენ, იაგო ჯერ კიდევ ხშირს ძილში იყო და ამისთვის იმათ წყნარად მოაგროვეს ხმელი შეშა, დაანთეს ცეცხლი, გააკეთეს სამფეხა საკიდელი, რომელზედაც შემოჰკიდეს თან მოტანილი ფაშვი, გავსებული წყალით და ირმის ხორცი.

მერმე მოკაფეს ფოთლიანი ფიჩხი და მოუჩრდილეს იაგოს, რადგანაც მზეს მეტად გაეხურებინა იქაურობა და თითონ მძინარესთვისაც საკმაოდ ძალა დაეტანებინა, რადგანაც გამონახეთქი ოფლი მარგალიტსავით სახეზედ დაჰყროდა.

როდესაც საქმეებისგან მოიცალეს, ისინიც უზრუნველად გაწვენენ და დაღალულები მიეცნენ ტკბილს ძილს.

მზე გადაიწვერა და საღამოს ნიაგმა დაჰქროლა, როდესაც იაგოს გაეღვიძა და დაჭერის შემდეგ პირველად იგრძნო გამაცოცხლებელი წმინდა ჰაერის მკურნალი ძალა.

ის თავის თავს ჰგრძნობდა როგორღაც მსუბუქად, მხიარულად, და, დიდი ხნის მოკლებული თავისუფლებას, ძალზედ აღებდა პირს და შეისუნთქავდა ყნოსიერებით სავსე ჰაერს.

ყოველი ბალახი, ყოველი ყვავილი გამაცოცხლებლად მიიზიდავდა იმის თვალს და წარმოუთქმელად ახარებდა იმის გულს.

რამდენიმე ამოსუნთქვა საკმაო იყო, რომ ეგრძნო წარმოუთქმელი შიმშილი, რომელსაც აგრძნობინებდა იმისი დასუსტებული სხეული, რომელიც ითხოვდა დაკლებულის შევსებას და გამაგრებას.

მაგრამ თითონ ეს შიმშილიც გადაავიწყდა, რადგანაც გიჟივით წამოვარდა, როდესაც თავისი თავი დაინახა თავისუფლად და დარწმუნდა, რომ დღეს თუ ხვალ ის შეუერთდება თავის საყვარელ ნუნუსს.

იქამდისინ მიაღწივა იმისმა სიხარულმა, რომ ადგილზედ ველარ დადგა და ჩავიდა იქვე ჩამომდინარს წყაროსთან, სადაც სახე და თავი გაიგრილა.

ამ ხანში იმისი ამხანაგებიც წამოდგნენ და ყველანი ჩავიდნენ წყაროსთან, სადაც გახარებულნი ეხვეოდნენ და ულოცავდნენ ერთმანეთს ასე მშვიდობიანად გადარჩენას.

როდესაც პირველმა მღელვარებამ გაიარა, ისინი ავიდნენ ბინაზე და დასხდნენ სადილად. ნადირის მწვადები მადის გამხსელს სუნს ატრიალებდნენ ჰაერში.

ისინი სჭამდნენ, როგორც კი დამშეულს ხალხს ჭამა შეუძლიან - უსიტყვოდ და გაჩუმებულნი. მხოლოდ იაგოს აბრთხილებდნენ, რომ ხორცს გადაჩვეულს კუჭს მეტი არ მოსვლოდა.

შიმშილი მოიკლეს.

იაგოს გული არ უსვენებდა და უნდოდა ჩქარა გაეგო ნუნუს ამბავი, რომელსაც, იმისი აზრით, თვალები უნდა გასწყალებოდა სატრფოს ლოდინში.

მაგრამ კობა თითქოს გასჯიბრებოდა და განგებ არას ეუბნებოდა იმაზე და საზოგადოდ ბრთხილობდა თავის მხრივ შეხებას.

იაგო ფიქრობდა: „რაი მოუვიდა, რაისთვი მაწვალებს?.. რაისთვი არას მეუბნების?!“

კობა კი ჰფიქრობდა: „საიდგან დავიწყო ლაპარაკი, რაი ვუთხრა, როგორ გავაგებინო ნუნუს გატაცება?“

ამგვარად ორნიც მოუსვენარს და უხერხულს მდგომარეობაში იყვნენ. ბოლოს, იაგომ ველარ გასძლო და შორიდგან დაიწყო:

- კობავ, რაისთვი არ მიაძობ შენს თავზე გადასახადს?

- რაი გიამბო - კაცი შემომაკვდა, სისხლი დამედო და გამოვიქეცე.

- კაცი შემოგაკვდა, სისხლი დაგედო? - შეწუხებით იკითხა იაგომ და დაუმატა - რაისთვი, ვინ შემოგაკვდა?

- ოსი.

იაგო რომ სხვა ქვეყნის კაცი ყოფილიყო, მაშინვე დაუწყებდა დარიგებას, რომელიც ყვედრებით სავსე იქნებოდა, მაგრამ იაგო მოხევე იყო და იცოდა, რომ დარიგებით და ყვედრებით საქმეს აღარ ეშველებოდა და ამ მხრით სიტყვების დაკარგვა ამაო იქნებოდა. ამისთვის პირველი აზრი, რომელმაც თავში გაურბინა, იყო - როგორ უშველოს თავის ძმადნაფიცს; როგორ მისცეს მომეტებული ცხოვრება და როგორ დაიფაროს მოსისხლეებისგან? ამასთან იმას უნდოდა გაეგო - რაგვარად შეემთხვა ეს უბედურება: ოსის სიკვდილი იყო შემთხვევით, ქალაჩუნად, საფარიდგან, თუ ვაჟკაცურს ბრძოლაში, როგორც შეჭვერის მეზრძოლს, ომით გაუმადლარს ხალხს!

ყველა ამას თავისი მნიშვნელობა ჰქონდა და გულის კანკალით მოელოდა - რას გაიგონებდა კობასაგან.

- რაისთვი მოჰკალ? როგორ იყო? - ჰკითხა იმან და მთლად სმენად გარდაიქცა.

- ნადირობ მივდიოდი, ტყიდგან ქალის კვილი შემომესმა და გადაველ. იმას რამდენიმე კაცი გაწბილებას უპირობდნენ, მე წავეშველე და ერთი ოსი შემომაკვდა.

- ვაჟკაცი ნიადაგ ვაჟკაცურად მოიქცევა! - სიხარულით წამოიძახა იმან.

ამ ლაპარაკში თორღამ, რომელსაც ძმადნაფიცების მარტოდ დაგდება უნდოდა, აკრიბა ჭურჭელი და წაიღო წყაროზე დასარეცხად.

- ეხლანდელი სამართალი შენც იცი: შინ აღარ დამედგომების და წამოველ! - დაიწყო კობამ, როცა მარტონი დარჩნენ.

- რაი ვუყოთ, ერთად ვიცხოვროთ! - უპასუხა იაგომ.

- შენი დატუსაღება მალონებდის და ველარ გავძელ... ე თორღაიც მთიულია, ეგეც კაც-ნაკლავია: ყაზახი მოჰკლა... ერთად შევიყარებით, ძმად გავიფიცეთ და მერმე შენს გამოსახსნელად წამოვედით; თორღამ ციხის ამბავი იცოდა, და წმინდა გივარგიმ კი ხელი მოგვიმართა.

- განა იცოდით, რომ მე იმ ოთახში ვიყავ დამწყვდეული?

- არა... ჩვენ იმ ოთახიდგან ციხეში გვინდოდა შესვლა და მერმე, რასაც უფალი გვაგონებდა, იმას ვიქმოდით.

- ვაჟად გიცნობდი და არც მოვტყუვდი! - შეაქო იაგომ.

ჩამოვარდა ისევ სიჩუმე.

- ცხო რაისთვი აღარას მეუბნები? - პკითხა იაგომ.

- რაი-ლა გითხრა? - უპასუხა კობამ და დაჰხარა თავი. .

- მითხარ რაიმე, ღთის მადლსა!

- რაი-ლა გითხრა ჩვენი სიბედშავის მეტი!.. გვალრჩობენ, სულსა გვხდიან და ჩვენ კი გაჩუმებულეები ვართ.

- არ ვიცი, რაი ღმერთი გაწყრა? სულ დიაცებად გადაიქცნენ, თუ რაი მოუვიდათ?..

- არ ვიცი, არა... ჩვენ კი აღარ გვეცხოვრების, და...

ჩამოვარდა კიდევ სიჩუმე, რომელიც დაარღვია ისევ იაგომ.

- ცხო? - იკითხა იმან.

- ცხო რაი-ლა?

- რაისთვი არას მეუბნები იმაზედ?

- ვიზედ? - მთარადა პირი კობამ.

- არ იცი, ვიზედაც გკითხავ?.. რაისთვი ეშმაკობ, რად არ მეუბნები? ადამიანი ჭირსაც უნდა მოელოდეს და ლხინსაცა: რაისი გეშინიან, მითხარ ყველაფერი.

- ჰო, ჰო, რაი დაგიმალო: ნუნუ გაიტაცეს, - კარგა ყოყმანის შემდეგ უთხრა კობამ.

ეს ამბავი იაგოს ზარსავით დაეცა და თვალთ დაუბნელდა, ასე რომ კარგა ხანს ხმა ველარ ამოიღო.

- ვინ გაიტაცა? - ბოლოს ძლივს წარმოსთქვა იმან.

- გირგოლამ.

- გირგოლამ? - კბილების კრაჭუნით წარმოსთქვა იმან.

- რაი-ლა დავმალო, იმის გატაცებაში მოვკალ ოსიც.

- ო-ო! ჩამივარდება როდისმე ის უღმერთო ხელში და, ღთის მადლმა, დედის ხსენს ვარწყევინებ პირიდგან.

კარგა ხანს შფოთავდა იაგო და კობა კი ამშვიდებდა.

- ტყუილი ჯავრი რაი ვაჟკაცთ წესია?

- ჰაი, ჰაი, რომ გადვუხდი! ღთის მადლმა, ეგრე გადვუხდი, რომ თითონაც არ მოელოდეს!

ამის შემდეგ იაგო თითქოს დაწყნარდა და სთხოვა კობას, რომ ყველაფერი დაწვრილებით ეამბო.

კობაც მოჰყვა თავიდგან და ბოლომდის გავიდა. შეატყობინა იმათი არშის ციხეში გახიზნება და თავისი ამბავი, რომელიც იაგოსავით შეყვარებული იყო, და გირგოლას უკაცურობამ კაცი შემოაკლა და საყვარელს გააშორა.

კარგად რჩევის შემდეგ იმათ გარდასწყვიტეს, რომ გაიტაცებდნენ თავიანთ საყვარლებს და, რადგანაც თავის ქვეყანაში აღარ ეცხოვრებათ, გადავლენ შამილთან, რომელსაც კარგად ხმა გაუვარდა რომელზედაც მთელს მთის ხალხს თვალი ჰქონდა მიპყრობილი, რადგან დახსნას და შველას მოელოდნენ.

ამ დროს ამოვიდა თორლა.

- თორლაუ! შენ კობას ძმადნაფიცი ჰყოფილხარ, დღეს იქით ჩემიც ძმა იქნები.

- მტერზედ მოქნეული ხმალი ტარშიმც გაუტყდეს შენს მოღალატეს, - უპასუხა თორლამ და ამოიღო მასრიდგან ტყვია: - აჰა, ჩემი ტყვია.

იაგომაც თავის სასწრაფოდგან, რომელიც კობას მოეტანა იმისთვის, ამოიღო ტყვია.

- აჰა, ჩემიც.

ორთავ ერთ დროს გაიშვირეს ხელები და, სანამ გასცვლიდნენ ტყვიებს, წარმოსთქვეს:

- ჩემი მარჯვენა შენს მარჯვენას ემსახუროს, ჩემი თვალი - შენს თვალს, ჩემი მუხლი - შენს მუხლს; მოღალატეს რისხავდეს ლომისა.

- ამინ, - წყნარად წარმოსთქვეს სამთავემ...

იაგომ და თორლამ ტყვიები შეცვალეს, მოეხვივნენ ერთმანეთს და სამჯერ ჩაიკრეს გულში ერთმანეთი.

მთვარე, რომელიც გაკაშკაშებულიყო ლაჟვარდს ცის სივრცეში, თითქოს განგებ გამოსულიყო, რომ მოწმად დასწრებოდა იმათ შეერთებას.

ამის შემდეგ იმათ გარდასწყვიტეს, რომ ერთს კვირას ამ ადგილს არ

მოპშორდებიან, რადგანაც დასუსტებულს იაგოს ეჭირვებოდა დასვენება და ჯანის მოკრება, და ასეთს ყოველის მხრით შემკობილს ადგილს კი ვერსად იპოვნიდნენ.

როდესაც იაგოს დაატყობდნენ მოკეთებას, ისინი წავიდოდნენ, გაიტაცებდნენ თავიანთ გულის საყვარლებს და პირდაპირ გალაშკაში გავიდოდნენ.

ესენი აქ ასე სცხოვრობდნენ და ნადირობაში ატარებდნენ დროს, როდესაც გამწარებული გირგოლა ყაზახებთან ერთად ხან რომელ მეცხვარეს დაეცემოდა და ხან რომელს და ეძებდა იაგოს, მაგრამ იმის მეცადინეობა ამაოდ რჩებოდა და ამ შემთხვევით გაცეცხლებული მწყემსებზედ ყრილობდა ჯავრს.

ჯერ ხუთმეტამდინ ალაღმართალი მწყემსი დაეჭირათ და დამწყვდეული ჰყვანდათ, თუმცა იმათ იაგოს ამბავი არა იცოდნენ-რა.

ერთს დღეს ნაროვნის მთაში მეცხვარეებს ის-იყო მოერეკათ ცხვარი და სწველავენდნენ, როდესაც მოისმა ცხენების ფეხის ხმა და გირგოლა ოცის ყაზახით თავზედ წაადგა.

მწყემსები წამოცვივდნენ, მიესალმნენ და ჩვეულებისამებრ მიიწვიეს.

- ვინ არის სარქალი? - ბატონურად იკითხა გირგოლამ, რომელმაც მადლობის გადახდაც კი საჭიროდ არ დაინახა მწყემსების მისალმებაზედ.

- მე, - უპასუხა ერთმა წარმოსადეგმა შუახნის კაცმა, რომელსაც ახალუხი ეცვა და თუმური ქუდი კოხტად გვერდზედ მოჰქცეოდა.

- აქ გამოდი!

- რაი გინდა? - უპასუხა გაკვირვებულმა მწყემსმა, რადგანაც არ იცოდა, რისთვის მიეწერა გირგოლას ბრძანებლობითი ლაპარაკი.

- აქეთ გამოდი და მაშინ გაიგებ.

- იცი, რა გითხრა... თუ სტუმრად გვეწვიე, ჩამოხე ცხენიდგან, საკლავს დაგიკლავთ, პურს გაჭმევთ და გაგისტუმრებთ, თუ არა-და, ღთის მადლმა, ბატონობით ვერც რას ვერ გაიტანთ.

გირგოლამ შეჰხედა მეცხვარეს და გულ-მოსულობა შეატყო სახეზედ, რომელზედაც აღმური ასდიოდა. გირგოლას სულაც არ უნდოდა მეცხვარესთან ჩხუბი და იმისი წყენინება, მაგრამ როდესაც კაცი უსამართლოდ ძალას მოიპოვებს, მაშინ ამგვარი ცხოვრება სრულიად აბრიყვებს კაცს და ავიწყებს სხვის პირადობას. არამც თუ წყენინება არ უნდოდა იმას, არამედ დამეგობრებაც კი ეჭირვებოდა მწყემსთან; და პირველად შეუტია, შეუტია მხოლოდ იმისთვის, რომ ეგონა შეაშინებდა, დაიმორჩილებდა და ამის შემდეგ თავის ყურ-მოჭრილ ყმად გაიხდიდა, და, რასაც უნდოდა, იმას აქნევინებდა; მაგრამ, რა მეცხვარის მამაცად დახვედრა ნახა, ხმის და თავის საქციელის გამოცვლა ამჯობინა.

- მე შენთვის არა მიწყენინებია-რა, რისთვის ჯავრობ? - უთხრა იმან.

- აი, აგრე არა სჯობს ლაპარაკი? - კითხვით უპასუხა მწყემსმა.

- მე სტუმრად მოვედ, მეგონა მწყემსებმა სტუმრის დახვედრა იცით, და შენ კი

მეჩხუბები.

- თუ სტუმრად მოხვედ, აჰა ჩემი თავი: შენ ბატონი და მე ყმა, - უპასუხა მეცხვარემ, მოიხადა ქუდი და ჩაუგდო გირგოლას ცხენს ფეხებში.

- ჩამოხე და ჰნახავ - ვიცით სტუმრის დახვედრა, თუ არა.

ამ სტყევებთან ერთად იმან ერთი ხელი დაავლო გირგოლას ცხენის ჯილავს და მეორე უზანგს მოჰკიდა. როდესაც სტუმარი ჩამოხტა, მწყემსი გაუბრუნდა იქ მყოფს ერთს მეცხვარეს:

- გასწია, თოლშია (შავა), დოლა-ჭედილა რომაა, ჩამოიყვანე, დაჰკალ და ჩაჰყარეთ. თქვენც ცეცხლი გაანათეთ ჩქარა! - მიუბრუნდა მეორე მწყემსებს. - მოდით, თქვენი ჭირიმე, მოდით! - ეპატიჟებოდა სარქალი სტუმრებს, რომლებიც ამ ჟამად ცხენებიდგან ჩამოხტნენ.

ყველანი დასხდნენ და დიდი ხნის აღმა სიარულისაგან დაღალული მუხლები დაასვენეს. ზოგნიც წამოწვნენ მწვანე მინდორზედ და დასუსტებულის თვალებით გასცქეროდნენ ქაფისაგან რძესავით გათეთრებულს მაღალი კლდიდან გადმონაჩქეფს წყალს, რომელიც ათას წინწკლებად იქცეოდა, ათასგვარ ფერადად შესთამაშებდა მზის შუქს და მერმე ხშირის ფარდახტით ნამავდა ბალახს.

რამდენიმე წუთში საკლავი დაჰკლეს, მოამზადეს გემრიელი სადილი, რომელიც მხოლოდ მწყემსებისაგან მზადდება და იმაზედ უგემრიელესს კაცი ვერაფერსა სჭამს.

ყველანი ჩუმად და საჩქაროდ სჭამდნენ, სანამ შიმშილს მოიკლავდნენ, მაგრამ რა შენაყრდნენ, დაიწყეს ლაპარაკი. მასპინძელმა პირველმა დაიწყო:

- გირგოლაუ!... შენ უსაქმოდ არ გაირჯებოდი! ეხლა გავძეხით, გვითხარ, რაი გინდა?... თუ „ოჩხარის“ გ გაკეთებას აპირობ, მითხარ, და სხვა მწყემსებსაც შევეყრი.

- მე შენი გაცნობა მწადის, ოჩხარი რად მინდა!

მეცხვარემ გაკვირვებით შეჰხედა.

- ჩემი გაცნობა?... მე რაი ისეთი კაცი ვარ, რომ ჩემი გაცნობა მოგეწადოს?..

- ცხო არც-რა, ღთის მადლმა, შენი გაცნობა და შენი ძმობა!

- ჩემი ძმობა რაში გეკადრების: მე, ერთი მეცხვარე, გაუთლელი მთის კაცი და შენ კი ხემწიფის სამსახურისა!

- აი რაისთვი, ყური მომიგდე! - უთხრა იმან და თვალი მოავლო იქ მყოფს ხალხს, თითქოს იმათ დასწრებით ლაპარაკს ერიდებოდა.

მწყემსი მიჰხვდა და უთხრა:

- მითხარ, რაიც გინდა, მე მაგათთან დასარიდები არა მაქვს-რა.

- ჩემი საქმე იგეთია, რომ სხვასთან ვერ გეტყვი.

- მაშ კარგი, გადავიდეთ იქით, - უპასუხა მწყემსმა და წამოდგა.

ისინი გავიდნენ ცალკე და ისე მოშორებით დასხდნენ, რომ იმათი ხმა ამხანაგებს

ველარ მისწვდებოდა.

- შიოლაუ, - დაუწყო გირგოლამ: - შენც ხომ იცი, რომ ამ მთას სახელმწიფოდ გედავებიან.

- ჰაი, ჰაი, რომ ვიცი!

- ისიც იცი, რომ ჩამორთმევას გიპირობენ?

- გვიპირობენ, მაგრამ გავწყდებით, ღთის მაღლმა, და არც ვის არ დავანებებთ.

- რაისთვი, რაისთვი? - სიჩქარით უპასუხა გირგოლამ: - რაისთვი უნდა გასწყდეთ?

- იმისთვი, რომ ჩვენს მამას სჭერია ეს მთა და ჩვენს პაპას, საიდგან მოვიდა აქ სახელმწიფო ალაგი?

- მაგას ვილა არჩევს, ბედშაო!.. მონდომებენ - წაგართმევენ.

- ცოცხლებს?.. არა მგონია!

- რაი გამოვა თქვენის სიკვდილით?

- რაიც უნდა გამოვიდეს, მოვისვენებთ მაინც. თუ ეგ მთა წაგვართვებს, ღთის მაღლმა, არ გვეცხოვრების - ისევ სიკვდილი სჯობია.

- მე რომ ისე გაგირიგოთ, რომ თქვენვე დაგრჩესთ? - ცოტა სიჩუმის შემდეგ წყნარად და გარკვევით უთხრა გირგოლამ და დაუწყო ყურება.

- შენა?

- ჰო, მე.

- თუ კი მაგათ შარს მოგვაშორებ, ღმერთს არ მოეტყუების, რასაც დაგვისახელებთ, იმით გემსახურებით.

- მაშ კარგი, არ დაივიწყო შენი სიტყვა.

- რაი დამავიწყებს?

- მე შენ გაგირიგებ მაგ საქმეს, მხოლოდ შენც სამაგიერო უნდა გადამიხადო.

- აი, ეს ცხორანი მყავს და თუ გინდ შუაზედ გაგიყოფ.

- მე ცხორი არ მინდა, ძოღანვე გითხარ.

- მა რაი გინდა, რაი გვაქვს შენი მოსაწონი?

- ძმობა, მეგობრობა!

მწყემსმა წყნარად შეჰხედა და პასუხი ვერ მოახერხა. ის იცნობდა გირგოლას, იმის გაუმადლობას და თვალ-ხარბობას და ეხლა თითქმის საცხოვრებელს აძლევდნენ, და ის კი უარზედ იდგა!

მაშ რა უნდოდა ამ მოძმის მოღალატეს? რისთვის დასჭირდა ეს მწყემსი, რომლის თავის დაკვრაზედ კულავ დროს პასუხსაც არ აღირსებდა და ეხლა კი ერთბაშად ძმობა და მეგობრობა მოეწადინა!?

ის ირეოდა ამ აზრებში და პასუხი ვერც თავის თავისთვის მიეცა და ვერც სტუმრისთვის.

- შიოლაუ! შენ განთქმული სარქალი ხარ, თემობაში გამოჩენილი... რაისთვი გიჭირდების პასუხი!

- ცხო დრო მოვიდა, გირგოლაუ, ცხო დრო!.. უწინ რომ ყოფილიყო ეს ამბავი, თემს შევეყრიდი, იმათთან ვიჩივლებდი და, რასაც იტყოდნენ, იმას დავადგებოდი... მაგრამ ეხლა სამართალი აღარაა, დანდობა განჰქრა, ძმა ძმას ველარ ენდობის.

- უწინ რაი იყო?.. ეხლა სულ ზაკონის კანონით არის. დალოცა ღმერთმა ხემწიფე იმპერატორი! - სთქვა გირგოლამ.

ამ სიტყვების შემდეგ კიდევ რამოდენიმე ხანი სიჩუმე ჩამოვარდა, რომლის დარღვევაც გირგოლას მოუხდა, რადგანაც შიოლა ღრმა ფიქრმა წაიღო.

- მითხარი, გინდა თუ არა?

- მაი, გირგოლაისი, პირდაპირ მითხარი, რაი გინდა ჩემგან?

- აგრე... პირდაპირ გეტყვი: მე მაგ მთის საქმეს გაგირიგებ; შენ იაგოს დაჭერა მიშველე.

- მე გიშველო? - ფიქრით იკითხა შიოლამ.

- ჰო, შენ.

- მე საით უნდა გიშველო? საით შემიმძლიან?

- თუ მოინდომებ, კიდევ შეიძლება. იაგოს ცხო დღე არა აქვს, თუ მეცხვარეებში არ იარა... ბარად ის ვერ ჩამოვა. როცა გესტუმრების, ჩუმად შეატყობინე და მეც ყაზახებით თავს დავესხმებით.

- რაი? - მოკლედ იკითხა მეცხვარემ.

- როცა გესტუმრების, შემატყობინე მეთქი...

- სტუმარს ვუღალატო, პურ-მარილი ვგმო?.. რას მესაუბრები, გირგოლაისი?

- რაია, რისა გეშინის?

- სუ!.. აღარ განიმეორო! - წარბებ-შეჭმუხვნით წარმოსთქვა შიოლამ: - შენ იმახდი - საქმეს გაგირიგებო, ძალიან კარგი - გაარიგე და დაასახელე გასამრჯელოდ რამდენი ცხორი, გინდა ფული სთქვი, და სტუმრის ღალატი კი არ შემემძლებს.

- შე იცი. მე იაგოს დაჭერის მეტი არა მინდა-რა.

- აბა, მაშე ვერ მოგატყუებ. თუ იაგო მესტუმრა, პური და მარილი გატეხა ჩემთან, იმას ველარ ვუღალატებ.

- მაშე ის მაინც მითხარ, სადაა ეხლა?

- ღმერთს არ მოეტყუების, არ ვიცი და თუნდა ვიცოდე კიდევ, არ გეტყოდი.

- რაისთვი არა, რაისთვი?

- იმისთვი, რომ იაგო ყველგან განთქმულია, ყველას საყვარელი, შენ კი ურჯულოებს უნდა მისცე ხელში. შენთვის რომ დაეშავებინა რამე, როგორც მეზობელი, ვეცდებოდი მომერიგებინე, მაგრამ შენთვის იმას არა დაუშავებია-რა: ეშმაკის მუშა გამხდარხარ და მეზობელს დასაჭერად დასდევ.

- შიოლაუ! ნაჩალნიკს ეგრე აქვს ჩაგონებული, რომ იაგო შენთან იმალება, შენთან დადის.

- რაი საკვირველია, რომ აქ დადიოდეს? იაგო ჩემი მოძმეა, ჩემი მეზობელი. იმას შარსა სდებენ, ტყუილ-უბრალოდ აწვალევენ და რაი საკვირველი იქნებოდა, რომ დამემალა!

- ნუ შიოლაუ, აგრე ნუ, თორემ დაგლუპენ, დაგანელევენ...

- რაიც უნდა მიყონ, თუ სტუმრად მეწვია ვინმე, ველარ ვულალატებ.

- გაბრთხილდი.

- რაი-და გავბრთხილდე?.. მამული აღარ შემარჩინეს და საცხოვრებელი! ახლა სტუმრის მოღალატედაც უნდა გამხადონ?

- გარდაწყვეტილია, არ გვიშველი, რაღა?

- არა!

- მაშ დიამბეგთან უნდა წამოხვიდე.

- რაისთვი?

- ეგრე მაქვს დაბარებული... ჩამოდი, თავად მოელაპარაკე.

- არ წამოვალ! - ცოტა ფიქრის შემდეგ უპასუხა შიოლამ და ამ სიტყვებს შემდეგ ის წამოდგა და გაემართა ცხვრის ბინისაკენ, სადაც ეს არის ეხლა სადილი სჭამეს.

გირგოლა, რომელმაც აღარ იცოდა, რითი მოემხრო ეს ძალის მქონებული მეცხვარე, უკან გამოუდგა. იმან გარდასწყვიტა, რომ, რითაც იქნებოდა, გადაეხადნა შიოლასათვის ამგვარი სიჯიუტე.

როდესაც იმათ მიაღწივეს ბინას, გირგოლამ დააყენა შიოლა და უთხრა:

- შიოლაუ, დიამბეგი გიბარებს, უნდა წამოხვიდე!

- ამოდენი საქონელი და მწყემსები მე მაბარია, თავი საით დავანებო?

- ეგ ჩემი საქმე არ არის, უნდა წამოხვიდე.

- არ წამოვალ.

- წამოხვალ კი არა და მეტსაც იქმ.

- ღთის მადლმა, არ წამოვალ.

გირგოლა დააცქერდა.

- აბა დაიჭირეთ! - უბრძანა გირგოლამ იქ მყოფს ყაზახებს და ისინიც მისცვივდნენ.

მწყემსი გადახტა უკან, გაიძრო ხანჯალი და შესჰყვილა:

- მოდით, ვისაც თავი არ გებრალებათ!

ყაზახებმა, რომელთაც მოიწადინეს შიოლას დაჭერა, ცოტა უკან დაიწიეს.

ამ ხანში მოცვივდნენ მწყემსები და კომბლებ-მომარჯვებულნი გვერდს მოუდგნენ თავიანთ სარქალს.

- გაგვშორდი, გირგოლაუ! - დაუძახა შიოლამ. - სტუმრად მოსულხართ, პატივი გვიცია, და ეხლა კი თავი დაგვანებეთ.

- დაიჭირეთ მეთქი! - პასუხის მაგივრად ყაზახებს შეუტია გირგოლამ. ყაზახები წახალისდნენ ამ ბრძანებით, მიიწიეს, მაგრამ მწყემსების გრძელი კომბლები ერთბაშად სეტყვასავით წამოვიდა.

ყაზახებმა იშიშვლეს ხმლები, მაგრამ მწყემსები გრძელის შვინდის კომბლებით განზედ გაუდგნენ და ახლოს არ იკარებდნენ.

ამათ ყვირილზედ და ხმაურობაზედ ჩამოცვივდნენ დანარჩენი მწყემსებიც და დაირეკეს ყაზახები ცემა-ტყეპით.

გირგოლამ, რომელმაც ისეთი ტრაბახით დაიწყო, რა ნახა მწყემსების ერთი პირი, მოახტა ცხენს და გაჰქუსლა თავქვე. ჩქარა ყველანი დაშოშმინდნენ, რადგანაც გირგოლასაგან თავ-დანებებულმა ყაზახებმა ხვეწნა დაუწყეს, რომ თავი დაენებებინათ და ნაცემ-ნატყეპები, თავ-პირ დამტვრეულნი დაბრუნდნენ შინ; მწყემსებმა კი გარდასწყვიტეს, რომ ყოველის ღონისძიებით ეცადნენ იაგო დაეხსნათ მტერთა ხელიდგან.

ამ ხნის განმავლობაში ნუნუ ისევ არშის ციხეში იყო დამწყვდეული და ჯერ კიდევ ვერ მოკეთებულებოდა, რადგანაც ჩამოკიდების დროს კისრის ძარღვები მეტად დასჭიმოდა და თითონ მთელი სხეულიც რაღაცა ყრუ ტკივილსა ჰგრძნობდა.

მიჩენილი დედაკაცი, გირგოლას ნათლიდედა, თავს არ ანებებდა და ყოველ ნაბიჯზედ სდევდა. პირველში ის მეტის-მეტად მკაცრად ექცეოდა ნუნუს, რადგანაც ამ უკანასკნელს უყურებდა, როგორც ქმრისა და ოჯახის მოღალატეს, მაშასადამე, მთის ხალხის შეხედულობით, ყოველი ტანჯვის ღირსს.

მაგრამ საზოგადოდ დედაკაცთ მინიჭებულის გრძნობით ის ჩქარა მიჰხვდა ალალმართალ ნუნუს მწუხარებას, და ამან ისე შეიპყრო და დაიმონა ეს დედაკაცი, რომ თითქმის ყველა იმას აგრძნობინებდა, რასაც თითონ ნუნუს; ის ერთბაშად მტრისაგან ისეთ გულითად მეგობრად გარდაიქცა, რომ მზად იყო ეშველა, ეწამლა რითიმე საცოდავ წამებულისთვის, მაგრამ, რადგანაც არ იცოდა რითი და როგორ ეშველა, ამისთვის მარტო თანაუგრძნობდა.

ამ ხანში ვაჟკაცებიც კი დაემორჩილებინა შეუწყალებელს უსამართლო ძალას და დედაკაცის მდგომარეობა რაღა იქნებოდა? რას გააწყობდა, ან რას მოახერხებდა ისეთი ოხერი უპატრონო ქვრივი გირგოლასთანა კაცთან?

მაშ რაღა რჩებოდა, რომ, ცოტათიც არის, შეემსუბუქებინა ნუნუს მწუხარება? იმასა რჩებოდა მარტო ერთი თანაგრძნობა და დედაკაცის იარაღი - ცრემლი; ისიც

თანაუგრძნობდა და ტიროდა ნუნუსთან ერთად.

ყოველ იმის სიტყვაში, ქცევაში, მიხვრა-მოხვრაში ისეთი თანაგრძნობა და გულკეთილობა გამოითქმოდა, რომ კაცი უნებლივ ჰკითხავდა თავის თავს: „ნუ თუ ამ მკაცრი სახის გამომეტყველების ქვეშ იმდენი გულ-რბილობა იფარებოდა?“

ერთს საღამოს ნუნუ ქვეშსაგებში იწვა და ლოყები წამოსჭარხლებოდა სიცხისგან; ის წამდაუწუმ წყალს ითხოვდა, რათა გამშრალი პირი გაესველებინა. მოხუცი დედაკაცი, რომელიც დაღონებულის სახით გვერდს ედგა, ზრუნვით ეუბნებოდა:

- ბევრს ნუ დალევ, გრილია, გაწყენს.

- მაწყინოს! - წყნარად და გარკვევით, თუმცა იმედდაკარგული, უპასუხებდა ნუნუ.

- გული რად გაგტეხია?.. რაისთვი შეშინებულხარ?

- მე არ მეშინის.

- ბევრი მოვითმენია, ბატარაიც მოითმინე.

- რალა მოვითმინო, ვისთვის?

- ღმერთი დიდია.

- ჰაი, ჰაი, რო დიდია... მაგრამ რაი ვუყოთ?.. ჩემი სიცოცხლე აღარ იქმნების, ან რად-ღა მინდა გაწბილებული სიცოცხლე?

ჩამოვარდა სიჩუმე, რადგან ეს უკანასკნელი სიტყვები ისეთის მწუხარებით იყო წარმოთქმული, რომ მოხუცი დედაკაცის გულს თითქოს მდულარე გარდაესხა.

ეხლა იმან იცოდა ნუნუს მწუხარების მიზეზი, იცოდა რომ ის არამც თუ დამნაშავე იყო ვისთანმე, არამედ თითონ იმასთან იყვნენ დამნაშავენი, რადგანაც მოეგლიჯათ თავისი სატრფოსთვის, ძალად დაეწერათ სხვა კაცზედ ჯვარი და ძალადვე პყრობილსავით ინახავდნენ.

ერთ დღეს ის მოხუცი ჩავიდა წყაროზედ, სადაც გაშალა სარეცხი და დაუწყო რეცხვა. ამ დროს იქვე მოფენილს ქვების იქიდგან ერთი ყმაწვილი ბიჭი, თავით ფეხამდინ შეიარაღებული, გამოვიდა და წყნარად, სიფრთხილით მიუახლოვდა დედაკაცს.

- გამარჯვება შენს საქმესა, დარეჯან! - შესძახა იმან.

დედაკაცმა თავი აიღო და, რა დაინახა ეს ბიჭი, ისე გაშტერდა, რომ ხმა ვეღარ ამოიღო.

- ვეღარ მიცან? - ჰკითხა იმანვე.

- გიცან, კი გიცან, მაგრამ საით გაჩნდი?

- აბა რაი ვიცი, აქ კი ვარ-და, - უპასუხა ღიმილით უცნობმა.

- აქ კი ხმა ისე დააგდეს, რომ ვითომც მტერი და დუშმანი რუსებმა მოჰკლესო... მადლობა უფალსა, რომ ცოცხალი ჰყოფილხარ... გამეხარდა, ღთის მადლმა!

- დამირჩა შენი თავი.
- კობაისი, სად იყავ აქამდინ? რაისთვი არსადა სჩანდი?
- მოიცა, მაგას გაიგებ... ჯერ შენ მითხარი - რას აკეთებ აქა?
- აქ გირგოლასასა ვარ... ქალაი რასმე ავადმყოფობს, თითონ გირგოლაი შინ არ არის და მე ვუვლი.
- უვლი თუ ჰყარაულობ? - წყნარად წარმოსთქვა კობამ და დააკვირდა; დედაკაცმა შეჰხედა, გაწითლდა და თავი ჩაღუნა.
- რისათვი არ მიპასუხებ? - ჰკითხა ისევ კობამ: - ქალაი ძალად გადმოიტაცეს, ძალად დასწერეს ჯვარი, ძალად ინახავენ და შენ კი ყარაულად დასდგომიხარ!.. სირცხვილი, სირცხვილი!
- არა, კობავ, ღთის მადლმა, არა!
- მაშ რას აკეთებ აქა?
- აკი გითხარ: ავადმყოფს ვუვლი მეთქი.
- დაიღუპოს ეხლანდელი დრო, დაიღუპოს, უწინ მაგას არც ერთი დედაკაცი არ ჩაიდენდა, მთელი თემი შეიყრებოდა და მთელი სახლობით მოიშორებდა გირგოლას, შენ კი ხელს უმართავ! სადაა შენი მანდილი!
- ნუ მიხსენებ მანდილს, კობავ! ღთის მადლმა, დამნაშავე არა ვარ.
- მაშ რად უმართავ ხელსა?...
- პირველში მე მეგონა - ნუნუ მართლა მოღალატე იყო თავის ქმრისა და სახლისა, მაგრამ ახლა კი დავრწმუნდი, რომ სულ ტყუილ-უბრალოდ სტანჯავენ, და მეც მომეწადა იმის შველა.
- კობამ შეჰხედა, რადგანაც უნდოდა დარწმუნებულიყო მოსაუბრის სიტყვების ჭეშმარიტებაში.
- უფალმა უწყის, მართალს ამბობ, თუ სტყუი და თვალთმაქცობ!
- აჰუ! - გააწყვეტინა დედაკაცმა: - მანდილი არავის მოუხდია ჩემთვის, ნამუსი არავის წაურთმევია - რაისთვი, ვიტყუებ?
- რაი ვიცი?.. დროება გამოიცვალა, ძმა ძმას ველარა სცნობს, და-დასა!.. მაშ მართლა გწადის შველა?
- მწადის, ღთის მადლმა! მაგრამ რაი შემიძლია?
- კარგი, მაგასაც გავიგებთ... თუ აგრეა, ეხლავ წამიყვანე ნუნუსთან.
- იარე, - უპასუხა დედაკაცმა, რომელიც უშიშრად წინ გაუძღვა.
- ეს იყო სწორედ იმ დროს, როდესაც მზე ძალად მთებს გადაჰფარებოდა და ბრწყინვალე მთვარეს ჯერ წვერი არ ამოეყო და არ მოეფინა იქაურობა თავის შუქით.
- ამ ლაპარაკის დროს ნუნუს მოსწყენოდა მარტოობა და ლოგინში წოლა, ამისთვის

ის ამდგარიყო, გამოსულიყო გარეთ და დასუსტებული წმინდა ჰაერით კარებთან დამჯდარიყო.

იმის თვალ-წინ მოსჩანდა არშის სიმაგრე, სადაც ისე უკაცურად და შეუბრალებლად ძალდატანებული შეიქმნა და იმის იქით - მწვანე ველიანი მთები, რომელზედაც ალაგ-ალაგ გაშლილიყო რიყეს ზემოთ წვერებიდგან ჩამონაშალი კლდეებისა.

იმან მიაქცია ერთს ადგილისკენ თვალები, სადაც კლდისათვის განსაკუთრებით ძალა დაეტანებინა ქარიშხალს და ავდარს, გამოფულრილიყო, გაჟვენილიყო ნესტით და წყნარად, მაგრამ განუწყვეტლივ, იშლებოდა და წვრილს ქვიშად და აუარებელს ლოდებად ჩამოდიოდა ქვევით, ხევში. უყურა, უყურა და გულამომჯდარმა წარმოსთქვა:

- მეც ეგრე გამიჯდა სნეულება, მეც ეგრე ვიშლები.

როდესაც თვალი მოელაღა ამ სურათის ყურებით, რომელიც ისე მიემსგავსებოდა იმის მდგომარეობას, იმან უნებურად გაჰხედა იმ ადგილს, სადაც დარეჯანი სარეცხსა რეცხდა. არ გამოიარა რამოდენმამე ხანმა, რომ ამ დედაკაცთან ვიღაცა კაცი მოვიდა და დაუწყო ლაპარაკი. ნუნუ სიშორის გამო ვერ არჩევდა ამ კაცის სახეს და ამისთვის ვერ იცნო.

ადამიანს დანატრებული ნუნუ თავის თავს ეკითხებოდა უცნობის ვინაობას და წარმოუთქმელის სურვილით იწადდა იმის სახელის შეტყობას. ერთბაშად თავში ელვასავით რაღაცა აზრმა გაურბინა და გამოურკვევლად წარმოუდგენელის სიჩქარით აუკანკალდა გული.

იმან კიდევ წამოიწია ზეზედ და სიხარულის ხმა აღმოხდომას აპირობდა იმის პირიდგან, მაგრამ ეს ხმა ყელშივე შესწყდა, ერთბაშად გაფითრდა და შუბლზე დაიდო ხელი; წაბარბაცდა და წყნარად დაეშვა მიწაზედ.

- მაგას ვიღა მადირსებდა მე ბედშავს! - წარმოსთქვა იმან წყნარად, მაგრამ გულის გამწყალბელების მწუხარებით.

- იაგო რუსებს ჩაუვარდა ხელში და ვინც კი რუსებს ჩაუვარდება, განაღა დაიხსნის თავს? მაშ ვინ უნდა ყოფილიყო? - ისევ მწარის მწუხარებით ეკითხებოდა თავის თავს.

- გირგოლაი?! - ერთბაშად წამოიძახა იმან და ეს სიტყვები გახურებულ ნაღვერდლად მოჰხვდა გულს: - გირგოლაი იქნება, მაშ ცხო ვინა?.. ამ დროს ვინ მოვიდოდა?...

ის ჩაფიქრდა და მოაგონდა თავის დამოკიდებულება თავის მაზლთან, მოაგონდა იმის შეუბრალებელი უწყალო სახე, რომელიც ისე უკაცურად ფეხქვეშ ლახავდა ყმაწვილი ქალის თავმოყვარეობას და ისე მასხარად იგდებდა იმის სურვილს... მოაგონდა ის სატანჯველი სადამო, როდესაც თითონ ბუნებაც კი განრისხებულიყო და ჭექა-ქუხილით აგონებდა ხალხს თავიანთ უსამართლობაზედ... მოაგონდა და გული გაეტენა ნაღველით.

გირგოლა თუმცა აქამდინაც დადიოდა ნუნუსთან, მაგრამ ის მოდიოდა დღე, შევიდოდა მხოლოდ რამდენიმე წუთით ქოხში, იკითხავდა ავადმყოფის

მდგომარეობაზე და მაშინვე გამობრუნდებოდა თავის სამსახურის აღსასრულებლად. ეხლა კი ეს მოსულიყო საღამოზე, როგორც ეტყობოდა, აქ აპირობდა დარჩენას!.. რათა, რისთვის? რა უსამართლოება უნდა მიეყენებინა კიდეც ამ ქალისთვის?

ნუ თუ გირგოლას ჰგონია, რომ ნუნუს დაავიწყდა, რა უსამართლოებაც მიაყენა იმას? ნუ თუ ჰგონია, რომ მოსტეხა, დაიმორჩილა იმისი გული და ეხლა მშვიდობიანად შეეძლო დამტკბარიყო იმასთან ცხოვრებით! - მაშ თუ აგრეა, ერთხელ ხომ გადამარჩინეთ სიკვდილს, და მეორედ კი ვეღარ, ღთის მადლმა!

ამ სიტყვებთან ერთად ის საჩქაროდ წამოვარდა და შევიდა გამოქვაბულში, იქიდან გაძვრა ქანქანით გაყვანილს ხვრელში და გავიდა ისეთ ადგილას, საიდგანაც თავისუფლად და შეუმჩნევლად შეეძლო ყურება. იქიდან დაუწყო ყურება უცნობს და დარეჯანას.

როდესაც კობა და დარეჯანა ქობისკენ გამოიმართნენ და ნუნუ დარწმუნდა, რომ ისინი იმასთან მოდიან, ის გავიდა თავის საფარიდგან, მოირბინა იქვე პატარა გორაკი, რომელიც ჰფარავდა მომავლების თვალიდგან და წყნარად გავიდა ციხის კარებში. რაწამს თავისი თავი თავისუფალი ნახა, გზაზე დადგომის მაგივრად, ის აღმა შეუდგა ყინვარ-წვერისაკენ და გადავიდა გერგეტულ მთაში, მაგრამ ისე რიგად დასუსტდა, რომ მუხლებ-დაჭრილი დაეცა და იქვე დაეძინა.

სანამ ეს ამ მგზავრობაში იყო, დარეჯანა შეუძღვა კობას გამოქვაბულში და რადგანაც იქ ვერავინ იპოვეს, წყნარად წამოიძახა:

- ნუნუ, რაი იქენ? - მაგრამ პასუხი ვერ მიიღო. დარეჯანა შევიდა მეორე გამოქვაბულში, მაგრამ ისევ ჩქარა გამობრუნდა, რადგანაც იქაც ვერავინ იპოვა.

- არიქა, მიშველე, დავლუპულვარ! - შესძახა იმან კობას, რომელსაც არ ესმოდა - რა ჰხდებოდა.

- რაი ამბავია, რაი არის?

- ნუნუ აღარსადაა.

- მაშ რა იქნებოდა?

- რაი ვიცი.

დარეჯანა ისევ შებრუნდა გამოქვაბულის მეორე ოთახში, იმას შეჰყვა კობა, ეძებეს ბევრი, მოათვალიერეს ყოველი კუნჭული, მაგრამ იმათ ვერავინა ნახეს. დარეჯანამ მაშინათვე იფიქრა, რომ ნუნუს თავი უნდა მოეკლა და ამისთვის შესტირა ცხარე ცრემლებით; რასაკვირველია, რომ კობამაც შესაძლოდ დაინახა ეს შემთხვევა, რადგანაც იმას უამბეს, რომ ამ წინაზედაც ნუნუმ კინაღამ ჩამოიღრჩო თავიო.

ისინი გამოცვივდნენ გარეთ, მოხვდნენ აქეთ-იქით, მოირბინეს მთელი მინდორი, გადააბრუნეს იქაურობა, მაგრამ ქალი ვეღარსად იპოვეს და გარდასწყვიტეს, რომ უკანა კარიდგან უნდა გასულიყო.

- რა იქმნებოდა, სად მოიზაფრებოდა? - მესამედ იმეორებდა კობა.

- აბა რაი ვიცი, რაი... - უპასუხებდა დაღრეჯით დარეჯანა.

- თუ თავი მოიკლა სადმე, მკვდარი მაინც უნდა გვეპოვნა... მიწაში ხომ არ ჩაძვრებოდა?

ამ სიტყვებით ისინი ხელახლად იწყებდნენ ძებნას, დარბოდნენ არშის ციხეში და ყოველ ადგილას, ყოველ ქვის უკან მოელოდნენ ნუნუს პოვნას, მაგრამ ამაოდ. ბოლოს, დაქანცულებმა ქალის ძებნით, იმედი გარდაიწყვიტეს და დაღონებულები შეიყარნენ მოედანზედ.

- რაი-ღა ვუთხრა იაგოს? - შეწუხებით წარმოსთქვა კობამ, რომელზედაც მტირალმა დარეჯანამ პასუხი არ მისცა.

თუ კობას აწუხებდა თავის მდგომარეობა და არ იცოდა - რა ეთქვა თავის მეგობრისათვის, ამ დედაკაცს უფრო მეტი საბუთი ჰქონდა, რომ შეწუხებულიყო: გირგოლას იმისი აკლება შეეძლო, და ამისთანა კაცისთვის რა პასუხი უნდა მიეცა? იაგოს ნახვა რომ მოესწრო ნუნუს, რომ ის კიდევ გაქცეულიყო იმასთან, მაშინ მოსარჩლედ ის გამოუვიდოდა და იმდენს ძალას ვეღარ მიიტანდა გირგოლა იმაზედ. მაგრამ ეხლა რა უნდა ექმნა? ვერც იაგოს გული მოიგო და ვერც ნუნუ შეუნახა გირგოლას.

საცოდავი დედაკაცი შიშით ცახცახებდა, რადგანაც თვალწინ წარმოსდგენოდა თავის აკლებული სახლი, რომელსაც შეუწყალელოვ სცარცვავენ და ანადგურებენ იასაულები, და ამის შემდეგ რა მოელოდა იმის შვილებს?.. სიღარიბე, მუდამ სხვის კარზედ ყოფნა, აღარც ცოლი, აღარც ოჯახობა!.. უნდა მოსპობილიყო იმის მამისშვილობა და აღარ დარჩენილიყო იმათი სახელის მხსენებელი.

ზოგიერთებს ჰგონიათ: რა კაცი გლეხკაცად გაჩენილა, იმათ არა აქვსთ იმგვარი გონებითი მუშაობა, როგორც სხვა წოდების ხალხს, მაგრამ მოიგონეთ ხალხის გამოთქმული ანდაზა, რომ „კაცის გული ზღვაა, რას არ გაჰფიქრებს“, და მაშინ დარწმუნდებით, რომ ეს სიტყვები აშკარად ამბობს იმ გონებით ცხოვრებაზედ, რომელსაც ასე უსაფუძვლოდ გლეხკაცობას ართმევენ ზოგიერთნი.

ამ მწარე ღუმელში იყო დარეჯანა, როდესაც კობამ დაიწყო ლაპარაკი.

- რაიც მოხდა - აღარ ეშველების... ის ბეჯითად შინ გაიქცა, ან აქედგან გაიპარა, რომ ცხო ადგილს მოეკლა თავი.

- რაი-ღა მეშველების დაღუპულსა?- მწარედ წარმოსთქვა დარეჯანამ.

- რაი ვუყოთ, ღმერთს ხელი არ შეეფარება!

- მოვა გირგოლაი და ამიკლებს!

- რაით აგიკლებს, ქვეყანა, ხალხი აღარაა?

- „ააავ, დადადაი“!.. რაი შეუძლიან ხალხს გირგოლასთან - ხემწიფის სწორი კაცია!

- ნუ გეშინის, დარეჯან! ნათლიაია შენი, რას გიზამს?

- ბედშავო ჩემო თავო! რაი ნათლიაობისა იცის, ჩემო ყველავე, გირგოლამა!

- აჰუ! - უკმაყოფილოდ ჩაიქნია ხელი კობამ.

- სადღაა ნათელ-მირონის დანდობა? - უწინდელი დრო ხომ აღარაა, რომ ან

ღვთისა ეშინოდესთ და ან ერისა.

ორნივ გაჩუმდნენ რამოდენსამე ხანს და ორნივ თავთავიანთ საგონებელმა წაილო: კობას თვალწინ ედგა მოხუცებული დედაკაცი, რომელიც იტანჯებოდა, ილეოდა შიშისაგან, რომელიც მოელოდა, რომ დაუნაშაოდ გასტანჯავდნენ, გააწვალებდნენ და იქნება სამუდამოდაც კი აღმოფხრას და მერმე ვინ? იმისავე სწორმა კაცმა, რომელიც თავის გარყვნილობით, რომლისათვისაც დახვრეტა ცოტა იყო. „ბატონის ნაჩაღნიკის“ საყვარლად შეიქმნა. ამ წამად ის ნატრობდა, რო ის თავისუფალი კაცი და ნათესავი ყოფილიყო დარეჯანისა, რათა შესძლებოდა აშკარად გამოსარჩლება, და მაშინ აჩვენებდა გირგოლას რაიც კაცი იყო.

- დარეჯან! აი რაი გითხრა: შენ მამეულებისას წადი, იქ დარჩი ბატარა ხანს და, სანამ გირგოლას საქმისას გაიგონებ რასმე, იქ იყავ.

- იქაც არ მომისვენებს, ჩემო ყველავ, არა! - პირზე ხელების დაფარებით უპასუხა.

- შენ ნუ გეშინია, თუ ცოცხლები დავრჩით...- აღარ გაათავა კობამ.

- აბა თუ მიშველით რასმე თქვენა, თუ არა და პირი უნდა ავიხვიო და წყალში გადავვარდე.

გასაკვირველი იყო ეს მდგომარეობა! მოწყობილს მმართველობის დროს, როდესაც ნაჩაღნიკები, დიამბეგები, სუდი, ნაცვლები და სხვა ათასი მოხელე ხალხი ჭიანჭველებსავით ირეოდნენ და მართლმსაჯულებდნენ, - ალაღმართალი დედაკაცი კაცისმკვლელს ეხვეწებოდა, რომ დაეფარა უსამართლოებისაგან!

- ჩადი და იქ მოიცადე... თავად მე შეგატყობინებ გირგოლას ამბავს, ახლა კი ნუნუს გზას გავუდგები.

ამ სიტყვებით ისინი გაშორდნენ ერთმანეთს, დედაკაცმა გასწია თავის სოფლისაკენ, და კობა კი შეუდგა მთებს, საითკენაც უნდა წასულიყო ნუნუ, თუ გაქცევა გაჰბედა, რადგანაც სხვა გზები მცველებით იყო გავსებული და ნუნუც ვერ გაჰბედავდა იმაზედ წასვლას.

ამ ხანში ნუნუ გასცდა არშის მთას და გადავიდა გერგეტულს მთაში, სადაც თავის სიყმაწვილეში ისე ხშირად დადიოდა „ხილობ“.⁹

აქ ამან სიარული ვედარ შესძლო დაღალვისა და სისუსტის გამო და, თუმცა შიშით ძალზედ უცემდა გული, მაგრამ ბუნებამ თავისი გაიტანა: როგორც ზევითა ვსთქვით, იმას დაემძინა ტკბილისა და მძიმე ძილით.

გათენებისას იმას გამოეღვიძა და გასწია დათვის ტყისაკენ, სადაც ჰსურდა ღამემდის დაფარული ყოფილიყო, რათა შეუმჩნევლად გასულიყო თავის სოფელში. ის მივიდა დანიშნულს ადგილს და დაღონებით დაჯდა წყაროს პირს ტყესთან, რომელიც ისე ამშვენებს იქაურს დიდებულს ბუნებას და იმ გარეგანს უზარმაზარად აყუდებულს კლდეებს და ყინულიანს მთებს.

ქალი იჯდა წყაროს პირს, რომელიც იქვე კლდიდგან გამოჩუხჩუხებს, და ჰფიქრობდა თავის მწარე დღეებზედ, როდესაც ერთბაშად მოესმა საშინელი ღრიალი. ნუნუ შეჰკრთა, წამოხტა ფეხზედ და ჯერ ანგარიში ვერ მიეცა თავის თავისთვის,

როდესაც ერთი უზარმაზარი დათვი წყნარად და ბუტბუტით გამოვიდა ტყიდგან. ის დადგა ცოტა ხანს, მოათვალიერა იქაურობა, გადმოდგა რამდენიმე ნაბიჯი, შესდგა ისევ და, თითქოს გაკვირვებულმა, დაუწყო ნუნუს ყურება, რომელიც შიშით ცახცახმა აიტანა. დათვმა აიღო მაღლა თავი და დაუწყო ჰაერს სუნთქვა, თითქოს დარწმუნება უნდოდა, რომ ნუნუ მოჩვენება არ არის, მერმე დაალო პირი, რამდენჯერმე გადაისვა ტუჩებზედ სისხლსავით წითელი ენა, დალუნა თავი და ღრიალით დაუწყო ტოტებით და ფრჩხილებით მიწას თხრა, თითქოს იმათი სიმწვეტე უნდოდა გამოეცადა.

ნუნუს გასაქცევად გზა აღარა ჰქონდა; რომელიც წყაროდგან მოდიოდა, დათვს დაეჭირა და ისე გულის გამხეთქად წამდაუწუმ ეს მხეცი მსუნაგად ილოკავდა თავის ტუჩებს; ის თითქოს ელოდა, რომ მადა მეტად გაჰღვიძებოდა, და ამისთვის შესთამამებდა თავის მსხვერპლს.

ნუნუმ იმედი გარდაიწყვიტა და ელოდა, როდესაც დათვი მოიგუნებდა იმის გაფატვრას, მაგრამ მხეცი, დარწმუნებული, რომ მსხვერპლი ველარ წაუვა ხელიდგან, არა სჩქარობდა.

ბოლოს დათვს თითქოს მოსწყინდა ამგვარი დროს გატარება; თვალეზ-გასისხლებულმა მეტად შეჰღრიალა, მეტად დაუწყო მიწას თხრა, მერმე შესდგა უკანა ტოტებზედ; საშინელის ღრიალით გაემართა ქალისკენ, რომელიც მოკუმშულიყო და აჰკრობოდა კლდეს. დათვი ისე მიახლოვდა, რომ ქალი აშკარად ჰგრძნობდა იმის გახურებულს ქშენას, მაშინ როდესაც ნუნუს სუნთქვა შესწყვეტოდა. ის იყო ტოტი შემოუქნივა, როდესაც გავარდა თოფი და დათვი, დაღრიალების შემდეგ, შეხტა, გადატრიალდა კისერზედ და დაეცა ქალის წინ. ვილასიც მარჯვენამ შიგ თვალში ჩაუსვა ტყვია, რომელმაც ისე მსწრაფლად ზედ ამ ადგილზე გააცივა ეს გამძვინვარებული პირუტყვი.

ნუნუმ მიიხედა და რამდენიმე ნაბიჯზედ დაინახა ვილაცა ყმაწვილი ბიჭი, რომელსაც ღიმილი მოსდიოდა სახეზედ და წყნარად თოფსა სწმენდა.

- ქალაუ! მარტოდ სიარული საშიში თუ არაა? - შაეხუმრა.

- შეგრჩეს მარჯვენაი! თუ შენ არა, ახლა მკვდარი ვიქნებოდი! - წარმოსთქვა ნუნუმ და ერთბაშად გაშტერდა. ყმაწვილი ბიჭიც გაშტერებულსავით დარჩა, ეტყობოდა, რომ რაღაც ხდებოდა იმათ შორის.

- იაგო! - ბოლოს წყნარად და ძლივს წარმოსთქვა ნუნუმ.

- ნუნუ! ჩემო ყველაგ! - დაიძახა იაგომ და მოჰხვია ხელები თითქმის გონება-მიხდილს ქალს.

იაგოს ასე სწრაფად და დროზედ გაჩენის მიზეზი დათვიას ტყეში იყო ის, რომ ეს რამდენი ხანია, რაც ამან და კობამ აქ შეიფარეს თავი, როგორც ერთს საუკეთესოდ დასამალს ადგილს, ეს ადგილი მით უფრო სახერხო იყო, რომ მწყემსებთანაც ახლო იყვნენ, რომლებიგანაც საჭმელს ეზიდებოდნენ არშის ციხიდგან და სოფ, სტეფანწმინდიდგანაც, მაშასადამე, უფრო ადვილად შეეძლოთ ნუნუს ამბისა და თავის საქმის მდგომარეობის შეტყობა.

როდესაც კობა არშის ციხეში წავიდა, იაგო გასულიყო სანადიროდ ჯიხვებზედ.

მოეკლა ერთი კარგი ხარი, ჩამოეტანა ბინაში და თითონ წყალზედ მოდიოდა, რათა დაეხანა სისხლითა და მტვრით გასვრილი პირისახე. აქ იმან გაიგონა დათვის ღრიალი, რომელსაც წყნარად და ჩუმად დაუწყო მიპარება და, რა წყაროსთან გავიდა, ნახა, რომ დათვი ვიღაცა დედაკაცზედ აპირობდა შებმას და ნადირობას. ის ვერა ჰხედავდა, ვინ იყო ეს დედაკაცი, რადგან იმათ შუა ჩაყრილი ღორღი უშლიდა სახის დანახვას და ეს იყო მიზეზი, რომ იმან შესძლო ასე დამშვიდებით მოქმედება.

მაგრამ რა ერთმანეთი იცნეს, რა ერთმანეთს მიეკარნენ, იმათ გარდაავიწყდათ ყოველისფერი და გაშმაგებით დაუწყეს კოცნა. არის ისეთი წუთები, როდესაც სიტყვას ადგილი აღარა აქვს კაცის მდგომარეობაში და ყოველი შეხედვა, ყოველი ამოსუნთქვა, ყოველი მიკარება, ერთი-ათასად კაცს მეტს აგრძნობინებს, მეტს გადასცემს, სანამ მთელი ქვეყნების ენიდგან გამორჩეული ტკბილი და ძლიერი სიტყვები. სწორედ ამ მდგომარეობაში, ამ თავის დავიწყებაში იყვნენ ისინი და კიდევ დიდხანს დარჩებოდნენ ასე, თუ კობას არ მოსწყენოდა იმათი ყურება და არ გამოეყვანა ამ გაუთავებელის ტრფიალებიდან.

კობა, რომელიც აპყლოდა ნუნუს გზას, სწორედ იმ ადგილს მოვიდა, სადაც არშიყნი შეყრილიყვნენ და ერთმანეთს ეხვეოდნენ, მაგრამ, რადგანაც არ უნდოდა იმათი სიტკბოების შეწყვეტა, ამისთვის მოჰმორებოდა და შორი-ახლოს ელოდა, სანამ შეამჩნევდნენ იმის მოსვლას. მაგრამ დიდი ხნის დამორებულნი, ასე მოულოდნელად შეხვედრილნი, არა ჰფიქრობდნენ იმაზედ; იმათ კობა კი არა, მთელი ქვეყანა, თავიანთი თავიც კი გადაჰვიწყებოდათ.

- არ გეყოფათ მაგდენი ხვევნა-კოცნა? - უთხრა კობამ და დაუმატა: - ტუჩები გაგიცვდებისთ, სხვა არა იყოს-რა.

შეყვარებულები შეჰკრთნენ, გაწითლდნენ და გაიყარნენ. კობა მივიდა ახლოს.

- ქალაუ, ეშმაკის ჰყოფილხარ!.. კინაღამ სული ამომხდა შენს ძებნაში, და შენ კი აი, სად ჰყოფილხარ!

აქ იმან უამბო თავის თავ-გადანახადი, უამბო დარეჯანას მდგომარეობა და, ბოლოს, ნუნუს უკან გამოკიდება.

- ბატარას მოიცდიდი, რას მირბოდი? - ბოლოს მოუბრუნდა ნუნუს.

- რაი ვიცოდი, ჩემო ყველავ, რომ შენ იყავ, შენ მოხვიდოდი?

- გულმა თუ გითხრა, რომ აქ იაგოს შეჰხვდებოდი?

ქალმა დალუნა თავი და გაწითლდა.

- აბა რაი ვიცი, ჩემმა იღბალმა კი აქ მომიყვანა-და.

ცოტა მუსაიფის შემდეგ იაგომ და კობამ ტყავი გააძვრეს დათვისა და ნუნუსთან ერთად წავიდნენ ბინაზედ, სადაც ჰაერი ჩქარა მოიფინა ჯიხვის მწვადების სუნით.

როდესაც პურის ჭამა გაათავეს და ნუნუმ თავისი თავგადასავალი უამბო, იმათ დაიწყეს თავიანთ საქმეზედ სჯა, რომელიც შეეხებოდა ჩეჩენში გაქცევას, სადაც შამილის სახელი ჯერედ კიდევ ბრწყინავდა.

- ამაღამვე უნდა წავიდეთ, - დაიწყო იაგომ: - თორემ, თუ ნუნუს გაქცევა შეიტყეს, ერთი-ორად გამრავლებენ ყარაულებს.

- ამაღამ საით წავალთ, გზები სულ შეკრულია, - უპასუხა კობამ.

- ყინვარზედ გავიდეთ სანებისკენ და იქიდგან ჯარიახს გავალთ.

- სანებას ოსები დგანან, ისინი ეგრე არ დაინდობებიან, როგორც ძაღლი...

- მაშ რაი ვქმნათ?

- ისევ ორიოდ დღე დავიცადოთ, გავიგოთ ხდეს ვინ დგანან ყარაულად. თუ ჩვენებურებია, თავად გვიშველიან, და თუ რუსები, მაშინ ძალადაც გავალთ, მთაჩი ჩვენ ვერ მოგვყვებიან და გზებიც ჩვენსავით არ იციან.

- აბა, გვიანობისა კი აღარაა და შენ იცი.

- ეს ქალაი არა გვყვანდეს, ჩვენ ვიცოდით, საითაც წავსულიყავით, მაგრამ მაგას რა ვუყოთ?

- იარაღი მიშოვნეთ და მეც თქვენთან მოვკვდები. - უპასუხა ნუნუმ. ორივე ბიჭებმა შეჰხედეს ნუნუს, რომელსაც ამ სიტყვებზედ თითქოს თვალები ცეცხლებრ აენტო. იმის გამხდარს და გაყვითლებულს პირი-სახეზედ მღელვარების სიწითლე თამაშობდა; იმ დროს ვისაც გინდა შეეხედნა ამ ქალისთვის, მაშინვე იტყოდა, რომ იმას ყველა შეუძლიან, ყველას შეჰბედავს, ყველას აიტანს, იქამდისინ ენერგიულად გამოჰჭყრეტდა იმისი სახე.

ბევრი ლაპარაკისა და რჩევის შემდეგ იმათ გარდასწყვიტეს, რომ ისინი ამაღამ ხდეს გავლენ, იქ გაიმართავენ ბინას, სანამ იქ მყოფი ყარაულების ვინაობას შეიტყობდნენ და მომხრეთ გაიჩენდნენ. მხოლოდ მგზავრობისათვის იმათ ის ბილიკი კი არ აირჩიეს, რომელიც ამ ხეობაზედ გზად ითვლებოდა და გველივით იკლაკნება მდინარე ხდის წყლის პირზედ, არამედ ყუროს მთის კლდეებზედ უნდა გადასულიყვნენ ერთს იმ ბილიკებთაგანზედ, რომელიც გაკეთებული არის ჯიხვების მლაშეზედ სიარულით, თუმცა ეს გზები ვიწრო, უხერხული და საშიში არის: ბევრს ადგილს სიპ კლდეზედ, ალაგ-ალაგ გამოშვერილს კლდის ნატეხებზედ კაცს ხტომით გასვლა უნდება, მაშინ როდესაც ქვეშ, უფსკრულში ჩალესილი ფიწალო, ვინ იცის, რამდენ ასს საჟენზედ მიდის, მაგრამ ეს ბუნებრივი გაჭირვება ირჩივეს იმათ, კაცების შეხვედრას.

იმათ მოიცადეს მზის გადაწვერამდინ და, რა მზემ უკანასკნელის თავის სხივით ოქროს გვირგვინი დაჰხურა ყინვარ-წვერს, ისინი გზას გაემართნენ.

დათვიას ტყიდგან ისინი ჩამოჰყვნენ პატარა მდინარე ჩხერს, რომელიც ისე თავის-გუნებაა და ერთს დღეს ათასგვარად იცვლის ფერს და კუპრსავით შავიდგან იცვლება ყვითლად, ჩალის ფრად, წითლად; არა-იშვიათად დაწმინდდება და ანკარა ლურჯად, ქაფმოდებული ჩხრიალით ჩამოდის.

ისინი მიუახლოვდნენ თერგს, გაიარეს ცალა-დირე10 ხიდი, რომელზედაც მთის ხალხს ცხენები ჭენებით გაჰყავსთ. იქიდგან „ყურომდინ“ ჩაუხვიეს თერგის პირად და შეუბრუნდნენ „ზედა-ნიშისაკენ“, რომლის ჯვარობაშიც მთელი ხევი იყრებოდა საჯირითოდ. აქ საშიში არა იყო-რა, რადგანაც ათასი ბილიკები მიდის მთისაკენ, და

თუმცა შეუჩვეველი კაცისათვის იქ გზა არ არის, მაგრამ მთის ხალხისთვის კი თავისუფალი სასიარულოა. შეუდგნენ მთას და გათენებისას გავიდნენ ყუროს მთის ჩონჩხებთან, სადაც შეისვენეს „კიდობანა“ ქვასთან, - ვეება ოთხ-კუთხ კლდესთან, რომელიც ზევით წვერებიდგან ჩამოქანებულა, თუ ჩამოგორებულა, მწვანე ველზედ და უცნაურად, თითქოს განგებ, აყუდებულა ამ ადგილას, რათა თავ-შესაფარი შეიქმნეს აქ მოსიარულე ხალხისთვის, და ეს კი ეჭირება, რადგანაც იმ ადგილში განუწყვეტლივ ზევით მთის წვერებიდგან ჩამოდის ქვა.

მეორე დღე იმათ აქ გაატარეს საღამომდინ, რადგანაც დღე სიარული ვერ გაეხდნათ, რომ თვალი არვის მოეკრა.

ისინი ამოჰფარებოდნენ კიდობანას და უშიშრად უყურებდნენ თუ ქარისაგან, თუ ავდრისაგან დაფულუროებული კლდეები როგორ იშლებოდნენ, როგორის ხტომით და რახრახით მოგორავდნენ ზევიდგან ქვები, რომელთაც ერთმანეთის წაკვრის დროს ელვასავით შუქი გამოჰკრთებოდა, გაიფშვნიტებოდა და ჩადიოდა ქვევით ყუროს ხევში, სადაც გროვდებოდა და კლდესავით ედებოდა ერთმანეთზედ. მეორე მხრიდგანაც წყნარად მოცურავდა რბილი შავი ქვიშა, წყალგამჯდარი და დანოტივებული, რომელიც ზედ ეფარებოდა ქვებს და ამგვარად ამაგრებდა ამ ბუნებრივ კედელს, რომლის იქიდგანაც გუბდებოდა წყალი. ყუროს მთის წვერები, შემდგარი რბილის შავის „ჭაჭიდგან“, დანოტივებული, იფშვნიტებოდა, როგორც ქვიშა და უცნაურად დაეხრამა ადგილები. ცოტა ქვევით გამოჰონავდა ანკარა წყაროები, ისეთრიგად ცივი, რომ კაცი სტაქანს ვერ დალევდა უსვენებლივ.

ჩვენი მგზავრები მოუსვენრად მოელოდნენ საღამოს, როდესაც ამ მთებს დაუპირდაპირდა მზე და დააჭირა სიცხემ. იქამდის ძლიერი იყო მზის სიცხე, რომ ზოგ ადგილებს ოხშივარი ავარდა და თითქოს ამ ოხშივრის ძალით მოძრაობაში მოვიდა წვრილი ქვიშა. თვალს ეჩვენებოდა ისე, თუ მართლა მოძრაობდა ეს ქვიშა - კაცი ძნელად იტყვის, მაგრამ მოისმა ერთბაშად ჭახანი და ხრიალით გამოსქდა წყალი ამ მთიდგან, რომელიც წარმოუთქმელის სიჩქარით გაემართა ქვევით, ხევისაკენ.

იქამდინ ძლიერი და ჩქარი იყო იმისი მსვლელობა, რომ ვერა ქვა, ვერა კლდე ვერ აყენებდა იმის მდინარებას და წყალი, ქვიშა, აუარებელი ლოდები, რომელიც თითო კლდედ ჩაითვლებოდა, არეული და გაზელილი ერთმანეთში, მიემშურებოდა თავქვე მოგროვებულს ქვიშასა და ქვის კლდისაკენ. იქ შემაგრებული კედელი გაუძალდებოდა წუთს და, ბოლოს, ისიც დამორჩილებული, გაერეოდა ახლად-და-ახლად მოსულს ძალას და დამაყრუებელის ხუილით, ქვების ერთმანეთზედ ლესით, ფშვნიტით და ხრიალით ჩადიოდა თერგში, რომელსაც თითქოს კისერზედ შემოიგდებდა; თერგიც ებრძოდა თავის მხრით, ახტებოდა ზედ, გადადიოდა და წარმოუდგენელს სურათს წარმოადგენდა, რადგანაც ყუროს თავნი, თერგის ქვეშ გამძვრალნი, მიემშურებოდნენ დასავლეთისაკენ, და თერგი კი ზედ გადამდენი, გაცოფებული და აქაფებული განრისხებით მიემშურებოდა ჩრდილოეთისაკენ.

კაცმა უნდა ჰნახოს ეს ორი ძალა, ჯვარედინად შეტაკებული ერთმანეთს, უნდა ჰნახოს იმათი ბრძოლა, აქაფება, იმათი ხრიალი, ჩქეფა და ტალღების ჰაერში სროლა, რომელიც ათას ნამქერად რამდენიმე საჟენის სიმაღლეზედ იფანტება ჰაერში - რომ შესძლოს წესიერად დაფასება ამ დიდებული სურათისა. აქ თქვენა ჰხედავთ ძალას,

ტირილს, კვენსას, მუქარას, ღრიალს, ბრძოლას ერთმანეთში არეულს და იქამდისინ მიჰყევხართ, რომ რაღაცა გულის კანკალით თითქოს თქვენვე გინდათ ჩაერიოთ ამ უცნაურ ბრძოლაში!

კარგი ხანი იყო, რაც მზე ჩავიდა და მთვარემ მოჰფინა ნაზის სხივით მთის წვერები, მაგრამ მოუსვენარი გაჯიბრებული ყურო და თერგი ისევ ერთმანეთს ებრძოდნენ, ისევ არ ისვენებდნენ, თითქოს ეს ორი ძალა ვერ მოთავსებულყვნენ. ჩვენი მგზავრები გაუდგნენ თავის გზას, გავიდნენ ზედ ყუროს წვერზედ, საიდგანაც გულისძგერით უკანასკნელად გადმოჰხედეს თავის ქვეყანას, უკანასკნელად გაიგონეს ხსენებული მდინარეთ ბრძოლის ხმა, რომელიც თითქოს უძახდა: „ძალას - ბრძოლა“!

გადადგეს ნაბიჯი და ჩაეფარნენ მთას; აქედგან ხევი აღარა სჩანდა, აქედგან ერთი ხდის ხეობის გავლა, გვირგალას წვერის გადავლა და... სხვა ხალხი, სხვა ქვეყანა!

გადავლიან მშვიდობით? ნახვენ-ღა თავიანთ სამშობლოს?

ეს კითხვები მეტად მძიმე, მეტად მწარენი იყვნენ, რომ ლაპარაკის თავი ჰქონოდათ; ისინი წასულიყვნენ თავ-თავიანთ ფიქრში, თავ-თავიანთ გულში, რომელიც სცემდა, მღელვარებდა, ღრინავდა და სიტყვას ადგილს აღარ აძლევდა.

იქამდინ ძლიერი იყო იმათი მღელვარება, რომ თვით იმ დროს, როდესაც ხდის ტყეში ჩავიდნენ, სადაც ბინა უნდა გაემართათ, იმათ ვერ მოეხერხებინათ ლაპარაკის გაბმა და მოკლე და თითო-ოროლა სიტყვას თუ წამოიძახებდნენ, რომელზედაც ისეთივე მოკლე პასუხი მიეცემოდათ.

დაბინავების შემდეგ იმათ საჩქაროდ შესჭამეს მწვადები, რომელიც მოიმზადეს თან მოტანილი ნადირის ხორცისგან. ნუნუს მისცეს ნაბადი, რომელშიაც გაეხვია; კობა და იაგო კი ცეცხლის პირას ჩიბუხს ეწეოდნენ.

- მე ხვალ გათენებისას გვირგალას წვერზედ გავალ მწყემსებთან, იქ გავიგებ ყარაულად ვინები არიან, - დაიწყო კობამ.

- ხეესურები იქნებიან, სხვა ვინა? - უპასუხა იაგომ.

- ეგ სულ კარგი და სულ კეთილი! ისინი გზას არ დაგვიჭერენ.

- მალე კი გაიგე ყველაფერი.

- მალე გავიგებ.

- გირგოლავი ეშმაკია, თუ მიგვიხვდა აქეთ წამოსვლას, მაშინ ჩამოვლენ და ყველა გზებს შეგვიკრვენ, - აჩქარება უნდა.

- ჰაი, ჰაი, რომ უნდა.

კობამ ვერ გაათავა ეს სიტყვები, როდესაც გაღმა მთის წვერზედ გავარდა თოფი, იმას სხვა ადგილიდან, ცოტა მოშორებით, უპასუხა რამდენმამე თოფმა და მთვარის შუქზედ ველიანს მინდორზედ გამოჩნდა ორი ჯგუფი ხალხისა, რომლებს შორის ასტყდა თოფის სროლა.

ორივე ამხანაგი წამოცვივდნენ და დაუწყეს ცქერა, როდესაც მინდორზედ თოფის ცეცხლი ხან აქ გაიძაბებოდა ენასავით, ხან იქ, და ცოტა ხნის შემდეგ მოისმოდა გრიალი.

ვინ იცის ვის ართმევდა სიცოცხლეს, ვის სახლში შეჰქონდა ტირილი და ვაება?

დიდხანს არ გაგრძელებულა ეს სროლა, რადგანაც ერთმა ჯგუფმა დაიწივა უკან და ტყეში შემოცვივდა; მეორე ჯგუფმა თუმცა ყიჟინა დააყარა, აღარ გამოჰკიდებია, რადგან ამ შუალამისას გადევნება უსარგებლო იქნებოდა, და თითონ ტყეში შეცვივნულებიც უკეთეს პირობაში ჩადგნენ.

- ეგენი, ბეჯითად, ჯარიახლები 11 იქნებოდნენ, - წარმოსთქვა იაგომ.
- ჯარიახლები იქნებოდნენ: არწია ე მანდვე გვირგალაის იქით არაა?
- მეცხვარეებს თუ უპირობდნენ დაცემას და გაუგეს.
- ბეჯითად.
- ჩქარა კი შემოცვივდნენ ტყეში.
- მაშ ტყუილად რაზედ დაიხოცავდნენ თავებს? იმათ ცხვარი ენდომებოდათ, და, რაკი, მწყემსებმა გაუგეს, რაღას დაანებებდნენ.
- მაი, მაგათ შევვერთდეთ.
- აგრე.
- მაშ წავალ, მოვნახავ.- წამოიწივა იაგომ.
- შენ რაისთვი, მე აქ არა ვარ - წამოდგა კობა.
- მე რაილა მიჭირს? მე წავალ, - გადაწყვეტით უთხრა იაგომ.
- შენ აქ დარჩი, ნუნუს უყარაულე.
- აბა, მაშ შენ იცი, სიბრთხილით კი იყავ.
- ფიქრი ნუ გინდა.
- ერთბაშად არ შეეფეთო, არ მოგკლან.
- არა.
- ძმობა უთხარ.
- აგრე.
- უთხარი, რომ აბრაგები ვართ, რომ მაგათას სტუმრად მივდივართ.
- აგრე.
- მაშ ნულარ იგვიანებ, ღმერთმა მოგიმართოს ხელი.
- კობამ აიღო თოფი, დაიწერა პირჯვარი და რამდენიმე გადაბიჯების შემდეგ დაიძალა ტყეში.

იაგომ თვალი გაადევნა იმას, კარგახანს უყურა იმ ადგილს, სადაც ის დაიძალა ფოთლებში, და, ბოლოს, გამობრუნდა ნუნუსკენ, რომლისთვისაც მგზავრობას ძალა დაეტანებინა და მისძინებოდა.

მოხვევე მოუახლოვდა, შესდგა, დაუწყო ყურება იმის პირისახეს, რომელსაც

მთვარის შუქი მიჰფენოდა, და აშკარად ღიმილი გამოსჭვრეტდა. იაგო უყურებდა დიდ-ხანს სიყვარულით და თვალი ვერ მოეშორებინა იმის მიმზიდველის სახისთვის, რომელსაც დაწეწილი თმები უსწორ-მასწოროდ დაჰყროდა; სუბუქი, მაგრამ თავისუფალი სუნთქვა არხევდა იმათ, რომელიც, უეჭველია, სასიამოვნოდ უღუტუნებდა, რადგანაც არც აღვიძებდა და არც ღიმილი ეკარგებოდა სახიდგან. ან იქნება, დიდი ხნის უბედურს თავის სატრფოსთან ძილშიაც სიზმრები ეზმანებოდა და ეს იყო იმის მხიარული სახის მიზეზი.

ცოტა ხანმაც გამოიარა, გაეღო ტუჩები, რომლებიც წყნარად შეინძრნენ და ისე ტკბილად და მღელვარებით სავსე გრძნობით ახსენეს იაგოს სახელი, რომ იმან ვეღარ მოითმინა ცქერა, დაეცა მუხლებზედ და წყნარად, სიბრთხილით დაუწყო კოცნა. ნუნუმ, რა გახურებული ტუჩების მიკარება იგრძნო, შეინძრა და დაზარმაცებულის, თუ დაქანცულის ზმორებით, მოხვია მკლავი კისერზედ.

იაგო თითქმის დაიბნიდა იმის მიკარებაზედ, იქამდინ გამტაცებელი, ძლიერი იყო იმის მიახლოვება.

ორნივ სტკბებოდნენ, ორთავ გულისცემა ფართხალად გარდაჰქცეოდათ, ორნივ ერთსა და იმავე თავ-დავიწყებაში და სიტკბოებაში იყვნენ, რომელიც, მთელი საუკუნო რომ გაგრძელებულიყო, სანანურად არ გაუხდებოდათ. ისინი ჰკოცნიდნენ და ითვრებოდნენ ერთმანეთის ეშხით.

რა მოსდიოდათ, რას ჰშვრებოდნენ, რად მოქმედებდნენ ასე და სხვარიგად არა, ამას ვერც ისინი გეტყოდნენ, ვერც სხვა. მხოლოდ იმათ ესმოდათ, რომ ისინი შეეპყრო რაღაცა უხილავ ძალას, რაღაცა სიტკბოებას, წაერთო გონებისთვის მოსაზრება და თავის ქეიფი, ლტოლვილება თითქმის სადღაც მიათრევდა თავის ნებაზედ და ისინიც მისდევდნენ, რადგანაც ძალა აღარა ჰქონდათ წინააღმდეგობისა! ისინი შესწყვეტდნენ ალერსსა, რომ ერთმანეთის თვალეში ჩასცქეროდნენ, რომლიდგანაც თითქოს ახალს ძალას ამოიღებდნენ, ახალს მოუსვენარს გრძნობას შეიძენდნენ და ისევ შეაწებებდნენ ტუჩებს.

ეგეთია სიყმაწვილე და მასთან წმინდა, უანგარო სიყვარული! ღმერთო! რამდენ ნეტარებასა ჰგრძნობდა იმათი გული იმ წუთებში!..

ისინი კიდევ ამ სიტკბოებაში იყვნენ, როდესაც კობა გავიდა იმ ადგილს, სადაც ბინად უნდა დაბინავებულიყვნენ ტყეში შემოფარულნი მეომარნი. იმ ადგილს პატარა მინდორს გარს შემოჰრტყმოდა ხელუხლებელი ტყე, რომელშიაც დარწმუნებულნი იყვნენ - ეს ხალხი ვერ გასდევდნენ, და, მაშასადამე, თავისუფლად უნდა მოწყობილიყვნენ!

კობა სიბრთხილით მივიდა ამ მინდვრის ნაპირად, წყნარადგან გასწივა ფოთლებს და იმის თვალს წარმოუდგა დანთებული პატარა ცეცხლი, რათა მაღლად წასული შუქი მთხრობლად არ გამოსულიყო და გზის მჩვენებლად არ დასდგომიყო იმათ მოწინააღმდეგეებს.

იმან დაინახა ათიოდე კაცი, რომელნიც ისხდნენ ცეცხლის გარეშემო, სწმენდნენ თოფებს და ელოდნენ ვახშმის მომზადებას, რისთვისაც რამდენიმე შამფურზედ

შიშხინებდა ჯიხვის მწვადები.

ცოტა-ხანს უყურა კობამ და იცნო, რომ ისინი მართლა ჯარიახელი ქისტები ყოფილან, რომელთა შუა ერთი ნაცნობიც ერია; ეს იყო გამოჩენილი ცულების მკეთებელი ფარჩო, რომლის წარმოსადგეობა და ვაჟკაცობა იმ ხანში ფარულად არა ყოფილა.

ღონიერი და გონიერი ბუნებით, იყო წარმოუთქმელი მარდი, მხნე და გულადი; იმას არა-ერთხელ აეტირებინა ყაზახების ცოლ-შვილი, არა-ერთხელ გამოერეკა იმათი ჯოგი და საქონელი.

მაგრამ ამას რა უნდოდა ხევში, სადაც მოკეთებებით სავსე იყო და ბევრგან პურ-მარილ-ნაჭამი?

ნუ თუ ხევის წინააღმდეგ სადავლოდ წამოსულა? ნუ თუ დაჰვიწყებია პურ-მარილი და მთის ხალხის ჩვეულება, რომელიც, გარდა ოსებისა, ისე წმინდად ინახება ყველასაგან? არა, ფარჩო ჩეჩნელია, მეტად ვაჟკაცია, რომ დაარღვიოს მთის ჩვეულება, ის სადავლოდ არ იქნება აქა!

ამ ფიქრში იყო კობა, როდესაც ფარჩო ერთბაშად წამოხტა, გაავლო თოფს ხელი და დაიძახა:

- ვინა ხარ მანდა?

- სტუმარი, - უპასუხა კობამ და პირდაპირ გავიდა მინდორზედ.

- სტუმარი ღვთისაა, რაღად იმალები? - უპასუხა ფარჩომ და შეჰხედა გამომცდელის თვალით: - მაგრამ თუ გვატყუებ, ღმერთმანი, ძვირად დაგიჯდება შენი საქციელი.

- ტყუილი გიაურებს შეჰფერის, მე მოხვეე ვარ! - ამაყად უპასუხა მოხვეემ: - ჩემი ქვეყნის ხალხს არც გული აქვს გაყოფილი, არც ენა.

- ღმერთმა დაგლოცოს მაგ სიტყვისთვის! გვეწვიე, - მიიპატიჟა ფარჩომ.

ამ დროს სხვები მიეგებნენ კობას, პატივის ნიშნად თოფი ჩამოართვეს, მიესალმნენ და მიიყვანეს ბინაში.

ფარჩომაც იცნო კობა, მოიკითხეს ერთმანეთი, იკითხეს „ხაბარი“, ერთმანეთის შინაურობა, საქონლის მდგომარეობა და ჩქარა დასხდნენ პურის საჭმელად.

კობას, როგორც სტუმარს, და ფარჩოს, როგორც იქ მყოფების უფროსს, ცალკე მიართვეს, და დანარჩენები კი ერთად დასხდნენ.

აქამდისინ ლაპარაკი შეეხებოდა სრულიად გარეშე საგნებს, თითქოს ზრდილობა ნებას არ აძლევდა ფარჩოს, რომ ეკითხნა კობასთვის იქ ყოფნის მიზეზი და არც კობა ჩქარობდა ამ ამბით და, მთის ჩვეულების-და კვალად, ელოდა უფროსისგან კითხვას.

როდესაც პურ-მარილმა, რომელსაც ისეთი მნიშვნელობა აქვს მთის ხალხში, რამოდენიმეთ დააკავშირა ისინი, როდესაც ყალიონებს მოუკიდეს, ფარჩომ პირველმა დაიწყო:

- სტუმარო, შენ მეცხვარე ხარ, საქონელს ისე არ დაანებებდი თავს... თუ სათქმელი გაქვს რამე, გვითხარი, ყური შენსკენ გვაქვს.

- კაც-ნაკლავი ვარ, სისხლს მოვშორდი, თქვენი მასპინძლობა მწადის.

- კაცის მოკვლა ცოდო არ არის: თუ გვიმტრობს, პასუხიც უნდა მოგცეს. მარტოკა ხარ?

- არა.

- მაშ?

- მე ვარ, ჩემი ძმადნაფიცი და იმისი ცოლი...

- მოდით. - ცოტა ფიქრს შემდეგ წარმოსთქვა ფარჩომ: - სტუმარი ღვთისაა, და მასპინძელი კი კარს ვერ დაუკეტს. ჩემი სახლი თქვენი სახლი იქნება.

- სიპურადეში ჩეჩნელთ არ დაგეძრახებათ.

- სტუმარი ღვთისაა, ლუკმაც ღვთისაგანა გვაქვს მოცემული.

ამის შემდეგ კობამ უამბო თავისი და იაგოს ამბავი, უამბო ნუნუს ძალად ჯვარის დაწერა, უამბო ციხის გატეხა და გამოქცევა, რომელიც სავსე იყო თავ-გადადებულის ვაჟკაცობით, და იმიტომაც ისეთის სიამოვნებით ყურს უგდებდა ფარჩო და იმისი ამხანაგები.

ბოლოს ფარჩო წამოდგა, ამოიღო მასრიდგან ტყვია და მისცა კობას.

- მოიტა, შენც მამე, ძმადგაფიცვა მწადს შენთან.

კობამაც მისცა თავისი ტყვია და ისინი სამჯერ გადაეხვივნენ ერთმანეთს. ამ დღიდგან ისინი შეიქმნენ ერთმანეთთან დაკავშირებულნი, როგორც ალალი ძმები, რასაც ყველანი სიამოვნებით ულოცავდნენ იმათ.

ესენი ამ ლოცვაში იყვნენ, როდესაც ნუნუსა და იაგოს კიდევ არ მოსწყენოდათ ალერსი და ისევ მუსაიფში და ტრფიალში იყვნენ. სწორედ იმ დროს, როდესაც იაგომ თავი გადიხარა ნუნუს საკოცნელად და იმასაც აღვზნებული ტუჩები გამოეშვირა საპასუხოდ, მოისმა ხმაურობა და რამდენიმე კაცი, გირგოლას წინამძღომელობით, ხმლებ-ამოწვდილნი გადმოცვივდნენ.

იაგო წამოხტა და პირველსავე დამბაჩის სროლით მიაწვინა იქავ ერთი კაცი, მერმე მოიკრა ხმაღს ხელი, და შეიქმნა მწარე და ფიცხელი ბრძოლა, მაგრამ რა გაუვიდოდა ერთს ოც-და-ათამდინ კაცთან, რომლებიც ძალღებსავით გარს ეხვევოდნენ.

დაიჭრა რამდენიმე კაცი გირგოლას მხრით, თითონ იაგოსაც თქრიალით გასდიოდა სისხლი ჭრილობებიდგან, თუმცა არც ერთი ჭრილობა არა ჰქონდა იმას მძიმე და არ უშლიდა ბრძოლას, რადგანაც ხალხის სიმრავლე იფარავდა იმას; ყველას უნდოდა იმისი დარტყმა, ეხვეოდნენ ერთს ადგილს, ერთმანეთს უშლიდნენ ხმლის მოქნევას და მით იფარებოდა სიკვდილისაგან მოხვევე, რომელიც ლომსავით ტრიალებდა იმათ შუა; მაგრამ აშკარად ეტყობოდა, რომ სისხლის დაღვრასთან ერთად ღონეც თანდათან აკლდებოდა.

იმ დროს, როდესაც იმას თავს ბრუ დაესხა, თვალთ დაუბნელდა და წაქცევას ლამობდა, ერთბაშად მოისმა რამდენიმე თოფის ხმა, და გირგოლას კაცებთაგანი შვიდნი დაეცნენ ძირს, დანარჩენები კი შეცვივდნენ ტყეში, რადგანაც ამ მოულოდნელობამ გულები დაუხეთქათ.

ეს იყო კობა, ფარჩო და იმათი ამხანაგები, რომელთაც გაეგონათ იაგოს დამბაჩის ხმა და ისე დროზედ მოჰშველებოდნენ ჯერედ უცნობს მეგობარს.

რა რომ ეს მოულოდნელი ქომაგები დაინახეს გირგოლას მომხრე ყაზახებმა, პირი გაიბრუნეს საჩქაროდ და შეერივნენ ტყეში, კობას ამხანაგებმა კი აიყვანეს გულ-შემოყრილი იაგო და თითონაც სიმაგრე მონახეს.

ნუნუ, რომელიც ბევრი ეძება, კობამ იქ ვედარ იპოვა. რა ასე მარტოდ მომწყვდეული იაგო ნახა გირგოლამ, იმის დაბოლოება ყაზახებს მიანდო და თითონ რამდენიმე კაცით კი ნუნუ მოაშორა ამ ადგილს.

იმისთვის, რომ მკითხველებს ავუხსნათ, თუ საიდგან გაჩნდა ასე მოულოდნელად გირგოლა თავის ყაზახებით, ჩვენ ცოტა უკან უნდა დავიხიოთ.

სტეფანწმინდას დიამბეგი იდგა სტანციის ერთს ოთახში და ღილებ-გახსნილი, პერანგა, განსვენებას ეძლეოდა, თუმცა ჯერ არ დასძინებოდა.

გირგოლა, რომელიც იქვე ახლდა, მოახსენებდა, თუ რამდენს ეძებდა იაგოს, რა განკარგულება მისცა იმის დასაჭერად, ვინ იყო ცუდი და ბუნტი კაცი, როდესაც ერთი ოსი წყნარად შემოიპარა ოთახში და გამოიჭიმა კარებთან.

- ვინ არის ეგა? - იკითხა დიამბეგმა.

- ტულა გახლავს, შენი ჭირიმე, - უპასუხა გირგოლამ და მიუბრუნდა ოსს: - რაი ამბავი?

- იაგო ვიპოვნე.

- სადა? - მიატანეს დიამბეგმა და გირგოლამ ერთად.

- ყუროს მთაში სანადიროდ ვიყავ, იქა ვნახე.

- მარტოკა?

- არა, შენი ჭირიმე! იმასთან კობა გახლდათ და ერთი ყმაწვილა ქალი.

- ქალი? - აღელდა გირგოლა.

- ქალი, ჰო!

- ქალი ვინ იქნებოდა? - იკითხა თავისთვის დიამბეგმა.

- რა მოგახსენოთ, - აღელვებით უპასუხა გირგოლამ.

- ვერ იცან? - მიექცა დიამბეგი ოსს.

- როგორ არა, შენი ჭირიმე, გირგოლას რძალი იყო.

ამ სიტყვებზედ გირგოლა გაფითრდა, მთლად აკანკალდა და გაბრუნდა.

- სად მიხვალ?

- უნდა ზედ შევაკვდე, შენი ჭირიმე.

- აბა, მაშ ხალხი წაიყვანე.

- ხალხი არ გამომადგება, მიბრძანეთ ყაზახები წავიყვანო.

- ხალხი რატომ არა?

- ისინი იაგოს არ დაიჭერენ, გაუშვებენ. ჩვენი ხალხი ძალი ხალხია.

- მაშ ყაზახები წაიყვანე. აბა ჩქარა!.. ვინძლო ცოცხლები დაიჭირო და, თუ არ იქმნა, დაახოცვინე.

- ბატონი ბრძანდები, - უპასუხა გირგოლამ, თუმცა გარდაწყვეტილი ჰქონდა, რომ დაჭერის მაგივრად მოჰკლავდა იაგოს, რადგანაც ეს უფრო ადვილიც იყო და მკვდარი მტერი აღარც ისე საშიში იქნებოდა.

გირგოლამ შეჰყარა ყაზახები, წაიყვანა თან ის ოსიც, რომელმაც ამბავი მოიტანა და გასწია ხდეს, რათა ტყის თავი შეეკრა.

ეს ველარ მოახერხა, თუმცა ნახა იაგო, კობა და ნუნუ ტყეში ჩასულები, რომელთაც ტულა გააყოლა სათვალთვალოდ და თითონ ყაზახებით კი იქ დაიმალა.

ტულა ჩაჰყვა იმათ ბინამდინ, მერმე გამოვიდა გირგოლასთან და ისინი ერთად წყნარად და სიბრთხილით თავს წაადგნენ შეყვარებულებს.

აი ეს იყო მიზეზი, რომ გირგოლამ ასე მოულოდნელად შეიპყრო იაგო, მისცა ის სასიკვდილოდ შეუბრალებელს ყაზახებს და თითონ კი რამდენიმე კაცით ქალი გააქცია.

- არ გცოდნია პატივის ატანა და ეხლა მიყურე! - უთხრა გირგოლამ ქალს და რამდენჯერმე მათრახი გადაჰკრა.

ქალი, რომელიც გაფითრებულიყო და არ იცოდა, რა ექმნა. შეჰკრთა ინსტიკტიურად, თუმცა ვერც ხვეწნა გაიგონეს და ვერც ცრემლი დაინახეს იმის თვალზედ.

- ძაღლო! ძაღლო! - უპასუხა ქალმა: - რომ მომკლა, მაინც არ მეყვარები.

- არც მოგკლავ და არც გაცოცხლებ... დამაცადე!.. - დაემუქრა გირგოლა და კიდევ მათრახი გადაჰკრა.

გასკდა შემოწუთხული კაბა და სისხლმა შადრევანსავით გადმოასხა. ქალმა მიუშვირა ხელი, გაავსო მუჟა და პირში შეასხა სიტყვებით:

- ურჯულო, უღმერთო! გამეხ ჩემი სისხლით!.. აჰა, დალიე!

გირგოლა ამოწვდილის ხანჯლით გაექანა, მაგრამ იმ დროს წამოეწივნენ ყაზახები, იმათი უფროსი და ხელიდგან გააგდებინეს ქალი.

მაშინ შეიტყო გირგოლამ, რომ რამდენიმე კაცი მოჰშველებია იაგოს და ის დაჭრილი ხელიდგან გაუგდებინებიათ.

ის იქამდინ გაცეცხლდა, რომ ქოჩორს თავის ხელით იგლეჯავდა, მაგრამ რაღას უშველიდა?

ძლივს ჩაიგდო იაგო ხელში და ეხლაც, ვინ იცის, იქნება ცოცხალი გადარჩა! თუმცა საეჭვო იყო, რომ ოცდაათს ერთი კაცი უვნებლად გადარჩენოდა, მაგრამ ვინ იცის?

ის ჩქარა დაარწმუნეს, თუ დააყაბულეს, რომ იაგო მოკლულიც რომ არ ყოფილიყო, ჩქარა უნდა მომკვდარიყო, რადგანაც გუფთასავით დაკეპილის მორჩენა ძნელი-ღა იყო.

ისინი სადამოზედ ამოვიდნენ სტეფანწმინდაში, შეატყობინეს დიამბეგს, რომ იაგოს ბევრით მეტი ამხანაგები ჰყვანდა, სანამ მოელოდნენ, ისინი ყველანი გაწყვიტეს, ქალი, რომელიც ძალად წაეყვანათ, წაართვეს, თუმცა რამდენიმე ყაზახი იმსხვერპლა ამ ბრძოლამ.

დიამბეგმა ამისდა-კვალად შეადგინა ქალაღი, სადაც, თავის აზრით სავსე განკარგულება ჩაუმატა და გაუგზავნა ნაჩალნიკს; იმან ეს ქალაღი გადააკეთა თავის გემოვნებაზე და თავის სახელიც ჩაურთო და გაუგზავნა გუბერნატორს, იმან თავის მხრით დაუმატა თავის განსაცვიფრებელი ქვეშევრდომების მოქმედება და ეს ქალაღი, ჭემმარიტებით სავსე, მოუვიდა უმაღლეს მთავრობას, რომელმაც ყველას დაჯილდოება იპოვნა საჭიროდ.

ვის რად მიაჩნდა ორიოდე ყაზახის სიკვდილი, როდესაც ისეთი ყაჩაღები გაწყვიტეს, როგორც იაგო, კობა და იმათი ამხანაგები? ყაზახების ადგილს სხვა ყაზახები დაიჭერდნენ, - განა ცოტანი არიან სტანიცებში?

რა სტეფანწმინდას მოვიდნენ, ნუნუ გირგოლამ გამოართვა, როგორც თავისი ოჯახობის საკუთრება და წაიყვანა შინ, თავის სახლში, რომელშიაც ამის არშაში გადასვლის შემდეგ აღარავინ მდგარა. შეიყვანა სენაში, გამოუკეტა კარები და უთხრა:

- ემანდ ეგდე ძალსავით, სანამ მე მოვალ.

თითონ კი გამოვიდა გარეთ, სადაც მოეხვია ხალხი და ამბავს ჰკითხავდა.

- რაი გიამბოთ, რაი გითხრათ? ჩავხოცეთ ძაღლებსავით და გადავყარეთ.

- აი, ბედშავო იაგო! - შენანებით იძახდა ხალხი: - ბრალი არაა შენისთანა ბიჭი ეგრე უსახელოდ წახდეს!

რამდენმამე ყმაწვილმა ბიჭმა იქვე ჩუმად შეჰკრეს პირობა, რომ ეხლაც წასულიყვენ და იაგო თავის ამხანაგებით მიწისთვის მაინც მიეზარებინათ.

გირგოლა კი ჩავიდა გახარებულს დიამბეგთან, რომელმაც აღარ იცოდა, როგორ ეთქვა მადლობა ამ ხელმწიფის ერთგულ კაცისთვის, რომელიც ისე სამაგალითოდ ემსახურებოდა იმას და ასრულებდა ბრძანებას.

იმან ჩქარა დაითხოვა გირგოლა, რომელიც, უეჭველია, დაღალული უნდა ყოფილიყო და განსვენება ეჭირვებოდა.

- წადი, წადი, ეხლა დაისვენე, ჩემო გირგოლავ, და ხვალ ჩამოხვალ... თუ

თემულაკი არ ჩამოგვიდე მაგ ხმალზედ, კაციმც ნუ ვიქნები!

- შენი წყალობა ნუ მომიშალოს ღმერთმა, - დაბლა თავის დაკვრით უპასუხა გირგოლამ და გავიდა.

კობა თავის ამხანაგებით გავიდნენ კლდის ძირობაში, სადაც შემოზღუდული ქვეები ერთის მხრით, და მეორეს მხრით კი ჩამოლესილი, თითქოს განგებ ჩამოთლილი კლდე, კარგს სიმაგრედ და საფრად ჩაითვლებოდა. პატარა ბილიკი, სიგრძით ათი-ხუთმეტი საჟენი, რომელზედაც მწკრივად თითო კაცი ძლივს დაეტეოდა, უფრო ამაგრებდა ამ ადგილს.

აქ დაანთეს ცეცხლი, მოჰბანეს იაგოს ჭრილობანი, რომელიც რიცხვით თუმცა მრავალი იყო, მაგრამ, როგორც ზევითა ვსთქვით, არც ერთი არ იყო საშიში; მოაყარეს გამამთელებელი წამალი „მელის კუდა“ და მაგრად შეუხვიეს. რასაკვირველია, მარილის მოყრა არ დაივიწყეს, რათა რა დაეხავრა.

მერმე დაანთეს ცეცხლი, დააყენეს ერთი ყარაულად და დანარჩენები მიწვნენ, ვისაც სად შეჰხვდათ, გახვეულები თავიანთ ყისინებში. იაგო ჯერ გონს არ მოსულიყო და ამისთვის კობამ საჭიროდ დაინახა ღამე ეთივა იმისთვის.

ჩამოვარდა სიჩუმე, რომელსაც დაარღვევდა წყლის ხუილი, რომელიც თითქოს ნანას ეუბნებოდა იქ მყოფებს.

გათენებისას ცეცხლი ჩამქრალიყო და რადგანაც დილის სიომ მეტად მოუჭირა, ხალხს გამოეღვიძა. ყველანი წამოდგნენ, გაანთეს ხელახლად ცეცხლი და მოუსხდნენ გარშემო. იქ არა სჩანდა მარტო კობა, რომელიც იაგოს ვერ მოჰშორებოდა და ისეთის მღელვარებით თავს დაჰყურებდა.

რა ცეცხლთან მსხდომებმა ყალიონებს მოუკიდეს, ფარჩომ დაიწყო:

- ეგ მოხვევები ჩვენ შემოგვეხიზნენ, ჩვენ უნდა გავიყვანოთ აქედგან.

- ჰაი, ჰაი, რომ უნდა გავიყვანოთ.

- წადით, ერთ-ერთმა იაგოს მიჰხედოს და კობა კი აქ გამოგვიგზავნეთ. - ამ სიტყვებზედ ერთი ყმაწვილი ქისტი წამოხტა და მივიდა კობასთან, რომელიც მაშინვე წამოვიდა ფარჩოსთან.

- მოდი, გათბი, - მოიწვიეს მოხვეე, რომელსაც ქისტებმა ადგილი მისცეს.

- არა მიშავს-რა, ნუ ირჯებით, - უთხრა კობამ და მოუჯდა ფარჩოს გვერდით.

ცოტა სიჩუმის შემდეგ ფარჩომ დაიწყო:

- კობავ, დრო არის წასვლაზედ ვიფიქროთ.

- ჰაი, ჰაი, რომ დრო არის, მაგრამ დაჭრილს რაი ვუყოთ? - დაღონებით წარმოსთქვა კობამ.

- ეგეც თან უნდა წავიყვანოთ.

- ბარემ, თქვენი ჭირიმეთ, მაგრამ საით ივლის, სულ დაჩეხილია!

- უნდა წავილოთ, მაგრამ იმ ბილიკზედ ვერ გავიტანთ, რომელზედაც გასვლას

ვაპირობდით და გვირგალაზედ კი თქვენებური ყარაულები დგანან... შენ როგორ გგონია, გაგვიშვებენ?

- ბედშაო ჩემო თავო! მაშ ურჯულოების ხელში ხომ არ ჩაგვყრიან!

- რა ვიცი? - უპასუხა ფარჩომ: - გირგოლაიც თქვენებურია...

- ჩვენებურია, ჩვენებური, მაგრამ რაი ვუყოთ? - მწარედ და დაღონებით წარმოსთქვა კობამ: - განა ყველა ეგეთია?

- ჰეი!.. ეგეთები რომ არ იყვნენ, გააურებს ვაჩვენებდით თავიანთ დღეს!.. რაი გინდათ, რაი?.. თქვენ რაი გაცოდვილებსთ?... რაისთვი უჩვენებთ გზებს?...

- გაირყვნა ქვეყანა, ფარჩო, გაირყვნა!.. მოთავე ხალხი ვინც არიან, ისინი იმათია, და ჩვენისთანა ბეჩავს კაცს რაი შეუძლიან?.. განა ჩვენ კი გვინდა?

- მართალი ხარ, მართალი, მაგრამ ღმერთი დიდია!..

ჩამოვარდა რამდენიმე ხანი სიჩუმე, რომლის დროსაც ორნიც თავთავიანთ აზრმა წაიღო.

- მაგას კი დავანებოთ, - დაიწყო ისევ ფარჩომ. - მაგრამ აი რას გეტყვი: შენ ვერ მოელაპარაკები თქვენებურებს, რომ გაგვიშვან?

- რაისთვი ვერა! ვეტყვი.

- რომ არ დაგინდონ და დაგიჭირონ?

- საით დამიჭერენ! - ამაყად წარმოსთქვა კობამ.

- აბა, მაშ თუ იმედი გაქვს, გასწი ეხლავე; მაგრამ, თუ გეფიქრება, უბრალოდ ნუ ენდობი, სანამ იაგო მოკეთდება, აქაც გავმაგრდებით.

- არა, ფიქრი არაა. - წამოდგა მოხევე.

- მაშ მიხვალ?

- წუთში აქავ გავჩნდები.

ამ სიტყვებით კობამ გადიკეცა ჩოხის კალთები და მგლის ძუნძულით გასწია გვირგალას წვერისაკენ.

იმას იქამდე სურვილი ჰქონდა, რომ ქისტები დაერწმუნებინა თავის ქვეყნის ერთობაზედ, რომ იმან პირდაპირ გასწია ყარაულების ბინისკენ, საიდგანაც გადმომდგარიყო რამდენიმე მოხევე და უყურებდნენ მომავალს.

- ეს ვინ იქნება? - ეკითხებოდნენ ესენი ერთმანეთს, რადგანაც ამ დროს არავის მოელოდნენ.

კობას ყველანი იცნობდნენ და, რა მიახლოვდა, იცნეს და გაუკვირდათ იმისი იქ მისვლა, მერმე ისე პირდაპირ, როდესაც იმის თავი დაფასებული იყო და თვალ-ხარბი ხალხი კი ქვეყანაზედ არ დაილეოდა. ის ისე გულადად, ისე უშიშრად და უზრუნველად მიდიოდა, რომ ნება-უნებლივ თანაგრძნობას უღვიძებდა მაყურებელს.

- გზა მშვიდობისა, კობავ, გზა მშვიდობისა! - მიგებებით ეუბნებოდნენ

ყარაულები, რომელთაც ისე მოეწონათ ამ ყმაწვილი ბიჭის სიგულადე.

- მშვიდობა მოგცეთ ღმერთმა, მშვიდობა! - უპასუხა იმან და მიესალმა.

- საით? რაი ამბავი? - მოხევეები არ აცლიდნენ ერთმანეთს კითხვას, რადგანაც ისე მოწადინებულნი იყვნენ კობას ამბის შეტყობას, რომელთანაც უეჭველია, იაგოს თავგადასავალიც გადაბმული უნდა ყოფილიყო.

კობამ მოკლედ გადასცა თავის მოსვლის მიზეზი, შეატყობინა, რომ იმისი თავი იმათ ხელს არის და, თუ კაცობა და სვინდისი ნებას მისცემთ, გზას ნუ დაანებებენ.

ვერც ერთმა ყარაულმა, ვერც ერთმა მოხევემ ვერ გაჰბედა წინააღმდეგობის წარმოთქმა! რამოდენიმე ხანი ისე გაჩუმებულნი დარჩნენ კობას სიტყვების შემდეგ და მერმე ყველამ ერთბაშად დაილაპარაკეს:

- რაისთვი, რაისთვი, შენი ჭირიმე!.. აი გზა და აი კვალი! მოგიკვდეს თქვენი გზის დამჭერი.

- დამირჩა თქვენი თავი... მაღლი უფალს, რომ ჯერ კიდევ ძმა ძმასა სცნობს!

- წადი, კობავ, ასჩქარდით, თორემ, ვინ იცის, რა ჟამი მოვა... მოდით, გაიარეთ... თქვენს მოღალატეს - უფალმა უღალატოს!

- ღმერთმა ისე ნუ მამკლას, რომ მეც არ გადაგიხადოთ.

ამ სიტყვებით კობა გამობრუნდა, ჩავიდა ქისტებთან, რომლებსაც მოეარათ იაგოსთვის, შეეხვიათ ჭრილობა და ისე მოუთმენლად ელოდნენ გაგზავნილის დაბრუნებას.

კობამ შეატყობინა ყარაულების პასუხი, იმათი თანაგრძნობა და ბევრი აღარ მოიგვიანეს: ჩააწვინეს იაგო ყისინაში, ასწიეს და შეუდგნენ მთას, სადაც მოხევე ყარაულები მოეშველნენ და თითონვე აიტანეს თავიანთ ბინამდინ. იქ დაისვენეს რამოდენიმე ხანი, სჭამეს სადილი, გამოესალმნენ ერთმანეთს, იმისთვის, რომ კობა და იაგო მოჰშორებოდნენ თავიანთ მოძმეთ, თავიანთ სამშობლოს და ყარაულები კი დარჩენილიყვნენ, რათა რამდენიმე დღის შემდეგ დაბრუნებულიყვნენ შინ და ყოველგვარი უსამართლობა გამოეარათ დიამბეგისაგან, ნაცვლებისაგან და გირგოლას მსგავსი ხალხისაგან.

იქნებოდა ღამის ცხრა საათი, როდესაც გირგოლა მივიდა თავის სახლის კარებთან, გააღო დაკეტილი კარები, გაჰკრა სპიჩკას და შევიდა თავის სახლში. იმან აანთო ქონის სანთელი, მივიდა სენასთან, გააღო კარი და გამოიყვანა ხელებ-უკან გაკრული ნუნუ, რომელიც სანთელსავით ჩამომდნარიყო. ეს სამი დღე იქნებოდა, რაც ნუნუს, ასე დამწყვდეულს, უჭმელ-უსმელს ინახავდა და ყოველგვარს უწესოებას აყენებდა.

გირგოლამ მიიყვანა ის დედა-ბოძთან და მიაკრა.

- ეგრე იყავ, ძაღლო! ჩაკვდი! - ნიშნის მიგებით და გაბრაზებით უთხრა ნუნუს, რომელმაც ხმა არ გასცა და თავი გაიბრუნა, რომ იმის საზიზღარი სახე არ დაენახა.

გირგოლა მივიდა, დაჯდა სკამზედ და დაუწყო ყალიონს წევა. არ გაიარა რამდენმამე წუთმა, როდესაც კარები დააბრაზუნა ვიღამაც, გირგოლა მივიდა კართან და

წყნარად იკითხა:

- ვინა ხარ?

- მე ვარ, ჯღუნაი.

გირგოლამ გააღო კარები და შემოუშვა ახლად მოსული, რომელსაც ერთს ხელში ხონჩა ტილო-გადაფარებული, და მეორეში თუნგიანი ეჭირა.

იმათ მიჰკეტეს კარები, შევიდნენ და პურის საჭმელად ისე დასხდნენ - ნუნუს პირდაპირ ეყურებინა და უფრო მომეტებულად ეგრძნო შიმშილით ტანჯვა.

მსუქანს ცხვრის ხორცს, ერბოში მომწვარს ვარიებს, ერბოკვერცხს, ახლად გადმოდებულებს ცეცხლიდგან, ოხშივარი ასდიოდათ, ეს სწვდებოდა ქალის ყნოსვას და გაღვიძებული მადა წარმოუთქმელს ტანჯვად გაჰხდომოდა. იმის ნაწლავებს თითქოს ცეცხლი ეკიდებოდა, თვალთ უბნელდებოდა და დიდი-ხნის წყალ-მიუკარებელი ყელი გაჰშრობოდა და დაჰსიებოდა.

- უჰ, უჰ, უჰ! რა მსუქანია-და! - ყოველს ლუკმის აღებაზედ წამოიძახებდა გირგოლაი.

- ძალუმი, ღთის მადლმა, - დაუმოწმებდა ტუჩების წკლაპუნით ჯღუნა.

ნუნუს თუმცა წარმოუთქმელად შიოდა, მაგრამ ის ძალდატანებით იბრუნებდა იქით სახეს, რათა არ დაენახა ამ უღმერთოების პურის ჭამა. მაგრამ რაღაცა ძალა იმის უნებურად მიაბრუნებინებდა თავს სუფრისაკენ და თვალებს მიაცეცებდა საჭმელს, როდესაც გირგოლამ გადაჰკრა რამოდენიმე ღვინო, აიღო ერთი ხორცის ნაჭერი და წავიდა ნუნუსკენ.

- ქალაუ, ნახე - როგორი მსუქანია?

იმან მიუტანა ტუჩებთან და ზედ მოუსო. ქალმა ვეღარ გასძლო და ინსტინქტიურად, ბევრი ცდის შემდეგ, ძლივს გააღო პირი, მაგრამ გირგოლამ მაშინვე გამოაცალა პირიდგან და ხარხარით თავის ალაგსვე დაჯდა.

- უღმერთონო! - დასუსტებულის ხმით ძლივს წარმოსთქვა ნუნუმ და ჩაიჩოქა: - წყალი, წყალი... ღმერთი აღარ გყავსთ?... - წაიქცა ქალი და თითქოს სული გაკმინდა.

- მაი, გირგოლავ, მივცეთ ბატარა წყალი, არ მოკვდეს!

- ძალღია, მაგას რაი მოჰკლავს... მაგრამ მიეცი, ბატარაი კი დააღვეინე, - ცოტა ხნის შემდეგ წარბებ-შეჭმუხვნით წარმოსთქვა იმან.

ჯღუნა წამოდგა, მივიდა ნუნუსთან, მიიტანა წყალი, მაგრამ ქალს კრიჭა შეჰკვროდა და პირი ვეღარ გაეღო, თუმცა თვალელები ღია ჰქონდა და ეტყობოდა, რომ გრძნობა არ დაჰკარგვიყო, რადგანაც ტუჩებს ანძრევდა.

მოხვევამ ამოიღო ხანჯლის დანა, ჩაუგდო კბილებ-შუა, პირი ძალად დააღებინა და რამდენიმე წვეთი წყნარ-წყნარად ჩაუშვა პირში.

რა ქალის სასას მიეკარა გამაცოცხლებელი წყალი, იმას მაშინვე დაუბრუნდა სუნთქვა და ყელის მოძრაობა, ის მიეკრო ჭურჭელს და ყოველი წვეთის ჩაყლაპვაზედ

ამკარად ჰგრძნობდა სიცოცხლის მობრუნებას.

- ეყოფა, კარგი! - უბრძანა გირგოლამ.

- ბატარაი კიდევ, ღთის გულისთვის! - შეშინებით მიჰყვა ჭურჭელს ნუნუ, რომელიც ჰშორდებოდა იმას.

ჯღუნამ კიდევ მოაწაფა, მაგრამ წყნარად წაიღო თავი იმისკენ და გირგოლას შეუმჩნევლად ყურში ჩასჩურჩულა „ბატარაიც მოითმინე“... - და მერმე ხმამაღლა დასძინა ჭურჭლის ტუჩებიდან წართმევით:

- გეყოფის, კარგია!

ნუნუ მიჰხვდა ჯღუნას სიტყვებს, თუ გაძღა, გაჩუმდა და იქვე ბოძთან მიჯდა.

გირგოლამ და ჯღუნამ ისევ ქეიფის წვევა დაიწყეს.

- მაი, გირგოლავ, - ცოტა ხნის უკან წასჩურჩულა ჯღუნამ: - ბატარაი ხორცი შევაჭამოთ, არ მოგვიკვდეს!

- სამაგისო ხორცი სად-ღაა? - მკაცრად მიუგო იმან.

- ისე უნდა ვქნათ, რომ არც მოკვდეს, არც ცოცხალი დარჩეს, თორემ რაი გამოვა? წვალება არ გინდა მაგისა? თუ კი მოჰკვლავ, საით-ღა აწვალებ?

- ჰო, ჰო, წვალება მინდა, წვალება!.. შენ რომ იცოდე, მაგ ეშმაკის კერძმა რამდენი მაწვალა... ოო! - გააღრჭიალა კბილები გირგოლამ, - მეც გადაუხდი!

- მაშ მივცე ხორცი?

- შენ იცი.

ჯღუნამ კითხვა აღარ განიმეორა და მაშინვე მიუტანა საჭმელი საცოდავ ქალს, რომელსაც ჯერ თითონ აჭმევდა და, როდესაც ცოტა მოსულიერდა, ჩუმად გაუჭრა სახელი, რომლითაც ხელები ჰქონდა შეკრული, და კიდევ ჩასჩურჩულა:

- მე კარებთან გელი - გამოდი, რაწამს გირგოლას დაემინოს.

ამ სიტყვების შემდეგ ის მოჰშორდა და მივიდა გირგოლასთან, რომელსაც ღვინო იქამდისინ მოჰკიდებოდა, რომ თვლებმა დაეწყო.

- რას სჩადი, ბედ-შაო! გემინება?.. - და მერმე შემღერა: - „დალიე დამალევიწე, სული ნუ დამალევიწე!“

- ჰა?! არა, - უპასუხა გირგოლამ: - მომე, მომე, - და გაუშვირა ყანწი.

ჯღუნამ გაუვსო, და გირგოლამაც თუმცა მოიყუდა, მაგრამ ვეღარ გაათავა, გადააგდო ყანწი, შაიჭმუხვნა და უთხრა:

- აღარ მინდა, კარგია... ახლა კი წადი შინა.

ჯღუნა გამოესალმა და გავიდა, გირგოლამ ბარბაცით მიაცილა კარებამდინ, რის ყოფით გაუგდო ურდული და გამობრუნდა კედელ-კედელ, რადგანაც თავი ვეღარ დაეჭირა. რაკი შიგნით სახლში შევიდა, იმან დაიწყო გაუბმელი და არეული ლაპარაკი, თუმცა კედლისათვის ხელი ვერ მოეშორებინა, რადგანაც წაქცევისა ეშინოდა.

- როგორ მალე დავთვერ!.. რაი მომივიდა?.. ნუნუ, ეხლა მაინც ჩემი ხარ... მოდი... მოდი მეთქი, მაკოცე!.. მაშ არ მოსდიხარ?.. არა?.. მე მოვალ შენთან!

ის ამ ლაპარაკის დროს უპირდაპირდებოდა ნუნუს, რომელიც ბოძთან იდგა და ზიზღით უყურებდა ამ კაცს. ერთბაშად გირგოლამ მოაშორა ხელები კედელს და ტორტმანით, თავ-წინ-დაღებილი წავიდა ნუნუსკენ, რომელიც სწრაფად გამოეცალა; გირგოლამ თავი ვეღარ შეიმაგრა და ისეთის სიძლიერით შეახალა შუბლი ბოძს, რომ უკან გადმოვარდა და რამდენიმე დალულულულების შემდეგ იქავ ხვრინვა ამოსტეხა.

ნუნუ გულის კანკალით გამოჰქანდა კარებისკენ, გასწია ურდულს და გამოვიდა გარეთ, სადაც ჯღუნა დაჰხვდა.

- დაეძინა? - მოკლედ და ჩუმად წასჩურჩულა იმან.

- დაეძინა. - უპასუხა ჩუმადვე ქალმა.

- მაშ იარე, შენი ნათლიაი გელის, - უთხრა ჯღუნამ და გაუძღვა წინ.

ქალი ხმა-ამოუღებლივ გაჰყვა იმას, რადგანაც დარწმუნებული იყო, რომ თავის ნათლია, ჯღუნას ცოლი, ყოველს ღონისძიებას მოიხმარებდა ნუნუს დასამალად.

ის იმედობდა, რომ გირგოლას მოსწყინდებოდა იმისი დევნა და ბოლოს თავი უნდა დაენებებინა და, თუ არ დაანებებდა, მაშ თავისი თავი ხომ ხელთა ჰქონდა, - თითონ იცოდა, რასაც უზამდა იმას.

იმათ გაიარეს რამდენიმე გზა, შეუბრუნდნენ აღმა, გავიდნენ სოფლის თავს პატარა კოხტა სახლში და იქ დაჰხვდა თავისი ნათლია, რომელმაც მიიღო იმედ-გადაწყვეტილი და ნუგეშ-დაკარგული ქალი.

ჯღუნამ და მისმა ცოლმა დაამშვიდეს ნუნუ, რამდენადაც კი იმის დამშვიდება შეიძლებოდა, და თუმცა თითონაც ჯერ ნამდვილად არა იცოდნენ-რა, მაგრამ ის კი დაარწმუნეს, რომ იაგო ცოცხალი არის და, უეჭველია, ისე თავს არ დაანებებდა.

მეორე დღეს გირგოლას გამოეღვიძა და, რა ნახა, რომ ნუნუ ხელიდგან წასვლია, ის გიჟსავით გამოვარდა გარეთ, გადააბრუნა მთელი სოფელი, შესძრა მთელი ის მხარე, შეატყობინა დიამბეგს და სხვა მოხელე ხალხს ნუნუს დაკარგვა, მაგრამ მე ხორციელი ვერ იპოვეს იმისი მნახველი და გარდასწყვიტეს, რომ ნუნუმ უეჭველად წყალში თავი დაიხრჩოვო.

ასე მიდიოდა ნუნუს დღეები, რომელიც წინა ცხოვრებასთან შედარებით ეხლა სამოთხესა ჰგრძნობდა, და თუ სევდა შემოაწვებოდა გულს, - ეს იყო იაგოზედ ფიქრი, რომლის ამბავიც ჯერ ვერ გაეგო.

ნაწილი მესამე

სოფელს არწიაში ფარჩოს სახლობამ მიიღო იაგო და მისი ძმადნაფიცი კობა, როგორც ნამდვილი ამ სახლის შვილი და ყოველის ღონისძიებითა სცდილობდნენ იმათი სურვილის აღსრულებას.

ექიმი, რომელიც დაუყენეს იაგოს, იმედობდა, რომ რამდენსამე დღეზედ ფეხზედ წამოაყენებდა ავადმყოფს, და იაგოც მოთმინებით მოელოდა ამ დღეს, რადგანაც

წარმოუთქმელად გული ეღრინებოდა გირგოლაზედ, რომელმაც ისე უკაცურად გააბა ხათაბალაში, გაჭხადა კაც-ნაკლავად, წაართვა საცოლე და მოაშორა სამშობლოს.

აქ იმოდენი საბუთები იყო გადახდევინების სურვილის აღსაძვრელად, რომ არამც თუ თავმოყვარე მთის კაცი, რაინდულის შეხედულობით და ხასიათით, რომელსაც ცხოვრების მიზნად აქვს გამხდარი: „სიკვდილი სახელოვანი სჯობს სიცოცხლესა ნამძახსა“, - არამედ დამშვიდებულს კაცსაც კი დააკარგვინებდა გონებას და მოთმინებიდგან გამოიყვანდა.

ასე მიდიოდა დღეები, და კობა განუშორებლივ გვერდს ჰყვანდა ძმადნაფიცს. ყოველთვისინ, რა მარტონი დარჩებოდნენ, მოჰყვებოდნენ ლაპარაკს თავიანთ მდგომარეობაზედ, მოაგონდებოდათ თავიანთი სამშობლო, იქაური ღრუბელი და იმის დანახვის სურვილი ჰლევდა.

ამგვარი ღამეები გათავდებოდა გულის ამდუღების ფანდურის ხმით, რომელსაც ისე მშვენივრად უკრავდა კობა და გმირულს ლექსებს ნახევარ-ხმად დასძახოდა.

ამგვარი ფანდურის ხმა, რომელიც თითქოს აღელვებს ავადმყოფს, ამასთანავე ერთად ამშვიდებს თუ ასიამოვნებს, ავიწყებს წუხილს, სატკივარს, ჭრილობას, და მკურნალი ძილი უხუჭავს დასუსტებულს თვალებს, რომელიც ისე მკურნალად მოქმედებს. მხოლოდ იმას შეუძლიან ამ დაძახილის ღირსეულად დაფასება, ვინც ავად ყოფილა და გაუგონია ეს ხმა, უგრძვნია თავის თავზედ ის ნეტარების და უკვდავების ნექტარი, რომელსაც ეს ხმა თითქოს წვეთწვეთად უსხავს ავადმყოფს სხეულს და აგებულობაში.

გაიარა კარგა ხანმა, იაგო დადგა მოკეთებაზედ, მოუვიდა მადა, ძილი, და თუმცა ჯერ კიდევ სუსტად იყო, მაგრამ დერეფანზედ გამოსვლა კი წმინდა ჰაერზედ თავისუფლად შეეძლო.

- იაგო, - ერთს ამისთანა დღეს უთხრა კობამ, - მთაჩი წავალ ნადირობ.
- ბედშავო ჩემო თავო! შინ ჯდომა მოგწყინდა განა? - დაღონებით უპასუხა იაგომ.
- შეთან რაი მომაწყენდა, რად მეუბნები მაგას!
- აბა რაი გულის გადასაყოლია სულ ავადმყოფთან ყოფნა?.. წადი, წადი, თვალს გაახელ...
- წავალ, ეგების ჩვენებური მონადირე ვინმე შემხვდეს, შინაობისას გავიგებდი, რასმე!
- შენ იცი, - უპასუხა იაგომ და პირი მოარიდა, რათა ამხანაგს სიწითლე არ შეემჩნივა.

იმას მოაგონდა ნუნუ და დიდი ხანი იყო, რაც უნდოდა ეთხოვა კობასთვის, რომ იმის ამბავი შეეტყო, მაგრამ რცხვენოდა და ვერ გაებედნა.

- ეხლა, წმინდის გივარგის მადლით, შენც აღარა გიჭირს-რა. ბატარაი კიდევ - და ზეზეც წამოდგები. მარტობა თუ არ მოგწყინდების?
- რაისთვი? არა, არა! - საჩქაროდ წამოიძახა იაგომ, რომელსაც შეეშინდა, რომ

კობას არ გადაეგუნება მთაში წასვლა და კიდევ მეტად დასატანჯად არ დაჰშორებოდა ნუნუს ამბის შეტყობა.

- წადი, გაიარე, იქნება, მართალია, ვინმე ნახო, - დაუმატა უფრო დამშვიდებით დაჭრილმა მოხვედმ.

კობა მოემზადა, გამოესალმა ყველას და გასწია ხდეს სანადიროდ და უფრო კი ნუნუს ამბის შესატყობად.

ჯერ კიდევ არ დაბნელებულიყო და მზე უკანასკნელს სხივებს ესროდა მთის წვერებს, როდესაც იმან მიაღწია ხდის ჩხატს (ჩანჩქარს), რომელიც თეთრ რძედ გადაქცეულიყო და ვარდებოდა აუარებლის სიმაღლიდგან; ღრიალებდა, ქაფდებოდა, იმქრეოდა წვრილს ნამად, რომელშიაც ბრჭყვინავდა, ელვარებდა და თამაშობდა მზის სხივი, შეხამებული ათასგვარ ნაზს ფერადად, რომელიც ორს-სამს ალაგას გროვდებოდა და ცისარტყელას მსგავსად იდგა.

ქვემოთ რგვლად შემორტყმული მშვენიერი მწვანე ტყე, იმის იქით მეორე მთის მხრიდგან ჩამონადენი წვრილი შავი ქვიშა. ერთკენ მხარეზედაც პატარა გორაკი, რომელიც თავდებოდა რგვალის ზურმუხტოვანის, შემკულის ათასის ფერის სურნელიანის ყვავილებით, მინდვრით; იქვე აუარებელი „ხახამა“, მარწყვი და „შავი ხილი“, რომლის სისხოც და გემოც გაგოცებდათ; ცოტა ტყის იქიდგან ფიწალო, ჩამოლესილი კლდეები, რომლის წვერებიც ისე უსწორმასწოროდ ამართულიყვნენ და იკარგებოდნენ ცის სივრცეში.

ხდის ხეობის ერთკენ მხარეს მოვიდა კობა და, დაყრდნობილი თავის თოფზედ, დაჰყურებდა ამ მიმზიდველს სურათს, სადაც ნაზი ფერი და მდებარეობა არეოდა გარეგნულს ამაყს და მკაცრს ბუნებას და ისეთის გარმონიით შეხამებულიყო.

დიდი ხანი იყო, რაც კობას ამგვარი სურათები აღარ ენახა და მით უფრო ტკბილი იყო, რომ მისი შეჩვეული ბუნება ითხოვდა ამგვარს გართობას, თვალისა და გრძნობის დატკბობას.

არ გაიარა რამდენიმე წუთმა, როდესაც მეორე მხარეს კლდის კინწრიხოზედ ამაყად გადმოდგა ხარი ჯიხვი, ვეებერთელა მოხრილის რქებით, თითქმის ნახევრად გადმოიზნიქა კლდეზედ და გახურებული შუბლი მიუშვირა ნიავს. ის იდგა ამაყად, უშიშრად: გრძნობდა, რომ თავის სამფლობელოში იყო.

მართლა, თავდამავიწყებელს სურათს წარმოადგენდა ეს ჯიხვი, გადმოზნექილი მაღალ პლატოზედ, თითქოს ქვიდგან გამოჭრილი და შეერთებული ამ კლდეს, რომლის რქებიც, დაფერილი უკანასკნელი მზის სხივებით, ისე აშკარად იხატებოდა ცის კიდურზედ. ის იდგა ისე გაუნძრევლად და კობასაც ეშინოდა განძრევა, რათა ხმაურობით არ დაერღვია სიამოვნება ამ ლაზათით სავსე პირუტყვისათვის.

ერთბაშად მოისმა სტვენის მიმამსგავსი ფრუტუნის და ნადირი ერთბაშად წატრიალდა. კობამაც მიიხედა იქით და დაინახა ისეთივე გალადებული ხარი, როგორც იდგა კლდის წვერზედ. ის მოდიოდა მეორე ჯიხვისკენ წყნარად, დარწმუნებული თავის უპირატესობაში და თავის ქნევით თითქოს მუქარას სთხოვდა. იმის იქიდგან გამოჩნდნენ რამდენიმე თხა¹² და წალი¹³, რომლებიც შესდგნენ და დაუწყეს ყურება ამ

ორს მეტოქე ხარს, რომელთაც უეჭველია, თავის გამოჩენა უნდოდათ ნაზი ქმნილების წინაშე. კლდეზედ მყოფი ხარ-ლალიც წამობრუნდა, დაიფრუტუნა და წყნარისავე სიარულით, თავის ქნევით გასწივა მომავალისკენ. როდესაც ისინი მიახლოვდნენ ერთმანეთს რამდენიმე ნაბიჯზედ, შესდგნენ, დაუწყეს ერთმანეთს მრისხანედ ყურება და ფეხებით მიწას ცემა. როგორც ეტყობოდა, ისინი რაღაცას ანიშნებდნენ ერთმანეთს, არა სთანხმდებოდნენ და, რა ვერ დაჰყავებულდნენ, ერთმანეთს გაექანნენ, რქებით დაეჯახნენ. ამის შემდეგ ესენი აწვებოდნენ ერთმანეთს რამდენიმე ხანი ისე ძლიერად, რომ გატენილი ძარღვები ლამის ასკდებოდათ, მაგრამ ვერც ერთმა ვერ დასძალა, ვერ დაახევიანა უკან.

ბოლოს ისინი გამორდნენ ერთმანეთს, ერთი მათგანი წავიდა ხტუნაობით, მივიდა ზედ კლდის პირზედ, გამობრუნდა, გაიბოწკა ფეხები, გამაგრდა და მოიღერა კისერი; მეორე ჯიხვი კი ზევიდან მოექცა, შედგა უკანა ფეხებზედ, წამოვიდა ისე და, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, დაეცა რქებით კლდის პირა მყოფს ჯიხვს რქებზედ. მასუკან ქვევითი გამოსცვალა ზევითმა და ეს დადგა ამავე გვარად კლდის ნაპირას და პირველი კი შეტოტდა და დაეცა. ყოველი იმათი შეტაკება, ყოველი იმათი რქების მოხვედრა ერთმანეთს ისეთს ხმას გამოიღებდა, თითქოს რამდენიმე თოფი ერთად გავარდაო. ღმერთსაც ნუ ექმნა, რომ ქვევითს ეღალატნა ზევითისთვის: გამოსცლოდა იმ დროს, როდესაც მეორე მოდიოდა, თორემ იმას აღარა იხსნიდა-რა - რამდენიმე ასი საჟენის სიმაღლიდგან გადავარდნილს სული აღარ ჩაჰყვებოდა ხევამდინ. მაგრამ, დარწმუნებული ქვევითის უღალატობას, მოდიოდა ეს შნოებით სავსე პირუტყვი და მხოლოდ იმაზედ ჰფიქრობდა, რომ რამდენადაც შეიძლებოდა ძალზედ დაეკრა.

წალები და თხები კი თავიანთის ეშმაკურის სიმკვირცხლით დახტოდნენ იმათ ახლოს, თითქოს ამით უნდოდათ მეტად წაექეზებინათ მებრძოლნი, რომლების ქცევაც ასე მოსწონდათ.

კობა უყურებდა გატაცებით, გაშმაგებით და შეჰნატროდა ამ პირუტყვთ ზნესა და ჩვეულებას, რომელსაც ერთი ერთზედ გამოჰყავდა და ერთს ერთთან აბრძოლებდა.

სწორედ იმ დროს, როდესაც ერთი ჯიხვი გამაგრდა და მეორე ჯიხვი კი გადმოეშვა ზედ დასაცემად, გავარდა თოფი და გადაატრიალა ქვევით მდგომი ჯიხვი; მეორე ჯიხვმაც ვეღარ შეიმაგრა თავი და ორივე გადაცვივდნენ კლდეზედ. ვიღაცის უხილავმა ხელმა მოულო ბოლო იმათ ბრძოლას, და ეს ვიღაც წამოდგა, მოიხადა ქუდი და გაიქცა კლდისაკენ, სადაც გადაცვივდნენ ჯიხვები. იმან დაინახა ჩახოცილი ნადირები, რომელნიც წუთს წინათ ისეთს სიცოცხლით სავსე ბრძოლაში იყვნენ.

კობამ უსიამოვნოდ გაჰხედა მონადირეს, რომელმაც ისე უწყალოდ და შეუწინაურებლად მოუსპო სიცოცხლე ამ პატიოსანს პირუტყვებს და არ დააცალა გამარჯვებით სიამოვნება.

მთის ჩვეულებით, ამგვარად შეხვედრილი მონადირეები მოვალენი არიან უეჭველად გაიყონ ნანადირევი და ამისთვის კობამ გასწია ქვევით, საითკენაც უცნობი მონადირეც თავის მხრიდან ჩარბოდა. ცოტა კიდევ გაიარა და დასძახა კობამ:

- კვლავ უფრო, კვლავ უფრო! - შემოღებული მილოცვა მთის მონადირეთ შორის.

კაცი შესდგა, შემოჰხედა და მადლი გადიხადა. წარმოიდგინეთ ორთავეს სიხარული, როდესაც იმათ ერთმანეთი იცნეს.

- ჯღუნავ!.. გზა მშვიდობისა, ჯღუნავ! - მიეშურებოდა კობა მონადირისაკენ.

- გაგიმარჯოს ღმერთმა, კობავ!.. საიდგან გაჩნდი აქა, საიდგან? - მოუთმენლად მოელოდა პასუხს.

- აბა, რა ვიცი?! ალბათ ჩემმა ბედმა და ილბალმა გადმომაგდო აქეთ.

ისინი მიესალმნენ ერთმანეთს და ამის შემდეგ პირველი იმათი კითხვა იყო იაგოზედ და ნუნუზედ.

- ღთის მადლს, იაგოსი რაი იცი? - იკითხა ჯღუნამ.

- მადლი უფალს! ახლა კარგადაა. ჯერ სულ არ მორჩენილა, მაგრამ დერეფანში კი გამოდის...

- თუ არა დაუშავდა რა?

- არა, ხელს ვერ ხმარობს ჯერა, მაგრამ დაშავებით კი არა უნდა-რა. ნუნუსი რაი-და იცი? იმის ჯავრი ჰლევს იაგოს.

- ბედშავი ჩემთანაა დამალული. დაიღუპნენ მისი მამის ძმანი, ერთი არ წამოეყომაგა, მაგრამ იმათ რაი ენაღვლებათ, იმის მამის წილი სულ იმათ დარჩათ.

ამის შემდეგ ჯღუნამ დაწვრილებით უამბო ნუნუსს თავგადასავალი, იმისი მდგომარეობა და მალვა ხალხისაგან. ამასთანავე უამბო - რა გასაჭირია ამგვარი მალვა, რომელიც შეუძლიანთ დღეს ან ხვალ შეუტყონ და მაშინ ველარ გადურჩება გრიგოლას.

- ქალს არა უჭირს-რა, მარტო იაგოზედ ნაღვლობს, - გაათავა ჯღუნამ.

- ო, ბედშავი! - წარმოსთქვა კობამ.

- კარგს იზამდი, უფლის მადლმა, შენ ჩამოსულიყავ, თავად გეამბო თქვენი ამბავი, - უთხრა ჯღუნამ და დაუმატა: - დაჭერის ნუ გეფიქრების, ეგრე ჩაგიყვან და ამოგიყვან, ღთის მადლმა, რომ ადამიანის თვალმა ვერ გაგიცადოს.

- წამოვალ, შენი ჭირიმე, წამოვალ, იმათ როგორ შევეუშინდები? შენ რომ არ მენახე, მაინც გუნებაში მქონდა ჩამოსვლა.

ამ გარდაწყვეტილების შემდეგ ჯღუნამ შეჰკრა ერთი ნადირი, რომელიც კობამ, როგორც უმცროსმა, წამოიკიდა და მეორე ნადირი კი გამოშიგნეს, უფეთქეს გარშემო წამალი და იქ დააგდეს, რათა კობას ამოვლაზედ წაელო იაგოსთან და ნადირობაში აღარ დაჰკვიანებოდა.

ისინი შეუდგნენ მთებს, ჩქარა გადაიარეს ყუროს მთა და გათენებისას მიაღწივეს ჯღუნას სახლს, სადაც ისე ფარულად ინახავდნენ ნუნუსს.

ჯღუნა და კობა წყნარად და ფრთხილად მივიდნენ სახლის კარებთან, რომლის დერეფანზედაც გამოდიოდა პატარა სარკმელი, საიდგანაც სახლის პატრონმა რამდენიმე კენჭი შეაგდო და ყური დაუგდო. სახლიდგან გამოისმა ხმა:

- ტიალი თაგვი! ჭერშიაც არ ისვენებს?

- კარს მოუარე, ჭერს ფიქრი არ უნდა, - წყნარად წარმოსთქვა ჯღუნამ.

ამ სიტყვებზედ შიგნიდგან მოისმა ხმაურობა და წუთის შემდეგ გაიღო კარები, რომელშიაც შევიდნენ ორნივ მოსულები და მაგრა მიკეტეს კარები.

- რაი ამბავია? - შესვლის უმაღლესი იკითხა ჯღუნამ.

- მშვიდობა, - იყო მოკლე პასუხი.

- სარკმელი დაჭურე და ჩირალი გაანათე... ნუნუ რასა იქმს?

- რაი უჭირს! სძინავს.

ამის შემდეგ გაანათეს ჩირალი და ჩამოხსნეს ნადირი კობას, რომელიც მიესალმა ჯღუნას ცოლს; ეს გაშტერებით შეჰყურებდა იმას და თავის თვალებისა არა სჯეროდა.

ბოლოს ქმარმა უამბო, დაარწმუნა, რომ ის კობა არის, იაგოს ამბავი მოიტანა და, რადგანაც მშვიდობა იყვნენ, ვახშამი მოსთხოვა.

- ეხლავ, სუყველაფერი იქნება, - დაფაცურდა ჯღუნას ცოლი: - მაშ კარგადაა იაგო, ჩემო ყველავე! - ეუბნებოდა კობას გახარებული: - შენისთანა მახარობელს, ღვთის მადლმა, რიგანი დახვედრა უნდა.

- მაგეებს თავი დაანებე და პური გვაჭამე; ეგ ემჯობინების, ღთის მადლმა, - წამოიძახა ჯღუნამ და მიუბრუნდა მოხვევს: - არა, კობაისი?

- ეხლავ, ეხლავ, ბატარაი დაიცადე, - უპასუხა ცოლმა და გამობრუნდა.

- ძალიან კი კვებულობ და არ ვიცი, რაი გაქვს?

- მტერსაც ნუ-რა ექნება-რა, თორემ ჩვენ ღთის მოწყალება ყველა გვაქვს.

- არაყი გაქვს?

- ჰაი, ჰაი, რომ მაქვს! ეგეთი შინაური არაყი მაქვს, ღთის მადლმა, რომ რაი-ღა გითხრა.

- აბა, მაშ ბატარაი ცეცხლიც გაანთე, მწვადებსაც შევწვავთ.

- აგრე, - უპასუხა დედაკაცმა და წამზედ გაანთო ცეცხლი, მოიტანა შამფურები, პური, ერბო-ყველი, ნაზუქები და სხვა საჭმელები, - ეტყობოდა, რომ ეს დედაკაცი ქმარს მოელოდა და, როგორც მზრუნველს, გამამხიარულებელს თავის ოჯახობისა, არ დაჰვიწყებოდა ასეთის სამზადისით დახვედრა.

არ გაიარა რამდენმამე წუთმა, როდესაც ხმაურობაზედ გამოჰღვიძებოდა ნუნუს და, რა შუქი დაენახა და მოძრაობა გაეგონა, გულ-გახეთქილს წარმოედგინა, რომ გრიგოლაა იმათსა და იმისთვის არის ეს ალიაქოთი. ის მაგრა მიიჭუჭკა, გაინაბა, გაკმინდა სული და გულის ცახცახით მოელოდა, რომ წუთით-წუთზედ შემოვიდოდნენ, იპოვნიდნენ და მაშინ ვაი იმის დღესა!

კარგა-ხანს იწვა სამალავად გაკეთებულს სენაში და ასე შიშით მოელოდა, რომ გამოაჩენდნენ, იპოვნიდნენ და თუმცა ყოველის ღონისძიებით ცდილობდა გაეგო ლაპარაკის საგანი, მაგრამ ხმაურობის მეტი არა ესმოდა-რა, რადგანაც გაფრთხილებული მოსაუბრენი ნახევარ-ხმად ლაპარაკობდნენ. იმან ველარ გაუძლო ამ სატანჯველს

მდგომარეობას, წამოიცვა საჩქაროდ ტანისამოსი, მივიდა კარებთან და იქ ნახვრეტიდგან დაუწყო ყურება, თუმცა კვარის შუქზედ, რომელიც ძლივს ანათებდა, ვერა გაერჩივა-რა.

იმას ესმოდა, რომ სტუმარი სახლის პატრონებისთვის სასიამოვნო უნდა ყოფილიყო, რადგანაც ატყობდა მეგობრულს ლაპარაკს და გაშტერებით იმახდა თავის გუნებაში:

- ნუ თუ ჯღუნამ მიღალატა? ნათლიამაც არ დამინდო? - და გულზედ მუხრუჭივით რაღაცამ მოუჭირა და წარმოუდგენელი ტკივილი აგრძნობინა.

- აუჰ, ამათშიაც მოვტყუვდი! - მწარედ წარმოსთქვა იმან და მოაგონდა წარსული სატანჯველი გირგოლას ხელში.

ის მთლად ჭირის ოფლში გაქანდა და გაიფიქრა: აი, ეხლა მიმცემენ ჩემს მტარვალს, ის წამიყვანს, დამამწყვდევს, მაწვალებს, მტანჯავს და, ბოლოს, ისევ შიმშილის, ისევ წყურვილის ცეცხლი!.. მერმე? მერმე იაგოსაც ვეღარა ნახავს, ვეღარ დასტკბება იმასთან და ისე ძალღ-უმაღურად უნდა აღმოჰხდეს სული... მაშ რაღად გამოიყვანა ჯღუნამ? რისთვის-ღა მალავდა ამოდენა ხანს, თუ ასე ჩქარა გასცემდა?

ამ მწარე ფიქრებით იდგა ნუნუ, როდესაც სუფრაზედ მარილი დასჭირდათ და ჯღუნა მიუბრუნდა თავის დედაკაცს:

- წადი-ღა, ბატარა მარილი გამოიტანე.

დედაკაცი ადგა, მივიდა სენასთან და, რა კარი შეაღო, დაინახა ნუნუ, რომელსაც სიტყვის თქმა არ დააცალა. გადაეხვია და დაუწყო კოცნა.

- ჩემო ყველაჲ! - ეუბნებოდა ის მაშინ, როდესაც ნუნუს ვერ გაეგო ამგვარი სიხარულის მიზეზი.

- ავაიმე, ნათლიაისი! მითხარ, რაი ამბავია? - ძლივს მოახერხა იმან კითხვა.

- კობაი მოვიდა, იაგო კარგადაა! ჩემო გულის საყვარელო! - კიდევ გადაეხვია, კიდევ დაუწყო კოცნა: - ეხლა კი გვეშველა!

ნუნუ ისე გააშტერა ამ სიტყვებმა, ისე მოულოდნელი იყო ეს ხმა იმისთვის, რომ ის მთლად გაშრა, ცახცახმა აიტანა და ხმა ვეღარ ამოეღო.

მაშ იაგო გადარჩა, ის კარგად არის! სხვა რაღა უნდოდა ბედმავს? ცოტა ხანს შემდეგ, როდესაც გონება შემოიკრიბა, ის გიჟსავით გავარდა კობასთან, რომელსაც მოეხვია და გულამომჯდარმა უბე გაუვსო ცრემლებით.

ნუნუ ეხვეოდა უსიტყვოდ, ეალერსებოდა და ამომჯდარი გული ვეღარ დაემშვიდებინა.

როცა იქნა, ქალმა მოახერხა რამოდენიმე ცვარი წყალის ჩაყლაპვა და ძლივს შეაჩერა გულისძგერა. გაჩუმებულს და გათეთქვილს ამდენის მოულოდნელობით ეჭირა კობას ხელი, და მოხვეე კი უამბობდა იაგოს თავგადასავალს.

ყველანი წყნარ-წყნარად დამშვიდნენ, დასხდნენ, მოისვენს ნუნუ გვერდით, და სხვადასხვაგვარის ოხუნჯობით ძლივს მოჰგვარეს იმას პირზედ ღიმილი.

- ხუმრობა - ხუმრობად, მაგრამ რაი უნდა ვარჩიოთ, როგორ მოვიქცეთ? - დაიწყო ჯღუნამ: - ასე ყოფნა არ იქმნების, უნდა გზა მოვნახოთ რაიმე...

- შენ გვირჩივე, შენ გვითხარ, - უპასუხა კობამ: - შენი მოაზრებისა ვინ იქმნების?

- ეხლა გრიგოლამაც შაიტყო, რომ იაგო გადარჩა, ხდეს რუსის ყაზახები ჩააყენეს და მონადირე ძლივს-ღა გადადის ხრიოკებზედ, იმაზედ ქალი ვერ გადაიყვანების.

- მაშ რაი გვეშველების? რაი ვქნათ?

- ნუნუ ძაუგში უნდა ჩავიყვანოთ და იქიდგან გატაცება უფრო გაადვიდლების.

- ძაუგში?! - გაკვირვებით იკითხა კობამ: - ეგ საით მოხერხდების, გზები სავსეა ყარაულებით.

- მაგას მე მოვახერხებ...

- აბა შენ თუ - თორემ ცხო ვერავინ შეჰბედავს მაგას.

- იქ ნუნუს მამა მთხოვარობს, იმას ჩავაბაროთ, და ის შეგვინახავს იქამდე, სანამ თქვენ წაიყვანთ.

- ეგ კარგი იქნების, მაგრამ მე გზისა მეშინის... თუ გაგვიგეს, ხომ აღარა გვიხსნის-რა?

- აი, ყური დამიგდე, - დაიწყო ჯღუნამ: - შენ ჯერ ბალლი ხარ, სისხლი გიდულს, ყველგან ძალით გატანა გინდა და დროება კი ისეთი შეიქმნა, რომ ძალა აღარ ხერხდების... ზოგჯერ ეშმაკობაც არაა გონჯი, არც დასაძრახისია... სტანციებში ტროიკები უკან რომ ბრუნდებიან, იმათ არავინ აყენებს, არავინ შინჯავს... იკითხავენ - „კტო იდოთ“, უპასუხებ - „აბრატნიო“ და გაივლი შენთვის. შევაბამ ტროიკაში ცხენებს, ჩავაწვენ შიგ ნუნუს, ზედ წავაყრი ბატარა თივას და ისე გავივლი ძაუგამდის, ღთის მადლმა, რომ ხმაც არავინ გამცეს... მერმე ძაუგში, როგორც მოახერხებთ, ისე მოიქცევით.

კობა იქამდინ გააშტერა ჯღუნას სიმართლით სავსე მოაზრებამ, რომ ენა ძლივს-ღა ამოაგნო. იმ ხანებში ტამოყნა ლარსში იყო გაკეთებული და ამგვარად მთის ხალხს გაჰქონდა თამბაქო.

- ღთის მადლმა, რომ საკვირველია! საით მოიაზრე?

- რას იტყვი, მოგწონს?

- აბა რაი-ღა ითქმის, უფლისგან დალოცვილი ხარ და ღთის პირით ლაპარაკობ.

- დედაკაცო, შენ რაღას იტყვი?

- აბა, თქვენთან რაი მეთქმის? თქვენ უფრო არ იცით? მე წმინდას გივარგის შევეხვეწები, რომ ხელი მოგიმართოსთ, ცხო რაი შემიდლიან?

- ქალაუ, შენა?

- ოღონდაც კი გირგოლას მომაშორეთ და თუნდა წყალში გადამაგდეთ.

- მაშ აგრე, ყველანი თანახმა ხართ?

- ყველანი, - იყო საერთო პასუხი.

- მაშ ეხლა თითო საყველაწმინდო შევსვით და დავიძინოთ, თორემ აგერ ყირვანწვერზედ ინათა, და ჩვენ კი ჯერ არ გვძინებია.

კობა ჩაიყვანეს ქვეით სახლში, რომელშიაც დაუგეს რბილად თივა, გაუგდეს, გაამაგრეს კარის ურდული და იქ დააწვინეს, ჯღუნამ კი მიიხურა ნაბადი და იქვე კერას პირს გრძელს „შკამზედ“ მიწვა. ქალები მოუდგნენ ქურჭლის სუფთავებას და მეორე დღისთვის მზადებას, რადგანაც გათენდა და დაწოლის დრო აღარ იყო, თუმცა იმათი საქმე შეჰსწყდებოდა ხან გახარებულის ნუნუს, ხან იმისი მზრუნველი ნათლის დაყვავებით, ალერსით და ღვთის ხვეწნით, რომ იმას ხელი მოემართა, და ხევური ჯვარ-ანგელოზნი დაჰხმარებოდნენ ამ ძნელს საქმეში.

მზე ჯერ კარგად არ ამოსულიყო, როდესაც ერთი მთიული¹⁴ ამოდიოდა ჯღუნას სოფელზედ და ჰკითხულობდა იმის სახლს. ამ მთიულს, როგორც ეტყობოდა, სოფელში არავინ იცნობდა და მასპინძელიც არა ჰყვანდა. სწორედ ამ მიზეზით, პირველი შემხვედრი მოხვეე ჩვეულებისამებრ მიესალმა და დაელაპარაკა:

- მთიულო, გზა მშვიდობისა.
- მშვიდობა მოგცეს ლომისამ, შენი კვნესა-მე! - უპასუხა მთიულმა.
- მასპინძელი თუ არა გყავს, იარე ჩვენსა, - მიიპატიჟა მოხვეემ.
- არა, შენი კვნესა-მე, მადლობელი ვარ: თოლიკაანთ ჯღუნაისას მივდივარ.
- თოლიკაანთ ჯღუნაი სოფლის თავსაა, შორია... იარე ჩვენსა.
- მადლობელი ვარ, შენი კვნესა-მე! იმისას საქმე მაქვს.
- ჯღუნას კაი ოჯახი აქვს, ღთის მადლმა, მაგრამ სტუმრისათვის მეც ვიშოვი ლუკმას.

ამ ლაპარაკში იყვნენ, როდესაც ჯღუნა ამდგარიყო და რაღაცა საქმისათვის ქვეით მოდიოდა. ამ ადგილს იმან სწორედ იმ დროს მიაღწია, როდესაც მთიულს მოხვეე ეპატიჟებოდა, და მთიული კი ჯღუნას სახლს ჰკითხულობდა. იმან ვერ იცნო მთიული და ამისათვის მოვიდა მოლაპარაკებთან.

- დილა მშვიდობისა, სტუმარო! - მოუხადა იმან ქუდი.
- მშვიდობა მოგცეს ღმერთმა.
- რაი ამბავია, მახუტავ? - მიექცა მოხვეეს.
- აი სტუმარს ვეპატიჟები და არ მიჯერებს, შენთან მოდის.
- სტუმარი ღთისაა, იარე, წავიდეთ! - მხიარულად წარმოსთქვა ჯღუნამ და მიუბრუნდა მახუტას: - ეგ რაღა იცი, ჩე! ცხოთა სტუმარი შენ უნდა მიიპატიჟო?
- ნუ გეწყინება, ჯღუნაისი, მე მეგონა მასპინძელი რა ჰყავს მეთქი...
- ვისის გორისა ხარ, სტუმარო? - ჰკითხა ჯღუნამ.
- ჯალაბაურიანთი, შენი კვნესა-მე.
- ჯალაბაურთ გორი მთაჩი განთქმულია! მადლი უფალს, რომ მეწვიე, ჩემი

ბედშავი სახლი იკადრე.

- მაი, ჯღუნავ, შენც წამოდი, სტუმარიც წავიყვანოთ და ბატარაი ღთის სახელი ჩვენც ვახსენოთ, - დაიწყო ისევ მახუტამ.

- სახლი მეცა მაქვს, მახუტავ, ღთის მადლმა! თუ შენ წამოხვალ, ღმერთს არ მოეტყუების, მიაძება.

რამდენიმე პატიჟის და ვაჭრობის შემდეგ, თუ სტუმარი ვის დარჩენოდა, ყველანი წავიდნენ ჯღუნასას, რომელსაც, მთის ჩვეულებისამებრ, დიდ სირცხვილად მიაჩნდა სტუმრის დათმობა და, თუ ერთხელ ნასტუმრები სხვისას მივიდოდა, მაშინ მიიპატიჟებდა იმას სახლში სადილად და საყვედურის ნიშნად ციკანს უკლავდა.

ისინი წავიდნენ ჯღუნასას, სადაც ჩვეულებისამებრ დასხდნენ ნადიმად. ჯღუნას კარგად ესმოდა, რომ, როდესაც უცნობი კაცი უცნობის სახლში მიდის, კითხვა-კითხვით დაემებს ამ კაცის სადგურს, უეჭველია, საქმე უნდა ჰქონდეს რამე და გულით ჰსურდა შეეტყო ამ საქმის შინაარსი, მაგრამ მთის ხალხის ჩვეულება და ზრდილობა ნებას არ აძლევდა - დაეწყო ამაზედ ლაპარაკი, სანამ თვითონ სტუმარი არ დაიწყებდა და ის კი, როგორც ეტყობოდა, არა ჩქარობდა, თუ ერიდებოდა მეორე მოხვევს.

როდესაც პურის ჭამა გაათავეს, მახუტამ თავის მოვალეობად ჩასთვალა გამოსთხოვებოდა სტუმარ-მასპინძელს, რათა მარტონი დაეგდო ესენი და თავისის იქ ყოფნით არ დაეშალა მოლაპარაკება იმათთვის.

როდესაც ჯღუნა და მთიული მარტონი დარჩნენ, მასპინძელმა ჰკითხა:

- პურმარლი გავტეხეთ და სახელი კი არ ვიცი შენი, რა გქვია?

- მე ეფხიაი მქვია, შენი კვენესა-მე.

- ვაჟკაცს ვაჟკაცის სახელი ექნების! - შეაქო ჯღუნამ: - კაი გორისა ხარ, ღთის მადლმა, და კაი სახელიცა გქონია.

- ვაჟკაცობისა კი რაი გითხრა და მტერს კი არ შევუშინდები, ლომისის მადლმა! - ამაყად უპასუხა მთიულმა და დაუმატა:

- ჯღუნავ! შენი სახელი განთქმულია ჩვენს მხარეს... შენი ტყვია ნიშანს არ ასცდების, შენი სტუმარი არავისგან დაიჩაგრების, შენგან ღალატი არ იქნების... საქმედ მოვსულვარ შენთან, თუ ვერ გამიტან, მითხარ და გაგშორდები.

- მეზობელს საით ეღალატების? მეზობლის მოღალატე ღთის მოღალატეა... მითხარ, რაი გაქვს სათქმელი და, წმინდის გივარგის მადლმა, სტუმრისთვის თავს გადავდებ.

- იაგო დასჭრეს, მოკლეს, თუ რაი მოუვიდა? შენ მონადირე ხარ, სულ მუდამ მთაჩი დადიხარ და გეცოდინების, - პირდაპირ დაიწყო ეფხიამ და მიაპყრო თვალები.

- რას იცნობ იაგოს, რად გინდა ისა?

- ჩემი ძმადნაფიცია ისიცა და კობაც, უიმათოდ გულმა ვეღარ გასძლო, წამოველ: თუ ცოცხლები არიან, იმათთან ვიცოცხლო, და თუ მომიკლეს, იმათი სისხლი ავიღო... შენ მოკეთე ხარ იაგოსი - ხელი უნდა მომიმართო.

მოხევე ჩაფიქრდა რამდენიმე ხანს.

- ეფხიაუ! ღთის მადლმა, კარგი ვოჟი ხარ და კარგი გორისა! მაგრამ დროება გამოიცვალა და, ნუ გეწყინების, თუ სიტყვას გიბრუნებ. უწინდელი დრო რომ ყოფილიყო, პირდაპირ გიპასუხებდი, არ დაგეკითხებოდი, მაგრამ ახლა დროება გამოიცვალა, ხალხი გაირყვნა, ძმა ძმას ვეღარ ენდობის, მოყვარე - მოყვარესა... ნუ გეწყინების და თუ მატყუვებ, იაგოს სამტროდ გინდა ჩემი გამოცდა, პურ-მარლი გიჭამია ჩემს სახლში, მაი, მომშორდი!.. ნუ ჰგომობ!

- აბაიმე! მაგას რას მეუბნები?.. მე ჯალაბაურიანთ გორისა ვარ, ჩემი გორის კაცს ენაც ერთი აქვს და გულიც. ლომისის მადლმა, ქვეყანა გაირყვნა, მაგრამ ჩემი გორის კაცებს კიდევ იმდენად შერჩათ გულიც და ნამუსიცა, რომ მტერს პირდაპირ უმტრონ და მოკეთეს პირდაპირ უერთგულონ, ლომისა იყოს შენი თავდები... მითხარ, თუ იცი რამე.

ჯღუნამ კიდევ ბოდიში მოიხადა სიფრთხილისთვის და ბოლოს, დაწვრილებით უამბო იაგოს და ნუნუს ამბავი, კობას აქ ყოფნა, და ამან ისე იმოქმედა ეფხიაზედ, რომ იმის ვაჟკაცურს პირისახეს ბავშვური სიხარული დაეტყო.

- მადლი ლომისას, რომ აგრე გადარჩენილან! - წამოიძახა მთიულმა და ქუდის მოხდით პირჯვარი გადაიწერა.

- სადაა კობა, მიჩვენე ჩქარა!..

- ქვეითა სძინავს, იქა მყავს დამალული... კარგა ხანია, რაც სძინავს, ახლა გამოღვიძებაც შეიძლების, - უპასუხა ჯღუნამ და დაუძახა თავის დედაკაცს, რომელსაც უთხრა:

- ჩადი, კობაი გააღვიძე, უთხარ ეფხიაი არის აქა, - შენი ნახვაი უნდა-თქო... აქ კი ნუ ამოვა, ჩვენ ჩავალთ იმასთან.

დედაკაცი მაშინვე გაბრუნდა, ცოტა ხანს შემდეგ კაცებიც ადგნენ და სამყოფო სახლში ერდოდ ამოჭრილი ნახვრეტიდგან, რომელსაც უბრალო კიბე ჰქონდა მოდგმული, ჩავიდნენ კობასთან.

საზოგადოდ იმ მხრის მთის ხალხის ზენა სახლი ბნელია, თუმცა უმრავლესი ერდოები, კვამლის გასასვლელად ამოჭრილი, ჭერში რამოდენსამე შუქს უშვებს და ქვენა სახლი, რომლის ერდოც ამ ზენა ბნელს სახლში ამოდის და არავითარს შუქს არ ამღევს, - წარმოიდგინეთ, - რაი იქნებოდა?

ამ ქვენა სახლში, საზოგადოდ, ზამთარში საქონელს აყენებენ და, რასაკვირველია, იქაური ყინვების შიშით, დასათბუნებლად რაც შეიძლება ცოტა სარკმელები აქვს და ისიც მუდამ დახურული, ამოჭედილი.

აი, ამგვარს სახლში ჩავიდნენ ჯღუნა და ეფხია, რომელთაც რამოდენიმე ხანი მოუნდათ შედგომა, სანამ სიბნელეს თვალს შეაჩვევდნენ. ჯღუნა, როგორც სახლის პატრონი და შეჩვეული თავის სახლს, გაჭედილს ბაგებით, პალოებით და კირკლებით, მიუძღვებოდა წინ, უკან სიფრთხილით მისდევდა ეფხია, რომელსაც ეშინოდა ფეხი არაფრისთვის წამოედო.

- ეფხიავ! მოხველ მშვიდობით! - ერთბაშად გადაეხვია მთიულს კობა, რომელიც

ბნელაში ვერ დაინახა ეფხიამ.

- კობავ! შენი კვნესა-მე!.. - მოეხვია ისიც.

ორნივე მეგობარნი შეიყარნენ ისეთის სიხარულით, ისეთის სიამოვნებით, როგორც ნამდვილი ძმანი.

პირველი სიხარულისა და ერთმანეთის წარსულზედ კითხვის შემდეგ, ეფხიამ უამბო თავისი სურვილი იმათთან შეერთებისა, რადგანაც იმან ვერ გაუძლო ამდენს უსამართლობას და ყველა ძაღლის ბატონობას.

- შემომაკვდების ვინმე, შენი კვნესა-მე, შემომაკვდების, - გაათავა იმან თავისი ამბავი: - ეხლა ვაჟნი ისინი არიან, შენი კვნესა-მე, ვინც მოძმეთ გამყიდავია, მოღალატეა, ვინც მეზობლებზედ მთხრობლად გამოდის, იმათა აქვსთ ძალა, ისინი არიან ბატონები! რაიც უნდათ, იმას სჩადიან... ლომისის მაღლმა, მე იმათთან ვერ გავძლებ!

- ნუ, ეფხიასი, ნუ! რაისთვი უნდა მოიშალო სახლ-კარი? ჩვენ თავზედ ხელაღებულები ვართ, ჩვენ რას გვიყურებ? დავრჩებით - ცხვრის ტყავი ვართ, გავწყდებით - თხისა.

- სახლს რაღა მოშლა უნდა, შენი კვნესა-მე? მოშლილია და მოშლილი! სირცხვილი აღარსად და სამართალი! არა, კობავ, შენი კვნესა-მე, გული ვეღარა სძლებს, შემომაკვდების ვინმე და ძნელია.

ბევრი ლაპარაკის შემდეგ იმათ გარდასწყვიტეს, რომ საღამოზედ კობა და ეფხია წავლენ არწიაში და ჯღუნა კი, რაწამს მოამზადებდა ტროიკას, ნუნუს წაიყვანს ძაუგს თავის მამასთან. საღამომდინ კობა მაინც ფარულად უნდა ყოფილიყო, და მთიულს კი მიზეზი არა ჰქონდა ძაღვისა, რადგანაც იმას არავინ ეძებდა და ამისი მოხვევებისას სტუმრობა კი ჩვეულებრივი იყო. თუ, ვინიცობაა, ჰკითხავდა ვინმე მისვლის მიზეზს, ის ეტყოდა, რომ იმას მწყემსად დადგომა უნდოდა.

თუმცა ეს ყველა მოხერხებით იყო შეთხზული და მთიულს ვერვინ გამოეკიდებოდა, მაგრამ ეფხიამ კობასთან დარჩენა ირჩია, რადგანაც დიდი-ხნის უნახავი იყო და კიდევ ბევრი რამ ჰქონდა სათქმელი.

ჯღუნა გამოვიდა გარეთ, ჩავიდა დუქნის კარში, სადაც ბ-ნი ნაჩალნიკი და ბ-ნი დიამბეგი ბრძანდებოდნენ და ხალხი ჰყვანდათ შემოხვეული გარს.

ჯღუნა მივიდა ახლოს და გაიგო, რომ მილიციას ამზადებენ ჩეჩნელებთან საომრად და ამ ხალხს ჰპირდებიან ყოველგვარს წყალობას ურჯულოებთან ბრძოლისთვის, რომლისთვისაც ჯილდოს მიიღებენ ჯერ ხემწიფე იმპერატორისაგან და მერმე ზეციურს - სარწმუნოების დაცვისათვის.

ხალხი ჩუმად იდგა და ყურს უგდებდა მოსაუბრეთა ენა-მჭევრობას; იმათ შორის ბევრი ისეთი ხალხი იყო, რომელთაც ენახათ ჩეჩენი, მისი მდებარეობა, გაუსვლელი ხელუხლები ტყეები და კარგად ესმოდათ, რა ძნელს საქმეზედაც გზავნიდნენ იმათ.

ბოლოს ერთმა მოიხადა ქუდი, წაღვა წინ და დაიწყო ასე:

- ჩვენ ვიცით, შენი ჭირიმე, ბატონო! ხემწიფეს სამსახური უნდა... ჩვენ ყინვასა და სიცივეში, - როდესაც ბუქი და ქარიშხალი ყოველ წუთს გვექადის ჩავგჩუმქროს,

როდესაც ყოველ წუთს გადმოწოლილი თოვლები გვექადის თავზე და გვექცევს, - გავდივართ გზების საკეთებლად ჯარებისთვის... მარხილებით და ზურგით ამ გაჭირვებაში მთაზე გადაგვაქვს იმათი ბარგი და საომარი იარაღი; ვეზიდებით შემას, თივას და ხორაგს... ყველა ამას სიხარულით ვასრულებთ იმად, რომ ხემწიფეს სამსახური უნდა... უწინ ჩვენ ამდენი არ გვეხდევინებოდა, მაგრამ არ ვჩივით, თუ კი სამსახური შეგვიძლიან, ხემწიფის ჭირის ნაცვალი იყოს ჩვენი თავი... მაგრამ ჩეჩნელებთან საომრად ნუ გაგვგზავნიან. ჩვენ მეზობლები ვართ ქისტების სოფლებთან, ერთმანეთში მოყვრობა გვაქვს, მტრებად ნუ გადაგვკიდებთ, თორემ, ღთის მადლმა, ერთმანეთს დავლევთ.

- ხემწიფის მოწინააღმდეგენი თქვენი მტრები უნდა იყვნენ. თქვენ უნდა წახვიდეთ საომრად, რადგანაც მთავარმართებელი ბრძანებს.

- წასვლით წავალთ, მეტი რაი დღე გვაქვს, შენი ჭირი მე, მაგრამ ჩვენთვის ყველაზე მძელია იმათთან ჩხუბის აშლა. ღმერთს არ მოეწყუება, მტრისა არ გვეშინიან, არც სიკვდილს გავექცევით, მაგრამ ისინი არ არიან ჩვენი მტრები.

ამ ლაპარაკის შედეგი ის იყო, რომ ნება-უნებურად უნდა მოგროვილიყო მთის მილიცია, ჩამოეტანათ თავიანთი წმინდა დროშები და რამდენიმე დღის შემდეგ, მთის მეზატონის გომპარაშვილის წინამძღოლობით, წასულიყვნენ დარლოსკენ, სადაც აგროვებდნენ დიდს ჯარებს და ერთის ძლიერის იერიშით შამილის გატეხას და ჩეჩნის დაპყრობას აპირობდნენ. იმაზედ, თუ რამდენად გაუმართლდათ ეს იმედი, ჩვენ ქვევით გვექნება უფრო ვრცლად ნათქვამი და ამისთვის აქ მეტს აღარას ვამბობთ, გარდა იმ სიხარულისა, რომელიც აღუძრა გულში ამ ამბავმა მეზატონეთ, კეთილშობილობას.

გომპარაშვილის გარდა კიდევ მრავალი ხალხი გროვდებოდა, თავადი თუ აზნაური, ამ ბრძოლისთვის და იმედი ჰქონდათ, რომ იაფად დაუჯდებოდათ ჩინები, რომელსაც ისეთი პატივი დაედო თავადი ვარანცოვის მმართველობის დროს; ამან შეაჩვია ევროპიულს განაზებულს დროსგატარებას ჩვენი მეზატონეები და აღუძრა სურვილი იმოდენი საშუალების მოპოებისა, რომ შესძლებოდათ მთავარმმართველის ბალებზედ სიარული და თავიანთი მოთხოვნილების დაკმაყოფილება. ამისთვის კი, პრიკაზის შემდეგ, ყველაზედ უადვილესად დაინახეს სამსახურით და ჩინებით სიმდიდრის მოპოება. იმიტომაც გარბოდნენ ისეთი სიხარულით.

რამდენიმე ყმაწვილი კაცი შეყრილიყო გომპარაშვილთან, სადაც საერთო სიხარულს ეძლეოდნენ ჯარში წასვლის გამო. იქ ცოტანი იყვნენ ისეთნი, რომელნიც საფუძვლიანად დაჰკვირებოდნენ თავიანთ საქმეს, რადგანაც იმათ მიზნად გაჰხდომოდათ მარტო ბრძოლა, თავის გამოცდა, ჩინი, პატივი და განსვენება. მხიარულებას ბოლო აღარა ჰქონდა და, ხალხის აზრს, მოთხოვნილებას განშორებულნი, დასხდომილიყვნენ ნადიმად, რომლის დროსაც მრავალჟამიერს შესცვლიდა აზარფემა, ანუ მცვრიანი ჯიხვის მწვადი, ნათავაზები იქვე მოქეიფე მეზობლისაგან.

ესენი ამ ნადიმსა და ლხინში იყვნენ, როდესაც კობა და მთიული გამოესალმნენ მასპინძლებს და მიიპარებოდნენ ყუროს მთისაკენ; ისინი ისე ავიდნენ წვერზედ, ჩავიდნენ იმ ადგილს, სადაც მოკლული ჯიხვი დაეგდოთ კობას და ჯღუნას, რომ არავის შეხვედრიან. აქ ცოტა შეისვენეს, გაწვნენ ბალახზედ, რათა დაღალულს სხეულს ძალა მოეკრიბა. ამის შემდეგ ეფხიამ წამოიკიდა ნადირი და გასწიეს.

ისინი დაადგინენ გვირგალას იქით ბილიკს, რომელიც მიდიოდა მდინარე ხდის პირობაზე; გავიდნენ ჩხატისთავთან და ის იყო უნდა გასულიყვნენ სამშვიდობოს, როდესაც გვერდიდგან ხმაურობა მოესმათ და აშკარად გაიგონეს რუსული ლაპარაკი.

- ვინ მოდის? - დაუყვირეს მიმავლებს.

მგზავრებმა ნახეს, რომ იქ გზა შეკრული ყოფილიყო რუსის ყაზახებისაგან და გამობრუნება კი აღარ მოხერხდებოდა; ამისთვის ისინი გადახტნენ გვერდზე და მოეფარნენ იქვე აყუდებულს კლდეს.

- ვინა ხართ? - კიდევ მოესმათ იმათ.

- ჩვენა ვართ და აბა დედა შეირთეთ ცოლად, თუ თქვენი კაცობა არა სცადოთ! - ამაყად უპასუხა კობამ.

ამ სიტყვებზედ გავარდა რამდენიმე თოფი და ტყვიებმა ხრიალი მიიტანეს კლდეზედ, რომელსაც კობა და იმის ამხანაგი მოჰფარებოდნენ.

- აბა, თუ ხლაზეა, ახლა ჩვენ გვიყურეთ, - დასძახა მთიულმა, რომელიც გადაწვა კლდეზე და კარგა-ხანს ნიშანში იღებდა ვილასაც, მაგრამ, რადგანაც ყაზახებსაც თავიანთი საფარი ჰქონდათ და ისინიც იმის იქით იმალებოდნენ, ეფხია ელოდა, რომ ამოჩენილიყო ვინმე.

- კობავ, მაი, ნადირი წამოიკიდე და დაადეგ მაგ ბილიკს, სანამ მე ამ ძაღლებს დავიმაგრებ.

კობამ აღარ გაამეორებინა სიტყვა, წამოიკიდა ჯიხვი და გასწია დასახელებულს ბილიკზედ, რომელსაც უჩვევი კაცისთვის გზის კვალიც არ ეტყობოდა. იმ ადგილში, თითქოს განგებ, სწორედ ჩამოჭრილს კლდეზედ, აქა-იქ გამოშვერილიყო ქვები; რომელიც გადაჰყურებდა უფსკრულს.

ამაზედ უნდა გასულიყო კობა, მიეღწივა სამშვიდობოს და იქ კი უშიშრად შეეძლო დასვენება, რადგანაც ეს ადგილი უფრო მაღლობზედ იყო, სანამ ის, რომელზედაც იმის ამხანაგი მთიული და ყაზახები იდგნენ. აქედგან იმას შეეძლო თავისუფლად მიშველება თავის ამხანაგისა ამ ეშმაკურს გზაზედ გამოსვლის დროს.

კობამ დააგდო ნადირი, ამოირჩივა საუკეთესო ადგილი და თოფმომარჯვებული გადმოეყუდა კლდესა სწორედ იმ დროს, როდესაც ერთმა ყაზახმა საფრიდან თავი ამოჰყო დასათვალიერებლად. იმავ წუთს გავარდა ეფხიას თოფი, ყაზახი, თითქოს ინსტინქტიურად შეხტა, უცნაურად აიქნია ხელები, შორს გადასტყორცნა თოფი და თითონაც რახრახით და ტრიალით გადავარდა კლდეზედ. მთიული კი წამოხტა, და გაიქცა კობასაკენ, რომელიც გატაცებით უყურებდა იმის მარჯვედ ხტომას გამოშვერილს კლდეებზედ.

ყაზახებმა შიშით თავი ვეღარ გამოჰყვეს, და ეფხიამ კი მიაღწივა თავის მეგობარს, რომელმაც სიხარულით მიულოცა გამარჯვება. იქ ისინი უშიშარს ალაგს იყვნენ, რადგანაც ერთკენ გამოუსვლელი კლდეები ჰქონდათ და თავს ვერ მოუვლიდნენ და იმ გზაზედ, რომელზედაც ეს ორი თავზე ხელაღებული კაცები გავიდნენ, რუსის ყაზახები ვერ შეჰბედავდნენ გასვლას და, თუნდაც შეეხედნათ, თითო-თითოს მეტი ვერ

დაეტეოდა და გაქცეულების მარჯვე სროლა კი უეჭველად ბოლოს მოუღებდა იმგვარს თავხედს; ისინი მით უფრო თავისუფლად მიეცნენ განსვენებას, რომ მთელი ასასვლელი გზა, როგორც ხელის გულზედ, ისე უჩნდათ.

ყაზახებმა უკეთესად დაინახეს - გორაკების მოფარებით და მალვით მოსცილებოდნენ მარჯვე მსროლელებს.

ეფხიამ და კობამ კარგა-ხანს დაისვენეს, ამოიღეს გუდიდგან საგზალი და პურის საჭმელად დასხდნენ; ისინი იცინოდნენ უხირო რუსზედ, რომელიც ისე მასხარად „გადაკოტრიალდა“ კლდეზედ.

როდესაც იმათ საკმაოდ დაისვენეს, ისინი წამოდგნენ, გასწივეს თავიანთ გზაზედ და სადილობისას გავიდნენ არწიაში, სადაც იაგო გულის ჰლევით მოელოდა კობას მოსვლას.

იაგო დერეფანზედ იჯდა, როდესაც პატარა ბალღმა მიირბინა და დაუძახა:

- იაგო, იაგო! კობა მოდის, კობა!.. კიდევ სხვა სტუმარიც მოჰყავს თან.

- სად არის, სადა? - აჩქარებით და ადგომით ჰკითხა იაგომ.

- ა-იქ, გაიშვირა ხელი პატარა ბიჭმა: - მთაზედ ამოდიან, ეხლა წყაროსთან იქნებიან... ისეთი დიდი ჯიხვი მოაქვსთ, ე-ემოდენა რქები აქვს... თვალები კი დაუხუჭავს... - ტიტინებდა პატარა.

იაგო წამოდგა, ჯოხზედ დაბჯენით ჩავიდა კიბეზედ და უთხრა პატარა ბიჭს:

- სულთი, გამიძეღ წინ, მიჩვენე სად მოდიან?

- აი, წავიდეთ, წავიდეთ, - ხტომით მირბოდა ბიჭი და წამდაუწუმ შესდგებოდა, რომ უკან დარჩენილის იაგოსთვის მოეცადნა და ეთქვა რამე.

ამ დროს გორის თავზედ ამოჩნდნენ მომავალნი და, რამდენადაც უახლოვდებოდნენ იაგოს, ამას გული იმდენად მეტად უმგერდა.

რას ეტყვიან? რას შეატყობინებენ თავის ნუნუზედ, თავის „გულის-ყველაზედ“?

მართლაც, ცოტა საფიქრი არ იყო, რადგანაც ისეთს არეულობაში დაჰკარგა ძლივს შეხვედრილი „საყორელი“, რომელთანაც ბედი თითქოს იმისთვის აახლოვებდა იმას, რათა მერმე მომეტებულად ეგრძნობინებინა დაშორების ძალა.

იაგოს ეგონა, რომ იმის მეგობრები განგებ გვიანობენ, განგებ ნელა მოდიან, რომ უფრო მეტად დასტანჯონ მოლოდინით, მაშინ, როდესაც იმათ ჩქარის სიარულით ხვირთქლი გადასდენოდათ სახეზედ. ბოლოს ისინი მოვიდნენ იაგოსთან, რომელმაც სიხარულით აღარ იცოდა, რა უნდა ექნა, და ისე იამა ეფხიას მოსვლა, რომ აღარ იცოდა რა ექნა, რა ეკითხა!

აქვე გამოვიდა ფარჩო მოლიმარის სახით და სტუმრებს მშვიდობა უთხრა.

როდესაც ყველანი დალაგდნენ, კობამ და ეფხიამ უამბეს ნუნუს ამბავი და იმის ძაუვისაკენ გამგზავრება, საიდგანაც, იმათი სიტყვით, ისე უადვილდებოდათ ამ ქალის გატაცება.

ექიმი, რომელიც მოვიდა იაგოს ჭრილობის შესახვევად, არწმუნებდა, რომ ორ კვირაზედ იაგო სრულიად განთავისუფლდებოდა და ოთხ-კუთხივ გზა ჰქონდა გახსნილი, და ამ დღეს კი ძმადნაფიცნი მოუთმენლად მოელოდნენ, რადგანაც ჩეჩნიდგან ხმა მოდიოდა, რომ შამილი დიდს ჯარებს ამზადებს და დიდს ომებს მოელის, სადაც „დედალ-მამლობა“ უნდა გამოჩენილიყო.

ესენი ამ მოლოდინში იყვნენ, როდესაც რუსის სარდლები მართლა დიდს ჯარებს აგროვებდნენ და, თვით ვარანცოვის იქ დასწრებით, ერთბაშად თავს დასხმას უპირობდნენ ჩეჩნელებს.

ამათ ისე ჰქონდათ მოანგარიშებული, რომ რამდენიმე სიმაგრის აღება საკმარისი იქნებოდა ჩეჩნელთ დასამორჩილებლად და „რკინის კაცის“, შამილის, მოსახრელად.

ბევრნი ძალიან ადვილად უყურებდნენ ამ საქმეს, და პეტერბურგშიაც იქამდინ დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ შამილის დამორჩილება ერთის ძლიერის იერიშით შეიძლებოდა, რომ იქ ყველასათვის გარდაწყვეტილი იყო ამ ქვეყნის ჩქარა და სამუდამოდ დაპყრობა. ავიწყდებოდათ მხოლოდ ერთი, რომ საქმე უნდა ჰქონოდათ მამულის მოსიყვარულე გმირებთან, რომელთაც თავი გამოეჩინათ ვაჟკაცობით და სიგულადით, რომელნიც ისე აფასებდნენ თავისუფლებას.

რუსეთი გაიზარდა, გაიწია განზედ, ის ვეღარ მოთავსდა თავის კალაპოტში და მიემურებოდა სამხრეთისაკენ და, რაც კი გზაზედ ჰხვდებოდა, უნდოდა დაემორჩილებინა, დაეპყრო. ჩეჩნელები გზაში ეჩხირებოდნენ ამ მდინარებას, და ეს იყო პირველი მიზეზი შეტაკებისა.

იმდროინდელი რუსის პოლიტიკა არ იყო მიმართული მშვიდობიანს მორიგებაზედ, რომელიც ისე ადვილი იყო გონიერს და მიწის მუშა ჩეჩნელებთან. უცნობლობის გამო, მთელს რუსეთს ეს ხალხი გარეგან, ველურ ხალხად მიაჩნდა და ამისთვის ეგონათ, რომ თუ არ ბრძოლა, სხვა არავითარი მორიგება არ გამოდგებოდა იმათთან.

ამასთანავე თავიანთი ხალხის სიმრავლე რუსებს ნებას აძლევდა თავაწყვეტით ეძახათ: „ქუდებით ამოვჟლეტავთ!“ და დიდი თუ პატარა დაუფიქრებლად გაიძახოდა: „წავიდეთ, წავიდეთ იერიშით!“

რადგანაც ეს ბრძოლა ხალხის სიმრავლეზედ იყო დაფუძნებული, ამისთვის სცდილობდნენ, რაც შეიძლებოდა, ადგილობრივაც მეტი ხალხი მოეგროვებინათ და ესარგებლათ იმ რუსის ჯარებითაც, რომელნიც ოსმალეთიდგან დაბრუნებულიყვნენ და ამ ჟამად კავკასიაში იმყოფებოდნენ.

ესენი ამ მზადებაში იყვნენ, მაგრამ არც შამილი ჰკარგავდა უბრალოდ დროს: ის მთელს დაღესტანში და ჩეჩენში აგროვებდა ხალხს, ამაგრებდა ციხეებს და აქეზებდა ხალხს, რომელსაც აგონებდა იმ უსამართლოებაზედ, რაც არა ერთხელ გამოეცადათ გააურებისაგან ჩეჩნელებს.

სოფლებს და ხალხს, რომელთაც კი მიჰკარებოდა მაშინდელი რუსის აფიცრობა, რომელთ მომეტებული ნაწილი კანტონისტებისაგან იყო შემდგარი, რომელთათვისაც არა ერთხელ ერტყათ კბილებსა და ცხვირ-პირში, და ახლა რიგი იმათ ჰრგებოდათ და

ყველა შემხვდარზედ ესენიც, უზნეონი, ყოველს უსამართლობას ჩაიდენდნენ, - ეს უფრო აჯავრებდა, უფრო გულს უღუღებდა და უფრო უღვიძებდა გადახდის სურვილს.

ყოველ ნაბიჯზედ ხედავდით გადაბუგვილს სოფლებს, დამზადებულს თივას და სიმინდს, რომლის ალიც ზეცას სწვდებოდა. თუ სიმინდი შემოსული და მოჭრილი არ იყო, ხმლითა და ცელებით სთიბავდნენ, ცხენებს აქელინებდნენ ფეხ-ქვეშ15 და დამშეული მემამულენი, მოკლებულნი ყოველ სავანეს, გულ-ადუღებულნი ფიცით მიდიოდნენ მთაში, რომ გადაეხადათ მტარვალებისთვის ეს უსამართლოება, ეს უკაცური საქციელი... ან რაღა რჩებოდათ ომის მეტი, როდესაც უსაჭმლოდ დარჩენილი საქონელი უწყალოდ ბლაოდა და ულუკმოდ დარჩენილი ბაღლები მწარედ შესწიოდნენ!

შამილი, როგორც ჭკვიანი კაცი, ყველა ამ მდგომარეობით სარგებლობდა და ხალხს გულში თავგანწირულს მტრობას უღვიძებდა. ხალხი კი შამილს უყურებდა, როგორც ქომაგს, მოსარჩლეს და თავდადებით იბრძოდა იმის სიტყვით და სამშობლოს დასაცველად.

შამილს ძალიან კარგად ესმოდა, რომ ის მარტო ჩეჩნელებით და ლეკებით ვერას გახდებოდა-რა და ყოველი ღონისძიებით ცდილობდა სხვა ერობის ხალხიც მიემხრო, მაგრამ ვაგლახად ჰხედავდა, რომ იმათში ბატონყმობას ფესვი გაედგა და ბატონებს კი თავიანთი სიმდიდრისთვის და მოსვენებისთვის თავს შემოეველოთ საქვეყნო საქმე. ამ მთის კაცმა, გაუნათლებელმა, დაინახა, რომ საჭირო იყო, როგორც ჩეჩნელთ არ ჰქონდათ ჩვეულებად ბატონყმობა და ყველანი თანასწორად ითვლებოდნენ, ისე სხვაგანაც ეს წესები ჩამოეგდო და გაესწორებინა ხალხი, მაგრამ უბედურმა შემთხვევამ აღსრულებაში არ მოაყვანინა ეს აზრი.

აგრეთვე შამილი გულის ხეთქით და კვნესით უყურებდა რუსებისაგან ქართველების მიზიდვას, რომლებთანაც იმას სულით და გულით დაახლოვება, შეერთება უნდოდა და ამ აზრით ამაოდ გზავნიდა კაცებს მთებში. თითონ განთქმული ყაზი-მულაც კი რამდენჯერმე განგებ ამ აზრით ჩაუვარდა რუსებს ხელში, მაგრამ, რა ნახა ქართველთ მიმართულება, იმედ-გარდაწყვეტილი ისევ შინ, მთებში გაიქცა, რომ ხელი მიეყო იარაღისთვის და მტერს მედგრად დასცემოდა ხან აქა და ხან იქ.

1845-ში ორივე მხარე, რუსებისა და ჩეჩნელებისა, ამ მზადებაში იყვნენ, ორივე მხარე იგონებდა სხვადასხვა საშუალებას, რომ გამარჯვება იმას დარჩენოდა, და რაც კი შეიძლებოდა, მომეტებული მტერი გაეჟლიტა.

შამილს უნდოდა ვარანცოვი თავისის ჯარით იჩქერის ტყეში შეეტყუებინა, სწორედ იმ ტყეში, სადაც ისე დაამარცხა ამ რამდენიმე წლის წინათ ღენერალი გრაზე, და რუსები კი ემზადებოდნენ, რომ ეს ტყე გაეველოთ თავიდგან ბოლომდინ და თავის იარაღისთვის დაემორჩილებინათ.

იაგო მორჩა და სრულიად განთავისუფლდა თავის ჭრილობისაგან. ის თავის ამხანაგებით დღე-დღეზედ ემზადებოდა თავის გალაშკაში გასვლას, საიდგანაც უნდა შეერთებოდა შამილის ერთ-ერთს ჯარის ნაწილს და ებრძოლა ამ ხალხთან ერთად, რომელთაც მიიღეს და შეითვისეს.

ერთს დღეს სასტუმროში შემოვიდა ფარჩო და პირველის სალამის შემდეგ უთხრა:

- სტუმრებო, ჯარიახს ხატობაა, მე იქ უნდა წავიდე სალოცავად, თქვენ კი არ წამოხვალთ?

- რაისთვი არა, წამოვალთ, - უპასუხა კობამ ამხანაგების მაგიერადაც.

- იქ კაი დღეობა იცის, ახლო-მახლო სოფლის ქალები სულ იქ იქნებიან; ლხინი, თამაშობა იქნება.

- წავიდეთ, წავიდეთ, - დაუმატა იაგომ, რომელსაც უხაროდა, რომ გულს რითიმე გაირთობდა.

ამ დროს პატარა ბიჭმა შემოიტანა რგვალი „სიფრო“, რომელზედაც ელაგა მოხარშული ხორცი, ერბო-კვერცხი, ყველი და გარს მოწყობილი მჭადი.

იმათ ისამხრეს და მოემზადნენ ჯარიახის ხეობაში წასასვლელად, სადაც მაჰმადიანთ უნდა ედღესასწაულნათ წმინდა გიორგის დღესასწაული. ოდესმე ამ ხალხს, მართლმადიდებელს ქრისტიანებს, აეშენებინათ იქ საყდარი და ესრულებინათ მართლმადიდებელთ წესი, მაგრამ ჟამთა-ვითარებამ შესცვალა სარწმუნოება და მთელი ქრისტიანების სოფლები რუსების ხელშიაც კი მაჰმადიანები ხდებოდნენ¹⁶.

მთელი სოფელი მოძრაობაში იყო. ყოველ ადგილას ბლაოდა საკლავები, ჩამოყვანილი მთებიდგან; აქა-იქ დარბოდნენ პატარა ბიჭები; დედაკაცები ალაგებდნენ ქიშელებში (ტყავის ტომარა) ქაღებებს, ხმიადებს, ხაჭაპურებს და სხვა ხორაგს; კაცები ავსებდნენ ლუდით და შინაურის არყით ტიკებს და ჰკიდებდნენ ჯორებს, რომლებიც ისე მარდად დადიან მთებში; ყმაწვილი გასათხოვარი ქალები კი მორთულ-მოკაზმულნი დარბოდნენ ერთის მეზობლიდგან მეორესთან და თავიანთ მეგობრებთან ერთად ყოფნის პირობას სდებდნენ; ყმაწვილი ბიჭები გამოსულიყვნენ და საწყაოს ზომავდნენ თოფზედ, რადგანაც იცოდნენ, რომ იქ უეჭველად ნიშანში სროლა, - აუცილებელი დროს გატარება ამ შემთხვევაში, - გაიმართება და არწიელები კი შინ შერცხვენინი არას დროს არ დაბრუნებულან.

მთიელ ქართველებსაც გაეყარათ¹⁷ თავიანთი თოფები და ისე გაეწმინდათ, რომ მზეზედ სარკესავით ლაპლაპებდნენ და ადამიანის სახეს აჩენდნენ.

იმათთვის რომ შეგეხედნათ, უფრო სალაშქრო სამზადისში იყვნენ, სანამ ხატობად მიმავალნი. მაგრამ ხატობა და დროსგატარება მთაში არის საომარი ვარჯიშობა და მომზადება ბრძოლისთვის. აქ ეჩვევიან სროლას, სირბილს, ცხენით და იარაღით აქა სცდიან ერთმანეთის ვაჟკაცობას და ხმარებას, ამის შემდეგ გადიან მტერზედ. სწორედ ეს მიზეზია, რომ ისინი გამოდიან საომრად მოწყობილნი, გამართულნი და მომზადებულნი, შეჩვეულნი იარაღის ხმარებას და მომზადებულნი ამ შემთხვევისთვის.

ამისთვისაც იბრძოდნენ თავგადადებით და გასაოცარის გამოცდილებით ისინი, ვინც ისე აგრძნობინა რუსებს ბრძოლის დროს.

ცხვრები შეაერთეს, მიუყენეს რამდენიმე საერთო მწყემსი და გაგზავნეს; ხალხიც დაიძრა და ჯგუფ-ჯგუფად, გვარეულობად დაიყო. ყმაწვილი ქალები, მორთულნი სხვადასხვა ფერის მხიარულის ტანისამოსით, გავიდნენ წინ და მაღალის ხმით დაიწყეს გამირული საომარი სიმღერა. ყმაწვილი კაცები, რომელნიც გვერდს მისდევდნენ ყიჟინით, ჭყვილით და თოფისა და დამბაჩის სროლით, ინთებოდნენ თვალჟუჟუნა

მომღერალთ სიტყვებით და ესენი კი აქეზებდნენ ამათ მტრებზედ; ცამდინ აჰყავდათ გულადნი, თავგადადებულნი ვაჟკაცი, მაშინ, როდესაც მასხარად იგდებდნენ მშიშარებს და ლაჩრებს.

ძნელად დარჩებოდა ისეთი ყმაწვილი ბიჭი, თუ გინდ ის ბუნებით მშიშარაც ყოფილიყო, რომ არ აენთო ბრძოლის სურვილი მასში ამ ქალების სიტყვებს, წამლის სუნს და თოფების გრიალს, რომელსაც ბანსავით ყიჟინა და ჭყვილი უერთდებოდა.

აქვე მისდევდნენ მთიელი ქართველები და ყურს უგდებდნენ გულშემტაცებელს ხმას. ვერ მოასწრობდა ერთი ჯგუფი სიმღერის გათავებას, რაწამს მეორე ჯგუფი დაიწყებდა, მერმე მოჰყვებოდა მესამე, მეოთხე - და ამგვარად მიდიოდნენ ეს ნეტარსანახი ხალხი, რომელთ დღეგრძელობა და ერთობა შემდეგში ისე უღმერთოდ დაამქრია შეუბრალებელმა უგულო ძალამ.

შემობინდა, როდესაც იმათ მიაღწივეს ერთს ველიანს გორას, რომელზედაც ოდესმე ბრწყინავდა მშვენიერი ეკლესია; ეხლა ნანგრევი, უპატრონო, გაოხრებული, ათას ადგილს დაბზარულის კედლებით მწარედ გულს უთუთქავდა მნახველს. აშკარად ეტყობოდა, რომ აქ როდესაც სდულდა ქრისტიანობა, გაბრწყინებული ამ სარწმუნოების მართლმოსამსახურეთაგან, რომელნიც არაფერს იშურებდნენ სახარების სიტყვის გასავრცელებლად, და ეხლა წარმოადგენდა დაკარგულს წარსულს.

საყდრის წინ დაცემული მოედანი სწორედ საჯირითოდ იყო მოწყობილი. მშვენიერი წყარო, ცივი როგორც ყინული და წმინდა როგორც დათლილი ბროლი, გამოჩუხჩუხებდა იქვე საყდრის ძირიდან და გადადიოდა ხევში, რომელიც მინდვრის ერთი მხრიდან მოჩანდა.

ხევის იქით ამართულიყო უზარმაზარი ხეები, რომელთ შუაგ გაბმული მაცვალი და სვია ისე ჩაჰხვეოდა იმათ, თითქოს გაშმაგებული მიჯნური, რომელსაც სურვილი ველარ მოუკლავს.

აინთო ცეცხლები, გაისმა ხმაურობა, ყიჟინა და გაჩუმებულს ადგილებს თითქოს ერთბაშად გამოეღვიძა და ერთბაშად ენა ამოედგა; შორი მთები რამდენჯერმე იმეორებდნენ სიმღერას და ხმაურობას.- თითქოს ბანს აძლევდნენ ამ თავისუფალს გულადობას. მაგრამ რამდენადაც ეს გამეორებული ხმა შორდებოდა, იმდენად უფრო ყრუდ და წყნარად მოისმოდა; მერმე იქცეოდა მთრთოლარე ჩურჩულად და, ბოლოს, შორს იკარგებოდა - ვინ იცის სად!

ცეცხლების შუქზედ სურათები გაბრწყინდა და უფრო მედიდური სახე დაიდო: ყოველმა სულდგმულმა, ყოველმა არსებამ იცვალა ფერი, და თვით ჩრდილოებმაც კი რაღაცა საოცნებო ხასიათი მიიღეს.

ყველანი დღესასწაულს ძმურად ულოცავდნენ ერთმანეთს; ერთი ბინიდგან მიდიოდნენ მეორე ბინაზედ, ყმაწვილი ქალები სთავაზობდნენ სასმელს, ქალებს და თავისუფლად ეოხუნჯებოდნენ ყმაწვილ ბიჭებს, რომელთაც სანატრელის ფიქრით აუშვებდნენ გულს და აუჩუხჩუხებდნენ მდულარე სისხლს.

ამ ღამეს ბევრმა ყმაწვილმა ბიჭმა ღვთის ფიცი მისცა ყმაწვილს ქალს შერთვისა, ბევრმა ყმაწვილმა ქალმა შეჰფიცა, რომ ყოველს წუთს მზად არის გაიქცეს თავის

სატრფოსთან და ეს ყველა ჰხდებოდა ისეთი სიწმინდით, ისეთი გულწრფელობით, რომ უპატიოსნო აზრს ადგილი არა ჰქონია.

ჩეჩნის ქალი ყველა მთის ხალხის ქალებზედ თავისუფალია და მისთვისაც ყველაზედ პატიოსანი. თქვენ ვერც ერთს უპატიოსნო ადგილს და უპატიოსნო ცხოვრებაში ვერა ნახავთ იმას, თუმცა კი კაცებთან ხუმრობისა, თავისუფალი ქცევის ნება სრული აქვს. საკვირველია, რომ საყოველთაოდ გარყვნილს და ზნეობით დამახინჯებულს კაცებს, რომელთაც ყველგან თავმოსაწონადა აქვსთ გამხდარი თავიანთი გარყვნილობა და სიამოვნებით კვებულობენ თავიანთ ცხოვრებას - იქ, ჩეჩნელებში, - იმ გაუნათლებელს და ველურს ხალხში, როგორც ჩვენ ვუყურებთ, - ვერა ჰნახავთ.

ჩეჩნელს თუ შეუყვარდა ქალი, იმისთვის შეუყვარდება, რომ შეირთოს; თუ შესძულდა ცოლ-ქმარს ერთმანეთი, ისინი განშორდებიან და ამ განშორებაში ბრალდებული ჯარიმას იხდის. ეს ყველა ჰხდება მეზობლების ბჭეობით, შინაურად და, მამასადამე, მშვიდობიანად.

ისეთი უპატიოსნო ვინმე რომ გამოვიდეს, შეაცდინოს, ქალი მოატყუოს, ათასობით ხანჯლის წვერი დაემზადება ერობის უღირსი წვერისთვის გულის გასაგმირად, და ქალს კი თავის მოკვლის მეტი აღარა რჩება-რა.

ესე მხიარულად მიდიოდა ხატობა. იაგოს თავის ამხანაგებით ხან აქ იწვევდნენ, ხან იქ და, როგორც სტუმრებს, ღვთისგან მიცემულს, ყოვლის ღონისძიებით სცდილობდნენ პატივი ეცათ და წესიერად დაჰხვედროდნენ.

გათენებამ მოაღწია, როდესაც იაგომ და იმისმა ამხანაგებმა განაპირებით გამოირჩივეს ადგილი და მიიძინეს. დანარჩენი ღამის მთეველნიც მოიქანცნენ და აქა-იქ მიწვნენ, ათასში ერთს ადგილს თუ-ღა მოისმოდა რომელიმე მოუსვენარის გამარტოებული სიმღერა.

ღამე თბილი იყო და ცეცხლების გაძლიერება არ ეჭირვებოდათ, მით უფრო, რომ მთვარის შუქმა შესცვალა ცეცხლის შუქი და ბუნების გაჩენილმა მნათობმა დასძალა კაცის მოგონილი სინათლე.

კობას და ეფხიას დასძინებოდათ, მაშინ როდესაც იაგოს ისევ ეღვიძა და ვერ მოესვენა; ისა ტრიალებდა თავის ალაგზედ, ოხრავდა, ქშინავდა და არ იცოდა, რა ექნა, როგორ და რითი მოესვენა. მთვარის შუქი, რომელიც პირდაპირ თვალებში სცემდა, თითქოს კიდევ უაღერსებდა და კიდევ აჯავრებდა, რადგანაც ეს აგონებდა იმ ტკბილს და მწუხარებით სავსე ღამეებს, როდესაც ნუნუს თვალთ შესცქეროდა და იმას ჰშორდებოდა.

ამ საღამოს იმან ნახა ჯერ გაურყვნილი ხალხი, რომელიც გულწრფელად დროს ატარებდა, რომელთაც გულის მოძრაობისდაკვალად თავისუფლად შეეძლო ამორჩევა იმისი, ვინც კი შეუყვარდებოდათ, მაშინ როდესაც ის ისე განდევნილი იყო ბედისაგან! ჩეჩნელები ბედნიერები იყვნენ - ის კი უბედური! და ამან მოაგონა ყველა უსამართლოება, გაცხოველებული კანონის დამცველთაგან, რომელიც იმას მიაყენეს; მოაგონდა იმდენი წვალება, ტანჯვა, ძალის მიტანა იმაზედ, და გულმა დაუწყო ჰლევა.

- როდესაც ჩვენი ხალხიც ასე ბედნიერი იყო, ასე გაურყვნელი, მაშინ მოძმე მოძმეს არ ჰღალატობდა! - იფიქრა იმან და გული აუდუღდა. - რად ავირიენით, რად ჩამოვარდა ერთმანეთის სიძულვილი, ჯიბრი? რა იქმნა ხალხის ძალა, სიყვარული? რისი, ან ვისი ბრალია ჩვენი ასე დამხოვა? - გაურბინა იმას გულში და მწარედ, მაგრამ გარკვევით, ჩაიცინა და წარმოსთქვა:

ვაი რა დიდი ბრალია:

შავარდენი ჰყავს ძერასა,

გაუფრინდება, წაუვა -

შორით-და უწყებს მზერასა.

„მაგრამ გაუფრინდება-ლა?“ გაიფიქრა იმან და მერმე მწარედ წამოიძახა: „ვაი, შენს მტერს!“

კობას, რომელსაც ძილში შეესმა იაგოს სიტყვები, გამოეღვიძა და უთხრა:

- იაგო, რას სჩადი, რაი მოგსვლია?

- რაი ვიცი, არ მეძინების.

- ეგ რაი-ლა იცი, - უპასუხა გაჯავრებით კობამ: - ძილის დროს ძილი უნდა.

- რაი ვქნა, მეც მიხდა, და თუ კი არ მეძინების!

- დახუჭე თოლები და დაგეძინების.

ამ სიტყვების შემდეგ კობა გადაბრუნდა მეორე მხარეს და ჩქარა დაეძინა, იაგომ კი კიდევ კარგა ხანს იტრიალა, კიდევ კარგა ხანს ესაუბრა თავის მოუსვენარს გულს და აზრებს, სანამ ძილმა არ დაუხუჭა თვალები.

მეორე დღეს, როდესაც ქართველთ გამოეღვიძათ, მზე ამოსულიყო და მლოცველნი ამდგარიყვნენ: ყველანი საკლავებსა ჰხოცავდნენ, წყალს ეზიდებოდნენ და საჭმლის თადარიგში იყვნენ.

კაცები ერთს ალაგას გროვდებოდნენ და, როგორც ეტყობოდათ იქ რაღაცა სასჯო ჰქონდათ. ამ დროს ფარჩო მოვიდა სტუმრებთან და უთხრა:

- შამილის კაცი მოვიდა, წავიდეთ, რას გვეტყვის.

ყველანი ზეზედ წამოცვივდნენ ამ სიტყვებზედ, დაიბანეს საჩქაროდ ხელ-პირი და წამოვიდნენ მოსასმენად - თუ რა ამბავი მოიტანა შამილის გამოგზავნილმა კაცმა.

ისინი მივიდნენ და თვალ-წინ წარმოუდგათ თეთრ-წვერა მოხუცებული კაცი გონივრულის სახის გამომეტყველებით; იმისი აუჩქარებელი, დალაგებული ლაპარაკი წყაროსავით სასიამოვნოდ მომდინარეობდა. იმისი ვაჟკაცური შეხედულობა, შექმუხვნილი წარბები აშკარად ამტკიცებდა, რომ ამ კაცის მტრად გადაკიდება ადვილი არ იყო, თუმცა კი არც სიბოროტე, არც ფარისევლობა და ფანატიზმი არ ეტყობოდა. ისა ლაპარაკობდა დალაგებით საქმეების მდგომარეობაზედ, ამბობდა, რომ გიაურები კავკასიელთ საერთო მტრები არიან, რადგანაც სცდილობენ, შეჰმუსრონ იმათი ჩვეულება, ძალა, ჩაიგდონ მდიდარი ადგილები ხელში და გააძღონ თავიანთი დამშე-

ული ხალხი. იმის აზრით ყველა მამულისშვილის მოვალეობა არის წინააღმდეგნენ გააურების გაუმადლობას.

- დღე არ გავა ისე, - დაიწყო მოხუცმა, - როგორც მშვიერი ძერა, გააურები ისე არ დაეცნენ ჩვენს მიწებს, არ მოგვტაცონ ჩვენი ნამუშევარი და იმით არ მოიბრუნონ გაუმადლარი ლეში. რასაც ვეღარ ერევიან, ხვალისთვის უფიქრელნი, ფეხ-ქვეშ ჰქელენ და სწვავენ... სოფელი არ დარჩენიათ გზაზე, რომლისთვისაც ცეცხლი არ წაეკიდებიათ, ქალი არ დარჩენიათ, რომლისთვისაც უპატიურება არ მიეყენებინათ, არ გაეწბილებინათ! გააურებს ყოველგან გააურობა, ყოველგან უსამართლობა და უკაცურობა გამოუჩენიათ.

ამ სიტყვებზედ ხალხი შეიძრა, გამოსმა მუქარის ხმა და მერმე ისევ სულგაკმენდილი მიაპყრეს ყური მოხუცის სიტყვებს.

- განა უნდა მოვითმინოთ წმინდა მაჰმადიანებმა უწმინდური გააურების ეს საქციელი?

- სიკვდილი გააურებს, სიკვდილი! - იყო საერთო პასუხი.

- აქამდინ ღმერთი ჩვენი ცოდვებისთვის გვახდევინებდა, ახლა ისევ ჩვენკენ მოიხედა... სადაც ჩვენი ხალხი შეჰხვდება გააურებს, ესენი დიაცებსავით გარბიან და ჩვენები მისდევენ ხოცვით და ჟლეტით... ეხლა გააურებს მოუწადინიათ კიდევ გამოსცადონ იჩქერის ტყე, სადაც ისე სამარცხვინოდ გავაბრუნეთ ღენერალი გრაბე. გაიგონეთ, მართლმორწმუნენო! შამილი ლაშქარს აგროვებს, ემზადება კიდევ იმისთანავე ცხარე დღე დააყენოს გააურებს და ბოლო მოუღოს იმათ გაბედულებას... ვინა ხართ მართლმორწმუნენი? ვინ დაიხარებს საერთო მტერზედ გალაშქრებას?

- არავინ, არავინ! - ყვიროდა ხალხი თოფებ-მაღლა-აშვერილი, რომელთაც მრისხანედ იქნევდნენ.

- წამოდით, გამოიჩინეთ ვაჟკაცობა... მაგისთვის თქვენ მოგელისთ ძვირფასი ნადავლი, ლამაზი ქალების ქება და ალერსი! თქვენი სახელი კიდით-კიდემდე გაითქმის და თვალ-მოჟუჟუნე ქალები თქვენს ქებას წარმოსთქვამენ ნაზის ტუჩებით... თქვენ შეიქმნებით ყველასაგან თითით საჩვენებელნი!..

- წავალთ, წავალთ!

- ვინც შინ დარჩება, ის ქალაჩუნა იქნება, ყველასაგან მასხარად აგდებული!.. იმას არ ექნება მოსვენება ხალხისაგან სააქაოს და საიქიოს მაღლის ღმერთისგან იქნება დასჯილი, ის ვერა ჰნახავს მაჰმადისაგან გამართულს ედემს, რომელშიაც უმშვენირესი ქმნილებანი, ნაზისა და ნარნარის ხმით, მარტო წმინდა მუსულმანებს და მამულისათვის თავდადებულებს ემსახურებიან.

დიდხანს ილაპარაკა კიდევ მოხუცმა ვაჟკაცობის სარგებლობაზედ და ლაჩრების სამარცხვინო მდგომარეობაზედ; კიდევ ბევრი ეცადა, რაც შეიძლებოდა ხალხი მეტად აელეღვებინა, თუმცა ეს მეცადინეობა სრულიად არ ეჭირვებოდა იმათ. ბუნებით ვაჟკაცი, ამაყნი, შეჩვეულნი თავისუფლებას, ჩეჩნელები ისეც ვერ ეხერხებოდნენ რუსებს, რომელთ მოთაურებიც თავიანთის საქციელით, თითქოს განგებ ცდილობდნენ უსამართლობის ჩადენით, რაც შეიძლებოდა, მომეტებული წინააღმდეგობა ჩამოეგდოთ ამ ორს ტომს შორის.

ამ ადგილებში გამოუცდელი რუსები, შეუჩვეველნი ხალხის წესებს და ადათებს, იმათ შეხედულობას და სულიერ მდგომარეობას, სრულიად იკარგებოდნენ და არ იცოდნენ - საქმე საიდგან დაეწყოთ; სრულიად სხვარიგად აღზრდილი რუსები ბევრჯერ უნებლიედაც აწყინებდნენ, ამზადებდნენ ჩეჩნელთ თავმოყვარეობას. მაგალითად, ლოთობა ჩეჩნელებში დიდ სირცხვილად ითვლებოდა და კანონისაგანაც ჰქონდათ აღკრძალული, რუსები კი აფიცრებიდგან სალდათამდე ყოველს ჟამს ლოთობდნენ, ანგარიში ველარ მიეცათ თავიანთ მოქმედებაში. წამდაუწუმ ხედავდნენ სალდათებს, რომლებსაც რამდენიმე კაცი მიათრევდნენ, რადგანაც, არყით გალექებულთ, თითონ სიარულის თავი აღარა ჰქონდათ და გონება-დაკარგული ან არწყევდნენ, ან წაქცეულები შიგვე უნდა ჩაწოლილიყვნენ ამ უწმინდურებაში და იმდენი ძალა აღარ ჰქონდათ - მოჰშორებოდნენ ამ ადგილს. დამეთანხმეთ, რომ ეს ყველა საკმარისი იყო, რომ თავმოყვარე ჩეჩნელებს შეჰზიზღებოდათ ამგვარი ხალხი და სრულიად დაეკარგათ იმათი პატივისცემა. ამას ემატებოდა უწმინდური, დაურიდებელი ლაპარაკი ქალებთან, რომელთაც ყოველ ჟამს ჰხდიდნენ თავიანთ პირუტყვულის გაშმაგების სათამაშოდ და, თუ ამგვარი მოქმედებისათვის რუსსა და ჩეჩნელს შუა წინააღმდეგობა ჩამოვარდებოდა, საქმე საჩივრად გახდებოდა, რუსი ყოველთვის გამართლებული დარჩებოდა, ჩეჩნელი კი გამტყუვებული.

ახლა დაუმატეთ სოფლებისა და შიგ ჭირნახულების ბუგვა და წვა (აუცილებელი ამგვარ ბრძოლაში), მოხუცებისა, დედაკაცებისა და ბალები ხოცვა, და ყველა ეს ერთად მოგროვილი, ნახული და ნაგრძნობი ჩეჩნელთაგან, შეგიძლიანთ წარმოიდგინოთ, რა მტრობასაც ჩამოაგდებდა. ველარა კაცობრიული მორიგება, ველარა საბუთები ველარ დაიჭერდა, ველარ შეაყენებდა იმათ გამწარებას და გაცხარებას.

ამ გრძნობით აღელვებული ხალხი, მოწადინებული ბრძოლას და შუღლს, გაიფანტა იმისთვის, რომ მეორე დღეს შეკრებილიყვნენ და გაეწიათ შამილთან, იმ განთქმულს ნაიბთან, რომელიც ისე მამაცად ეხმარებოდა იმათ გულის მოძრაობას და ჯავრს აყრევინებდა და გულს მოაფხანინებდა განრისხებულს მტერზედ აქა-იქ დაცემით, აქა-იქ იმათზედ გამარჯვებით. ამ შევიწროვებისაგან ისინიც არ იყვნენ დაფარულნი, რომელნიც თითონ შერიგებოდნენ, და ამისთვისაც, რასაკვირველია, ყოველ შემთხვევაში ღალატობდნენ მტრებს.

იაგო და მისი ამხანაგები, რომელნიც ფარჩოსას იდგნენ, გულისძგერით და შურით უყურებდნენ ამ ხალხის საერთო აღელვებას, ერთობას და ერთს პირს; ღმერთს მადლობას აძლევდნენ, რომ შემთხვევამ ნება მისცა გადაეხადათ რუსებისთვის, რადგანაც დიამბეგის და გირგოლასთანა კაცების სისამაგლის ჩადენას იმათ აბრალებდნენ.

როდესაც ისინი გაბრუნდნენ შინისკენ, საიდგანაც შამილთან წასვლას აპირობდნენ, ფარჩო მიუბრუნდა იაგოს:

- თქვენ რუსებთან ერთის სჯულისა ხართ?

- აბა რაი ვიცი?.. ეგრე ამბობენ, მაგრამ არ მჯერა... რაიც ხატები გვქონდა, სუყველაი წაგვართვეს, წმინდა ადგილებიდან ჩამოიტანეს და საყდრებში დაჰკეტეს; დეკანოზები რომ გასულიყვნენ ხატთან, ორი კვირა საწმენდად უნდა გასულიყვნენ და

მერმე ისე მივიდოდნენ ხატთან და ეხლა კი...

- გაწმენდა რაი-ღაა? - გააწყვეტინა ფარჩომ.

- ისაა, შენი ჭირიმე, რომ დეკანოზი გაშორდებოდის სოფელს, ხალხს, უწმინდურს აღარას შეეხებოდის, დღეში სამჯერ იბანებოდის მდინარე წყალში და ისე ხვეწნითა და ლოცვითა მიუდგებოდის ხატს... მაშინ ხალხსაც ემინოდა, იმის ფიცს ვერვინ გასტეხდის, მოძმეს მოძმე უყვარდის და ეხლა კი აბა რაი-ღაა?! ღვდლები პირსაც არ იბანენ, ისე შადიან საყდრებში. რაიც საწირი შასდის, სულ თითონ ხოჭამენ, იყრიან ჯიბეში... შიგვე საყდარში ერობისთვის იგინებიან, ილანძლებიან, ჩხუბობენ დიაკვნებთან და ხალხთან, და ხალხმაც დაკარგა ხატის შიში და პატივისცემა... ისინიც არას სჩადიან, არავის უწყრებიან; არ ვიცი, ისინიც რუსებმა დააშინეს, თუ რაია?

- მაშ ერთი სარწმუნეობისა არ ჰყოფილხართ, - გადაწყვეტით უთხრა ფარჩომ.

- ალბათ!.. რუსის დედაკაცები ჩვენს ხატობას გარყვნილობისთვის დადიან, ჩვენი დედაკაცი-კი უწმინდურად ვერ გაივლის, მაშინვე დაამიზეუებს. ზიარება, ნათლობა და ჯვარისწერა კი ერთი გვაქვს.

- მაშ ერთი სჯული გქონიათ.

- არ ვიცი, და აგრე ამბობენ; მე კი არა მჯერა.

აქ ცოტა ხანს სიჩუმე ჩამოვარდა და მასუკან ისევ ფარჩომ დაიწყო:

- შენთვის დიამბეგს და გირგოლას დაუშავებია, იმათ რად არ გადაუხდი, რუსებმა რაი დაგიშავეს?

- აბაიმე! - გაიკვირვა იაგომ: - რუსებისაგან არ არიან ისინი დაყენებულნი? იმათგან არ მიეცათ იმათ ძალა?.. თუ რუსები არ ყოფილიყვნენ, გირგოლაი საით მოიტანდა ჩემზედ ძალას? თითონ რომ შესძლებოდა, თემი როდის გაუშვებდა? - აუხსნა იაგომ. - დიამბეგი! დიამბეგი საით მოვიდა, რას გვიცნობს. რაი იცის ჩვენი ამბავი? ენა იმას არ ესმის ჩვენი და ჩვეულება!.. რაიც გირგოლასთანა კაცებს უნდა, ისინიც იმას ჩაიდენენ, და ქვეყანაზედ გირგოლასთანა კაცი კი არ დაილევს.

- მართალი ხარ, ღთის მადლმა! ძნელი ყოფილა თქვენი საქმე.

- ოჰ, ოჰ, ოჰ, ოჰ! - მოხევემ მწარედ გაიქნია თავი: - ძნელია, ძნელი! ღთის მადლმა, აღარ გვეცხოვრების!

იმათ ყველაზედ გვიან მიაღწივეს თავიანთ სახლს, რადგანაც გზაში დაშორდნენ დანარჩენებს და მოდიოდნენ სვენებ-სვენებით და მუსაიფით. სოფელში ჯერ არ დაეძინათ, არ დაწოლილიყვნენ, რადგანაც ხატობას გამხიარულებულნი ჯერ კიდევ ვერ მოქანცულიყვნენ და არ მოჰბეზრებოდათ „ტამ-ფანდურა“.

- ჩვენ სატამ-ფანდუროდ აღარა გვცალიან, - უთხრა ფარჩომ.

- დაწექით, ეხლავ დაიძინეთ და ხვალ ღმერთი ვახსენოთ.

- ლაშქართან ერთად თუ არ წავალთ? - იკითხა კობამ.

- არა, იმათ გალაშქარში შეუერთდებით.

- მაშ ჩვენ მარტონი წავალთ? საით?

- ჩვენ სახელი უნდა გავიკეთოთ და ისე მივიდეთ შამილთან. თუ ეგრე მივედით, სირცხვილიცაა.

- მართალია, ლომისის მადლმა! ჩვენი კაცობის გეში უნდა მივიტანოთ, - დაუმატა ეფხიამ.

- მაი, ფარჩო, ჩვენ ლაშქარს სულაც ნუ გავერევით. - დაიწყო იაგომ: - ჩვენთვის შევეყაროთ ცალკე ჩვენის გუნების ბიჭები და იმათთან ერთად, როგორც საჭიროდ დავინახოთ, ისე მოვიქცეთ. რას იტყვით, ვაჟებო? - მიუბრუნდა ამხანაგებს.

- საითაც შენ - ჩვენც იქით წამოვალთ, შენი კვნესა-მე! - უპასუხა ეფხიამ.

- ჰაი, ჰაი, რომ იქით წამოვალთ! - დაუმატა კობამ.

- ჯერ გავემგზავრნეთ და მერმე, რასაც ღმერთი ჩაგვაგონებს, ის იქნების - ღმერთის ნებას კაცი ვერ წაუვა.

- ვერა, ღთის მადლმა! - დაემოწმნენ ქართველები.

- მაშ ხვალა, რაღა? - იკითხა იაგომ. რომელიც ძლივს განთავისუფლებულიყო ჭრილობისაგან და ისევ ომის სურვილით ინთებოდა.

- ხვალ, ხვალ! - უპასუხა ფარჩომ: - გათენებისას ყველანი სამ ბუჩქთან, სამაშკას ტყის გვერდით რომ არის, იქ შევიყარნეთ და, იქ გარდავსწყვიტოთ, საითაც წავალთ... მე კი ამალამვე სხვა სოფელში უნდა გავიდე.

- აგრე, - უპასუხეს სამმა ამხანაგმა, გამოესალმნენ მასპინძელს და შევიდნენ სასტუმროში, სადაც ქალებს რბილი ქვეშაგები გაეშალათ.

ქართველები მიეყარნენ და ცოტა ლაპარაკის შემდეგ, რომელიც შეეხებოდა იმათ მომავალს მგზავრობას, დაიძინეს.

გარეთ კი აღელვებული ხალხი დადიოდა სიმღერით და ღმერთის დიდებით.

ისინი გროვდებოდნენ ხან ერთს ადგილს, ხან მეორეს და პირობას სდებდნენ, რარიგად წასულიყვნენ შამილთან. ვინ აერჩიათ უფროსად, ვინ იმის შემწედ და ვინ დარჩენილიყო მხოლოდ უბრალო მეომრად. ამ ღამესვე ბევრი ყმაწვილი კაცი დაღონებულის და შეწუხებულის სახით ესალმებოდა თავის სატრფოს, რომელსაცა სტოვებდა მარტოდ, სთმობდა იმისს ალერსს სამშობლოს გულისთვის და, ვინ იცის, ბრძოლიდგან დაბრუნდებოდა-ღა?.. და, თუ დაბრუნდებოდა, არ ჰპოვებდა თავის თვალ-ჟუჟუნას გულს შეცვლილს?..

მზემ წვერი ამოჰყო და სუნჯის ტყის ფოთლები მოჰფინა ოქროსფერად. აქამდისინ გაჩუმებული ბუნება თითქოს ღიმილით მიეგება მოღიმარს მნათობს. ყველა ცხოველი გრძნობდა, რომ ის ცოცხალია და მისთვის ეძლეოდა თავისუფალს მხიარულებას; თვით უძრავნი ყვავილნიც კი თითქოს შეინძრნენ, გადიშალნენ, იცვალეს მკრთალი ფერი და ღამის ნამით გაღორძინებულნი, სწრაფად გაცხოველდნენ, რათა უმანკო სურნელთ, ნაზად და კეკლუცად მზისკენ მიექციათ თავიანთი ნაზი სახე. გაუმადლარი და შეუბრალებელი შუქი მოუსვენრად დამკრებოდა ხლართულ ფურცლებ შუა, რათა

თვალი შეეკრა იმათთვის და დამტკბარიყო სიამოვნებით. წყარო ანკარა და წმინდა, როგორც ცის ნამი, წყნარად ჩამოჩხრიალებდა და უაღერსებდა ერთმანეთის მოარშიყე ბუნების ქმნილებათ. მოუსვენარი ფუტკარი, გამოსული დილის სამუშაოზედ, არ კმაყოფილდებოდა ერთის ადგილით. იმას იზიდავდნენ სხვადასხვა სურნელები თავიანთის სიკეკლუციტ და სინაზით, რომელნიც ათასფერად შეხამებულიყვნენ.

ერთბაშად ამ საერთო გარმონიას შეუერთდა ხმელი წიწკების მტვრევის ხმა: აშკარადა სჩანდა, რომ რაღაცა სულდგმული გამოსულიყო ამ ადგილებში, - უთუოდ იმასაც უნდოდა დამტკბარიყო ბუნების საერთო მოწყობილის მშვენიერებით. ამისთვის იზრუნა ბუნებამ, ამისთვის ეცადა, ამისთვის შეამკო დედამიწა, რომ სულდგმულთ ყოველივე ნეტარებით ისიამოვნონ, ისარგებლონ.

არ გამოვიდა რამდენიმე ხანი, როდესაც სამი კაცი წყნარად და ფრთხილად, თვალიერებით გამოჩნდნენ: ისინი დამწკრივებულნი ერთმანეთს მოსდევდნენ; იმათი შეიარაღება და სამგზავრო ტანისამოსი ამტკიცებდა, რომ ისინი შორს გზას უნდა გამგზავრებულიყვნენ.

როდესაც ისინი ტყის ნაპირს მოახლოვდნენ, მოწინავემ ხელით ანიშნა, უკანები შესდგნენ და თითონ კი სიფრთხილით მიახლოვდა ტყის ნაპირს, საიდგანაც დაუწყო თვალიერება წინ დაცემულს ტრიალს მინდორს. ტყის შორი-ახლოდ მოჩანდა სამკუთხად ბუჩქები, რომელთ შუაც რჩებოდა კეკლუცი სამკუთხივე პატარა მინდორი. სწორედ ამ ალაგს ჩასცივებოდა ახალმოსული და უყურებდა.

იმან იქ უთუოდ ვილაცანი გაარჩია, რადგანაც პირში ჩაიდო ორი თითი და სამჯერ ძალზედ დაუსტვინა. ამ ხმაზედ ორი შეიარაღებული კაცი გამოვიდა, რომელთა შორის ერთში ფარჩოს იცნობდით, და ხმამალლა დაიძახა:

- აქ გამოდით, იაგო! რაი მოგივიდათ ამდენს ხანს?

ტყეში მყოფნი გამოვიდნენ და მიესალმნენ იქ მყოფებს.

- რად დაიგვიანეთ? - იკითხა კიდევ ფარჩომ.

- რაი ვიცი, აბა, არსად მივბრუნებულვართ კია და, - უპასუხა იაგომ.

- ელბერდ, დაურთე მწვადები, - მიუბრუნდა ფარჩო თავის ამხანაგს და თითონ კი წაჰყვა იაგოს და მის ამხანაგებს წყაროზედ, რადგანაც ნამგზავრებს ხელ-პირის დაბანა უნდოდათ.

- აქ ვჭამოთ პური, დავისვენოთ ცოტა და გავუდგეთ გზას, - უთხრა ფარჩომ, როდესაც ქართველებმა პირი გაიგრილეს ცივის წყლით.

- კარგი იქნება, ცოტა კიდევ აგრილდების, - უპასუხა იაგომ.

- აქ სახემწიფო გზასთანაც ახლო ვართ და ტყესთანაც, თუ შეგვხვდა რამე, კიდევ ვიხელთოთ.

- აგრე, - იყო ისევ პასუხი და მესაუბრენი შევიდნენ ბუჩქებს შუა.

მგზავრები საჩქაროდ შენაყრდნენ და წინა-დღეებიდგანვე დაქანცულნი მიეყარნენ, ვისაც სად შეხვდათ. მარტო ელბერდ არ დაწვა, რადგანაც ამხანაგებს

ყარაულობა ეჭირვებოდა, რათა უცაბედად თავს არავინ წარმოსდგომოდათ.

სანამ ესენი ამ განსვენებაში იქნებიან, მეტი არ იქნება გაგაცნოთ ეს ახალი პირი, რომელიც შემდეგში არა მცირედ მონაწილეობას მიიღებს ჩვენს მოთხოვნაში.

ელბერდ იყო ოცდაათს წელს მიღწეული, ტანადი და მხარბეჭადგმული ვაჟკაცი; იმას დიდი ხანია, რაც თოფი აელო ხელში და ხან მარტო, ხან რამდენიმე ამხანაგით დაეხეტებოდნენ იმ გზებზედ, სადაც მოძრაობდა რუსის ჯარი. პატიოსანი, გულადი და ვაჟკაცი ელბერდ წუთით-წუთს და მოუთმენლად ელოდა ხოლმე, რომ დასცემოდა გაუბრთხილებელს მგზავრს რუსებს, გაეცარცვა ისინი, მოეტაცნა საქონელი, ცხენები და, თუ მოხერხდებოდა, თითონ კაცებიც და ტყვედ გაეგზავნა შამილთან; ან კიდევ შეჭვდებოდა ვისმე გამოპარულს, გამოქცეულს შერიგებულთაგანს, ან სალდათებს, რომელნიც დაწუხებულნი აფიცრების მკაცრის საქციელით და მოპყრობით, წამდაუწუმ თავს ირჩენდნენ შამილთან გახიზნებით, ის გზას უჩვენებდა. ამგვარი ხალხი, რასაკვირველია, შამილისაგანაც დიდის სიხარულით მიიღებოდა, რადგანაც ისინიც თავგანწირვით იბრძოდნენ და ზოგთ ზარბაზნების მოვლაც იცოდნენ, და ამგვარი მცოდნე ხალხი კი ასე ეჭირვებოდა იმას. მაშასადამე, ელბერდი ერთი ისეთი სასარგებლო კაცთაგანი იყო ამ ბრძოლების დროს, რომელსაც ყველანი, და შამილი განსაკუთრებით, აფასებდა.

ელბერდი იცნობდა ყველას, ყველგან ძმადნაფიცები და მეგობრები ჰყვანდა, ყველას იმასთან საქმე ჰქონდა. ურიცხვი შემთხვევების გამო მოსაზრება იქამდინ გახსნოდა, რომ რაც უნდა გაჭირვება შეჭვედრიყო, სწრაფად მოისაზრებდა, თუ როგორ გამოსულიყო საშიშს და უსიამოვნო მდგომარეობიდან.

ის ათასჯერ ყოფილა მომწყვდეული და სწორედ იმ დროს, როდესაც დარწმუნებულან, რომ დაიჭირეს, ჩაჰკლავენ ძალღივით, ელბერდ ერთბაშად და მოულოდნელად ხელიდან გაუსხლტებოდა, ქაჯსავით გაჰქრებოდა და პირდაღებულს რუსებს გაკვირვებით ხელებს გააშლევინებდა.

ის ყველგან იპოვიდა გზას, ყველგან გაძვრებოდა, ყველგან გამოსჩხრეკდა საშუალებას და მით სანატრელი გზის მჩვენებელი და ამანაგი იყო ამ არეულობის დროს, როდესაც ათასობით სახლკარგადამწვარნი წარმოუთქმელის წადილით გულში და თავშეუწყალებლად მტრის გადახდევიანებას დაემებდნენ. თითონ ელბერდიც როდესაც დამშვიდებული მემამულე იყო, ჰყვანდა ცოლი, პატარა შვილი და სცხოვრობდა ტყეში გამარტოებით, რადგანაც ფუტკარი გაეჩინა და იმათ უვლიდა; მაგრამ ერთს დღეს დაეცნენ ამ ადგილს რუსები, გადუწვეს სახლი, რომელშიაც ჩაიწვა იმის პატარა შვილი, ცოლი წაიყვანეს ტყვედ და თითონ ელბერდი კი რაღაცა მანქანებით, დაჭრილი რამდენიმე ადგილს, გაექცათ. ამ დღიდან მოსწადდა იმას შურისძიება, აიღო თოფი ხელში და ბევრს აუტირა დედა, ბევრს შეუღება პერანგი სისხლის ფერად.

ელბერდ გაჰყურებდა გზას, და ამ ყურებაში კარგა ხანმა გაიარა, როდესაც სადამოს პირობას მტვერი ავარდა გზის ერთს მხარეს. ის დააცქერდა და უკანასკნელს მზის სხივებზედ აშკარად გაარჩია ყაზახის ჯარი, რომელთაც წინ მოუძლოდა რამდენიმე აფიცერი. იმას მაშინვე გული აუცახცახა სურვილმა, რომ რამდენიმე კაცი გამოეგლიჯა ამ ხალხისაგან. იმან მოათვალიერა ადგილი და შეამჩნია, რომ იმათ და ყაზახებს შუა

ჩამოდიოდა დიდი ხევი; წარსული ავდრის გამო წყალი ადელვებულებო და თან მოჰქონდა აუარებელი კუნძები, რომლებსაც ჩხირსავით აბრუნებდა. ტყე ერთს ადგილს წყლამდინ ჩამოდიოდა და წყლის პირს პატარა ჭალა გადაშლილიყო; ამ ჭალის პირდაპირ, გაღმა, მოჩანდა რამდენიმე ბუჩქები, თითქოს განგებ ვისმე ჩაეყარა პატარა ბილიკის ნაპირებზედ, რომელიც უთუოდ წყლის დასალევ გზად ჩამოდიოდა. როდესაც ყველა ეს მოათვალიერა, იმან ისევ ჯარს გაჰხედა, რომელიც, დარწმუნებული უშიშარს მდგომარეობაში, რადგანაც ეს ადგილი ვლადიკავკაზს არ იყო დაშორებული, სრულიად უზრუნველად მოდიოდა. იმათ არავითარი, ამგვარს მგზავრობაში საჭირო, სიფრთხილე არ მიეღოთ. ელბერდმა გაიღიმა რამდენჯერმე და სიამოვნებით ჩაიცინა, ეტყობოდა რაღაცა მოსაზრება მოუვიდა თავში. ის მივიდა საჩქაროდ თავის ამხანაგებთან და გამოაღვიძა ისინი.

- რა ამბავია? - იკითხეს ამათ.

- აგერ, - გაიშვირა ხელი ჯარისკენ.

ყველამ მიიხედა იქით და დაინახა ყაზახები.

- თუ სავაჟაკოდა ხართ წამოსულნი, შემთხვევასაც ღმერთი გაძლევს...

- აქედგან ვესროლოთ? - იკითხა ფარჩომ.

- აქედგან მეტად შორია, რას გავაწყობთ? - დაუმატა იაგომ.

- აქედგან ტყვიაც ვერ მისწვდება. გაღმა ჭალაში უნდა გავიდეთ, - გარდაწყვეტით უთხრა ელბერდმა.

ყველას მოეწონა ეს აზრი.

- წყალში საით გავიდეთ? - ცოტა სიჩუმის შემდეგ იკითხა ფარჩომ.

- ა-იქ ხიდი არის, - უპასუხა ელბერდმა და მოუბრუნდა დანარჩენებს: - ნულარ ზოზინობთ, დაგვიგვიანდება.

- ჩვენ მზადა ვართ, - იყო საერთო პასუხი.

ამხანაგებმა ღმერთის სახელი ახსენეს, ქრისტიანებმა პირჯვარი გადაიწერეს და ელბერდის წინამძღოლობით გასწიეს ჭალისაკენ. ისინი მალვით და შეუმჩნეველად გავიდნენ გაღმა, შევიდნენ ბუჩქებში და ამოირჩივეს ადგილი ისე, რამდენადაც სახერხო იყო სასროლად.

გზისა და იმათ შუა სულ არ იქნებოდა სამოც-ოთხმოცი საჟენი და ელოდნენ უფრო მოახლოვებას. როდესაც ამხანაგები დააბინავა ელბერდმა, თითონ მაშინვე სადღაც წავიდა და იქამდისინ არ დაბრუნებულა, სანამ ყაზახები ჩასაფრებულებს არ გაუსწორდნენ, ისიყო თოფები მოიმარჯვეს მეომრებმა და ნიშანში იღებდნენ ყაზახებს, როდესაც ელბერდმა ერთბაშად წასჩურჩულა:

- არ ესროლოთ, არ ესროლოთ!

- რაი ამბავია? - ჰკითხეს გაკვირვებულმა ამხანაგებმა.

- აგერ. - მოკლედ უპასუხა იმან და გაიშვირა ხელი მომავლებისაკენ.

ყველამ მიიხედა იქით და დაინახეს, რომ სამი აფიცერი გამოცალკევდა ჯარს და დაადგნენ წყლის ბილიკს. იმათ უთუოდ უნდოდათ ესარგებლათ წყალის სიახლოვით და დაეღვინებინათ ცხენებისთვის წყალი.

ისინი მოდიოდნენ უზრუნველად, სიცილით და მხიარულად, რადგანაც დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ აქ მშვიდობიანს ადგილს იყვნენ და ფიქრი არაფრისა ჰქონდათ.

სამთავეს სახე დარუმბებოდათ წარსულს ღამეს ბახუსთან მუსაიფის გამო. ისინი იქამდინ მოახლოვდნენ მყარაულებლებს, რომ აშკარად მოისმოდა იმათი ლაპარაკი.

აფიცრები ლაპარაკობდნენ თავიანთ ჩეჩნელთ სოფელ ახლიყში ყოფნასა და იქ დროს გატარებაზედ.

- მე მომცეს სადგურად, - დაიწყო ერთმა, - ერთი ჩეჩნელის სახლი... ისეთი მშვენიერი ცოლი ჰყვანდა, ისეთი, რომ რაღა გითხრათ!.. ტანადი, თვალადი, ყმაწვილი - თითქმის ბავშვი!.. თვალებიდგან სულ ცეცხლს აფრქვევდა... მე დავუწყე არშიყოფა, ისიც იცინოდა და მე დავრწმუნდი, რომ იმასაც მოვწონდი, მაგრამ დრო ვერ ჩაგვეგდო ხელში - ქმარი არა შორდებოდა... ერთს საღამოს ამხანაგები შეიყარნენ ჩემთან, გადავკარით კარგად, ყველანი ჩემს სახლის პატრონის ცოლს შემომნატროდნენ და დამცინოდნენ, რომ აქამდინ ვერა გავაწყე-რა. ბოლოს სტუმრობა დაიშალა, მე დავრჩი მარტოკა... სახლის პატრონი კაცი შინ არ იყო და მე საუკეთესოდ დავინახე ეს საღამო, ქალს გავვარშიყებოდი... შევიპარე იმის სახლში, მაგრამ ქალმა ყვირილი გააბა და ერთბაშად შემოვარდა იმის ქმარი, რომელიც დაბრუნებულიყო და გარეთ ცხენს უვლიდა. კიდევ კარგი, რომ იარაღი არ გაჰყოლოდა თან, და სალდათები კი ახლოს იყვნენ, ყარაულად დადიოდნენ და ხმაურობაზედ შემოცვივდნენ, თორემ სწორედ ხანჯალზედ ამაგებდა ის პირუტყვი!..

- და, რასაკვირველია, ისინი ისეთი ველური ხალხია, რომ იმათგან ყველა დაიჯერება! - ჩაურთო სიტყვა მეორემ.

- პეტრ ნიკოლაევიჩ! ნუ უშლით, გაათავოს, - დაუმატა მესამემ, რომელიც ნერწყვის ყლაპვით ყურს უგდებდა ამხანაგის ცინიკურს ლაპარაკს და თავისთვისაც ნატრობდა ბედნიერს შემთხვევას.

- ახ! უკაცრავად. მერე?

- მერე რა? დაიჭირეს ჩეჩნელი, დაინიშნა გამოძიება და რამდენიმე დღის შემდეგ ჩამოაღრჩეს, როგორც მოღალატე, რომელმაც მოიწადინა აფიცრის სიკვდილი.

- ახიც იყო იმ ავაზაკზედ! - მოუწონეს იმას.

- რამდენსაც მეტს ჩამოაღრჩობენ მაგ ქურდებს, იმდენად უკეთესი იქნება, - დაუმატა მეორემ.

- ცოლი რაღა იქნა? - იკითხა პირველმა.

- ცოლი? - ღიმილით უპასუხა მოამბემ: - ცოლი ჩემს ხელთ არ იყო?.. ის ჯერ დავაჭერინე, მერმე, ჩემო ბატონო... აი, აქ დავალევინოთ ცხენებს წყალი, პეტრ ნიკოლაევიჩ! - ერთბაშად შესცვალა საუბარი მოლაპარაკემ, რადგანაც წყალს

მიახლოვდნენ და შერცხვა ცილის წამებისა.

მოწყურებული ცხენები წყალს დაეწაფნენ და, რადგანაც წარსული დღის სიცხეს ისინი მეტად გაეხურებინა, გაუმაძღრად სვამდნენ.

მზე ჩქარა ჩადიოდა და ხეების ჩრდილი უსწორმასწოროდ და გრძლად დედამიწას ათას-გვარ სახედ ეცემოდნენ.

- ეხლა რომ აქ ჩეჩნელები გაგვიჩნდნენ! - ერთბაშად წამოიძახა ერთმა აფიცერმა.

- არც ეგეთი გულადები არიან, - უპასუხა მეორემ.

- მოვიდნენ და ვაჩვენებთ თამაშას, - დაიტრაბახა მესამემ.

ესენი ამ საუბარში იყვნენ, როდესაც ხუთი მეგობარი წყნარად ეპარებოდნენ იმათ და ისე ახლო მისულიყვნენ, რომ ერთის გადახტომით აფიცრების ხელის გავლება შეეძლოთ.

ცხენებმა დალიეს წყალი, აიღეს თავი და, რა გამობრუნდნენ, დამალულნი მთიელნი მარდად გადახტნენ, თითო ხელი წაავლეს ცხენის ჯილაკებს, თითოთივც დამბაჩები დაუმიზნეს. შეშინებულმა აფიცრებმა პირი დააღეს დასაყვირებლად; შიშს მწარედ დაეპრანჭა იმათი სახე.

- კრინტი, თორემ მოვიდა თქვენი აღსასრული! - დასჭყვივლა იაგომ.

- დაყარეთ იარაღი! - უბრძანა ფარჩომ.

აფიცრები მზად იყვნენ აღესრულებინათ ეს ბრძანება, მაგრამ შიშისაგან იქამდინ დაფანტულიყვნენ, რომ აღარ იცოდნენ რა ექმნათ, ან როგორ მოქცეულიყვნენ.

- მოდით, შემოხსენით იარაღი, - დაუძახა ელბერდმა იმ ორს ამხანაგთ, რომელთაც თოფები გაშიშვლებული ეჭირათ და ისე იყვნენ.

კობა და მთიული მისცვივდნენ ბრძანების შესასრულებლად. იმათ შემოხსნეს ხრმლები, დამბაჩები, გაუძღვნენ წინ და წაიყვანეს.¹⁸

ჯარმა მხოლოდ მაშინ შეამჩნია თავიანთი აფიცრების მდგომარეობა, როდესაც ისინი გაღმა გაიყვანეს, გაიარეს ჭალა და გავიდნენ მინდორზედ, მაგრამ საშველად გვიან-და იყო, სანამ მდევარი ხევს გავიდოდა, მანამ მთიელებმა ტყეში შეასწრეს, იქ ძებნა კი უბრალო შრომა და ამასთანავე საშიშიც იყო.

ჯარი დაბრუნდა დაღონებული, შეწუხებული და დარცხვენილი. იმ საყვედურის გარეთ, რომელსაც უფროსებისაგან მოელოდნენ, სირცხვილიც არ უსვენებდათ, რადგანაც მთელს კავკასიის ჯარში თითოთ საჩვენებელნი გახდებოდნენ: დღით, მინდორზედ, მთელი ჯარის თვალ-წინიდგან სამი აფიცერი მოსტაცეს!.. მართლა, რომ ღირდა რაზედ დაღონებულიყვნენ!

ესენი ამ მწუხარებაში იყვნენ და გულის კანკალით უახლოვდებოდნენ ვლადიკავკასს, როდესაც ჩვენმა სტუმრებმა მიაღწივეს გალაშკის მახლობლად ერთს მინდორს.

- გათენებამდინ ბევრი აღარ დარჩა, - დაიწყო ელბერდმა და შესდგა.

- მერე? - იკითხა ფარჩომ.

- აქ დავისვენოთ და ხვალ დილით გალაშქას გავალოთ, თორემ ამ შუალამისას ვის კარს მივადგეთ?

- რას იტყვი, იაგო? - ჰკითხა ფარჩომ.

- აბა მე რაი ვიცი? ჩვენ თქვენი სტუმრები ვართ, რაც გინდათ, ისა ჰქენით.

- მაშე ვგრე ვქმნათ, როგორც ელბერდ გვირჩევს.

ყველანი დათანხმდნენ, ჩამოსვეს ცხენებიდგან აფიცრები, შეუკრეს მაგრად ხელ-ფეხი, რომ გაქცევა ვერ გაეხედნათ, და მიჰყარეს ერთი ხის ძირს.

- კობაუ, - უთხრა ფარჩომ, - თვალ-ყური დაიჭირე, უბრალოდ კი ნურას აწყენინებ: გაიურები არიან, მაგრამ მაინც კაცებია... მხოლოდ, თუ გაქცევა მოიწადა ვინმემ, როგორც ძალს, ისე ნუ დაინდობ.

- აგრე, - მოკლედ უპასუხა კობამ.

- ჩვენ კი შეშას მოვაგროვებთ.

კობა მოუდგა ტყვეებს, დანარჩენები გაიფანტნენ ტყეში, ჩქარა მოაგროვეს ჩინჩხვარი და მოიტანეს კუნძები. არ გაიარა რამოდენიმე წუთმა, როდესაც მოისმა ტყრშიალი, დაგუგუნდა ცეცხლი და იქაურობა გაანათა წითელმა შუქმა.

საზოგადოდ იმ ადგილებში დღეები თუმცა მეტად ცხელი იცის, მაგრამ ღამე ყინულიანი მთები და ნოტიო ადგილი ისეთს სიოს უშვებს, რომ ცეცხლს ერთი ათად ემატება ფასი და ღირსება. ამხანაგები ყისინა 19 წამოგდებულნი შემოუსხდნენ გარს; ეგხიამ მოიტანა გუდა, ამოიღო ვახშამი და ყველანი მოუსხდნენ გარშემო.

იმათ ჩქარა შეჭამეს პური, როგორც მგზავრებმა, რომელნიც დროს დაკარგვას დაჩვეულნი არ არიან, ერთი მოუყენეს ყარაულად ტყვეებს და დანარჩენები მიწვნენ, ვისაც სად შეჰხვდათ...

დანარჩენი ღამე იმათ გაატარეს მშვიდობიანად და გათენებასთან ერთად გაუდგნენ გზას, რათა გასულიყვნენ სოფელს გალაშქას, საიდგანაც შამილთან გამგზავრებას აპირობდნენ.

როდესაც ამ სოფელში შევიდნენ, მზეს კარგად მოეარა, მაგრამ საკვირველი ეს იყო, რომ ხალხი არსადა სჩანდა, რადგანაც იმათ მისვლაზედ მარტო პატარა ბიჭები მოეგებნენ, რომელნიც გაცვებით შეჰყურებდნენ რუსებს. დანარჩენები გამორბოდნენ, რომ ჩქარა შეერთებოდნენ თავიანთ სოფლის ბიჭებს და იმათთან ერთად მიელოთ მონაწილეობა ამ საერთო სიხარულში.

დიდი თუ პატარა მოსვლის უმაღლეს მარჯვენა ხელის აქნევით უძახდა:

- მარშიოლ! (გზა მშვიდობისა!) - მიდგებოდნენ იქით, დაიწყებდნენ ჩურჩულს და თითით რუსებზე ჩვენებას...

სოფლის ბოლოს ერთი უფრო მოზრდილი ახალგაზრდა შემოჰხვდათ იმათ და მისალმების შემდეგ ფარჩომა ჰკითხა:

- ბალო! რაი ამბავია, რომ სოფელში კაცი არავინ სჩანს?

- ვისაც იარაღის ზიდვის თავი ჰქონდა, ყველანი შამილთან წავიდნენ... იქ გაიურებს ეჩხუბებიან. ასე ამბობენ, რომ წელს შამილმა გაიურები სულ უნდა გასწყვიტოსო...

- მაშ სოფელში კაცი არვინ არის?

- მარტო მოხუცებულები და ავადმყოფები არიან, ისინიც ტყეში წავიდნენ შეშობ.

- ყველანი ერთად?

- ღმერთმანი, ყველანი!.. იმ დღეს ერთი კაცი წავიდა ტყეში და ვიღამაც მოჰკლა, ამბობენ - გაიურები იყვნენო. ეხლა მარტო კაცი ვეღარ დადის სამუშაოზედ, სულ სოფლობით და იარაღით დადიან.

ისინი გაუსწორდნენ სოფლის დასაწყისში პირველ სახლს, როდესაც ბაღმა ჰკითხა:

- მასპინძელი არა გყავსთ?

- არა, - მისცეს პასუხი.

- აი, ჩვენი სახლი, ჩვენსა წამოდით.

- შენ ვისი ბაღლი ხარ?

- ენდრი მალსაგისა... ისიც საომრად არის, ჩემი ორი უფროსი ძმაც იქ არიან.

ამ ლაპაკის დროს სახლიდგან გამოვიდა შუახნის, მშვენიერი სახის მქონე დედაკაცი და მშვიდობა უთხრა მგზავრებს.

- აი, დედაჩემი, - უთხრა ბიჭმა და მიუბრუნდა დედას:

- აი, სტუმრები არიან, მასპინძელი არა ჰყავსთ და ჩვენსა კი არ მოდიან.

- სტუმარი ღვთისაა, წამოდით, მალსაგიანთ სახლის კარი თავის დღეში სტუმარს არ დაჰკეტია.

- მასპინძელი შინ არაა, - წასჩურჩულა კობამ ფარჩოს, მაგრამ დედაკაცმა ყური მოჰკრა და უპასუხა:

- ენდრი შინ არაა, მაგრამ განა სახლი ზურგთ აიკიდა და თან წაიღო?.. რაცა გვაქვს, ღვთისაგან გვაქვს მოცემული, და სტუმარიც ღვთისაა... გამოიარეთ.

სტუმრებმა უარი ვეღარ უთხრეს ამ გულწრფელ პატიჟზედ და შევიდნენ მშვენიერად დაგვილ-დაწმენდილს ეზოში, რომელშიაც გაცალკევებით იდგა ისეთივე წმინდად გალესილი სასტუმრო.

სტუმრებს მიესალმნენ, ჩამოართვეს ცხენები და შეიყვანეს ოთახში, სადაც ერთკენ მხარ-ძირიდგან ზეითამდინ აგებული საბან-გობანი და ბალიშები მნახველს გააკვირვებდა; მეორე მხარეს იდგა განიერი ტახტი ადგილობრივ მომზადებული, ჭილობებ მოფენილი; მესამე მხარეს მოჩანდა ირმის გაჭიმული მთელი, თავარიელა თანგატანებული ტყავი ნამაზისთვის; იქვე ალთაფა და ტაშტი იმავე საჭიროებისთვის.

კიდევ რამდენიმე სინი და ლანგარი სპილენძისა იქავე გვერდით ეკიდა, და გამოღებულს თახჩაში ეწყო წმინდად გაკრიალებული სამოვარი თავის იარაღით; მეოთხე მხარეს დაინახავდით ფანჯარას, ბუხარს და კარებს; ოთახი - წმინდად გალესილი და გატკეპნილი, ისე რომ ქვის პოლი გეგონებოდათ.

შესვლის უმაღლეს ოთახში შემოვიდა მშვენიერის სახის მქონე მოდიმარი ყმაწვილი ქალი, მიესალმა სტუმრებს და თავის ხელით შემოხსნა იარაღი, რომელიც ისე რიგად ჩამოჰკიდა ბოდის კაპებზედ, რომ ადვილად ალება შესძლებოდათ პატრონებს, თუ დასჭირდებოდათ რისთვისმე.

სტუმრები დასხა ქალმა, დაჰხადა ფეხთ და გაანთო ცეცხლი, ეს მასპინძლის გულ-უხვობის და მხიარულების ნიშანი.

- ქალო, შენ ლამაზი ხარ და სახელიც შესაშვენი გექნება... გვითხარ - რაი გქვიან?

- მე გონჯი ვარ, - სიცილით და კეკლუცობით უპასუხა იმან: - და სახელიც ეგეთივე გონჯი მაქვს.

- ჩვენც კარგად ვიცით ავისა და კარგის გარჩევა, რაი გქვიან?

- ბელჰანა.20

- ღმერთს არ მოეტყუებო, არ შემცდარა მაგის დამრქმევი! - წამოიძახა ფარჩომ.

არ გაიარა რამდენიმე წუთმა ამ მხიარულს ლაპარაკში, როდესაც შემოვიდნენ რამდენიმე ყმაწვილი ქალები, რომელთაც დაიწყეს სიმღერა-თამაშობა და შექება სტუმრებისა, რომელთაც ულოცავდნენ სამი აფიცრის დატყვევებას, თუმცა ზრდილობა ნებას არ აძლევდა ეს უკანასკნელები, როგორც უბედურები, მასხარად აეგდოთ.

ტყვეებს ყველანი ისე ექცეოდნენ, როგორც სტუმრებს²¹ და ყოველის ღონისძიებით სცდილობდნენ არ შეჰხებოდნენ იმათ კაცობას, იმათ პირადობას, რადგანაც ამგვარს მდგომარეობაში მყოფი ადამიანის მასხარად აგდება არ ეთანხმებოდა იმათ შეხედულობას. კაცი უბედურია, იმას რაღა დაცინება, დამდაბლება ეჭივრება? ყველას ესმოდა, ჰქონდა მხედველობაში ეს და კიდევ იმისთვის ექცეოდნენ ისე ზრდილობიანად.

ამ დროს გატარებაში იყვნენ, როდესაც სტუმრებს ხელები დააბანინეს და სადილი მოუტანეს. სუფრა სუფრით იცვლებოდა, ერთს საჭმელს მეორე საჭმელი შესცვლიდა. ბოლოს ჩამოურიგეს ქოშებით²² წვენიც, ეს აუცილებელი საჭმელი ყველა მდიდარი და ღარიბი მთის კაცისა.

სადილს შემდეგ სტუმრებს თავი დაანებეს, რათა ისე მოესვენათ, როგორც თითონ მოიწადინებდნენ და ყველანი წავიდ-წამოვიდნენ, რომ საღამოზედ ხელახლად შეყრილიყვნენ, ხელახლად გაეწიათ ქეიფი და გაეტარებინათ დრო.

როდესაც სტუმრები მარტონი დარჩნენ, იმათ გარდასწყვიტეს, რომ აქ მოიცადონ იქამდინ, სანამ ისეთს კაცს იშოვიდნენ, რომელიც მიიყვანდა პირდაპირ შამილთან ვედენოში, სადაც ამჟამად ის იმყოფებოდა.

ისინი მოსაზრებასა და რჩევაში იყვნენ, როდესაც გარეთ სრულებით სხვა ამბავი ჰხდებოდა.

სოფლის დედაკაცები განუწყვეტლად მოდიოდნენ და მოჰქონდათ ქათმები, კვერცხები, ერბო; ზოგს ბიჭებს მოუდიოდათ საკლავები ესა ნიშნავდა, რომ მეზობლის სტუმრები სათემო სტუმრად ითვლებოდნენ და ვისაც რით შეეძლო, სცდილობდნენ მეზობლის ხელის გამართვას, შემწეობას. ისინი თავის დღეში შეუწევრად არ დააგდებდნენ თავის მეზობელს არც ჭირში და არც ლხინში, ისინი ჰშველოდნენ ეხლა მალსაგიანთ სახლს, დარწმუნებულნი, რომ თავისდაკვალად ესენიც არ დააგდებდნენ უნუგეშოდ კეთილს მეზობლებს. აქა სჩანდა რაღაცა ერთობა, რაღაც შემაკავშირებელი ძალა, რომელიც გარწმუნებდათ თქვენ, რომ ეს ერთი სახლობა იყო შეერთებული ერთის აზრით, ერთის საჭიროებით, ერთის მწუხარებით. ეს ჯერ არ იყო გარყვნილი იმ სისამაგლით, რომელიც სიხარულით გააგონებს მეზობელს მეზობლის რომელსამე უბედურებას. ამის სამაგიეროდ ესენი სცდილობდნენ, რომ სტუმრებს სახელიანად და წესიერად დაჰხვედროდა თავიანთი მეზობელი, მით უფრო სცდილობდნენ, რომ სახლის უფროსი ამ დროს შინ არ იყო და არც იმდენი კაცი ჰყვანდათ, რომ ყველაფერს გასწდომოდნენ.

აფიცრები სრულის თავისუფლებით სარგებლობდნენ, რადგანაც პატიოსანი სიტყვა მისცეს, რომ გაქცევას არ ეცდებოდნენ.

ერთს დილით სტუმრები და ტყვეები გამოსულიყვნენ კარებზედ და ჩამომსხდარიყვნენ გაკუთხულს ხეებზედ. ეს მესამე დღე მიდიოდა, რაც ისინი ელოდნენ ისეთი ვისმეს მოსვლას, რომელსაც გზა ეჩვენებინა და წაეყვანა შამილთან. ისინი ამ მოუსვენებლობაში იყვნენ, როდესაც ელბერდმა, რომელიც ჩვეულებისამებრ ჩხირსა სთლიდა, დაიწყო:

- აგერ მესამე დღე გასრულდა, და ჯერ გზის მჩვენებელი არავინა სჩანს.
- რაი ექნათ აბა?.. ჩვენც მოგვწყინდა ლოდინი, მაგრამ რაი გაეწყობა? - უპასუხა იაგომ.
- მოდი, გავიაროთ საითმე.
- სად წავიდეთ?
- ძაუგისკენ.
- ძაუგისკენ კარგი იქნება, მაგრამ ტყვეებს რაი-ღა ვუყოთ, - გააწყვეტინა ფარჩომ.
- ტყვეებს რაი უნდათ, დედაკაცებიც მოუვლიან, - უპასუხა ელბერდმა და დაუმატა: - სად ჯანაბაში წავლენ?
- არა, აგრე არ იქნების, თუ გინდათ, წავიდეთ შამილთან, შენც წამოგყევ და გვიჩვენე გზა, იქიდგან დავბრუნდეთ ძაუგს.
- იქით მაინც წავიდეთ, თორემ გული აღარ მისვენებს.

ყველას გაუხარდა ელბერდის გარდაწყვეტილება და ამისთვის ისინი იმავე დღეს მოემზადნენ წასასვლელად.

თვალ-ჟუჟუნა ბელჰანამ და იმისმა დედამ დაუმზადეს საგზალი, მოხუცმა კაცებმა დაულოცეს გზა, უსურვეს ყოველი კეთილი და ყოველგან გამარჯვება, ყმაწვილმა ქალებმა უმღერეს თავბრუდამხვევი საომარი სიმღერები და გაისტუმრეს.

იაგო, კობა და ფარჩო ცხენებზედ შესხდნენ, ელბერდი და ეფხია კი ქვეითები გაჰყვნენ, რადგანაც იმათი აზრით ქვეითად მგზავრობა უფრო მარჯვე იყო და მალეც.

მართლადაც, გაბმული უდაბნო ტყეები, გახლართული სვით და სხვა ხვეულის მცენარეებით, განუწყვეტლივ აყენებდნენ ცხენოსნებს, ამებნინებდნენ უკეთესს გზას, მაშინ, როდესაც ქვეითები კი შიგა ძვრებოდნენ და გზაში არა ბრკოლდებოდნენ.

- გზაში ცხენს უყარაულო, თუ ჩემს თავს? - იტყოდა ხოლმე მთიული და დაუმატებდა: - არა, შენი კვნესა-მე, ასე მირჩევნია.

წინ მიდიოდა ელბერდ, როგორც ბელადი და გზის მჩვენებელი; იმას მისდევდნენ სამი ტყვე და იმათ დანარჩენი ცხენოსნები.

რაკი ისინი გასცილდნენ გალაშკას, სულ ტყით მოუხდათ სიარული, რადგანაც გზებზედ ეშინოდათ, უცაბედად რუსის ჯარები არ შეჰყროდათ, და ძვირფასი საჩუქარი, რომელიც შამილისთვის მიჰყვანდათ, ხელიდგან არ წასვლოდათ.

გაიარეს აჩხოი, მიახლოვდნენ გროზნას და შეუბრუნდნენ ვედენოსკენ ხეობას. ისინი გასცდნენ უკანასკნელს ყაზახების პიკეტს და გავიდნენ უშიშარს გზაზედ. ეხლა იმათ იცოდნენ, რომ სამშვიდობოს იყვნენ და ფიქრი აღარ უნდოდათ.

აქეთ-იქიდგან გადმოშვებული შტოები იხლართებოდნენ ერთმანეთში, არ უშვებდნენ მზის სხივებს და აბნელებდნენ გზას. ვერ მოასწრეს გადადგმა რამდენიმე ნაბიჯისა, როდესაც გაიგონეს:

- ვინა ხართ! შესდევით, თუ თავი გებრალეხათ! - და გზის გარდიგარდმო გაკეთებულის სანგლიდგან (ბარიკადა) გადმოეშვირა თოფები.

მგზავრები შესდგნენ და უპასუხეს:

- ჩეჩნელნი ვართ, შამილთან მივდივართ.

- ეგ გიაურები ვილა არიან? - უჩვენეს აფიცრებზედ.

- ტყვეები.

- მამულისა და მოძმეთ მოღალატეს ზევით ღმერთი სჯის და აქ ხალხი, სწორედ სთქვით!

- ჩვენც კაცნი ვართ, ქუდი გვხურავს, რაც გულში გვაქვს - ის ენაზედ, ღმერთი და ჩვენი ნამუსი იყოს თქვენი თავდები! - მისცეს პასუხად მგზავრებმა.

ამ სიტყვების შემდეგ სანგალზედ გადმოვიდა რამდენიმე კაცი, მიესალმნენ ახალმოსულებს და გაუძღვნენ წინ. ისინი დაკმაყოფილდნენ ამ ფიცით.

რაკი ისინი შეუერთდნენ ათიოდე ყარაულებს, მაშინვე ესენი მოეხვივნენ, ჰკითხავდნენ აფიცრების დატყვევების ამბავს, მოხვევების ვინაობას და ჰკვირდებოდნენ იმათ სიგულადეს, ქებას ასხამდნენ იმათ გაბედულობას და ვაჟკაცობას...

ამ ადგილიდგან იწყებოდა სანგლები და თითქმის ყოველს ნაბიჯზედ ამართული იყო მიუდგომელი კედელი: აქ ამზადებდა შამილი რუსის ჯარების სამარეს, აქ უნდა ჩაეფლო თავის ეროვნების გამანადგურებელნი! და მართლადაც, რომ შეგეხედნათ ამ

ადგილებისათვის, ჟრუანტელი დაგივლიდათ ტანში, იქამდინ რაღაცა მედიდური იდუმალებით სავსე ადგილები იყო. ეს იყო ის ტყე, რომელშიაც ისე მედგრად დასცემოდნენ გრაბეს და დღე გაემწარებინათ იმისთვის.

კარგა ხანს მოუნდათ სიარული ამგვარს გზაზედ, სანამ ერთს მინდვრიანს მთაზედ გავიდოდნენ, რომელიც, თითქოს განგებ, მოტიტვლებულიყო, რომ ხალხისთვის საჯირითო ადგილი დაეგდო. აქ იდგა ბანაკად შამილის რამოდენიმე ჯარი, რომელთაც შეატყობინეს, რომ თვით იმამიც გამოვიდა თავისი სადგურიდან და დიდძალი ჯარებით აქ მოდის.

ეს ხალხი პირ-მოკუმვილნი, შუბლ-შეჭმუხვნილნი ლესავდნენ და უვლიდნენ თავიანთ იარაღს. ყველას პირისახეზედ რაღაცა ზრუნვა, რაღაც იდუმალებით სავსე სიჩუმე ეტყობოდა. არ მოისმოდა არც ჩვეულებრივი ყიჟინი, არც მომეტებული ხმაურობა: აქ იყო სიჩუმე წყნარი და მოსაზრებელი, რომელიც აშკარად ამბობდა: დღეს თუ ხვალ უნდა გარდასწყდეს - ვიყვნეთ, თუ არა!

ყველას ესმოდა, ყველა ჰგრძნობდა თავიანთ მდგომარეობას, ყველა ემზადებოდა მომავლის ბრძოლისათვის და იცოდა, რომ აქ მარტო უბრალო სროლა არ გაიმართებოდა და ექმნებოდათ საქმე ძალასთან, რომელსაც უნდა გარდაეწყვიტა, რაც უნდა დასჯდომოდა, მაინც უეჭველად გაეარა ეს ადგილები, გაეტეხა ჩეჩნელთ სიგულადე და სიმაგრეები და თვითონ დაგვირგვინებულიყო ამ ადგილებში მბრძანებელ ბატონად.

უნდა მოსულიყო სხვა ხალხი, შემოეტანა სხვა ჩვეულება, სხვა წესები, - ვინ იცის, როგორი გასაჭირი იქ მცხოვრებელთათვის, - გაბატონებულიყო სხვა გვარტომობის ხალხი და ჩეჩნში ჩამოვარდნილიყო უსამართლობა, ძალა, გაუპატიურება ქალთა და რძალთა... მერე სულ მუდამ სხვა კაცის ბრძანებლობის ქვეშ ყოფნა, იმის წინ ქედის დრეკა და სამსახური!.. მერმე ეს სხვანი ვინ იყვნენ - გიაურები!.. არა, ჩეჩნელები სიკვდილს ირჩევენ იმათ ხელში ჩაცვივნას!..

ასე ჰფიქრობდა, ასე ამბობდა ყველა ჩეჩნელი და ასეც ჰქონდა გარდაწყვეტილი; ამისთვის იბრძოდნენ ისე თავგანწირვით, ამისთვის ემზადებოდნენ ისე თავგადადებულს ბრძოლას. ამ საერთო შეხედულებას ჰშორდებოდა მარტო ის მცირედი რიცხვი ფანატიკებისა, რომელთაც ფიცი დაედვათ გაწყვეტილიყვნენ სარწმუნოების გულისთვის (ყაზავათ), მაგრამ ეს რიცხვი ისე მცირედი იყო, რომელზედაც ლაპარაკი არა ღირს.

რადგანაც შამილი აქ უნდა ჩამოსულიყო, ამისთვის იაგომ თავის ამხანაგებით გარდასწყვიტეს, რომ დაეცადნათ იმისთვის და ჩამოსვლის შემდეგ მოელაპარაკნათ იმასთან; მერმე ისე მოქცეულიყვნენ, როგორც ჭკუა გაუჭრიდათ.

იმათ ყველანი ისე უყურებდნენ, როგორც სტუმრებს, ყველანი პატივსა სცემდნენ; თითონ გულადნი და ვაჟკაცი ჩეჩნელები სტუმრების გულადობას და ვაჟკაცობასაც აფასებდნენ. იმათ ჩამოართვეს ტყვეები, რომელთაც მოუყენეს სხვა ყარაულები და მით სტუმრები გაანთავისუფლეს ამ უკანასკნელის ზრუნვისაგანაც.

გაიარა რამდენიმე დღემ, როდესაც ერთს მშვენიერს დილას ხალხში რაღაცა

მოდრაობა შეიქმნა, ყველანი აღელდნენ, დარბოდნენ წინ და უკან და ერთბაშად მოისმა:

- მოდის, მოდის! - და ამ დროს მინდვრის ზენა მხრიდგან, ტყეში, გაისმა „ლაი-ლაჰა-იალას“ ხმა.

ყველას თვალები მიეპყრო ამ მხარეს და გაჩუმებულნი, სულგაკმენდილნი უყურებდნენ იმ მხარეს, საიდგანაც სიმღერის ხმა მოდიოდა.

ცოტა ხანმაც გაიარა, და ჯერ ტყის შტოებს შუა აქა-იქ გაელდა მომავალთ იარაღი და ცხენთა მორთულობა. მერმე კიდევ ცოტა ხნის შემდეგ გამოჩნდა მშვენიერი შეხედულობის მოხუცი, თეთრის წვერით და თეთრისავე ჩალმით თავზედ. თეთრს გასუქებულს ცხენს, რომელიც გედსავით მოსცურავდა, მალლა და ამაყად თავი აეღო, თითქოს ჰგრძნობდა თუ რა მხედარი მოჰყვანდა.

ეს გახლდათ შამილი, იმამი ჩეჩნისა და დაღესტანისა, რისხვის შემყრელი მტერთა, ერთგული და თავგადადებული თავის მოძმეთა და მამულისთვის!

იმისი დამშვიდებული სახე, გონივრული და გამომცდელი გამოჭვრეტა აშკარად ამტკიცებდა ჰკუას, ვაჟკაცობას და სიამაყეს, თხელი ტუჩები - გრძნობას, და რამდენიმე ხაზი პირისახეზედ - ხასიათის სიმტკიცეს.

ყმაწვილი ხალხი, რომელიც წელანვე მომზადებულიყო, ამხედრდა, რა თავისი საყვარელი მბრძანებელი დაინახა, მიეგება ცხენების ჭენებით და თოფის სროლით. შამილი მიესალმა იმათ ღიმილით და სიამოვნებით უყურებდა მარჯვე მოვარჯიშეთ და სიცოცხლით სავსე ყმაწვილებს, რომელთაგანაც ზოგს ძლივს აშლოდა წვერ-ულვაში და ლოყები პირველს ბალანს შეემოსა.

პირველი ღიმილის შემდეგ შამილს შუბლი მცირედ შეეჭმუხნა და წყნარად ამოიოხრა, მაგრამ ისე სისწრაფით მიიღო ისევ მხიარული სახე, რომ კარგი გამოცდილი თვალი უნდა ყოფილიყო, რომ ეს მოძრაობა შეემჩნია.

რა აზრმა გაურბინა გულში ამ დროს კავკასიის შავარდენს? რამ შეუკრთო ფერი, რამ ამოაოხრა? იქნება იმას ეშინოდა, რომ რუსები ამ ბატონობას, დიდკაცობას წაართმევდნენ? ეშინოდა სიღარიბისა? არა, შამილს არ ეშინოდა მაგისი, შამილი დიდი ხანია შრომას იყო შეჩვეული. მაგრამ ის იყო კაცი და ამასთანავე წარმოუდგენელი გულკეთილი, ვაჟკაცი და გულადი, რკინასავით შედუღებული, ნაწრთობი ბრძოლის ცეცხლში, იმას არ დაეკარგა ის გულის სინაზე და ლმობიერება, რომელიც განსაკუთრებითი მინიჭებული ღირსებაა სულით ამაღლებულის ხალხისა. თუ საჭიროება მოითხოვდა, ის დაუფიქრებლივ მამულის კეთილ-დღეობას შესწირავდა პირველიდგან უკანასკნელს კაცამდინ. თითონაც შიგ ჩაენაყებოდა წამლად, მაგრამ, რა შეჰხედავდა სიცოცხლით და მშვენიერებით სავსე თავის მამულისშვილებს, რომელთაც სიყმაწვილე ნებას აძლევდა მხიარულს და ბედნიერს ცხოვრებაზედ, რა მოაგონებოდა, რომ რომელიმე გზადაკარგულს ტყვიას შეუძლიან გაუხუნოს ლალის ფერი ტუჩები, გაუქროს აღზნებული სიცოცხლით სავსე თვალები, მოძრავნი, მოტიტინენი ერთბაშად უძრავს და უსულო საგნად გარდააქციოს - შამილს გული უდუღდა, მწარის ოხვრით წარმოათქმევინებდა ღვთის სახელს და წარმოუდგენლად სტანჯავდა. შამილი მამა იყო - დანარჩენნი იმის შვილები; შამილი ჰგრძნობდა იმას, რასაც ჰგრძნობს მშობელი,

როდესაც თავის თვალთ უყურებს მეზრდოლს შვილს და იმის ყოველი ტკივილი მშობელს მწარე ხაზად ესმება გულში! მაგრამ სამშობლოს სამსახურს, მამულის თავისუფლებას ის მაღლა აყენებდა თავის მშობლიურ გრძნობაზედ, თავის პირად შეხედულებაზედ. შამილი იბრძოდა იმისთვის, რომ თავის სამშობლოს დღეგრძელობას და ბედნიერებას თავისუფლებაში ჰხედავდა, და დღესვე რომ დაერწმუნებინათ, რომ იმის მოძმეთათვის მეტი საბედნიერო სხვა რიგი მოქმედება იქნებოდა - ის ბრძოლას თავს დაანებებდა, აიღებდა ყავარჯენს და მწყემსად ცხვარს მოუდგებოდა²³.

შამილი შემოერია ხალხს, რომელნიც ყიჟინით და ხმაურობით მიეგებნენ, მიესალმნენ. ყველა უცინოდა, ყველა შესტროფოდა და თითონ შამილიც, დაკმაყოფილებული ამგვარის მიღებით, სიამოვნებით ღმერთს ავედრებდა თავის ხალხს და იმათი საქმის წარმართობაში მოყვანას. ისა ჰგრძნობდა, რომ ამ ხალხს უყვარს, ეს ხალხი ენდობოდა იმას და ისიც ხარობდა, როგორც ბედნიერი მშობელი!

ის მივიდა იმისთვის აშენებულს ქოხთან, ჩამოხტა ცხენიდან, შევიდა იარაღის ასახსნელად. მოხუცებული, მაგრამ მოულალავი იმამი, მაშინვე ისევ გამოვიდა, რათა მოესმინა ნაიბებისაგან ყოველისფერი და მიეცა საჭირო განკარგულება. იმას შემოეხვივნენ, უამბეს ჯარის მდგომარეობა, ადგილებისა და გზების გამაგრება; მისცა რამდენიმე შენიშვნა და მერმე მიუბრუნდა ხალხს:

- ხალხო!.. შვილს მამის სიყვარული და ნდობა უნდა ჰქონდეს!.. ნაიბი მამა არის იმ ხალხისა, ვისაც წინ მიუძღვება ბრძოლის დროს და ვინც მშვიდობიანობის დროს თავის საზოგადოების საქმეს განაგებს. ვინ არ არის კმაყოფილი თავის ნაიბისა? მითხარით.

ხალხში რამდენსამე ხანს სიჩუმე ჩამოვარდა, ისინი დაიყვნენ საზოგადოებად და დაიწყეს რჩევა, - გამოდგა, რომ მარტო კანტუშის საზოგადოებამ გამოაცხადა უკმაყოფილება თავის ნაიბზედ.

- ხალხო! - დაიწყო ისევ შამილმა: - ნუ დაგავიწყდებათ, რომ თქვენ ნაიბს სამართლიანობის გარეთ ვაჟკაცობა, სიგულადე და მოსაზრებაც უნდა ჰქონდეს... ნუ დაგავიწყდებათ, რომ დღეს თუ ხვალ, გაიურებს უნდა შევებნეთ და გამოცდილი მეომარი ძვირად ღირს თქვენთვის... კანტუშის ნაიბი განთქმულია ბრძოლაში.

- არ გვინდა, არა! - იყო საერთო პასუხი.

- თქვენ იცით, მაგრამ კარგად იფიქრეთ... გულაჩქარებით წამხდარი საქმე, თავის დღეში აღარ გასწორდება. იფიქრეთ.

- ვიფიქრეთ, ბევრი ვიფიქრეთ, მაგრამ ძველი ნაიბი აღარ გვინდა. - მისცეს ისევ პასუხად.

შამილმა აღარა ჰკითხა მიზეზი - რატომ არ უნდოდათ. იმისთვის საკმარისი იყო ხალხისაგან უკმაყოფილების გამოცხადება; ხალხს არ უნდოდა ძველი ნაიბი, ხალხს გული არ ედო იმისკენ და, შამილის აზრით, ის სარგებელსაც ვეღარ მოუტანდა ვერც იმ ხალხს, რომელიც იმას აღარ ენდობოდა და ვერც იმ საქმეს, რომლისთვისაც აქ შეყრილიყვნენ. ის მიუბრუნდა კანტუშის ნაიბს, რომელიც იქავე გაფითრებული იდგა.

- კანტუშის ნაიბო! გაიგონე?.. შენს ხალხს აღარ უნდისხარ ნაიბად... აიხსენ ნაიბის ნიშანი.

ნაიბმა ხმა-ამოუღებლივ მთრთოლარე ხელით აიხსნა ნაიბობის ნიშანი და დასდო შამილის გვერდით, მერმე გამობრუნდა და წყნარად გამოვიდა თავის საზოგადოებაში; ამ დღიდგან ის შეიქნა უბრალო მეომრად და იმის ბრძანების აღმასრულებლად, რომელსაც თითონ გუშინ უბრძანებდა და დღეს ხალხისაგან იქნა ამორჩეული.

- ვის ნიშნავთ ახალ ნაიბად? - იკითხა შამილმა.

- მალსაგს! მალსაგს! - ყვიროდა ხალხი, საიდგანაც გამოცალკევდა ლამაზად მოყვანილი შავ-წვერა ყმაწვილი კაცი და მივიდა შამილთან, რომელმაც აიღო ნაიბობის ნიშანი.

- მალსაგ! შენმა საზოგადოებამ ამოგარჩივა ნაიბად. დღეიდგან იმათ ბედ-იღბალი შენს ხელთ იქნება... რაც მეტი სისხლი შენის მიზეზით და მოუაზრებლობით დაიღვრება, მაჰმადი მოგკითხავს იმის ანგარიშს... გამარჯვებითამც გივლია! - დააბოლავა მოკლე სიტყვა შამილმა და ჩამოჰკიდა ნაიბობის ნიშანი²⁴.

ამის შემდეგ შამილი ნაიბებით შევიდნენ ქოხში, სადაც საერთოდ უნდა გარდაეწყვიტათ, თუ როგორ მოქცეულიყვნენ შემდეგს ბრძოლაში.

იმათი მოსაზრება თავსატეხი არ იყო. იმათა ჰქონდათ გარდაწყვეტილი - შემოეტყუათ რუსის ჯარები სწორედ იმ მინდვრამდინ, სადაც შამილი ამჟამად იმყოფებოდა და აქ ემწყვდიათ იმ ხანამდინ, სანამ შიმშილი და გაჭირვება რუსებს იძულებულს არ გაჰხდოდა იარაღი დაეყარათ. რასაკვირველია, სურსათი, რომელიც ჯართან იქნებოდა, უეჭველად უნდა წაერთვათ; დღე და ღამე არ მოესვენათ და მით, რამდენადაც შეიძლებოდა, გული გაეტეხათ, დაესუსტებინათ რუსის ჯარი, რომელიც თითქმის მთლად მოდიოდა შამილზედ და მით ჩეჩნელთ უადვილებდა ერთბაშად საქმის გათავებას.

შამილმა კარგად იცოდა, რომ საქმე ამით არ გათავდებოდა, თუმცა ხალხს არწმუნებდა, რომ ამის მეტი რუსის ჯარი აღარ მოვიდოდა, მაგრამ იმას უნდოდა ერთი ძლიერი და საგრძნობელი ზარალი მიეცა მტრებისთვის, რომ კარგა ხანს ვეღარ გაებდნათ იმისი შეწუხება. და ამ ხანში კი მთელი თავისი ძალა მიემართა სხვადასხვა ხანების დამორჩილებაზედ და იმ ხალხის შემოერთებაზედ, რომელიც რუსებს დაემორჩილათ. ის დარწმუნებული იყო, რომ თუ ერთხელ ეს წვრილი ადგილები შეუერთდებოდა ჩეჩენ-დაღესტანს, მაშინ ის უძლეველი შეიქნებოდა.

რამდენად გაუმართლდა შამილს იმედი, დრომ დაგვანახვა, მაგრამ რომ იმის შეხედულება ბევრით მაღლა იდგა, ვიდრე უბრალო, გაუნათლებელი მთის კაცის თავმოყვარეობა და სისხლის ღვრა, - ამას ეჭვი არ უნდა.

როდესაც მოლაპარაკებმა გაათავეს და ყველამ დაიფიცა, რომ ამ ბრძოლაში თავი არავინ შეიშურვოს, - ქოხში შემოიყვანეს ერთი ჩეჩნელი დაგლეჯილის ტანისამოსით და ღარიბად ჩაცმული²⁵.

- შენ ნახე რუსის ჯარი? - ჰკითხა შამილმა.

- ვნახე, დიალაერ! (ღმერთმანი).

- ბევრია?

- ოჰ, ჰო, ჰო, ჰო! - გაიკვირვა ჩეჩნელმა.
- „თეთრი ღენერალიც“ მოსდევს? (ასე ეძახდნენ ვარანცოვს).
- აგრე ამბობდნენ ბაზარში, და არ ვიცი...
- როდის აპირობენ წამოსვლას?
- ხვალ, - აგრე ლაპარაკობდნენ.
- ქართველები ბევრია?
- ძალიან ბევრი, ძალიან!

შამილი ცოტა ხანს გაჩუმდა და მერმე მიუბრუნდა ნაიბებს:

- საკვირველია მაგათი საქმე! მაგათ რაღა უნდათ ჩვენგან? - და მიუბრუნდა ისევ ამბის მომტანს: - ოსები?

- ოსებიც ბევრია, ჩერქეზებიც, მაგრამ ქართველები კი ყველაზედ მეტია.

ჩამოვარდა კიდევ სიჩუმე, რომლის დროსაც შამილის სახე რამდენჯერმე შეიცვალა: სჩანდა, იმის გონება რაღაზედაც მუშაობდა. ის მიუბრუნდა ნაიბებს:

- ეცადენით, რაც შეიძლება ერიდენით ქართველებს და ჩერქეზებს...
- სხვა რა ამბავია კიდევ. რას ლაპარაკობენ?
- იმათ იმედი აქვსთ, რომ შენ დაგიჭერენ.

შამილმა გაიღიმა და დაუმატა:

- ჩემის დაჭერით ხალხი გაბედნიერდება?.. ჩეჩნელნი ვაჟკაცნი არიან. უჩემოდაც არავის დანებდებიან.

- შენი დაჭერაც არ არის ადვილი, - უპასუხა ამბის მომტანმა.
- მეც აგრე მგონია, - კიდევ გაიღიმა შამილმა.

ამის შემდეგ ენდრი მალსაგი წარსდგა წინ და შეატყობინა შამილს, რომ სტუმრები მოვიდნენ, რომელთაც სამი ტყვე მოუყვანიათ.

- ვინ არიან?
- ბაცოები თუ ბოინები (თუშები და მოხვევები), კარგად ვერ გავიგე.
- ქართველები?
- ჰო, ქართველები.
- ტყვეები?
- ტყვეები რუსის აფიცრები არიან.
- აფიცრები? - სიხარულით იკითხა შამილმა.
- ჰო, აფიცრები.
- ეგენი სათვალთვლებლად კი არ წამოსულიყვნენ!..

- ჯარიახელი ფარჩოა მაგათი მასპინძელი, ის სანდო კაცია.

- დაუძახეთ ფარჩო. - გასძახა შამილმა გარეთ მყოფს ყმაწვილს ჩეჩნელს, რომელმაც სწრაფად მოიყვანა ფარჩო.

ის შემოვიდა, მიესალმა შამილს და ხანჯალზედ ხელდადებული, ფეხებ-გადაჯვარედინებული მიეყუდა კედელს.

აშკარა იყო, რომ გაჭირვებაში ფარჩო თავს დასდებდა შამილისთვის; დიდი სიყვარული და პატივისცემა ჰქონდა იმისი და ეს თავისუფალი დგომა უფრო დაახლოვებულს, ნათესაურს დამოკიდებულებას ამტკიცებდა, სანამ უფროსის წინაშე მოვალეობით გამოჰქიმვა.

- მიამა შენი ნახვა, ფარჩო, ხომ მშვიდობითა ხარ?

- მადლი უფალს, ვცოცხლობ... რაკი შენ გხედავ კარგად, მე რაი გამიჭირდება!

- სახლობა ხომ მშვიდობითა გყავს?

- მადლი უფალს, სცოცხლობს.

- სტუმრები მოგიყვანია, ვინ არიან?

- ჩემი ძმადნაფიცნი.

- შენ ყოჩალი ხარ, უბრალოს ძმად არ გაეფიცებოდი!.. ხომ შეიძლებ ვენდოთ?

- როგორც მე, - მოკლედ უპასუხა ფარჩომ, და შამილიც დაკმაყოფილდა ამითი. იმან იცოდა, რომ ფარჩო არ მოატყუებდა.

- ტყვეები სადღა დაიჭირეთ? - ჰკითხა შამილმა.

- გზაში.

ამის შემდეგ იმან უამბო იაგოს და იმის ამხანაგების თავგადასავალი, ყოველი უსამართლობა, რაც კი იმათთვის მიეყენებინათ, და გაკვირვებული შამილი ყურს უგდებდა.

- კიდევ ვერა ჰხედავენ, რომ გიაურებისაგან ხერხიანი არა გამოვა-რა! - წამოიძახა იმან, როდესაც ფარჩომ გაათავა ლაპარაკი: - წადი, მოიყვანე შენი სტუმრები, მე თითონ მინდა მივესალმო ვაჟკაცებს.

ფარჩო გავიდა შამილის სურვილის აღსასრულებლად, და შამილი კი მიუბრუნდა იქ მყოფებს:

- ძლიერები არიან გიაურები, ძალიან ძლიერები და იმათ რომ ცოტა კეთილი გული და მოსაზრება ჰქონდესთ - მთელს ქვეყანას ხელში დაიჭერდნენ.

- კიდევ ეგ არის, რომ გული არა აქვსთ, - უპასუხა ერთმა ნაიბმა.

- საცა შევლენ, ყველგან მათი წესი ჩამოვარდება, - გააგრძელა თავისი საუბარი შამილმა: - მაგათ როგორ უნდა დავმორჩილდეთ?

- ღმერთმა ნუ ქმნას, ღმერთმა! ისევე სიკვდილი გვირჩევნიან, - უპასუხეს ნაიბებმა.

- ღმერთი არ გვიზამს მაგას, ღმერთი, ღმერთი დაგვიფარავს! - წარმოსთქვა წყნარად და რწმუნებით შამილმა და დაუმატა: - იმათ ბოლო არსადა აქვსთ. ემორჩილებიან იმათ მისთვის, რომ ძალა აქვსთ.

ამ დროს შემოვიდა ფარჩო, რომელსაც შემოჰყვნენ მთიელი ქართველები. იმათ შემოსვლაზედ შამილი წამოუდგა ფეხზედ, მიეგება კარებთან და მიესალმა.

- გაუმარჯოს განთქმულს მთიელებს! მე მიხარია, რომ ჩემს საწყალს ქოხში თქვენ სტუმრადა გხედავთ.

- გიშველოს უფალმა! - უპასუხა იაგომ: - ჩვენთვის ბედნიერებაა შენი ხილვა; შენი კეთილი „თოლი“ ჩვენთვის ღვთის წყალობაა.

- გადმოდით, დასხედით! - მიიწვია შამილმა.

- რაი ღირსნი ვართ შენთან დასხდომას, შენაი ჭირაიმე, ესეც არა გვიჭირს-რა.

- სტუმარი ღვთისაა, ის ყოველთვისინ მასპინძელზედ უფროსად ჩაითვლება, - უთხრა შამილმა სიამოვნების ღიმილით.

- როგორს მასპინძელთან, შენაი ჭირაიმე, როგორთან!.. შენ ღვთის ხელითა ხარ ნაკურთხი.

შამილი დაჯდა; მთიელები და დანარჩენი ნაიბები თავს დაადგნენ.

- გმადლობთ, მთიელებო, კარგი საჩუქარი მოგიყვანიათ! - ანიშნა აფიცრებზედ, რომელნიც იქავ კარებთან მოჩანდნენ: - ვაჟკაცი ყველასთვის საყვარელია და თქვენ კი ვაჟკაცი ყოფილხართ! ფარჩომ მიაძხო თქვენი თავგადასავალი.

- ჩვენ რაი, შენაი ჭირაიმე! სულ ფარჩოსა და ელბერდის საქმეა მაგათი დაჭერა... ჩვენ ერთი საწყალი ხალხი გახლავართ, ველარ გავუძელთ და შენს კალთას შემოვაფარეთ თავი.

- ვფიცავ მაღალს ღმერთს, რაც შემეძლება, არ შევიშურო!.. ჩემი საწყალი ქოხი ყოველთვის ღია იქნება თქვენთვის.

- უფალმა გილხინოს მაგ სიტყვებისათვის. ბედშავი სტუმრები შენ ისე მიიღე, როგორც შეძლებულნი, ღმერთი არ დაგიკარგავს, - უპასუხა იაგომ და მერმე ქუდის მოხდით დაუმატა: - ჩვენცა ვფიცულობთ ზევით ღმერთს, ქვეშ დედამიწას, ვფიცავთ ჩვენს ჯვარ-ანგელოზებს, ვფიცავთ ვაჟკაცის სახელს, რომ შენთვის თავი გადავდოთ, შენთვის თავი არ შევიშუროთ!.. შამილ! ჩვენ მთიელნი ვართ, ჩვენი ჰო - ჰო არის და არა - არა!

შამილი წამოდგა მხიარულის სახით და მთიელნი რიგრიგად ჩაიკრა გულში. იმას ესმოდა, რომ მთიელის სიტყვები გულწრფელი იყო და გამოწვეული ნამდვილის გრძნობით; ეს არ იყო მოძრაობა, მოსყიდული ფულით, რომელიც ისე ადვილად შეიცვლება, დაივიწყება, ელაღატება. შამილი აფასებდა ამ ხალხის მეგობრობას, იმან იცოდა, რომ ამ დღიდგან ისინი მართლაც თავს არ შეიშურებდნენ იმისთვის და თავგადადებული ვაჟკაცი კი იმისთვის ძვირადა ღირდა.

როდესაც ყველანი დამშვიდდნენ, შამილმა წარუდგინა თავის ნაიბებს იაგო და

იმის ამხანაგები შემდეგის სიტყვებით.

- ნაიბნო! ესენი სახალხო სტუმრებია! თქვენ არ გესწავლებათ, თუ როგორ უნდა სტუმარს დახვედრა, მაგრამ ერთს კი გეტყვით: ვინც ამათ აწყენინებს - მე მაწყენინებს, ვინც ამათ ატკენს რასმე - მე მატკენს!

- სტუმარი ღვთისაა, სტუმარს საით ეწყენინება! - ერთხმად მისცეს პასუხი.

ამის შემდეგ შამილმა ნება მისცა იაგოს, კობას და ეფხიას თავისუფლად ემოქმედნათ: უნდათ შეუერთდნენ ჯარს, უნდათ წავიდნენ შამილის სახლში და უნდათ თავისუფლად ცალკე ემოქმედონ იმის დროს. მთიელებმა უკანასკნელი ირჩივეს და გავიდნენ ქობიდან, რათა ნაიბებს წარედგინათ თავის ხალხისთვის, რომელთაც სიხარულით მიიღეს.

იაგო და იმის ამხანაგები ჩეჩნელთ უბრალოს სიტყვებით, უბრალოს დახვედრით, მაგრამ გულწრფელის საქციელით და მიღებით იქამდინ იყვნენ მოხიბლულნი, რომ თავიანთ მოვალეობადა რაცხდნენ, იმათთვის თავი გადაედოთ; ისინი ჰგრძნობდნენ რაღაც უხილავს მიმზიდველს ძალას, რომელიც ნება-უნებლივ ალტოლვებდა ამ სხვა გვარ-ტომის ხალხს.

- რაიც ჩვენში გაგვიგონია მამა-პაპათაგან, აქაც ის ყოფილა, - დაიწყო კობამ, როდესაც ჩავიდნენ წყლის პირს და იქ დასხდნენ.

- იყო, შენი კვნესა-მე! და ახლა კი აღარაა! - უპასუხა მთიულმა.

- რაისთვი გატეხეს თემის პირი?!. საკვირველია, ღვთის მადლმა!.. ის არ სჯობდა - ყველანი ძმასავით ყოფილიყვნენ? ავ კაცსა და კარგ კაცს გარჩევა ჰქონოდა? - დაფიქრდა კობა.

- ჰაი, ჰაი, რომ სჯობდა, მაგრამ ძალა აღმართსა ჰხნავს! - ოხვრით წარმოსთქვა იაგომ და გაიშვირა ჩეჩნელთაკენ ხელი: - აი ესენი მუსულმანები (მაჰმადიანები) არიან, მაგრამ ძმობაცა აქვსთ, სიყვარულიცა და კაცის შებრალებაცა. ჩვენ კი ვითომ ქრისტიანები ვართ, ერთმანეთის შურით ლამის თვალები წამოგვცვივდეს!..

- ბედნიერები! მაგათ მოსამართლის არჩევა თავად შეუძლიანთ. ჩვენ კი ვინ იცის. ვის გვინიშნავენ! - დაუმატა კობამ.

- კანტუშის ნაიბი როგორ ამოირჩივეს?.. ბიძა ჩემი მიაშობდის, უწინ ჯარის თავად და სოფლის უფროსად ჩვენშიაც აგრე ამოირჩევდნენ თურმე...

- აბა, შიში და სამართალი მაშინ იყო, აი! ეხლა რაილაა?

ესენი ამ ლაპარაკში იყვნენ, როდესაც ზევით ჯარში ერთი მოძრაობა შეიქმნა და აღელდა ხალხი. ყველანი ჩქარობდნენ, კაზმავდნენ ცხენებს, ყველანი ირეოდნენ ერთმანეთში, თუმცა წესიერება კი არ ირღვეოდა და უბრალო ხმაურობა არ მოისმოდა. ხანდისხან შემოგესმოდათ, რომელიმე ნაიბის ბრძანება და ეს განკარგულება სწრაფად და დაუყოვნებლივ აღსრულდებოდა.

აქამდის თანასწორს ხალხს, რომელნიც ერთგვარად და ძმურად ექცეოდნენ ერთმანეთს, ეხლა დაეტყო მბრძანებელი და აღმასრულებელი. მეთაურნი ამაყად და წარბ-შეკმუხვილნი ისე უბრძანებდნენ, და აღმასრულებელნი ისეთის სისწორით

ადასრულებდნენ ამ ბრძანებას, რომ მნახველს ეგონებოდა ამ ხალხს მთელი თავიანთი სიცოცხლე ამგვარს ცხოვრებასა და სამსახურში გაუტარებიაო. უფროსს უფროსობა ეტყობოდა, უმცროსს - უმცროსობა, ორთავ კი - ერთმანეთთან თანხმობა და პატავისცემა.

იაგო და იმისი ამხანაგებიც, გატაცებულნი ამ საერთო მოძრაობით, წამოცვივდნენ და ამოვიდნენ ხალხში. იქ ფარჩომ შეატყობინა, რომ რუსის ჯარები დაძრულიყვნენ, ტყეს მოახლოვებულებიყვნენ და ხვალიდგან ბრძოლა უნდა დაწყებულიყო.

- ძლივს! - ქუდის მოხდით და სიხარულით წამოიძახა იაგომ.

- ძლივს! - ამავეგვარად უპასუხეს იმას ამხანაგებმა და სამთავ მოისურვეს იმ ნაიბთან წასვლა, რომელიც გზიურ მიდიოდა თავის ხალხით პირველი სანგლების გასამაგრებლად.

მოისმა „ილაღის“ ხმა და ათასამდინ კაცი გამოვიდა ნაიბი ჩახიას წინამძღოლობით, რომელსაც ნაბრძანები ჰქონდა - ჩაესხა ხალხი პირველის სანგლის უკან, წინააღდგენოდა რუსების მოძრაობას, მაგრამ, რა იერიშს მიიტანდნენ იმაზედ, ხალხი ტყეში უნდა გაფანტულიყო და მოგროვებულებიყო მეორე სანგლის უკან. ამგვარად მეორე სანგლიდგან მესამეზედ უნდა გადასულიყო და ასე იმ ადგილამდინ, სანამ ამ მინდორთან მახლობელს უკანასკნელს სანგალს ააღებინებდა რუსებს. ამ მოძრაობაში ის უნდა ცდილიყო, რაც შეიძლება, მეტი ზარალი მიეცა რუსებისთვის და რამოდენიმე ხალხი უკან მოექცია იმათთვის. ამ უკანასკნელებს კი, რამდენადაც მეტი შეიძლებოდა, პრავიანტი და ბარგი უნდა წაერთვათ მომავალი ჯარისთვის.

როდესაც რუსები უკანასკნელს სანგალს აიღებდნენ და მინდვრად გავიდოდნენ, ჩახიას ხალხი სულ უკან უნდა მოჰქცეოდნენ და გაემაგრებინათ ისევ სანგლები და, თუ რუსები გაბრუნებას მოიწადინებდნენ, ყოველი ღონისძიება უნდა ეხმარა ნაიბს, რომ არ გაეშვა. აგრეთვე უნდა შეეყენებინა, თუ მისაშველად ახალი ჯარი წამოვიდოდა. თითონ შამილს ამ ხანში უნდა დაეცალა მინდორი, გაეყო ჯარი შუაზედ, ნახევარი მიემშველებინა ჩახიასთვის, ნახევართაც წინ შეეკრა სანგლები. ამგვარად მომწვედულებს რუსებს ან იარაღი უნდა დაეყარათ და ტყვედ ჩასცვივნოდნენ ჩეჩნელებს, ან არა-და უნდა გაწყვეტილიყვნენ უკანასკნელს კაცამდის.

როდესაც ჩახია თავის ჯარით გაემართა გზას, იაგო მოვიდა იმასთან:

- ჩვენც შენთან მოვდივართ.

- ჩემს გვერდით, ჩემს სახლში და ჩემს გულში თქვენ ყოველთვის ადგილი გაქვსთ, - სიამოვნებით უპასუხა ნაიბმა.

არ გაიარა რამდენიმე წუთმა, როდესაც ფარჩო, იაგო და ამისი სამი ამხანაგი შეუერთდნენ რუსებთან საბრძოლველად მიმავალს ჯარს.

ჯერ მზე არ ჩასულიყო, როდესაც იჩქერის ტყის ბოლოში მინდორი აჭრელებულიყო ურიცხვის კარვებით. სხვადასხვა ადგილებში მოგროვილი სალდათები მღეროდნენ და ბარაბანს უკრავდნენ; მზარეულები კეტებით ურევდნენ ვეება ქვაბებს, რომელშიაც მზადდებოდა საჭმელი; აფიცრები განუწყვეტილად დარბოდნენ კარვების შუა და დაჰქონდათ ჯარის უფროსის ბრძანება.

თუმცა თქვენ აქ მხიარულებასაც ნახავდით, სიცილსაც, ხანდისხან ოხუნჯობასაც გაიგონებდით, მაგრამ პირისახეზედ მაინც რაღაც მზრუნველობის ნიშანი ედოთ და აშკარად ეტყობოდათ, რომ ეს მხიარულება უფრო თვალთათვის თავისივე გულის გასამაგრებლად იყო მომხდარი, სანამ გამოწვეული ნამდვილის მხიარულებით. ყველას შეამჩნევდით იმ მორთოლარს მოუსვენებლობას, რომელიც კაცს მოიცავს ბრძოლის მოლოდინის დროს. ყველამ იცოდა, ყველას ესმოდა, რომ ისინი მიდიოდნენ რაღაცა მწელის საქმისთვის, რომ იმათი მოძრაობა არ გათავდებოდა მარტო უბრალო სროლით და რამდენიმე კაცის მსხვერპლით, მაგრამ რაში მდგომარეობდა ნამდვილი საქმე ყველასათვის საიდუმლო იყო და იცოდა მხოლოდ ჯარის სარდალმა და კიდევ რამდენიმე იმის დაახლოვებულმა პირმა.

თუმცა ჯარში ამ გარდაწყვეტილებაზედ არა იცოდნენ-რა, და ვინც იცოდა, ისიც თავის მოვალეობადა სთვლიდა დაემალა, მაგრამ შამილი მაინც ყოველთვისინ პოულობდა საშუალებას, რომ რუსების ყველა მოძრაობა, აზრი და სურვილი შეეტყო. ამის მიზეზით შამილი ყველგან მომზადებული ხვდებოდა და ღირსეულად გამოისტუმრებდა მეზობლთ, როდესაც რუსებმა ბეჯითად არ იცოდნენ იმის მოძრაობა, ძალა, - სიტყვით, დაწვრილებული ამბავი.

ყველანი ემზადებოდნენ მკვირცხლი და ძლიერის ბრძოლისათვის, როდესაც სარდალთან შევიდა დაბარებული ჩერქეზი ათაჟუყო და გამოიჭიმა.

- აა, ბატონო პოლკოვნიკო! მე ძალიან მოხარული ვარ, რომ მოხვედით.

- დავებარებინე თქვენს ბრწყინვალეებას! - უპასუხა ჩერქეზმა.

- დიაღ, მე მინდოდა ზოგიერთი ადგილების შესახებ მეკითხა თქვენთვის, - უპასუხა სარდალმა და მიიყვანა სტოლთან, რომელზედაც გადაშლილი იყო ამ ადგილების კარტა, გავსებული მძივის სხვადასხვა ფერის ქინძისთავეებით: უეჭველია, ეს ნიშნავდა ჯარის სხვადასხვა ნაწილებს და მოძრაობას, რომელიც ამათ უნდა მიეღოთ.

- იმდენი შეცდომებია ამ ჩვენ კარტებში, რომ კაცს ნაბიჯის გადადგმა ვერ გაუბედნია... თქვენ კარგად იცნობთ ამ ადგილებს, - ვერ მიპასუხებთ ზოგიერთს კითხვებზედ?

- რატომ!

- აი, დაჰხედეთ... - მიიწვია სარდალმა და უჩვენა კარტაზედ: - ჩვენი მარშრუტი ეს არის.

ჩერქეზმა დაჰხედა და კარგა ხანს დააკვირდა სხვადასხვა ფერად დახაზულს ქალაქს.

სარდალი ასახელებდა ადგილებს.

- აი, ეს მინდორია, აქეთ ესა და ეს მთა არის, აი აქაც ხევია, ეს ტყე არის, - ეუბნებოდა ის.

ჩერქეზმა კარგა ცქერის შემდეგ თავი აიღო და მოახსენა:

- მე არ მისწავლია, არა მესმის-რა მაგ დაბლაჯნილი ქალაქისა... უბრძანეთ ქალაქი და კარანდაში მომცენ, მე თითონ დაგიხატავთ ჩვენს გზას, მე თითონ

გიჩვენებთ ადგილებს.

სარდალმა მოაწოდა ქალაქი და კარანდაში. ისინი დასხდნენ. ჩერქეზმა შეუჩვენარს ხელში აიღო ეს სამხატვრო იარაღი და ხელის ცახცახით გაუსვა რამდენიმე დაკლავნილი ხაზი.

- აი, ჩვენი გზა ეს არის, - უთხრა იმან, - სულ ტყიანია, მარტო აი, აქ შეგხვდება მინდორი, მერმე ისევ ტყე დაიწყება... გზის ნაპირს სულ ხევი მისდევს.

- გზაში ისეთი მაღლობი არსად არის, რომ ზარბაზნები გაგვემაგრებინა და იქიდან ყუმბარები გზას მისწდომოდა?.. მაშინ ჯარი დაფარული იქნებოდა მტრისგან.

- გარშემო სულ მაღლობებია და მთები, მაგრამ ტყის სიხშირით იქ ზარბაზნებს ვერ გავიტანთ; ქვევითა კაცსაც კი გაუჭირდება იქ გასვლა, არამც თუ ცხენების გაყვანა და ზარბაზნების გატანა შეიძლებოდა.

ცოტა ხანს სიჩუმე ჩამოვარდა, რომელიც ჩერქეზმა დაარღვია:

- ჯოჯოხეთი ადგილია, ჯოჯოხეთი, თქვენო ბრწყინვალეზავ!

- მე არ მეშინიან!.. ამ ჯარით მთელს ოსმალეთს გადავაბრუნებ, არამც თუ ჩეჩენს და დაღესტანს! - ამაყად უპასუხა სარდალმა.

- გრაბეც ეგრე ამბობდა, - გაიფიქრა ჩერქეზმა და მერმე ხმამაღლა წარმოსთქვა: - ბუნებასთან არა გაეწყობა-რა.

სარდალმა უსიამოვნოდ შეჰხედა.

- ბატონო პოლკოვნიკო, მე გამიგონია - ჩერქეზნი გულადნი არიან, თქვენ მალე შეგშინებიათ.

- მე არ მეშინიან, თქვენო ბრწყინვალეზავ! თუ გნებავსთ, მიბრძანეთ, და მე მარტო გეახლებით ჩეჩნელებზედ, მაგრამ მართალს კი ყოველთვისინ მოგახსენებთ, - წყენით წარმოსთქვა ჩერქეზმა.

- მართალს, მართალს! მე არ მინდა შენი მართალი!.. მე დაგიმტკიცებთ, რომ ეს უკანასკნელი ბრძოლაა შამილთან: იმას ჩვენ დავატყვევებთ!

- ღმერთმა ბრძანოს! - იჭვნეულად უპასუხა პოლკოვნიკმა; - მე დღეს რუსის სამსახურში ვარ, და ჩემი სურვილიც ეგ გახლავსთ!.. ხომ აღარას მიბრძანებთ?

- არა! შეგიძლიან წახვიდე.

ჩერქეზმა თავი დაუკრა და გამოვიდა.

დანარჩენმა დღემ მზადებაში გაიარა. იმოდენი ხალხი შეყრილიყო, რომ მტერი მოყვარეს ვედარ იცნობდა.

აქ იყო: ჩერქეზი, ქართველი, ოსი, იმერელი, რუსი, თათარი და ეს ყველა ერთმანეთში ირეოდა, ყველა ემზადებოდა ღენერლობის მიღებას, ყველა გამდიდრებას. აქ ყველა საჩუქრის მისაღებად წამოსულიყო, ყველა ბედნიერებას მოელოდა. მნელად იპოვებოდა ისეთი პირი, რომელსაც გულში სამშობლოს სამსახური და სახელი სდებოდა.²⁶

დადამდა, ჩამოზნელდა და აქა-იქ გაჩაღდა ცეცხლები, რომელიც შორიდგან მბრწყინავ ვარსკვლავებად მოჩანდა. დაჰკრეს ზორი და ნელ-ნელა ფეხის ხმა მიწყნარდა. სიჩუმეს მარტო ცხენების ჭიხვინი და ყარაულად მოსიარულე სალდათების წაღების ტყაპა-ტყუპი დაარღვევდა. ჯარის გარსშემორტყმული „სეკრეტები“ ჩამსხდარიყვნენ განგებ ამოთხრილს ორმოებში და იქ სულგანაბულნი ელოდნენ თავიანთ გამოცვლას. ყაზახების პიკეტები, კარგა დაშორებული გზას და ჯარს, ჩაწოლილიყვნენ მაღალ სიმინდებში, სადაც დაჩვეული ცხენები გვერდს მოეწვინათ და მთლად სმენად გარდაქცეულიყვნენ, რათა არავითარი ხმაურობა არ გამოჰპარვოდათ.

არ გაიარა რამოდენმამე ხანმა, როდესაც ტყიდგან, წყნარად და სიფრთხილით, ხუთი კაცი გამოვიდა და აიტუზა ხეებთან. იმათაც თავის მხრით სული გაენაბათ და ყურ-დაცქვეტილები სმენად გარდაქცეულიყვნენ. უეჭველია, მკითხველები მიხვდებოდნენ, რომ ეს ფარჩო, იაგო და იმისი ამხანაგები უნდა ყოფილიყვნენ.

- მშვიდობიანობაა! - წყნარად წარმოსთქვა ერთმა.

- მაშ წავიდეთ, - უპასუხა მეორემ.

რამდენიმე გადახტომის შემდეგ ისინი შეეფარნენ სიმინდების მაღალ ტაროებს; იქიდგან იმათ გასწივეს ისეთივე სიფრთხილით და აუჩქარებლად. ერთბაშად მოწინავე შესდგა და ხელის უკან გამოშვერით შეაყენა სხვებიც.

- რაი ამბავია? - ნიავსავით ჩუმის ხმით ჰკითხა იაგომ.

- სუსსს!.. - ჩუმადვე უპასუხა ელბერდმა, რომელიც თან წამოჰყოლოდა ამ თავგადადებულ ხალხს.

მართლაც ეჭირვებოდათ ეს გაფრთხილება, რადგანაც იმ წუთში, რამდენსამე ნაბიჯზედ ცხენმა დაიჭიხვინა: ისინი თავს წარსდგომოდნენ სადარაჯოდ გამოსულს ყაზახებს.

მოუსვენარს ელბერდს და იმის ამხანაგებს მოსწყენოდათ სანგალზედ ლოდინი და წამოსულიყვნენ, რომ ეხელავათ რამე, თუ იღბალი შესწევდათ, მაგრამ პირველსავე ნაბიჯზედ ისინი თავს წარსდგომოდნენ ყაზახებს. იმათ დაიწივეს უკან, რათა ასცდნენ ყაზახებს, ჩავიდნენ ხევში და მიახლოვდნენ ჯარს იმ მხრიდგან, სადაც არტილერიის ცხენები, დაბმულნი ერთს გაბმულს თოკზედ, მშვიდობიანად თივასა სჭამდნენ. იმათ მოაძრეს წყნარად და სიფრთხილით პალოები, რომელზედაც თოკი იყო გაჭიმული, წყნარად გააბრუნეს გათქვირებული ცხენები ჯარისკენ და მოულოდნელად თოფების სროლით დასწყვილეს ცხენებს, რომელნიც დაფრთხნენ, ჭიხვინით და ტლინკების სროლით წავიდნენ მძინარე ჯარზედ; თითონ გაცვივნულები კი გამობრუნდნენ და სრბოლით გამოემართნენ ტყისკენ.

გავარდა თოფი, მეორე, დაჰკრეს ბარაბანს, გარნისტები მისცვივდნენ საყვირს და მთელი ჯარი, დარწმუნებული, რომ ჩეჩნელები დაეცნენ, აირივა ერთმანეთში. დამფრთხალი ცხენები ამ ყიჟინზედ და თოფის სროლაზედ უფრო მეტად გადაირივნენ და თითონ ჯარიც გადარიეს. ყვირილი, ჟღივილი, ლანძღვა, თოფის სროლა, საყვირისა და ბუკის ხმა ისეთს ხმაურობას და ისეთს არეულობას ახდენდა, რომ კაცს ჰკუიდამ შემლიდა.

დილამდის ისეთი არეულობა იყო ამ ჯარში, რომ მეორედ მოსვლასა ჰგვანდა, მხოლოდ დღემ აღმოაჩინა, რომ არეულობის მიზეზი ცხენები იყვნენ და ამ არეულობის მსხვერპლად რამდენიმე ათი კაცი შექმნილიყვნენ. კიდევ იღბალი, რომ ადგილობრივ მილიციას ერთი მხარე ეჭირა, სრულებით მოპირდაპირე, საიდგანაც ცხენები დაფრთხა, თორემ ტანისამოსის გამო იმათ ჩეჩნელებში ვერ გამოარჩევდნენ, უეჭველია, მტერი ეგონებოდათ და დაუწყებდნენ უწყალოდ ჟლეტას.

მეორე დღეს რუსები მარხავდნენ თავიანთ დახოცილებს და ემზადებოდნენ გადაეხადათ ჩეჩნელებისათვის ამგვარად მასხარად აგდება. იაგო და იმისი ამხანაგები კი სიცილით უამბობდნენ ნაიბს ჩახიას წუხანდელს ამბავს.

დილით ადრიან დაჰკრეს ბარაბანს, და გავიდა მოწინავე ჯარი, რომელსაც გზა უნდა გაეწმინდა უმთავრესის ჯარისთვის, და ეს კი ფეხით-ფეხს უნდა მიჰყოლოდა იმათ; ამათაც უკანა ჯარი ბარგი-ბარხანით არ უნდა მოჰმორებოდა.

მოწინავე ჯარს სარდალი იმგვარი შეჰხვდა, რომელმაც, რაკი ერთხელ გზას გაუდგება, უკან მოხედვა აღარ იცის, და ამისთვის პირველი სანგლის მიღწევის უმაღლ იმან დააწყო ჯარი და მიიტანა ორჯერ იერიში, რომელიც ორჯერვე უკან გამოაბრუნეს სროლით და ყიჟინით; მესამე იერიშზედ ჩეჩნელები ბრძანების უმაღლ გაიფანტნენ ტყეში და გზა დაანებეს იმ ჯარს, რომელმაც ჩქარის სიარულით გასწია წინ და ამავეგვარად აიღო მეორე სანგალი. გაზვიადებული ჯარის უფროსი ამგვარის გამარჯვებით, თუმცა იმის ჯარს მრავალი ხალხი აკლდებოდა ყოველ იერიშის მიტანაზედ, ყველა სანგალის აღებაზედ, უკან მოუხედავად წინ მიიწევიდა; და, სანამ ის მეორე სანგალს იღებდა, პირველ სანგალს ისევ ამაგრებდნენ ჩეჩნელები; ერთხელ აღებული სიმაგრე ხელახლად უნდა აეღო უმთავრეს ჯარს. და ამგვარად რუსებს ერთი-ორად ჯაფა უნდებოდათ, ერთი-ორად ხალხის მსხვერპლი.

ამის გამო მოხდა, რომ, როდესაც მოწინავე ჯარი გაამპარტავნებულის და გაზვიადებულის სარდლით დანიშნულს მინდორზედ გავიდა, უმთავრესი ჯარი ტყის შუა ადგილს დიდს გაჭირვებაში იყო და გზის სივიწროვის გამო ზოზინით და ტაატით მიბობლავდა. არ გაიარა რამოდენმამე ხანმა, როდესაც უმთავრესს სარდალს შეატყობინეს, რომ უკანა ჯარს და ბარგს დაეცნენ ჩეჩნელები და, თუ არ მიეშველნენ, ბარგი მთლად დაეკარგებოდათ. ამისთვის ჯარს შეჩერება დასჭირდა და მიშველება ბარგისა, რომელიც ნახევარზედ მეტი ჩეჩნელებს წაერთვათ, სანამ უმთავრესი ჯარი ხელს მოაწვდიდა, და ურიცხვი ხალხიც გაეწყვიტათ.

მოწინავე ჯარის სარდალმა, რა ნახა რომ უმთავრესი ჯარი არსად არის, ის გონს მოვიდა და გამობრუნდა უკან, მაგრამ გულგახეთქილმა დაინახა, რომ წელან აღებული და დანგრეული სანგლები, ისევ გაუმაგრებიათ და ხელახლად შრომა უნდებოდა იმაზედ, რაც ერთხელ გაკეთებული იყო.

ის წამოვიდა უმთავრეს ჯარისკენ, მაგრამ პირველს სანგალს ვედარ გამოაღწივა და ნება-უნებლივ გამაგრდა მინდორზედ.

სამი დღე და ღამე ამ ჯოჯოხეთს ალაგს და ჯოჯოხეთის ცეცხლის შუა ჰყვანდათ უმთავრესი ჯარი, და მხოლოდ ამის შემდეგ მიაღწივეს მინდორს, სადაც ამოსუნთქვას მაინც არის მოელოდნენ. მაგრამ ვაი იმ გასვლას! ბევრის დედა აატირა, ბევრი

თავმომწონე ბიჭი ააკვნესა და მშობლის სახელთან ერთად სული დააღვინა მტრის ტყვიამ. ნახევარი ბარგი და თითქმის მეოთხედი ჯარი დარჩა იჩქერის ტყეში და უმთავრეს სარდალს კი მოაგონდა ჩერქეზის სიტყვები, რომელიც ისე გონივრულად ურჩევდა, რომ ამ ტყეში არ შესულიყვნენ, მაგრამ გვიანდა იყო! ისინი გავიდნენ მინდორზედ სურსათ-შემოკლებულნი, ნახევარ ბარგ-დაკარგულნი; წინ და უკან იყო უდაბნო ტყე, გამაგრებული ისე ძნელად ასაღების სანგლებით და ჩეჩნელთ გაუტყეხელის გულადობით!..

გავიდოდნენ-ლა უკან? კიდევ ეღირსებოდათ თავის სახლობის ნახვა? - ეგ მარტო ღმერთმა იცოდა და შემთხვევამ, იქ მყოფებს კი იმედი ჰქონდათ გარდაწყვეტილი.

დამშეული, გაწვალებული, დაღონებული რუსის ჯარი გამაგრდა მინდორზედ, მაგრამ ვაი იმ გამაგრებას! ყოველის მხრიდგან შეკრული გზები, ყოველს წუთს შიში, რომ რომელსამე გზადაკარგულს ტყვიას რომელიმე კაცი არ გაეცივებინა, ან კიდევ თავზედ ხელაღებული ჩეჩნელები არ დასცემოდნენ და დღე არ გაემწარებინათ იმათთვის! ამათ გარშემო მოისმოდა განუწყვეტლივი სიმღერა გახარებული ჩეჩნელებისა, რომელნიც განუწყვეტლივ გამოჰკვიოდნენ ქართველებს, ჩერქეზებს და ოსებს, რომ, თუ უნდოდათ, ამათ თავისუფალს გზას მისცემდნენ, რადგანაც ჩეჩნელები იმათ კეთილ მეზობლებად სთვლიდნენ და იმათი ხოცვა არ უნდოდათ. მაგრამ ერთხელ გამწარებულნი კავკასიელნი, რომელთაც ახსოვდათ მოძმეთ სისხლი, ისე უწყალოდ დანთხეული წარსულ ბრძოლაში, გადახდევინების სურვილით ინთებოდნენ. მარტო ჩინისა და პატივისათვის წამოსულნი, ერთბაშად გამძვინვარებულ მტრებად გადაიქცნენ. ასეთია ომის ძალა, ასეთი მოქმედება აქვს სისხლის დანახვას და თოფის წამლის სუნს ადამიანზედ!

ამ მინდორზედ ელოდა სარდალი, ელოდა თითონ ჯარიც, მაგრამ რას ელოდნენ - თითონაც არ იცოდნენ, რადგან არსაიდგან მოშველების იმედი არა ჰქონდათ და ამკარად ხედავდნენ, რომ დღეს თუ ხვალ, შიმშილის გამო უნდა იარაღი დაეყარათ და ტყვეობა ეკისრათ, რადგანაც უკან გასასვლელად რამდენიმე ცდამ ამაოდ ჩაუარათ და ურიცხვი ხალხი დააკლოთ.

ყველანი დამშეულნი, შეწუხებულნი, დაღვრემილის სახით და გულგატეხილნი, დღითი დღე ატარებდნენ წარმოუთქმელს მწუხარებაში და თანდათან შიმშილი მეტად აგრძნობინებდა თავის მოქმედებას.

სარდალმა უეჭველს საჭიროებად დაინახა, რომ ფრეიტაგისათვის შეეტყობინა თავისი მდგომარეობა და ჯარის გაჭირვება, რათა იმას მოეგროვებინა და მოემშველებინა დანარჩენი ჯარები, მოეტანა სურსათი და ამგვარად სულმობრუნებულს ჯარს უკანასკნელად ეცადა უკან გასვლა; მაგრამ ვინ იქნებოდა ისეთი გამბედავი, რომ თავს შეედო იმ ტყეში გასვლა, სადაც ჭიანჭველასავით ირეოდა ფრთხილი და გამოჩენილი მებრძოლი ჩეჩნელები?

სარდალი, რადგანაც ყველაზედ ვაჟკაცად და გამოცდილად ამგვარს საქმეებში უყურებდა ყაზახებს, ამისთვისაც მიექცა ამ სურვილით იმათ, მაგრამ ისეთი კაცი არ აღმოჩნდა, რომელსაც მთელი ჯარისთვის თავი გადაედო. სჩანდა, რომ ათზედ ასის მისვლა უფრო ეადვილებოდათ იმათ, სანამ მართლა სარაინდო მოქმედება.

სარდალს არ უნდოდა ნება-უნებლივ სხვა გვარ-ტომობის პირისთვის მიენდო ასეთი სავაჟკაცო საქმე, რადგანაც სახელის დამსახურება რუსებისაგან უნდოდა და პირველში ამათ მეტსაც არავის ენდობოდა.

მაგრამ, რადგანაც ამ საქმის შემსრულებელი რუსებთაგანი არავინ აღმოჩნდა, ის ნება-უნებლივ მიექცა მთელს ჯარს. რაწამს გაახსენა თავისი სურვილი, რაწამს ბაგე დასძრა, ასამდინ მსურველი გამოვიდა ჩერქეზებთაგან, თუშებთაგან და დანარჩენ მთიელ ქართველებთაგან. გახარებულმა სარდალმა აარჩივა ათი კაცი, რომელთ შორის ერია პოლკოვნიკი ათაჟუყოც, სწორედ ის ათაჟუყო, რომელსაც ამ რამდენიმე დღის წინ სილაჩრე შესწამა.

- როგორ, ბატონო პოლკოვნიკო! თქვენ გინდათ მიიღოთ თქვენს თავზედ?... - გაკვირვებით შეჰხედა სარდალმა.

- დიად, თქვენო ბრწყინვალეზავ! ჩემისთანა ლაჩრები ხანდისხან გაჭირვებაში გამოდგებიან ხოლმე, - მოაგონა ათაჟუყომ წარსული ლაპარაკი.

სარდალი გაწითლდა და უთხრა:

- მე ყოველთვისინ დარწმუნებული ვიყავ კავკასიელთ გულადობას... ეხლა მთელი ჯარი თქვენს ხელთ არის. თქვენ იცით, როგორც მოიქცევით.

- ისე მოვიქცევი, როგორც ღმერთი მაგონებს და ჩემი ნამუსი მეუბნება.

- ვის წაიყვანთ თანა?

- არავის! მე ჩემი იარაღი მეყოფა.

სარდალმა გაკვირვებით შეჰხედა იმას და ჰკითხა:

- ჯარი რომ წაგეყვანათ, მგონია, აჯობებდა!

- თუ გაველ, მარტოვაც გავალ, თუ არა-და, ჯარი ვერას მიშველის.

- მაშ არც ეს დანარჩენი ხალხი გინდათ?

- მე კი არ მინდა და, თუ გნებავსთ, ცალკე წავიდნენ. იქნება მე შემემთხვას რამე, და ეგენი ჩემზედ ბედნიერები იყვნენ!

სარდალმა გარდასწყვიტა, რომ დღეს ათაჟუყოს გაისტუმრებდა, ხვალ კიდევ რამდენსამე კაცს და ამგვარად ყოველდღევე შიკრიკებს ჰგზავნიდა. ამგვარად იმას იმედი ჰქონდა, რომ ერთიც იყო, მიზანს მიაღწევდა და დაიხსნიდა ჯარს გაჭირვებისაგან, თორემ აგერ თორმეტი დღე იყო, რაც მომწყვდეული ჯარი ექვსის დღის სურსათით სცხოვრობდა. ეხლა ჯარს სრულებით აღარა ჰქონდა-რა და ცხენებს თუ მიჰყოფდნენ ხელს. თითონ სარდალი იმ მდგომარეობამდინ მისულიყო, რომ ერთს აფიცერს, როგორღაც შერჩენოდა რამდენიმე დაყენება ჩაი და ნახევარ გირვანქამდის შაქარი, რომლის სათხოვნელად თავის ფეხით მივიდა, და ამ აფიცერმა შუაზედ გაუყო ეს უყუათო სასმელი.

აქედგან შეგიძლიანთ წარმოიდგინოთ, რა მდგომარეობაში უნდა ყოფილიყო დანარჩენი ჯარი, თუ თითონ სარდალი ამ მდგომარეობაში იმყოფებოდა.

შემოღამდა და სარდალის ქოხში მივიდა ათაჟუყო, რომელსაც ცრემლიანის თვალებით გამოესალმა ჯარის უფროსი. ეხლა ის ლოცავდა მამამზვილურად ჩერქებს და ისურვებდა ყოველს კეთილს იმისთვის. ჰპირდებოდა ყოველგვარს შემწეობას და წყალობას, თუ ღმერთი აღირსებდა ამ ეშმაკთ-საცხოვრებელის ტყიდგან მშვიდობით გამოსვლას.

ათაჟუყომ უკანასკნელად ახსენა ღმერთის სახელი და გამოვიდა გარეთ. ხშირი ბურუსი, რომელიც დაბლა ჩამოწოლილიყო და კუნთ-კუნთად იდო დედამიწაზედ, ძალზედ აბნელებდა იქაურობას. ათაჟუყო გაბრუნდა სწორედ იქითკენ, საითკენაც რუსის ჯარი არას გზით არ გაჰბედავდა წასვლას და, მაშასადამე, ჩეჩნელთ მცველები ამ მხრით უფრო უზრუნველად უნდა ყოფილიყვნენ.

ის, რა მიახლოვდა ტყეს, გაწვა და გველსავით მიცურავდა ბალახებში, სანამ პირველ ბუჩქებს მოეფარებოდა; აქ წამოდგა, გაიმართა და ყური დაუგდო კარგა ხანს; იმას მარჯვენა მხრიდგან რაღაც ლაპარაკი მოესმა და გაარჩივა ცეცხლის შუქი, რომელიც ისე გამობჟუტავდა სქელს ნისლში, თითქოს ცეცხლი ფარდას უკან ენთებოდა. იმან სიფრთხილით წარსდგა რამდენიმე ნაბიჯი და იქამდინ მიახლოვდა იმ ადგილს, რომ აშკარად გაარჩივა რამდენიმე ჩეჩნელი, რომელნიც ცეცხლს შემოსხდომოდნენ და მხიარულად ლაპარაკობდნენ.

- დაიცა! რაღაცა ხმაურობა მომესმა, - წარმოსთქვა ერთმა და ყველანი გაჩუმდნენ.

- არაფერია, აქეთ ვინ მოვა? - უზრუნველად უპასუხა მეორემ: - უთუოდ მოგეჩვენა.

- მეტს სიფრთხილეს თავი არა სტკივა, - წამოიძახა ისევ პირველმა, - კორი, ადევ, ერთი მიიარ-მოიარე.

კორი, რომელიც ყველაზედ უმცროსი იყო, წამოდგა, აიღო თოფი ხელში, მიიარ-მოიარა, რამდენჯერმე გაუარა გვერდს ათაჟუყოს, რომელიც სულგაკმენდილი ხეს აჰკროდა, და რადგანაც სიბნელისა და ნისლის გამო ვერავინ შეამცნია, ისევ ამხანაგებთან მივიდა და დაჯდა.

- არავინაა.

იმათ დაიწყეს ისევ უზრუნველი ლაპარაკი, რომელიც შეეხებოდა წარსულს ბრძოლასა და, ბოლოს, გადავიდნენ იმაზედ, რომ შამილმა მთელი ჯარი ქვეიდგან მოუქცია რუსებს და ესენი ეხლა ველარა ღონისძიებით ვერ გავიდოდნენ. ამ ლაპარაკიდგან ათაჟუყომ გაიგო, საითკენ უფრო ბევრნი იყვნენ ჩეჩნელნი და საით ცოტანი და, მაშასადამე, უფრო უშიშრად მგზავრობა შეიძლებოდა.

ის წყნარად გაჰშორდა მესაუბრეთ და ტყეში შევიდა. ის სრულებით იმის პირდაპირ, უკან მიდიოდა, სადაც ჩასვლა უნდოდა; მერმე შეუხვია გვერდზედ და ისე იარა კარგა ხანს. ალიონმა აიწია, როდესაც იმან სრულებით მოპირდაპირე მხრიდგან მშვიდობიანად მიალწივა ფრეიტაგის ბანაკს და მიართვა უმთავრესი სარდლის წერილი.

ფრეიტაგმა საჩქაროდ მოაგროვა, რისაც მოგროვება შეიძლებოდა, მოამზადა ჯარები და გაემართა გაჭირვებულის მომწყვდეულის ხალხის მისამველად. დიდის გაჭირვებისა და ბრძოლის შემდეგ იმან მიალწივა ტყის შუა ადგილს, სადაც მოემველა

ნამწყვდევნი ჯარი, რომელიც გაძლიერების იმედში ერთი-ორად გაავაჟაკა, და რის ყოფით სულის მოსაბრუნებელი სურსათი გაიტანეს. აქ დარჩნენ სამს დღეს, რომლის შემდეგაც გამობრუნდნენ უკან და მილიციის განსაკუთრებით გულადობით და თავგანწირულის ვაჟკაცობით გამოვიდნენ უკან.

ამ უკანასკნელმა ბრძოლამ ვარანცოვს დაანახვა, რომ მარტო ჯარის სიმრავლე და შეუპოვარი ძალის მიტანა არ კმარა ჩეჩნელთ დამორჩილებისათვის: მდებარეობა და ხალხის თავგანწირვით ბრძოლა სთრგუნავდა რუსების მეცადინეობას, ძალას და შეუპოვრობასა იქ სხვათაგან ბრძოლა ეჭირვებოდა, დაჭერილს ალაგზედ ყაზახების დასახლებით, და ამ დღიდან დაიწყეს ამგვარი ბრძოლა, რომელმაც ბოლო მოუღო ამ მუშას, მეომარს და პატიოსანს ხალხს.

შამილმაც თუ სულ არა, ნახევრად მაინც შეასრულა თავისი დაპირება: იმან ნახევრად გააჩანაგა იქ მყოფი რუსების ძალა, მაგრამ ახალახალი ჯარი, მოსული რუსეთიდან, ხელახლად იჭერდა დაკლებულების ადგილს და ხელახლად მოიბრძოდა წინ.

შამილმა ვერ მოასწრო ყველა წვრილ საზოგადოების ერთმანეთთან შეერთება, სანამ რუსის ძალა ხელახლად თავს მოიყრიდა და ხელახლად დაიწყებდა იმის წინააღმდეგ მოქმედებას.

იაგომ, ფარჩომ და იმის ამხანაგებმა, რა ნახეს, რომ აქ საქმე გათავდა, გამოეთხოვნენ შამილს და წამოვიდნენ სააბრაგოდ, როგორც მაშინ უსახლკარო, ცარცვით მცხოვრებს ხალხს ეძახდნენ.

პირველი იმათი მოქმედება იყო ახლად დასახლებული სტანიცებიდან ჯოგების ტაცება და ჩეჩნელთ მხარეს გაყვანა, სადაც ჰყიდდნენ ნახევარ ფასად.

ისინი, გაფიცულნი ერთმანეთთან, ღვთის რისხვად შეიქმნენ ახლად დასახლებული გამოუცდელი რუსებისათვის, რადგანაც მოულოდნელად ხან სად გაუჩნდებოდნენ და ხან სად.

იმათ ბევრი ცხენი გაიტაცეს, ბევრს გასუქებულს ხარს გაუგდეს ყელში დანა, ბევრი რუსი გადააბრუნეს და, ბოლოს, მიახლოვდნენ ძაუგს, სადაც ღამე უშიშრად შედიოდნენ, თუმც მთელს ქალაქს დარაჯებად გარს შემოკრული ჯარი ჰყვანდა და თითონ ქალაქშიაც ცოტა მცველები არ დადიოდნენ.

ესენი ამ ცხოვრებაში იყვნენ, რიდესაც ერთს სადამოს სოფ. სტეფანწმინდის მახლობლად, ყუროს ხევში პოვოსკა სამ ცხენ-შებმული იდგა. კაცი, რომელსაც იემშიკის ხალათი ეცვა, მოუთმენლად დადიოდა ცხენების წინ, რაღასაც ბუტბუტებდა და ხანგამოშვებით შეჰყურებდა ცას.

- დაიგვიანებენ, ბეჯითად დაიგვიანებენ! - ბოლოს წამოიძახა იმან და მოუთმენლად გადააფურთხა.

ამან ვერ მოასწრო ამ სიტყვების გათავება, როდესაც ბნელაში რიყეზედ ჯერ გაფრთხილებული ფეხის ხმა მოისმა და მერმე ცის ტატნობზე ორი კაცის სურათი გამოჩნდა.

- ძლივს! - მოუთმენლად წამოიძახა აქ მყოფმა, რა უცნობები მოახლოვდნენ: - რაი მოგივიდათ?

- დრო ვერსაით დავახელეთ, შენაი ჭირაიმე. დრო! ჯარი რაიმე მოვიდა, სახლებში აყენებდნენ, ხალხი დადიოდა. - უპასუხა მოსულმა.

- აბა, ნულარ გვიანობთ, ჩაჯე, ნუნუ.

ერთმა მოსულთაგანმა გადიგდო ნაბადი და გამოჩნდა ნუნუ, რომლის ძაუგს წაყვანა ძლივს მოეხერხებინა ჯღუნას.

ნუნუ ჩააწვინეს ტროიკაში, გადააფარეს ნაბადი, დააყარეს ზევიდგან თივა; ჯღუნა, კუჩრის ტანისამოსით, დაუჯდა ტროიკას, დასტვინა ცხენებს და მოისმა თვლების რახრახი.

კაცმა, რომელიც იქ დარჩა, მოიხადა ქუდი და შესძახა:

- ღმერთმა ხელი მოგიმართოსთ! თავის წყალობა გაგატანოსთ სპარს-ანგელოზმა!

ტროიკა, რომელსაც ნუნუ მიჰყვანდა, მიგრიალეზდა ვლადიკავკასისკენ და სადაც კი ყარაულები შეჰხვდებოდნენ და დაუძახებდნენ:

- ვინ მოდის?

ჯღუნა უპასუხებდა დამშვიდებით:

- ფოჩტის ტროიკაა, უფროსი რაიმე მყვანდა და ცოტა მომიგვიანდა სოფელჩი... თამბაქო თუ არვის გაქვს? - სთხოვდა ის, რათა დაენახებინა ყაზახებისათვის თავისი უზრუნველობა.

ყაზახები ცხენ-და-ცხენ გადაჰხედავდნენ, მისცემდნენ თამბაქოს და, რა ცარიელს, მარტო თივით, ტროიკას დაინახავდნენ, დამშვიდებულნი თავიანთ გზას გაუდგებოდნენ.

ვლადიკავკასს, მოხვევების უბანში, რომელიც იმ ხანებში განირჩეოდა სიღარიბით და ტალახით, გაცალკეევებით ერთი ძველი სახლი იდგა, რომლისთვისაც ქარს ყავარი აეგლიჯა და ავდრისთვის გამოეჩინა ორი პატარა ოთახი, სადაც თავისუფლად ჩადიოდა და ატალახებდა იქაურობას. ჩამტვრეულ და გამოღებულს ფანჯრებს და კარს რაღაცა ჭუჭყიანი და ძველი დაგლეჯილი ჭილობები ჰქონდა ჩამოფარებული და თავისუფალს გზას აძლევდა ქარს, რომელიც იქაურობას აყინულებდა, რადგანაც გრილს შემოდგომას სიცივეს უმატებდა ახლო-მახლოდ ჩამოთოვლილი მთები. ამ სახლის გარშემო, აქა-იქ, მოსჩანდა ხეები, რომელნიც ამტკიცებდნენ. რომ აქ ოდესმე ბალი ყოფილიყო. მაგრამ ეხლა უპატრონობით და მოუვლელობით გავერანებულიყო.

იქნებოდა ღამის ცხრა საათი, როდესაც ამ ადგილს გამოჩნდა ერთი კაცი, რომელიც წყნარის სიარულით და კვნესით მიუახლოვდა ამ შენობას, წყნარად მოუარა გარშემო, უეჭველია, მოსათვალისწინებლად, ასწია ჭილობს და შევიდა შიგ.

არ გაიარა რამდენიმე წუთმა, როდესაც ბუხარში ნაცრის გაქექვის შემდეგ გამოჩნდა დარჩენილი ნაღვერდალი, რომელზედაც მოსულმა დააყარა ჩინჩხვარი და კიდევ რამდენსამე წუთს შემდეგ ოთახი განათდა აბჟუტებულის ცეცხლით.

ნახევრად განათებულს ოთახში თქვენ წარმოგიდგებოდა მოხუცი, გათეთრებულის წვერით და თმით, რომელსაც კარგა ხანია არ მიჰკარებოდა სავარცხელი და უცნაურად აბურძგვნილი თმა ნაზადსავით შესთელოდა. იმისი გამხდარი, დაღვრემილი და გაცრეცილი სახე, უწყალოდ დაღმეჭილი და გამხმარი, დაგარწმუნებდათ, რომ იმის გულს მცირე დუღილი და ბრძოლა არ გამოევილო. თვალეზაცვივნილი, ჩალურჯებულის თვალის ძირებით, დაგრძელებული პირისახე, მთრთოლარე და გახუნებული ტუჩები, რომელიც ყავარ-ყავარ დაჰხეთქოდა, შესაწყალს სურათს წარმოადგენდა; იმისი ჩქარი ქმენა, განუწყვეტლივი ხველა და გამხდარი ხელების ცახცახი აშკარად ამტკიცებდა, რომ გაჭირვებაში და მწუხარებაში ცხოვრებას საკმაოდ დაედუნებინა იმისი სხეული, რომელიც მოსვენებას და ზრუნვას ითხოვდა. წამოცმული ძველი დაფლეთილი ფარაჯა, დაკონკილი უმრავლესის ძონძებით, ძლივს ჰფარავდა იმის გამხდარს და დასუსტებულს სხეულს, თუმცა საკმაოდ კი ვედარ ათბობდა.

მოხუცი ცახცახით მივიდა ცეცხლთან, ჩამოჯდა ქვაზედ და მიუშვირა სითბოს გაყინული ხელები, რომელსაც ძალზედ იფშვნეტდა.

როდესაც ცოტათი გათბა და სული მოიბრუნა, ის წამოდგა და ისევ გარეთ გავიდა, კიდევ ერთხელ ფრთხილად მოიარა სახლის გარშემო, ფრთხილად მოათვალიერა იქაურობა და, დარწმუნებული, რომ არავინ უყურებდა, საჩქაროდ შინ შევიდა.

მოხუცმა მთრთოლარეს ხელებით წამოავლო რკინის ბოლოიანს ჯოხს ხელი, გადმოწეწა საგებლად დაყრილი ყარტები, დაუწყო მიწას ჩიჩქნა და ჩქარა ამოიღო იქიდან პატარა კოჭობი. ის განუწყვეტლივ შემინებულის თვალით იყურებოდა აქეთ-იქით, რადგანაც ყოველი ჭილობის განძრევა, ყოველი ქარის დაზუზუნება იმას შეაკრთობდა, და მთრთოლარე ხელებს უფრო აუთრთოლებდა შიში. იმას ეჩვენებოდა, რომ ვიღაცა უყურებს, ვიღაცა ეპარება, და ეს ფიქრი მწარედ სტანჯავდა იმას; იმ წუთებში ის სცდილობდა დაეფარა, დაემალა თავის კოჭობი სხვის თვალისგან და ხელი ნებაუნებლივ ალაგს ეძებდა სად დაემალა ეს იმისთვის ძვირფასი განძი, მაგრამ, რა დარწმუნდებოდა თავის შეცდომაში, მაშინვე დამშვიდდებოდა და გააგრძელებდა თავის საქმეს.

ბოლოს, ამ ტანჯვით, წვალებით და გულის ცახცახით, იმან მოხსნა კოჭობს გადაკრული „სერა“,²⁷ რამდენჯერმე ჩაიხედა შიგ და ისე დადგა ძირს; მთრთოლარე ხელი შეიყო უბეში, გამოიღო რაღაცა გამოკრული ძონძში, გახსნა და ხელის გულზედ წამოიყარა რამდენიმე ვერცხლი და გროშები. მოხუცმა წყნარად და რამდენჯერმე გადათვალა, ჩაჰყარა კოჭობში და თავის ჯოხზედ დააჭდია. მერმე ჩაჰფლა ისევ კოჭობი, მიაყარა მიწა, გაასწორა საგებელი და ჭდეების თვლა დაიწყო.

- ცოცხალი თავად ვიცხოვრებ და მოკვდები სხვის დასამარხი არ გავხდები, სამარხიც თავად მაქვს! - ოხვრით წარმოსთქვა იმან.

როდესაც ამ ანგარიშისაგან მოიცალა, მიიტანა ცეცხლთან გუდა, ტაბაკის ნატეხზედ წამოყარა პურისა და ხორცის ნამცეცები, რომელიც ბედნიერებს გადარჩენოდა და არ შეეშურებინათ ამ შესაბრალის მოხუცისთვის.

მოხუცმა გადაიწერა პირჯვარი, ახსენა ღმერთი და ის-იყო ლუკმა აიღო პირში

ჩასადებად, როდესაც კარებიდგან ჭილობის შრიალი მოესმა, და ცივმა ქარმა იქით მიახედა. გაშტერებულს მოხუცს ლუკმა ისე დარჩა, რადგანაც ბნელა ოთახში გაარჩივა ვიღაცა ადამიანი, თუმცა ვერ გამოერკვივა ქალი იყო თუ კაცი.

- ვინა ხარ? - ძლივს მოახერხა მოხუცმა წარმოთქმა, - თვალთ ვეღარ ვაჭრევინებ.

შემოსული ცოტათი შეინძრა, მაგრამ პასუხი არ მისცა, თუმცა ძლიერი ქშენა და ჩუმი ტირილი კი მოისმა.

- ვინა ხარ, ბატარა წინ წამოდევ, - განიმეორა მოხუცმა, - რაისთვის მოსულხარ ამ შუალამისას? რაი გინდა?

- მამავ! - თავი ვეღარ შეიმაგრა მოსულმა, გადიგდო ნაბადი და ვიღაცა ქალი, ფერმიხდილი, აღელვებული და გონება-დაბნეული, გაექანა მოხუცისკენ.

- ნუნუ! - წამოიძახა მოხუცმა და მთრთოლარე ხელებით თავის გულს მისწვდა, თითქოს ამ მოძრაობით იმის ძგერის გაჩერება უნდოდა.

ის შეეპყრო რაღაცა წარმოუთქმელს მღელვარებას, აღეშფოთებინა მისი გული, და გაღვიძებულს მშობლიურ გრძნობას და სიხარულს, ერთმანეთში არეულს, იქამდინ შეეპყრო, რომ აღარ იცოდა რა ექმნა... ის ჰკოცნიდა, ეხვეოდა თავის ნაშობს, თავის ნუგეშს, მაგრამ ერთბაშად მოხუცი შეიცვალა სახეში, წარბები შეიჭმუხნა, წაბარბაცდა და გამქრალს, გაციებულს თვალეში რაღაცა ელვარება გამოკრთა:

- შორს! - დაუძახა იმან ქალს და მკერდიდგან მოიშორა ნუნუ.

მოხუცის ყურამდინ მიეღწია ხმას, რომ იმისმა ქალმა ქმარს თავი დაანება, გაექცა, დაჰკარგა ნამუსი და პატივი! ამ ხმის გაგონების შემდეგ იმან დამარხა თავისი ქალი. თუმცა პირველ შეხვედრაზედ მშობლიურმა გულმა დასძლია სიძულვილს.

ნუნუ, შეჩვეული შრტიალს, შეჰკრთა და უკან დაიწია, მაგრამ ისევ საჩქაროდ წადგა წინ და მოსახვევად გაიშვირა ხელები.

- მამავ, მამაისი, ვეღარ მიცან?... შენი ქალი, შენი ნუნუ!..

- შორს მეთქი! - განიმეორა მიხრწნილის ხმით მოხუცმა და ხელი მიაგება, რომ არ მიჰკარებოდა თავისი ნაშობი.

ქალი დაიბნა და დაფანტულმა უკან დაიწია.

- მე ქალი აღარა მყავს! - ყრუდ და მწარის მწუხარებით წარმოსთქვა მოხუცმა და ცოტა სიჩუმის შემდეგ დაუმატა: - მე როდესაც მყვანდა ქალი... ის ანგელოზი იყო, ის ბროლსავით წმინდა იყო... შენ ამბობ, რომ ჩემი ქალი ხარ?... აბა, შეჰხედე შენს თავს: შენ ისეთი ხარ, როგორც ჩემი ქალი იყო? ხა, ხა, ხა, ხა! - მწარედ გაიცინა მოხუცმა და დაუმატა: - მამშორდი მეთქი! შენ არა ხარ ჩემი ქალი!

- ვაიმე, დაღუპულმა! - შეშინებით წარმოსთქვა ნუნუმ, რომელიც ძლივს მიჰხვდა მამის სიტყვების აზრს.

მოხუცი მღელვარებდა, იმას მწარედ ეპრანჭებოდა სახე მეტის მწუხარებით.

- შენ ვინა ხარ?... ჩემი ქალი?... ამ შუალამისა!.. ძაუგში!.. მარტოკა!.. შენა ხარ ჩემი

ქალი?... არა, არა, ჩემი ქალი მანდამდინ არ მივიდოდა!.. მაშ ვინა ხარ, ვინა? რაი გინდა ჩემგან, რისთვის მოსულხარ?

მოხუცი მივარდა მთრთოლარე ხელებით და ანძრევდა გულგახეთქილს ქალს, რომელიც შეშინებით ეხვეწებოდა:

- მამავ, მამაისი! შენაი ჭირაიმე... გამიგონე, ყური დამიგდე...

მაგრამ მოხუცს ყველაფერი დაჰვიწყებოდა და მარტო თავის უბედურებას შეეპყრო. იმას აღარ ესმოდა ქალის ხვეწნა, ის ჰხედავდა მხოლოდ ერთს, რომ იმას ნამუსი აჰხადა თავისმა ქალმა, შეარცხვინა, და ეს იქამდინ აჯავრებდა, რომ თითონ იქ მყოფსაც კი ვეღარ არჩევდა.

ყოველთვისინ ამგვარს აღშფოთებას წყნარი, მილუმვილი მწუხარება მოსდევს, და მოხუციც ერთბაშად მოდუნდა, მიილუშა, ჩაეკეცა მუხლები და ღრიალით დაეცა მიწაზედ. იმან წაიშინა თავში ტირილით და მოთქმით, თითქოს ამითი შეემლო თავიდგან მოეშორებინა თავისი მწუხარება, უბედურება.

ნუნუ უყურებდა ამ სურათს, ილეოდა და იტანჯებოდა მამის მწუხარებით, უნდოდა დასამშვიდებელი ეთქვა რამე, დაემახნა, რომ ის უბრალოა, მაგრამ ის იქამდინ მოეცვა მამის მდგომარეობას, იქამდინ აემღელვარებინა ამ სურათს, რომ ხმა ვეღარ ამოელო და გულის დუღილით შესცქეროდა მშობელს.

- ღმერთო! - წარმოსთქვა მოხვევმ, - რა შეგცოდე ისეთი, რომ ამ დღეში ჩამაგდე? არც ბაღლობას მოსვენება, არც სიბერეში!... სადაა შენი სამართალი, სადაა შენი შებრალება?... მომკალ, მომკალ მაინც, შე დალოცვილო.

- მამავ! - წაიწია კიდევ ნუნუმ.

- ნუ მეძახი მაგ სახელს, მე შვილი აღარა მყავს! მე მყვანდა ცოლი - წამართვეს და ამ ხელებით მომაკვლევიანეს ის!.. მქონდა ბედნიერება - მომისპეს... სახლკარს მოშორებული, ერთი შენ-და შეგტროფოდი... ვფიქრობდი - შენ მაინც არ გააქრობდი მამის სახელს, შემიბრალებდი, მაგრამ... შენც... - აღარ გაათავა მოხუცმა და ჩაიქნია ხელი: - რას მემართლებოდი, რასა? ეხლა მარტო, მარტო-და დავრჩი... მოვკვდები მეც და გათავდება ჩემი სახელი... ამ ქვეყანას აღარა გამოაჩენს-რა ჩემს სიცოცხლეს, აღარავინ ახსენებს ჩემს სახელს, აღარავინ მოიგონებს ჩემს სულს... ახლა?... რაილა გინდა, რად მოსულხარ?... ხომ ნახე შენგან გაუბედურებული მამა? ხომ ნახე იმისი მწუხარება? ხომ დასტკბი?... ახლა მაინც მომშორდი თავიდგან! - უთხრა მოხუცმა და მიაქცია მწუხარებით შეწუხებული სახე.

- ვაიმე, ვაიმე! - პირზედ ხელების დაფარებით წარმოსთქვა ნუნუმ და ძალზედ შესტირა: - მე მეგონა მამა მყვანდა, შემიბრალებდა, გამიგონებდა... შენ ეგრე მექცევი, საით-და უნდა წავიდე, ვის მივმართო მე დალუპულმა. მეგონა... იმედი მქონდა... - აქ ქალს გაუწყდა სიტყვები და გოდებად გადაექცა. ნუნუ წყნარად გაბრუნდა კარებისკენ, შესდგა, კიდევ გადასდგა რამდენიმე ნაბიჯი, შესდგა და მოიხედა:

- მშვიდობით, მამავ!.. ღმერთია მოწამე, დანაშაული არა მაქვს, არც შენთან და არც ღმერთთან! მშვიდობით!.. - ქალი გაბრუნდა და გაემართა ლასლასით კარისკენ.

ამ უკანასკნელ სიტყვებზედ მოხუცი დაეყრდო ერთს ხელზედ, წყნარად წამოიწია და მოიბრუნა თავი მიმავალ ქალისკენ; ნუნუს ყოველი ფეხის გადადგმა, ყოველი განძრევა იმას შეაკრთობდა, მეტად მიახრევიანებდა იმისკენ თავს, მეტი მწუხარება და ცეცხლი გამოჰკრთებოდა იმის თვალებიდან.

ნუნუს მიახლოვდა კარებს, გაავლო ხელი ჭილობს, მაგრამ რაღაცა ძალამ მიიზიდა, შესდგა და კიდევ ერთხელ მიიხედა მამისკენ, რათა სამუდამოდ გამოსთხოვებოდა. მაგრამ, რა მოიხედა, ის გაჩერდა, გაშტერდა და ადგილიდგან ველარ დაძრულიყო. ნუნუს იგრძნო მშობლის მომბალი გული, რომელსაც გაეღვიძნა, ეგრძნო თავისი მოვალეობა; ჰხედავდა, რომ იმას ხელები გაეშვირა ქალისკენ, სურდა მისი დამახება, მაგრამ მღელვარებას და სულის მოძრაობას პირში სიტყვა გაეწყვიტა მისთვის.

ნუნუს ველარ გასძლო, გაექანა გულდაჩვილებული მოხუცისკენ, რომელმაც პირუტყვის მსგავსის ღრიალით მკერდში ჩაიკრა, რადგან სიტყვა ველარ მოეხერხებინა...

როდესაც ორნიც ცოტა დამშვიდდნენ, ნუნუს უამბო თავისი თავგადასავალი, რომელიც მოხუცისთვის სრულიად სხვარიგად ჩაეგონებინათ, და მამა ღმერთს მადლობას აძლევდა, რომ ამ მხრით მაინც ეღირსა სიხარული.

- მამ ძალად გაგათხოვეს?.. - მესედ ჰკითხავდა გლახა.

- ძალად - უპასუხებდა ქალი: - იაგო დაჭერილი იყო და ვინ-ღა გამომესარჩლებოდა!

- სამართალი, ხალხი, თემი სად-ღა იყო? - იკითხავდა მოხუცი, რომელსაც წარსული თემის სამართლიანობა მოაგონდებოდა და მერმე თითონვე დაუმატებდა: - სადღა ან სამართალი და ან თემობა... ეხლა გირგოლასთანა კაცების დღეა!.. ახლა რას აპირობ?

- აბა, თუ გირგოლამ შემიტყო, ასე კი არ დამაყენებს, და რაი ვიცი...

- იაგო, ამბობენ, ჩეჩენში გავარდა?

- ჰო, იქ წავიდა და, უფალმა იცის. გადარჩა ჩხუბებს თუ არა, - მღელვარებით წარმოსთქვა ნუნუს.

- ღმერთი მოწყალეა, ის შეგვიბრალედა, ის დაიფარავდა, - უპასუხა მოხუცმა და გადიწერა პირჯვარი...

- თუ გადარჩა, ის მოუსვლელი არ დადგება, მაგრამ, თუ ისიც წამერთვა, წყალში ჩავარდნის მეტი აღარა მეწამლება-რა, - ოხვრით წარმოსთქვა ნუნუს და მოიწმინდა ცრემლმორეული თვალები.

- ღმერთი დიდია, იმის გულთახილვას ვერვინ მიხვდება... იაგო მოვა და წავალთ ჩეჩენში.

- მამაისი! შენც ჩვენთან წამოხვალ? - ჰკითხა ქალმა და მიეკრა მამას.

- ჰაი, ჰაი, შვილო, რომ წამოვალ! - ოხვრით წარმოსთქვა მოხუცმა.

- ჩემს ხანში თავის ქვეყანას და მიწაწყალს თავს არ ანებებენ, მაგრამ რაი ვქნა? აღარსად სამართალი, აღარსად შებრალება!.. მეტი რაი-ღა გზა მაქვს, რომ არ წამოვიდე?..

ძნელია, ძნელი ჩემს ხანში სამშობლოს მოშორება, მაგრამ რაი ვქნა?.. გული დნების, გული ილევის, რომ სამართლის სამებრად ჩეჩნებში, მუსულმანებში უნდა გადავიკარგნეთ!

- რაი უშავს, მამაისი! იქაც ხალხია. იქაც ჩვენს ნებაზედ ვიცხოვრებთ.

- ჰაი, ჰაი, რომ ხალხია და კარგი ხალხიც. ღვთის მადლმა! მაგრამ კაცისთვის თავისი მიწაწყალი ცხოა... ჩვენ რომ ჩვენი ქვეყანა ჩვენს ხელთა გვექონდეს, სამართალს ცხოგა რად უნდა ვეძებდეთ, ცხოგან რად უნდა ვცხოვრობდეთ? მაგრამ რაკი საქმე ცხო კარზედ საცხოვრებლად გაგვიხდა, ჩქარა მოსულიყო იაგო. თორემ აქაც ბილეთები გააჩინეს და ჩვენ საით უნდა მოვიტანოთ ბილეთები, ვინ მომცემს?

მოხუცმა ვერ მოასწრო ამ სიტყვების გათავება, როდესაც ფანჯრიდგან მოისმა ხმა:

- ხვალ შუალამისას იაგო აქ იქნება.

მოხუცი და ქალი შეჰკრთენ და, სანამ გარეთ გამოსვლას მოასწრობდნენ, ამ სასიხარულო ამბის მომტანი იქ აღარ იყო: ის თითქოს მიწას ჩაეყლაპა. ძეზნის შემდეგ ისინი შემოვიდნენ შინ და იმათ სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა ამ ხმის გაგონებით. „მაშ იაგო ცოცხალია, მაშ იმას არა ასტეხია-რა“! სიხარულით წამოიძახებდა ხან მოხუცი, ხან იმის ქალი და გადაეხვეოდნენ ერთმანეთს.

ორივე დაღალულებს და დასუსტებულებს თუმცა დასვენება ეჭირვებოდათ, მაგრამ ძილი არ ეკარებოდა იმათ თვალებს. მაგრამ ორივე ისეც დასუსტებულნი საგათენებოდ უფრო მეტად დასუსტდნენ და ბუნებამ კი თავისი მოითხოვა - ორთავეს ერთად ძილმა თავი მოსჭრა.

იაგო თავის ამხანაგებით ერთს ღამეს არდონის სტანიცას უპირობდნენ დაცემას და ჯოგის გარეკვას.

ეხლა ყველანი ცხენებით იყვნენ, რადგანაც, ჩეჩენს დაშორებული, კარგა მანძილის მინდვრით გავლა უნდოდათ.

აქ წინ მიუძღვებოდა იაგო, რადგანაც ამ ადგილებს კარგად იცნობდა, და ამდენმა ხეტებამ და მაგალითებმა შეაჩვიეს ამგვარ მდგომარეობაში საჭირო სიფრთხილეს. ის მიუძღოდა წინ ყურებდაცქვეტილი და თვალე-გაფაციცებული, რათა არ გამოჰპაროდა არავითარი საგანი, რომელზედაც იყო დამოკიდებული იმათი გამარჯვება და თითონ სიცოცხლეც.

ერთბაშად იმან შეაყენა ცხენი და სხვებიც შედგნენ; რამოდენიმე ხანი ასე გაჩერებული, მთლად სმენად გადაქცეულიყვნენ და რაღაცას ყურს უგდებდნენ, მაგრამ არავითარი ხმაურობა არ ესმოდათ.

- რაი ამბავია? - ბოლოს გაკვირვებით იკითხა ფარჩომ.

- დაიცა, - გააწყვეტინა იაგომ და ყურთან ხელი მიიღო.

- რას უგდებ ყურს, მე არა მესმის-რა! - დაიწყო ისევე ფარჩომ.

- ცხენოსნები რაიმე მოდიან, და ის კი ვერ გამიგია საიდგან, - უპასუხა იაგომ.

- ღვთის მადლმა, მოგეჩვენა, თორემ ჩვენც გავიგონებდით, - უთხრა ფარჩომ და

მიუბრუნდა დანარჩენს ამხანაგებს: - გესმისთ რაიმე?

- არა, - საერთოდ უპასუხეს იმათ.

- თუ მე ვარ ბელადი - დამაცადეთ, - წყენით უთხრა იაგომ, - თუ არა და თქვენ დადექით ბელადად, და მე მოგყვებით.

- ღმერთო! - წამოიძახა ფარჩომ: - განა საწყენად გითხარ, იქნება შენ მართალი იყო, რაიც გინდა, ისა ჰქმენ.

ფარჩომ ვერ გაათავა ეს სიტყვები, როდესაც მსუბუქმა ნიავმა იმათ ყურსაც მიაწვდინა ცხენების ფეხის ხმა, რომელნიც ძალიან ჩქარად მოდიოდნენ.

იაგო გადმოხტა ცხენიდგან, დაეცა დედამიწას და ზედ დაადო ყური. რამოდენიმე ხანს შემდეგ ის წამოდგა და შეჯდა ცხენზედ.

- აჩქარდით, ჩვენსკენ მოდიან... კარგა ბლომად ხალხია!..

ამ სიტყვებით იმან გვერდზედ მიაბრუნა ცხენი, იმას გაჰყვნენ ამხანაგები და ჩქარა ჩაიმაღლნენ ჭალიანს ხევში. იქ მონახეს საუკეთესო სიმაგრე, ჩამოხდნენ ცხენებიდგან და ჩასაფრდნენ.

როდესაც იაგომ ყველაფერი დააღაგა, ყველას განკარგულება მისცა და ყველანი თავ-თავის ადგილს დააყენა, თითონ ამოვიდა ისევ ზევით, ჩაწვა ბალახებში და ისე ცურვით მიუახლოვდა გზის გვერდით ერთ ქვას, რომელსაც ისე გაეკრა, რომ, სანამ კარგად არ დააკვირდებოდით, ვერ გამოარჩევდით ქვებიდგან.

ასე გაჩუმებული, სულგაკმენდილი, ის დარჩა რამოდენსამე ხანს; ცხენების ფეხის ხმა თანდათან ახლოვდებოდა; ბოლოს, ხალხის ლაპარაკიც მოისმა: აღმოჩნდა, რომ ათიოდე, თუ ცოტა მეტი, ყაზახი მოდიოდა გზების საჩხრეკად და მშვიდობიანობის დასაცველად. რაწამს ისინი გაუსწორდნენ ჭალას, უფროსმა დაიძახა:

- შესდეგით! - და ყველანი გაჩერდნენ ერთს ადგილს...

- ბუხანცოვ! - დაიწყო ისევ იმან: - აქ კარგი დასადგომი იქნება, აგერ შეშაც ახლოა, წყალიც - ცხვარი მოვხარშოთ და ვახშამი ვჭამოთ.

- აქ მეტად ახლო ვართ მეცხვარეებთან, ისინი ეგრე თავს არ დაგვანებებენ.

- მით უფრო უარესი იმათთვის! - წამოიძახა პირველმა: - თუ მოსვლა გაბედეს, ძალღებვივით ჩავხოცთ! უთხარი ჯარს - ჩამოვიდნენ ხევის პირას, და კაცები ჩაჰგზავნენ შემისთვის.

ამის შემდეგ ის, დონინჯ-შემოყრილი, ჩაბრუნდა ხევისკენ, იმას მიჰყვნენ დანარჩენები და იქ ჩამოხტნენ. რა ცხენები გაუშვეს საძოვარზედ, ხალხი გაიფანტა, ზოგი ჭალაში შემის მოსატანად, ზოგიც წყალზედ. ორი ყაზახი კი ცხენებს მოუდგა, რათა ძალიან შორს არ წასულიყვნენ; ბუხანცოვი და უფროსი კი ბინაში დარჩნენ.

იაგომ, რომელიც შეუმცნეველი დარჩა, გაიგონა იმათი ლაპარაკი, გაიგო, რომ რაღაცა უსამართლოება ჩაედინათ მწყემსისთვის, რომელთაც, თუ მოსვლას გაჰბედავდნენ, შეუბრალებლად და გარდაუხდევინებლად ჩაჰხოცავდნენ; მაგრამ რისთვის, რა მოხდა, რა მიზეზი იყო - იმან ვერ გაიგო იმათ ლაპარაკიდგან. ყაზახებმა

ბინა ისეთს ალაგას ამოირჩევს, რომ იაგოს შეუმცნევლად ამხანაგებთან ჩასვლა შეეძლო. ამისთვის ის გასხლტა და ჩქარა შეუერთდა ამხანაგებს, რომელთაც ჩუმად უამბო, რაც იცოდა ყაზახების მოსვლაზედ.

- შენი კვნესა-მე, ნუ დავახოცინებთ მეცხვარეებს, დიდი ცოდო იქნება. - უთხრა მთიულმა, რომლის გულიც აფანცქალდა ცხვრისა და მეცხვარეების სახელის გაგონებაზედ.

- ჰაი, ჰაი, რომ არ დავახოცინებთ. რაი კაცობა იქნება ჩვენთვის, რომ კაცის კვლას ასე ვუყუროთ?

ისინი ამ ლაპარაკში იყვნენ, როდესაც ოთხი ყაზახი, ჩინჩხვრის და ხმელის შეშის გროებით, მიახლოვდნენ დამალულებს.

- გზების საყარაულოდ გამოგვგზავნეს, - დაიწყო ერთმა, - და ჩვენ კი აი, სადა ვართ!

- ეშმაკმა წაიღოს ეგ გზებიც! - უპასუხა მეორემ: - ჩვენ კი მოსვენება აღარა გვაქვს-და.

- ისეთი მსუქანი ცხვარია, რომ ცხენზედ ძლივს ამოვწივე.

იმან ველარ გაათავა ეს სიტყვები, როდესაც ოთხი მთიელნი სწრაფად გადმოხტნენ, ჩაიდვეს ძირს ყაზახები და ხანჯლები დააჭირეს გულში.

შეშინებულმა ყაზახებმა პირები დააღეს დასაყვირად, მაგრამ იაგოს მბრძანებელმა ხმამ საჩქაროდ ჩააჩუმა ისინი.

- ჩუმად! - დასწყვილა იმან და ყაზახები გაშემდნენ.

- ესენი კი ბარემ მოვიშორეთ, - სიამოვნებით წარმოსთქვა მთიულმა. კობამ მოიტანა თოკები, მთიელთ მაგრად შეჰკრეს ყაზახები და მიათრივეს თავიანთ ბინაში.

ისენი ძლივს მორჩნენ ამ საქმეს, როდესაც ყაზახების მხრიდგან რაღაცა ხმაურობა და მაღალი ლაპარაკი მოისმა. ამხანაგებმა გაიგონეს რამდენიმე ჩერქეზების და ყაზახების ხმამაღალი ლაპარაკი. ამხანაგები გაიქცნენ იქითკენ და მიეპარნენ შეუმცნევლად. იმათ დაინახეს ორი ჩერქეზი მწყემსი, რომელნიც ხელების ქნევით რაღაცას ელაპარაკებოდნენ დამტვრეულის რუსულის ენით, რადგანაც არც ერთმა ჩერქეზმა ეს ენა რიგიანად არ იცოდა და, რაც იცოდნენ, ისიც მღელვარებას გადაევიწყა.

ყაზახები, რომელნიც მოგროვილიყვნენ, იცინოდნენ იმათ რუსულის უცოდნელობაზედ და მასხარად იგდებდნენ. როდესაც პირველმა მღელვარებამ გაიარა და ჩერქეზები ცოტათი დამშვიდდნენ, უფრო გარკვევით დაიწყეს ლაპარაკი.

- არ მეტყვი, თქვე ეშმაკის შვილებო, რა გინდათ? - დასძახა უფროსმა ყაზახმა, რომელიც ნაბადზედ გაწოლილიყო და ჩიბუხს სწევდა.

- შენმა ყაზახებმა ცხვარი მოგტაცეს... გადაახდევინე და ცხვარი დაგვიბრუნე, - უპასუხა ერთმა ჩერქეზმა.

- რომელმა მოგტაცა, მიჩვენე.

ჩერქეზმა მოათვალიერა იქ მყოფები და, ბოლოს წამოიძახა:

- საით გავარჩიო, სულ პაჭუები არიან, სულ ერთმანეთსა ჰგვანან.

- მაშ ვისზედა სჩივი?

- შენს ყაზახებზედ.

- აქ ბევრნი არიან, დამნაშავე რომელია?

- მე რაი ვიცი დამნაშავე ვინაა! - წამოიძახა ჩერქეზმა: - მე ვიცი, რომ შენმა ყაზახებმა მომტაცეს ცხვარი, და შენ უფროსი იმდა ჰყევხარ, რომ გადაახდევიწო.

- შენ როგორა ჰბედავ ყველას გამტყუნებას?.. მაგისტვის იცი რას გიზამ?.. თუ ქურდობას აბრალებ ვისმე - კაცი გვიჩვენე, თუ არა და გაეთრიე აქედგან, სანამ ტყავი არ გაუძვრიათ!

- ღმერთო! საკლავიც მე წამართვან და ტყავიც მე გამაძრონ?!

- ვინ წაგართვა, ვინა? - მივარდა ყაზახი.

- შენმა ყაზახებმა, სხვა ვინა! - უპასუხა გულმოსულმა ჩერქეზმა და ერთბაშად დაინახა ცხვარი, რომელიც დაეკლათ და იქვე ეგდო: - აგერ ჩემი ცხვარიც! - გაექანა საკლავისკენ და სერს დაუწყო შინჯვა.

ყაზახები თითქოს შეჰკრთნენ და ჩერქეზი კი წყნარად ლაპარაკობდა.

- არა გრცხვენიათ, ნამუსი არა გაქვსთ?.. თუ საკლავი გინდოდათ, ითხოვდით და მოგცემდით, თუ არა-და, სირცხვილი არ არის?.. განა მაგისტვისა ხართ დაყენებულნი? მოდი, უფუჟიყო! - დაუძახა ამხანაგს: - წავიღოთ ცხვარი.

ჩერქეზები მივიდნენ და გაავლეს საკლავს ხელი, მაგრამ უფროსმა ყაზახმა დასძახა უმცროსებს:

- არ დაანებოთ!

ყაზახები მისცვივდნენ და დაუწყეს რთმევა; მეცხვარეები არ ანებებდნენ და იძახდნენ:

- ღმერთს არ მოეტყუება, გავწყდებით და ძალად არ დაგანებებთ!

- გაუშვით, დაანებეთ თავი! - ეჩხუბებოდნენ ყაზახები.

- გავწყდებით და არ დაგანებებთ!

- გაუშვით!

- არა.

- მათრახები! - დასწყვილა უფროსმა და ის-იყო ყაზახებმა შეუძაღლეს ხელი, როდესაც დამალული იაგო თავის ამხანაგებით გამოცვივდნენ და ხმლებით შეუტიეს ყაზახებს; იმათ მიეშველნენ გაბრაზებული ჩერქეზები და შეიქმნა ჩხუბი. ყაზახები, შემინებულნი ამ მოულოდნელის შემთხვევით, წესიერად ვეღარ იბრძოდნენ და ხვეწნაზედ გადავიდნენ: ისინი დაეცნენ მუხლებზედ და შეწყალებას ევედრებოდნენ.

ყაზახები შეჰკრეს, აჰყარეს იარაღი, მწყემსებს მისცეს თავიანთი ცხვარი; თითონ კი

მოახტენ ყაზახის ცხენებს, ზოგიც დაიჭირეს ხელში და გაჰქუსლეს.

ისინი მიახლოვდნენ ოსის სოფელს ხუმალაგს, სადაც მასპინძლად ოსი ჰყვანდათ და იმისას ჩამოხტნენ. ის დაუხვდა იმათ სიხარულით, რადგანაც იცოდა. რომ ნადავლში წილს დაუდებდნენ.

მეორე დღეს მასპინძელმა, რა ნახა ცხენები, თვალმა წასძლია და მოისაზრა, რომ უკეთესი იქნებოდა თუ ამ ცხენებს დაინარჩომებდა სულ თითონ.

ამ დღეს იაგო და იმისი ამხანაგები ძაუგს ჩუმად შესვლას აპირობდნენ, რადგანაც დაძველებულს ტანისამოსს გამოცვლა ეჭირვებოდა და ნუნუს ამბის შეტყობაც უნდოდათ. ეს პირველი არ იყო იმათგან ძაუგს მისვლა, სადაც არავინ იცნობდა იმათ, მით უფრო, რომ იმ დროს შერიგებული შეურიგებელისაგან ვერ გამოერჩივით.

იაგომ და იმისმა ამხანაგებმა იცოდნენ, რომ ნუნუს მამა, მთხოვარა გლახა აქ იყო, მაგრამ აქამდისინ არ შეჰხვედრიყო, და ამ მხრითაც იზიდავდა იმათ ეს ქალაქი.

- მამ ძაუგში მიხვალთ? - ჰკითხა ოსმა სტუმრებს.

- ჰო, მივდივართ, - უპასუხეს იმას: - ცხენებთან თუ არავინ დავაგდოთ?

- ცხენებს რაი უნდა, თივა ბევრი გვაქვს, და ბალღებიც მოუვლიან, - უპასუხა ოსმა.

- შენც თუ არ მოდიხარ? - ჰკითხა კობამ.

- ჰო, მეც საქმე მაქვს, შენი ჭირიმე.

შემობინდდა, როდესაც სტუმრები და მასპინძელი შემოვიდნენ ძაუგში, მივიდნენ ერთ სადგურში და დააბინავეს ცხენები. იმ ღამეს იმათ ერთად გაატარეს დრო და მეორე დღეს ოსი დილითვე, და დანარჩენები კი საღამოს გამოვიდნენ თავ-თავიანთ საქმეზედ.

კობა, რომელიც ბაზარში ასცდა თავის ამხანაგებს, მოულოდნელად შეჰხვდა ერთს მოხუცს გლახაკს, რომელიც მოწყალებას ითხოვდა. იმან თითქოს იგრძნო, რომ ეს მოხუცი მთხოვარა გლახა უნდა ყოფილიყო და ამისთვის მივიდა იმასთან, მისცა შაურიანი და ჰკითხა ვინაობა. მოხუცმა ისე გადაკვრით დაუწყო ლაპარაკი, რომ კობასთვის გამოაშკარავდა იმისგან თავის დაფარვის სურვილი. ამისთვის ყმაწვილი მოხუცისთვის და უეჭველად შეეტყო იმის ვინაობა და ბინადრობა. ამისთვის იმას კარგა ხანი მოუნდა, სანამ მოხუცი წავიდოდა შინ, სადაც ფეხდაფეხ მიჰყვა კობა და შორ-იახლოდგან დაუწყო თვალიერება. არ გამოიარა ნახევარმა საათმა, როდესაც გლახასთან ვიღაც შემოვიდა და მოისურვა იმათი ამბის უფრო დაწვრილებით შეტყობა. ის მიახლოვდა მოხუცის სახლის ფანჯარას და გაიგონა ნუნუს ხსენება. კობამ ფანჯარას წყნარად აჰხადა და იმის თვალს წარმოუდგა ნუნუ და იმის მამა, და ეს იყო მიზეზი, რომ იაგოს აქ ყოფნა ახარა და ისე საჩქაროდ იმისთვის გამობრუნდა, რომ უნდოდა, რაც შეიძლებოდა ჩქარა, ეხარებინა თავის ძმადნაფიცისთვის ისეთი სასიამოვნო ამბავი, როგორც ნუნუს ჩამოსვლა და მოხუცის სახლის პოვნა.

ისა სჩქარობდა, რადგანაც იცოდა, რომ ღამე სიარული აღკრძალული იყო ქალაქში, და, ვისაც ქუჩაში ცხრა საათის შემდეგ მოასწრობდნენ, იჭერდნენ; და ვისაც კი ერთხელ ხელში ჩაიგდებდნენ მაშინდელის წესის დამცველნი, იმას იმედი უნდა გარდაეწვიტა

თავის დახსნაზედ. კობა ის-იყო გამოვიდა ქუჩაზედ, როდესაც ყარაული სალდათების ფეხის ხმა გაიგონა. ის შეუმცნეველი ველარ გაბრუნდებოდა და, დარწმუნებული, რომ იმათ ველარ გადარჩებოდა, გარდასწყვიტა - ძვირად გაეყიდა თავისი სიცოცხლე. სალდათებს ჯერ არ შეემცნივით ის და დამშვიდებულნი ტყაპა-ტყუპით მოდიოდნენ. კობამ გაივლო დამბაჩას ხელი, როდესაც დაინახა, რომ ბოგირზედ იდგა და სწრაფად გარდასწყვიტა - დამალულიყო იმის ქვეშ; თუ მაინცდამაინც იმას დაინახავდნენ, იქიდგან თავის დაცვა უფრო ადვილი იყო, რადგანაც მხოლოდ ერთის მხრიდგან შეიძლებოდა ბოგირის ქვეშ შესვლა, და ბოგირის მეორე მხარე კი თერგს გადაჰყურებდა, მამასადამე, იქიდგან არამც თუ მისადგომი იყო - გაჭირვების დროს თერგში გადავარდნაც შეიძლებოდა. ის შევიდა ბოგირის ქვეშ და სალდათები კი მოვიდნენ ბოგირზედ.

- დავისვენოთ ცოტა, - თქვეს იმათ და ჩამოსხდნენ ბოგირის გვერდზედ.

იმათ გააბეს ლაპარაკი საზიზღარს „ბუსურმანებზედ“, მოუკიდეს ჩიბუხებს და გათენებამდინ ისე გაატარეს. აშკარა იყო, რომ მოხევე ვერ შეემჩნივით.

კობას ბოგირის ქვეშ მოუნდა იმ ხანამდის დარჩენა, სანამ სალდათები მოშორდებოდნენ და საშუალებას მისცემდნენ შინ წასულიყო, სადაც ამხანაგები მოუთმენლად ელოდნენ.

იმათ, რასაკვირველია, იამათ კობას მისვლა და, რა შეიტყვეს ნუნუს ჩამოსვლა და მოხუცის სახლის პოვნა, სიხარულს საზღვარი აღარა ჰქონდა, და ნატრობდნენ ჩქარა შეღამებას, რათა ტრფიალნი ერთად შეეყარათ.

ამათი მასპინძელი ოსი, წარსული დღის განმავლობაში, უსაქმოდ არ დარჩა: იმან გარდასწყვიტა, რომ დაეკმაყოფილებინა თავის გაუმძღრობა და, კარგით თუ ავით, სტუმრის ცხენები თავისთვის დაენარჩომა. იმას ბევრი ფიქრი არ მოუხდა ამ საგანზედ, რადგანაც გარდასწყვიტა, რომ მთავრობისთვის შეეტყობინა აბრაგების ძაუგში ყოფნა, ან დაექერინა და ან დაეხოცვინა ისინი. ამისთვის ის, რაწამს გავიდა ბინიდგან, მაშინვე ნაჩაღნიკთან წავიდა. ოსს გარდაწყვეტილი ჰქონდა, რომ შუადღეზე თავს დაახვევდა იაგოს და იმის ამხანაგებს ჯარსა და მერმე ორივ ერთი იყო დაიჭერდნენ, თუ იქავ დახოცავდნენ, ორივე შემთხვევაში ის განთავისუფლებული იქნებოდა სტუმრებისაგან, და ცხენები იმას დარჩებოდა. მაგრამ გზაში ახალმა აზრმა გაურბინა თავში და იფიქრა: „აგრე მუქთად რად დაუჩვენო?“ და შესდგა რამდენსამე ხანს. ერთბაშად რაღაცა ბოროტის ცეცხლით აენტო თვალეები, წაიბუტბუტა, სიამოვნებით როგორღაც გაიქნია ხელი, გაიღიმა და გასწია ჩქარა სიარულით: ეტყობოდა, რომ იმან იპოვა საშუალება, რა რიგად დაეკმაყოფილებინა აღძრული გაუმძღრობა.

რამდენიმე წუთის შემდეგ ის ნაჩაღნიკის ბალკონზედ იდგა და იასაულს ელაპარაკებოდა, რომელიც სცდილობდა გამოეკითხნა - თუ რისთვის მოვიდა, მაგრამ გამოცდილის და გამოქნილის ოსის შეცდენა ისე ადვილი არ იყო.

- ნაჩაღნიკის ნახვა მინდა, საჭირო საქმე მაქვს.

ოსი ამის მეტს ხმას არ იღებდა, თითქოს ამ სიტყვების მეტი არა იცოდა-რა. იასაულმა ნახა, რომ ვერ წააცდენდა ოსსა და თითონ ვერ გახდებოდა ნაჩაღნიკისთვის

სასიამოვნო მახარობელი, ჩაიქნია ხელი და უსიამოვნოდ შევიდა სახლში, რომ შეეტყობინა ბატონისათვის ოსის მოსვლა.

ნაჩალნიკი ჩქარა გამოვიდა კარებზედ და დაინახა ქუდმოხდილი ოსი, რომელმაც მდაბლად თავი დაუკრა.

- რა გინდა? - დაიწყო პირდაპირ ნაჩალნიკმა.

- საქმე მაქვს, შენი ჭირიმე, - და შეხედა იასაულს, რომელიც იქ ეხირა და გაფაციცებული უყურებდა იმათ.

ნაჩალნიკი მიჰხვდა ოსის აზრს და მიუბრუნდა იასაულს:

- მოგვშორდი... ეხლა მარტონი ვართ, მითხარ - რა გინდა?

- აბრაგები ვიცი.

- ვინ აბრაგები?

- იაგო, ფარჩო, ელბერდ, კობა და მთიული.

- რას ამბობ? - სიხარულით წამოიძახა ნაჩალნიკმა, რომელიც ამ ხალხს გაგონებით იცნობდა, რადგანაც კვირა არ გავიდოდა, რომ იმათ სახელს იმის ყურამდინ არ მიეღწივა და რომელიმე მამაცური საქმე არ გაეგონა იმათგან მომხდარი. ერთი სიტყვით, ესენი განთქმული აბრაგები იყვნენ, რომელთა სახელი და ვაჟკაცობა შორს იყო გავარდნილი და რომელთა დაჭერისთვისაც ერთი და ორი უძილო ღამე არ გაეტარებინათ. ნაჩალნიკს თვალეზი გაუბრწყინდა სიხარულით: ჯერ ერთი, რომ ამ გაცვივნულის ხალხის თავები დაფასებული იყო კარგს ფასად და შეიძლებოდა იქიდგან სარგებლობა, მეორეც, რომ იმათი დაჭერით ის მიიღებდა ჩინს, მადლობას და გაითქვამდა სახელს.

- სად არიან? - იკითხა იმან მოუთმენლად.

- აქ არ არიან, მაგრამ შემოდლიან მოვიყვანო.

- მართაღს ამბობ?

- ხვცაუსტან! (ღმერთმანი) მართაღს ვამბობ.

ნაჩალნიკი დააცქერდა და მერმე ერთბაშად და პირდაპირ დაიწყო:

- რას ითხოვ მაგ სამსახურისთვის?

- ოცდაათ თუმანს კაცის თავს და აფიცრობას, - უპასუხა დაურცხვენლად ოსმა.

- ეგ ძალიან ბევრია, არ მოგცემენ, - უპასუხა ნაჩალნიკმა, თუმცა აბრაგების თავი მეტად ჰყვანდათ დაფასებული.

- არ მომცემენ და როგორც მოვსულვარ, ისევე წავალ.

ნაჩალნიკი დაფიქრდა და უთხრა:

- ათ-ათი თუმანი კაცის თავს იკმარე და წმინდის გიორგის ჯვარი.

- არა, შენი ჭირიმე, - ჩაცინებით უპასუხა ოსმა და გაბრუნდა.

- დაიცადე... მაშ რა გინდა? - შეაყენა ნაჩალნიკმა.

- აკი მოგახსენე.

- სულ აღარას დაუკლებ? - ევაჭრებოდა ის.

- შენ კარგი კაცი ხარ, პოლკოვნიკი, განთქმული... შენი გულისთვის კაცის თავს ათ-ათს თუმანს ჩამოვალ.

- ოც-ოცი? მეტად ბევრია.

კარგა ხანს ივაჭრეს, კარგა ხანს ილაპარაკეს და, ბოლოს, მორიგდნენ: ხუთმეტი თუმანი კაცის თავს და იუნკრობა უნდა მიეცათ ოსისთვის სამთხრობლო.

- მაშ როდის? - ჰკითხა ნაჩალნიკმა.

- ამ ორს დღეს მომიცადე და შეგატყობინებ.

ამ სიტყვებით ოსი გამობრუნდა და ნაჩალნიკი გახარებული შინ შევიდა, სადაც ხევის უჩასტკის დიამბეგი ელოდა, რომელიც ჩამოსულიყო იმასთან რაღაცა საქმეზედ. რასაკვირველია, ამ ხევის ბატონს გირგოლაც თან ახლდა და სწორედ იმ დროს, როდესაც ვლადიკავკასის ნაჩალნიკს ეგონა, რომ ის მარტოკა ელაპარაკება ოსს, გირგოლას ყური მიედო კარებისთვის და თრთოლით მოისმენდა ოსის საუბარს. იმან გაიგონა იაგოს სახელი, იმან შეიტყო, რომ იაგოს ხვალ-ზეგ დაიჭერდნენ, ან მოჰკლავდნენ, და იქამდინ აღელდა, იქამდინ გაეხარდა, რომ აღარ იცოდა - რა ექნა. ვერც ხანმა, ვერც დრომ ვერ გადაავიწყეს იმას მტრობა და სიძულვილი!.. ეხლა, როგორც პირველ დღეს, იქნება იმაზედ მეტადაც, მოუნდა იაგოს გადახდა, რომელსაც თავის უბედურებას და ნუნუს დაკარგვას აბრალებდა! მაგრამ ოსმა რომ მოატყუოს? გადაიფიქროს? - იფიქრა გირგოლამ და თმა აებურძგნა: „მაშ თავს აღარ დავანებებ იმას! სიკვდილამდის ჩავყვები და, თუ იმან გადასთქვა თავის სიტყვა, მე ვიპოვნი!“ - გაიფიქრა ეს, გავარდა და გამოუდგა ოსს, რომელსაც ჩქარა მოეწია.

ოსი მიდიოდა გახარებული თავისი საქმით და ვერ ამცნევდა გირგოლას, რომელიც მისდევდა და თავიდგან ფეხებამდის ათვალეირებდა. ოსი მივიდა თავიანთ ბინაზედ, გირგოლაც მიჰყვა იქამდინ და შებრუნდა ამ სასტუმროს დუქანში.

იმან მოითხოვა ჩარევა ღვინო, ეშმაკურის ლაპარაკით გამოჰკითხა დახლიდარს - იქ იდგა ოსი თუ არა? მარტო იყო, თუ ამხანაგები ჰყვანდა, და, რა ყველაფერი დაწვრილებით შეიტყო, მაშინვე გარდასწყვიტა, რომ იაგოც და იმის ამხანაგებიც იქ უნდა ყოფილიყო.

იმან იქირავა იქვე ოთახი და, რა შევიდა, სიამოვნებით გაიგონა, რომ ოსი და იმის ამხანაგები იმის მეზობლად ხმაურობდნენ, და თხელი ფიცრული კი, რომელიც იმათ ამოვრებდა, ნებას აძლევდა - ყოველი სიტყვა და მოძრაობა გაეგონა.

ის მაშინვე გამოვიდა, იპოვნა დიამბეგი, შეატყობინა თავის დაგვიანების მიზეზი და გაგზავნა გუბერნატორთან, რომელსაც იმათ დასაჭერად განკარგულება უნდა მოეხდინა. თითონ კი ისევ თავის სადგურში წავიდა, სადაც უნდა ეთვალთვალეზინა აბრაგებისთვის, რათა არსად გაჰპაროდნენ.

ის შევიდა თავის ოთახში სწორედ იმ დროს, როდესაც აბრაგები ბაზარში გასულიყვნენ, და მოუსვენრად ელოდა, სანამ ისინი დაბრუნდებოდნენ. რადგანაც იმათი

მოსვლა გვიან მოხდა და რაღაცა მღელვარება და შესვლა-გასვლა შეამცნია აბრაგებს, მიზეზის შესატყობად დარჩა. ამ მოლოდინში გაიარა საათმა, ორმა, და იქამდინ დაუგვიანდა, რომ ჯერ ალაყაფის კარები დაჰკეტეს, მერმე თითონ დუქანიც და გამოსასვლელი გზა აღარა ჰქონდა.

იმან გაიგო, რომ ერთი ამხანაგი დაუკარგავსთ, და გულის ხეთქით ელოდა, რომ გაეგო, დაკარგული იაგო ხომ არ იქნებოდა. მერმე აშკარად გაიგონა, რომ კობას სახელს ახსენებდნენ, და მაშასადამე, დაკარგული იაგო არ უნდა ყოფილიყო.

ამგვარად იმან გაატარა ღამე და დიამბეგს ვეღარა შეატყობინა-რა. მთელს ღამეს არ დაუძინიათ აბრაგებს, რადგანაც კობას დაკარგვა აწუხებდა იმათ; არ დაუძინია გირგოლსაც, რომელსაც ეშინოდა, რომ იმათ ლაპარაკიდგან სიტყვა არ გამოჰპაროდა... გათენებაზედ იმას შემოესმა რაღაცა სიხარული იმ ოთახიდგან, სადაც აბრაგები იდგნენ და აშკარად გაიგონა ნუნუს და გლახას სახელი. ის გიჟსავით წამოვარდა ტახტიდგან, რომელზედაც ის-იყო იწვა და, მთლად სძენად გადაქცეული, კედელს მიადო ყური; გირგოლს ყურებისა არ სჯეროდა, რადგანაც ნუნუს დიდი ხანია რაც თერგში ქვებს შუა ჩამალულს სთვლიდა და ერთბაშად ესმოდა, რომ ის, არამც თუ მკვდარი, სრულიად უვნებელია, თავის მამასთან არის და დღეს საღამოზედ იაგოსაც კი შეუერთდებოდა.

- მაშ ის ცოცხალია, ის იაგოს შეუერთდება და დაიწყებენ ბედნიერს ცხოვრებას?.. გირგოლა კი, დაწუნებული, დამცირებული, ჯავრით დაღეული, ისე უნდა დარჩეს?!..

ამ კაცში გაიღვიძა პირუტყვულმა გადახდევინების წადილმა და იმ დროს ნუნუს რომ იქ მდგარიყო, ის შეუბრალებლად გაუპობდა გულს, დაეწაფებოდა იმის სისხლს და სიამოვნებით დაღევდა. ის მხოლოდ იმაზედ შესწუხდებოდა, რომ ეს სისხლი მეტად ჩქარა შესწყდა, და საკმაოდ ვერ დააკმაყოფილა თავისი გამხეცებული წადილი.

კობა, რომელსაც დაწვრილებით ჰკითხავდნენ ნუნუს ამბავს, უამბობდა ყველაფერს. ბოლოს, გადავიდა იმათ სადგურის აღწერაზედ და ისეთის დაწვრილებით ანიშნა, რომ გრიგოლას, როგორც ხელის გულზედ, ისე დაეხატა იმათი სახლი. იმან იკბინა თითზედ და წამოიძახა:

- დამაცადეთ, დამაცადეთ და ჰნახავთ - რას გიზამთ... მაშ გირგოლა მოკვდეს, თუ თქვენ გაბედნიერდებით!

ის საჩქაროდ გამოვიდა თავის ოთახიდგან, გაქანდა დიამბეგთან, რომელიც მილიციის სოტნით გუშინიდგანვე მზად იყო, და შეატყობინა, როგორც აბრაგების სადგური, ისე თავისი აზრი, თუ როგორ დაეჭირათ, ან დაეხოცნათ მთიელნი.

- მაშ, შენ აგრე არჩევ?

- დიალ, შენი ჰირიმიე... სახლს ცეცხლი უნდა წავუკიდოთ, რომ გამოცვივდნენ, თორემ სახლში ისინი არ დაგვნებდებიან და, თუ ღამემ მოგვასწრო, კიდევ ხელიდგან წავგივლენ, შენი რისხვა არა მაქვს!

დიამბეგმა შეატყობინა ვლადიკავკასის ნაჩალნიკს, მოიყვანეს კიდევ მთელი როტა, მიიღეს გირგოლას რჩევა მხედველობაში და საჩქაროდ ეს ხალხი აბრაგების სადგურს გარს შემოარტყეს.

რაწამს აბრაგებმა დაინახეს თავიანთი თავი ამ მდგომარეობაში, ისინი წამოცვივდნენ. კარებს მიაყარეს, რაც კი ოთახში შეხვდათ, გაიძვრეს თოფები და ფანჯარასთან დადგნენ. იმათ იცოდნენ, რომ აქედგან ცოცხლები ვეღარ გავიდოდნენ და, რა უბედურობა სწევოდათ, სახელიანათ უნდოდათ სიკვდილი.

იმათი პირველი აზრი იყო, რომ ვიღამაც გასცა, და ყველამ ოსს შეხედეს, რომელიც გაფითრდა ამ შემთხვევაზედ.

- ღმერთმანი, მე არა მითქვამს-რა! - წამოიძახა იმან.

- სტყუი, ძაღლო! - დასჭყვილა იაგომ და დააჭირა გულზედ ხანჯალი.

- ვაიმე, რათა მკლავგ?.. ღმერთმანი მე არა, მე არა!- დაიძახა იმან და ერთბაშად გამოტრიალდა ფანჯრისკენ, რომელიც ღია იყო, იშვირა ფეხი და გადახტა, მაგრამ ძირს რამდენიმე ადგილს გახვრეტილი - დაეცა: სალდათებმა, რომელთაც ნაბრძანები ჰქონდათ, რომ ესროლათ ვისაც კი იმ ოთახიდგან გამოსულს დაინახავდნენ, დახვრიტეს ისა. ოსი დაეცა, გაიბრძოლა, წამოიწივა კიდევ ერთი და დაიძახა:

- ამხანაგის მოღალატეს ასე მოუვა! მე დაგლუპეთ... ჩემი ბრა... ბრა... - მაგრამ სიტყვები ვეღარ გაათავა, რადგანაც ახალმა ტყვიამ თავში გაუარა და თან გატანილი ტვინი კედელს შეანარცხა.

ოსი გაუნძრევლად, ხმაამოუღებლად დაეცა; იმან ამოსუნთქვაც კი ვეღარ მოასწრო, ისე დალია სული.

- აბრაგებო, გამოდით! - დაუძახა ჯარის უფროსმა: - გამოდით, თორემ თქვენც ეს დღე მოგელისთ, რაც თქვენს ამხანაგს.

პასუხის მაგივრად ხუთი თოფი ერთად გავარდა და ხუთი კაცი წაიქცა ჯარიდგან.

- ე, მანდა ჩვენი პასუხი!

ამ სროლაზედ მოისმა გრიალი და ასამდინ ტყვიამ ფანჯარასთან მიიტანა ხრიალი, მაგრამ ოთახში მყოფებს ვერა დააკლეს-რა, რადგანაც კედლებმა დაიფარა.

აბრაგებმა მოასწრეს კიდევ თოფების გატენა და კიდევ ხუთი კაცი წააქციეს. გაიმართა სროლა, და აბრაგებმა დაუწყეს უწყალოდ ჟლეტა იქ მყოფს - სალდათებს და ყაზახებს, მაშინ, როდესაც კედლების წყალობით, თითონ უვნებლად რჩებოდნენ.

მარტო ელბერდს მოხვედროდა მკერდში ტყვია, მაგრამ იმან საჩქაროდ გაიხია ახალოხი, გამოჰკლიჯა ბამბა და მაგრად დაიცვა ჭრილობა. ამის შემდეგ ის ისე იბრძოდა, როგორც უვნებელი.

- ბატონო, ხალხს რად ახოცინებთ, ცეცხლი მოუკიდოთ, თორემ მაგათ ჩვენ ვერ დავიმორჩილებთ, - მოახსენა გირგოლამ დიამბეგს.

დიამბეგმა მოახსენა ნაჩაღნიკს და გარდასწყვიტეს, რომ თივა მოეტანათ.

რადგანაც ეს ადგილი ბაზართან ახლო იყო, გაგზავნეს რამდენიმე ყაზახი და იქიდგან მოატანინეს თივა და გარს შემოუწყვეს სახლს. როდესაც ეს მუშაობა გაათავეს, აბრაგებს კიდევ დაუძახეს:

- რაც გინდა გაძალიანდეთ, რაც გინდა ქნათ, ბოლოს, მაინც ხელში უნდა ჩაგვიცვივდეთ... გამოდით, იარაღი დაყარეთ, თორემ სახლს ცეცხლს წაუკიდებთ!

- თქვენ დედაკაცებს, ბალებს, მოხუცებულებსაც არ იბრალებთ და სწვავთ, ჩვენ რომ დაგწვავთ - რა საკვირველი იქნება?! - უპასუხეს იმათ.

- მაშ, არ გამოხვალთ?

- არა!

- დაგწვავთ!

- დაწვა გვირჩევიან თქვენს ხელში ჩავარდნას.

- წაუკიდეთ ცეცხლი! - მოისმა ბრძანება და ჯერ ავარდა კვამლი, მერმე ოთხგან-ხუთგან გამოჩნდა ცეცხლი, და ერთბაშად აბრიალდა ხმელი თივა.

- ო, ძალებო, ძალებო! სხვა რაი ვაჟკაცობა გაქვსთ, - კბილების ღრჭიალით დაიძახა იაგომ.

- იაგო! კარგად მოიხედე, მე ვარ... მე გადაგიხადე! - დაუძახა გირგოლამ.

იაგომ გამოიხედა და დაინახა გირგოლა, რომელიც ცარიელს ბოჩკას ამოჰფარებოდა და იქიდგან ელაპარაკებოდა.

იაგომ სწრაფად გადმოატრიალა თოფი, დაუმიზნა, მაგრამ გირგოლამ მოასწრო ბოჩკის უკან ჩამალვა, ტყვიამ ქუდი-ღა გადააგდებინა.

- შენი იღბალია და რაი გიყო! - დასძახა იაგომ.

ამ ხანში ცეცხლი სახლსაც გაედო, რომელსაც გუგუნის გაჰქონდა და წუთით-წუთს ჩამოქცევას აპირებდა.

- ძმანო! ნუ დავიმარხებით ცეცხლში, ვაჟკაცი ვაჟკაცად გავწყდეთ! - დიაყვირა იაგომ, ჩამოიფხატა თვალეზზედ ქუდი და გადაეშვა ფანჯრიდგან.

- გავსწყდეთ! - მისცეს ხმა დანარჩენებმა და გადაჰყვნენ თან.

იმათ, ხმალ-ამოწვდილთ, ისეთი სისწრაფით შეუტიეს ერთს მხარეს, რომ მთელი ჯარი გააპეს და ის-იყო უნდა გასულიყვნენ მეორე ნაპირს, როდესაც გონს მოსული სალდათები ისევ შემოეხვივნენ. მარდად და მამაცად ხმლის მქნეველნი, იარაღის მხმარებელნი, დატრიალდნენ ამ ჯარში და ვაი იმას, ვისაც იმათი მოქნეული ხმალი მისწვდებოდა: ის თავ-შუაზედ გაჩეხილი, ან მხარ-ილივ-გადასხეპილი იქვე სულსა ჰლევდა. ადგა კორიანტელი, ყვირილი, ტირილი, კვნესა, ძახილი და რკინების ერთმანეთის მოხვედრის ხმა!..

ერთბაშად ხალხი შეჯგუფდა ერთს ადგილს, თითქოს ბურთსავით შეიკრა, ყველანი გაჩუმდნენ და მარტო რაღაცა გამოურკვეველი გრიალის ხმა მოისმოდა. რამდენსამე წუთს ხალხი გაიშალა და იქ მყოფების თვალს წარმოუდგა, სხვა დახოცილებთ შორის, იაგო თავის სამი ამხანაგით, რომელნიც გულადმა ეყარნენ და შესაზარს სურათს წარმოადგენდნენ. არა სჩანდა მათ შორის მარტო კობა, რომელიც ამ არეულობაში რაღაცა მანქანებით გასხლტომოდა, გადამჯდარიყო პირველ ცხენზედ და,

სუბუქად დაჭრილი, შეჭვარებოდა ფუთხუზის ტყეს.

დილის ათი, თერთმეტი საათი იქნებოდა, როდესაც ყველაფერი გათავდა, დახოცილები წაიღეს დასამარხად, სისხლი მიწით მოამშრალეს, და ამ სისხლის ღვრის ნიშნად მარტო გადამწვარი სახლის ბოძები იდგა, რომელიც ადგილ-ადგილ დარჩენილიყო, შეტრუსვილიყო. ხალხი მიდიოდ-მოდიოდა, შესდგებოდა, ოხვრით მოიგონებდა ვაჟკაცთ ვაჟკაცურს სიკვდილს და მერმე, გართული ისევ თავიანთის საქმით, ივიწყებდა შემამრწუნებელს მოგონებას.

ნაჩალნიკი ის-იყო შინ მივიდა, სადაც ხევის დიამბეგიც მიიწვივა, როდესაც იმასთან შევარდა პოლიციელი და მოახსენა:

- თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, კაცი მოჰკლეს.

- სადა?

- მოხვევების უბანში.

- ეგ-ღა გვაკლდა ამოდენა შრომის შემდეგ! - უსიამოვნოდ წარმოსთქვა იმან და დაუმატა: - ვინ კაცი?

- იქ ერთი მოხუცებული გლახაკი გახლდათ.

- გლახაკი?! ვის მოუკლავს, ეჭვი არავისზედ გაქვს?

- როგორ არა...ეს ორი დღეა, რაც იმის ქალი ჩამოვიდა. ამბობენ, ცუდი ყოფაქცევისა გახლდათო... ის იყო თავის მამასთან, ერთს ოთახში ეძინათ და დღეს დილით მოხუცი თავის სახლში თავ-შუაზედ გაჩეხილი ვიპოვეთ.

- უეჭველია, თითონ ქალს მოუკლავს, - გარდასწყვიტა ნაჩალნიკმა.

- თუ თითონ არა, ეცოდინება მაინც - ვინ მოჰკლა!

- ოსები არიან?

- არა, მოხვევები.

- მოხვევები?! - გაკვირვებით იკითხა დიამბეგმა.

- დიად, - მისცეს პასუხი.

- სახელად რა ჰქვიათ ქალს?

- ნუნუ.

- ნუნუ? - გაკვირვებით იკითხა დიამბეგმა და მაშინვე დაუმახა გირგოლას, რომელიც ის-იყო იქ მოვიდა.

- ვინ ნუნუა, თავის მამა რომ მოუკლავს? წადი შეიტყვე.

- მე კიდეც გავიგე, ჩემი რძალი გახლავს, - დაღონებით უპასუხა იმან.

- თითქო შენი რძალი წყალში დაიხრჩო?

- მეც აგრე მეგონა, მაგრამ აქ თურმე ყოფილა.

- შენ სადღა იყავ აქამდინ?

- დახოცილებს ვუყურებდი.

ამ დღიდგან დაიწყო გამოძიება, რომელმაც აღმოაჩინა, რომ ნუნუ, გარყვნილი და ცუდი ყოფაქცევისა, მოვიდა თავის მამასთან, რომელსაც გლახაკობით დიდი ფული ჰქონდა მოგროვილი, მოჰკლა მამა და ფული თავის საყვარელს მიაბარა, რადგანაც აქამდინ არ ამბობს, თუ რა უყო ეს ფული. თუმცა თითონ ნუნუ ამბობდა: „წარსულს ღამეს მე და მამაჩემი გათენებამდისინ ვისხედით. ბოლოს ძილმა თავი მოგვჭრა და, როდესაც მეორე დღეს გამომეღვიძა, მზეს კარგად მოველო, გლეხების სადილობა იქნებოდა. ოთახში ბნელოდა და მე მეგონა - მამას კიდევ სძინავს და, რომ არ გამეღვიძებინა, წყნარად გავედი კარებზედ, დავიბანე პირი და იქ დავჯექი რამდენსამე ხანს, მაგრამ, რაკი მამა არ იღვიძებდა, შევედ სანახავად, როდესაც ახლოს მიველ, ფეხებთან ტალახი ვიგრძენ. მე რამდენჯერმე დავუძახე მამას, მაგრამ ხმა არ გამცა და ხელით მინდოდა გამეღვიძებინა. რა ხელი მივაკარე, ვიგრძენ, რომ სველი იყო, დავიხედე ხელზედ და სისხლში მქონდა მოსვრილი! შეშინებულმა ჩამოვგლიჯე ფანჯრიდგან ჭილობი და ვაგლახად დავრწმუნდი, რომ მამაჩემი ვილაცას მოეკლა“.

ასე ამბობდა, ასე ლაპარაკობდა საბრალო ქალი, მაგრამ ვინ დაუჯერებდა იმას, სად, ან ვინ იყო მოწმე?.. „ეჭვი არ არის, რომ ნუნუ მამის მკვლელია!“ - იძახდნენ ნაჩალნიკი, გამომძიებელი, ხალხი და მსაჯულნი.

ერთს დღეს ვლადიკავკასის ქვევით ბაზარში აემენებინათ რაღაცა ფიცრის ესტრადა და ზედ აემართათ დაჭრელებული ბოძი, რომელზედაც მსხვილის ასოებით ეწერა: „სამარცხვინო ბოძი“. ხალხი გროვდებოდა აქ და ხმამალა ჩათვლით კითხულობდა ამ სიტყვებს. „რა არის ეს ბოძი, რა იქნება აქ?“ წამდაუწუმ მოისმოდა ხალხში, რომელსაც თანდათან ემატებოდნენ ახლადმოსულნი და რაღაცა მღელვარებაში შედიოდნენ.

ბევრმა არ იცოდა, რა უნდა მომხდარიყო აქ, მაგრამ მაინც მოელოდა ბოლოს, როდესაც ხალხი შეინძრა, მოისმა ბარაბანის ხმა და დაიძახეს: „მოჰყავსთ, მოჰყავსთ!“

ყველა იქით მიბრუნდა, საიდგანაც ბარაბანის ხმა მოისმოდა, და მაყურებელთ თვალწინ წარმოუდგათ რაღაცა უცნაურად გაკეთებული მაღალი პოვოსკა, რომლის ზევითაც ვილაცა დედაკაცი უკულმა იჯდა ტუსადის ტანისამოსით; ჯვარედინად გადავლებული ჰქონდა ღვედები, რომელთაც გულზედ ეჭირათ ფიცარი ზედ-წარწერით: „მამის მკვლელი“!

თითონ ტუსალს იქამდინ ჩამოვარდნოდა გულზედ თავი, და თავსახვევი წამოჰფაროდა თვალეზედ, რომ სახე არ უჩანდა. ჯალათი, პირუტყვეულის და მოღიმარის სახით, გვერდს უჯდა და ეოხუნჯებოდა ქალს. ბოლოს, იმან მკაცრად გადასწივა ხელსახოცს, გადაუღო უკან თავი, და ხალხმა დაინახა ფერწასული, გონებამიხდილი ქალი, რომლისთვისაც მწუხარებას და სატანჯველს შესაზარად დაემახინჯებინა სახე. აშკარადა სჩანდა, რომ ის ველარასა ჰგრძნობდა, რადგანაც, რა ჯალათმა ხელი მოაშორა თავს, ის ისევ ყინწმოწყვეტილსავით გულზედ ჩამოუვარდა.

პოვოსკა გაჩერდა ესტრადას წინ და ქალი ჩამოათრიეს, რადგანაც სიარულის თავი აღარა ჰქონდა, აიყვანეს ესტრადაზედ და ისე მიაკრეს ბოძს, რომ ზეზედ მდგომს ემსგავსებოდა.

- ქუდები! - დაიძახა ერთმა და ყველამ მოიხადა ქუდები. სამხედრო წოდების ხალხი გამოიჭიმა და მარჯვენა ხელი მიიტანა ქუდებთან. ნაკერ მუნდირში გამოვიდა ვიღაცა კაცი და დაიწყო გარდაწყვეტილების კითხვა, რომელიც ხალხს აუწყებდა, რომ „ნუნუ მამის მოკვლისთვის საუკუნოდ იგზავნება ციმბირში, მადნებზედ სამუშაოდ“...

ხალხში ისეთი სიჩუმე ჩამოვარდა, რომ ბუზის გაფრენას გაიგონებდით. გაყურდა ყველაფერი, თითონ ნიავიც კი შესწყდა, თითქოს თავის ხმაურობით ეშინოდა დაეშალა ხალხის სმენისთვის. ყველას გული წარმოუთქმელადა სძგერდა და რაღაცა შემაწუხებელს მდგომარეობაში იყო. ამ საერთო სიჩუმეში გამოვიდა მოხუცებული, თეთრის წვერით, მღვდელი, შემოსილი შავის სამოსელით; იმას ხელში ეჭირა ჯვარცმა და დაღვრემილი, ფერმიხდილი და შეწუხებულის სახით მივიდა უბედურთან. ყველანი მოშორდნენ.

- ნინო! - ჩასძახა მღვდელმა: - ნინო! - განიმეორა იმან და მოჰკიდა ხელი.

ქალი შეჰკრთა, გაახილა თვალები, აიღო ცოტათი თავი და მიხრწნილის ხმით ძლივს წარმოსთქვა:

- წყალი, ცოტა წყალი, ღთის გულისთვის!

იმას დააღვეინეს წყალი და ისევ მოშორდნენ.

- შვილო! შენ ახდილი გაქვს ყოველი უფლება, შენ ცოცხლებს აღარ ეკუთვნი... მოინანიე შენი ცოდვა, რომ ზეციერმა მამამ შეგინდოს.

- რა ცოდვა? - დაფანტვით წარმოსთქვა ნუნუმ და მწარის ღიმლით დაუმატა: - ჰო, მე ხომ მამა მოვკალ, მე მამის მკვლეელი ვარ!..

- მითხარ აღსარება, რა გაწუხებს?.. მე მლოცველი ვიქნები შენი სულისთვის, მე შეგავედრებ ზეციურს მამას, რომ მოგიტევოს ყოველისფერი.

ამ სიტყვებზედ ნუნუ თითქოს მოცოცხლდა.

- ჯვარი მომეც. - მიუშვირა იმან ხელები.

მღვდელმა მიაწოდა ჯვარი და ნუნუს რაღაც ცეცხლით თვალები აენტო; ის მისწვდა ჯვარს, მიიკრა ტუჩებზედ და საკმაოდ მაღლა, თუმცა ხმის კანკალით, წარმოსთქვა მდუღარების ფრქვევით:

- ვფიცავ გულთამხილავს ზეციერს მამას, ვფიცავ ამ წმინდა ჯვარცმას, ვფიცავ ჩემს ნამუსს, ვფიცავ იაგოს სულს, - მე დამნაშავე არა ვარ!

ამ სიტყვების შემდეგ ის გაჟრჟოლდა, ძალზედ მიიკრა ჯვარი ტუჩებზედ, გაიჭიმა, დაიხრიალა და მოეშვა ისევ. ხელები ჩქარა ჩამოუქანდნენ, და მღვდელმა მიაშველა ხელი, რათა ჯვარი ძირს არ დაეცემულიყო. ის დააცქერდა საცოდავს წამებულს და მთრთოლარე ხმით წარმოსთქვა: „განუსვენე, უფალო, მხევალსა ამას შენსა!“ გადიწერა პირჯვარი და მოშორდა.

როდესაც ჯალათი მივიდა, გახსნა შეკრულობა, ნუნუ მუხლებმოჭრილსავით დაეცა ძირს: მწუხარებას და სირცხვილს ვედარ გაუძლო იმისმა გულმა, და უკანასკნელმა მღელვარებამ ბოლო მოუღო!..

მაშ ვინ იყო გლახას მომკვლელი?.. მსაჯულნი დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ქალი, და ხალხში კი ეჭვი შევიდა.

მეორე-მესამე დღეს, ამ შემთხვევის შემდეგ, ფუთხუზის ტყესთან გამალეებული ტროიკა მოდიოდა, რომელსაც მიჰყვანდა ხევის დიამბეგი და გირგოლა. ისინი ლაპარაკობდნენ წარსულს შემთხვევაზედ, მაგრამ გირგოლა, რომელიც გაფითრებულიყო, თავს არიდებდა და უგუნებოდ უპასუხებდა. ის დაესწრო ნუნუს სიკვდილს, და კაცობრიულმა გრძნობამ გაუარა გულში. ამ დღიდგან ის მოსვენებას ვეღარ ჰპოულობდა და ყველგან ნუნუს სახე ეჩვენებოდა. ამ რამდენიმე დღეში ის ისე ჩამომდნარიყო, ისე შეწუხებულიყო, რომ ადამიანი ვეღარ იცნობდა.

- რა მოგივიდა, ავად ხომ არა ხარ! - ჰკითხა დიამბეგმა.

- ჰო, შეუძლოდ გახლავარ რასმე.

- ნუ გეშინიან, აი მივალთ შინა და მალე მტერი მომიკვდეს, მალე იუნკრობა მოგიტანიანო.

- შენი წყალობა მომცეს ღმერთმა, - რაღაცა უგუნებოდ უპასუხა იმან.

ისინი გვერდი-გვერდს ისხდნენ, რადგანაც წინ სხვა ყაზახი უჯდათ. გირგოლამ ვერ გაათავა უკანასკნელი სიტყვები, როდესაც ტყიდგან გამოვარდა თოფი, გახვრიტა დიამბეგი, რომელიც გადმოვარდა ტროიკიდგან და გვერდში დასჭრა გირგოლა, რომელმაც გაიგონა ხმა:

- მე ვარ კობა! ორნივ მე განაცვალეთ იაგოს!

- ამ სიტყვებით ის გაჰქრა, როგორც მოჩვენება, რომ თავის დღეში ადარ გამოჩენილიყო; მკვდარი დიამბეგი და სასიკვდილოდ დაჭრილი გირგოლა კი წაიღეს შინ ცოცხალ-მკვდარი, მიიტანეს სტეფანწმინდანში, სადაც დააწვინეს. პირველი იმისი სიტყვები იყო მღვდლის მოკითხვა, რომელიც იმ წამს მოვიდა.

ყველანი გამოვიდნენ, მარტონი დარჩნენ მოძღვარი და მოწაფე.

გირგოლა წარმოუდგენელს აღშფოთებაში იყო, როდესაც მოძღვარი მიუახლოვდა, ამოიღო ზიარება და იმის შიშით, რომ უზიარებელი არ მომკვდარიყო, უნდოდა მაშინვე მიეღებინებინა წმინდა საიდუმლო.

- ღირსი არა ვარ, მამაო!

- შენს მდგომარეობაში ყველა ქრისტიანი ღირსია, შვილო.

- არა, სანამ აღსარებას არ გეტყვი, არა... ჰო, თუ ღმერთმა შემადლებინა ყველას თქმა! ვგრძნობ, რომ სიკვდილი მიახლოვდება.

- სასიკვდილო რა გჭირს, შვილო?.. მაგრამ აჩქარდი, მოინანიე, ღმერთის გულუხვობას ვინ მისწვდება, ის მოგიტევებს, ის გაპატიებს.

გირგოლა კარგა ხანს წვალობდა, და ბოლოს ძლივს დაიწყო: - იაგოს მე მოვუგონე ქურდობა, მე განგებ შევწამე ცილი, რადგანაც ნუნუ ჩემთვის მინდოდა... ეხლაც მე გავაწყვეტინე იაგო და მისი ამხანაგები... ნუნუს მამაც მე მოვკალ და ქალს კი გადავაბრალე... ილოცე, ილოცე, მღვდელო, ჩემის სულისთვის, ილოცე!..

- ჰო, შვილო!.. ვილოცავ, ვილოცავ...
- როგორა გგონია - ღმერთი მაპატიებს?
- ღმერთი მოწყალეა, ღმერთი დიდია!..

- გააგებინე ყველას, რომ მთხოვარა გლახას მკვლელი მე ვარ, რომ ნუნუს ბრალი არა ჰქონდა მის სიკვდილში... მე დასამალად არ გეუბნები აღსარებას... როდესაც იაგოს და მის ამხანაგებს ცეცხლი წავუკიდეთ... მე... გულმა ვედარ მომისვენა... წაველ გლახას სახლში... ქალსაც და მამასაც ეძინათ... მე მიწოდდა ორნივ მომეკლა... მაგრამ ვიფიქრე... ერთი წუთის წვალემა განა გადამიხდიდა მთელი სიცოცხლის სატანჯველს?.. მე მიყვარდა ნუნუ... ო-ო, როგორ მიყვარდა.. იმან უარმყო, იმან სხვა ირჩივა ჩემს თავს... მე თავმოყვარე, თავმომწონე ვიყავ... ვედარ გავუძელ სატანჯველს...მაშინ... მაშინ ვიფიქრე, რომ მამა... მამა მომეკლა... გამოვპარულიყავ და იმის სიკვდილი ქალისთვის დაებრალეზინათ... იმას გააწვალეზინენ, გასტანჯავდნენ, და მეგონა - ეს დამაკმაყოფილებდა... მაგრამ... აი, რა დღეში ჩავვარდი... სიცოცხლე არ მენანება, მაგრამ საიქიოს, საიქიოს რა პირით წარვსდგე?.. - ამ სიტყვებით ის ჯერ მიილუშა, მერმე წამოიძახა: - აგერ!.. აგერ გლახა! არ მასვენებს, ის მომდევს; თვალეზი მოუქცევია ჩემკენ!.. ნუ მიყურებ, ნუ მიყურებ, ნუ მიყურებ! - თანდათან სუსტდებოდა გირგოლა და ბოლოს მწარე ქვითინად გარდაექცა...

იმან გაკმინდა ხმა, გადავარდა ლოგინზედ და რამოდენიმე ხანი ისე თავდავიწყებაში იყო; ბოლოს, წამოიწივა, გადაისო შუბლზედ მთრთოლარე ხელი, გადიწმინდა ჭირის ნაკადული და წყნარად წარმოსთქვა:

- ღმერთო, რა რიგად ვიტანჯები!.. - და მიუბრუნდა მოძღვარს: - მერგება ზიარება? მღვდელმა მიუტანა პირთან კოვზი.
- მიილე, შვილო, გერგება და კიდევ დაგამშვიდებს.

- მამაო! - ერთბაშად წამოიძახა იმან: - მაშ ღირსი ვარ?.. მომეც, - წაიწია მღვდლისაკენ, მაგრამ ერთბაშად გაიძაბა, წასწვდა გულს, ყელს, თავს და გადავარდა უკან.

- ნუნუ!.. გლახა!.. მიშვე... მიშველე! - და სიტყვები ხრიალად გარდაექცა....

კიდევ ერთი გაბრძოლება, გაზმორება, დახრიალება ყელში - და გირგოლა გათავდა...

- 1 ვალდახი - ბალახის თოკია, რომლითაც მთაში თივასა ჰკვრენ.
- 2 სენა - სარდაფის მაგიერი, ანუ საკუჭნაო.
- 3 სატანი - ყველი, საპოხი-ერბო.
- 4 გველეთი ქისტების სოფელია. ისინი გადმოსახლებული არიან ძველადგანვე, ქართველის მეფეების დროს, ხევში.
- 5 კობი - სტანცია და სოფელი.
- 6 ფური ირემი - დედალი ირემი; ხარ-ირემი - მამალი ირემი.

7 ნორჩი, ირემი, ნუკრი - სულ პატარა, ძუძუ-მწოვარა ირემი.

8 მთაში ჩვეულებად აქვსთ: მსურველი მივა მეცხვარეებში და ითხოვს ცხვარს, ისინიც მოუგროვებენ და მისცემენ. ამგვარად ცხვრის მოგროვებას ჰქვიათ „ოჩხარი“.

9 დადიოდა „ხილოზ“, - დადიოდა ხილის მოსაკრებად. - რედ.

10 დირე - ხე, გადებული ხიდად.

11 ჯარიახლები - ქისტები, ჩეჩნელი ტომი.

12 თხა - დედალი ჯიხვი.

13 წალი - უშობელი ჯიხვი.

14 საზოგადოდ ჩვენს ქართულ ლიტერატურაში შეცდომით შემოიღეს ყველა მთის ხალხის სახელად - მთიული; მაშინ, როდესაც მთიულეთი ჰქვიათ საქართველოს ერთს პატარა კუნჭულს და შიგ მცხოვრებლებს კი - მთიულები, ხოლო საზოგადოდ მთის ხალხს მთიელები.

15 იხ. ზისერმანის თხზულება მე-2 ტ. (იგულისხმება: А. Л. Зиссерман, Двадцать пять лет на Кавказе, -1842 - 1867, СПб. 1879 - რედ).

16 თითონ ამ სიტყვების დამწერი იცნობდა ქრისტიანებს ამ ხალხში, მაგრამ უკანასკნელ დროს მაჰმადიანთ სარწმუნოება მიიღეს.

17 თოფის ან დამბაჩის გაყრას მთაში ეტყვიან, როდესაც ლულას გაანთავისუფლებენ კონდახისაგან, სალტეებისაგან და კუდს გამოუღებენ.

18 ამ შემთხვევაზედ იხილე ზისერმანის თხზულება, ნაწილი მეორე.

19 ყისინა - პლედის მაგვარი შალის წამოსასხამი. ეს ოთხ-კუთხი წამოსასხამი, თბილი და სუბუქი, უფრო საბანსა ჰგავს, სანამ სხვა ტანთსაცმელს.

20 ჩერქეზულად - ჯეირანი.

21 საზოგადოდ თუ რა რიგად ექცეოდნენ ტყვეებს ჩეჩნები და ჩერქეზები, შეგიძლიათ წაიკითხოთ Рес. Вес. 1864 წ. ოკტ., ნოემბრ. და დეკემბრის ნომრებში წერილები დატყვევებული აფიცრისა.

22 ქოშა - ხის ჯამი ტარით, საიდგანაც ცხელს წვენსა სმენ. მშვენივრად სხვადასხვა გვარად მომზადებულ წვენს თითქოს რაღაც განსაკუთრებითი გემო ეძლევა ქოშაში.

23 რომ შამილი სწორედ ასეთი იყო და არა თუ დაჟინებული დესპოტი, რომელიც გულის განზრახვას ანაცვალებს ყველა საბუთებს, მტკიცდება იმის ცხოვრებიდან ათასის მაგალითებით, როგორც ყაზიმახამეთის და შამილის განხეთქილება, სადაც პირადი კმაყოფილება ანაცვალა თავის ქვეყნის სარგებლობას და სხვ.

24 ყველგან არა ჰქონდათ ნაიბების ამგვარად არჩევის ნება. იმ ადგილებში, სადაც რუსები ყოფილიყვნენ და მერმე ისევ იმას დაენარჩუნებია, შამილი თვითონ ნიშნავდა ნაიბებს, რადგანაც ვერა ნდობოდა, ცოტას ხნით მაინც არის, მიკარებულებს გააურებთან.

25 იმ ხანში მოდად იყო დაგლეჯილი ჩოხის ტარება; ეს „ოზდნობასაც“ ამტკიცებდა და ვაჟკაცობასაც.

26 იხილე იმ დროს აფიცრების სამსახურზე და სურვილზედ ზისერმანის თხოულება,
ნაწ. 2.

27 სერა - ცხოველის ფაშვის გარეკანი. - რედ.